www.psikeart.com

psikeart

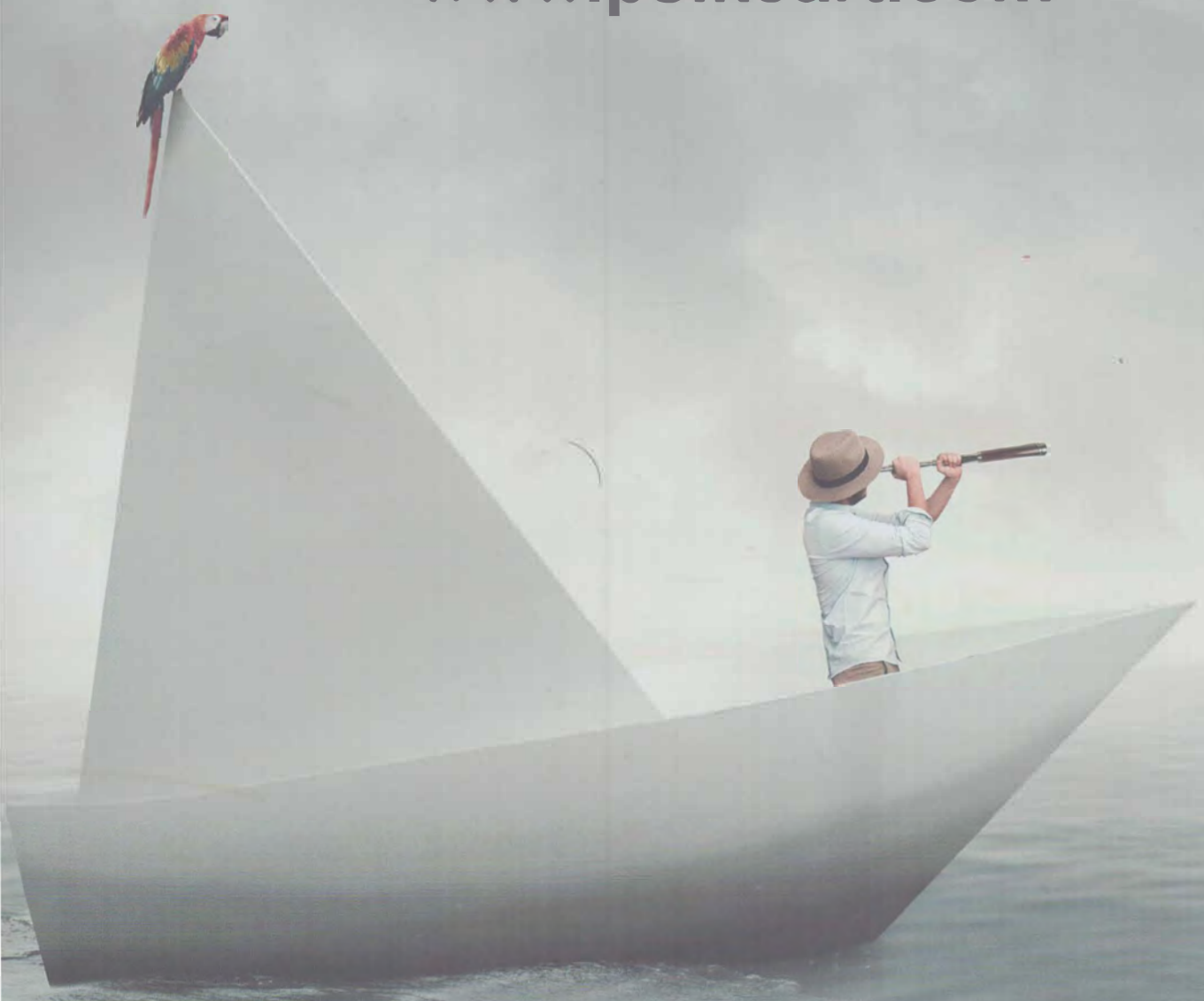
175 TL
ISSN 1308-70450-1
SAYI 94 / 2024

sadakat

art Dergi
94
Temmuz-Ağustos 2024

Psikeart ve Psikesinema
dergilerinden mahrum kalmayın!

www.psikeart.com

YAYINCILIK EFSANESİ
ÜLKELER VE KENTLER DERGİSİ
memlekent

dergisinin eski sayılarına da aynı adresten ulaşabilirsiniz.

psikeart
psikesinema
memlekent

BAZI ŞEYLER OLMASA DA OLUR

Ama Eğitim Olmazsa Olmaz

Siz de annesi ya da babası hayatta olmayan, maddi durumu yetersiz, yetenekli çocuklarımızın eğitimine destek olun.

0850 222 1863

darussafaka.org

155 YIL

Darüssafaka
1863
CEMİYET

TEMMUZ-AĞUSTOS 2024, Sayı 94

Art Psikiyatri Tedavi Eğitim Araştırma Yayın ve Kurumsal Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Prof. Dr. M. Emin Önder

Yayın Koordinatörü ve
Yazı İşleri Müdürü
Ercan Yaşa
ercanyasa@psikeart.com

Sayfa Tasarımı
Tuna Yıldırım

Katkıda Bulunanlar
Derya İren Akbıyık, Yaşar Akdemir, Tamer Aker, Demet Aksu, Yüksel Aksu, Tuba Akyol, Cumhur Boratav, Deniz Ergenekon, Haydar Ergülen, Arzu Erkan, Ahmet İnam, Lara Kamhi, Hakan Karaş, Emine Zinnur Kılıç, Şengül Kıyak, Levent Mete, Deniz Nalbantoğlu, Haluk Nalbantoğlu, Pınar Aydın O'Dwyer, Hande Öğüt, Zeynep Eylül Önder, İshak Sayğılı, Alena Şar, Caner Şenyuva, Gürol Tonbul, Tuğba Kurt Ulucan, Pınar Üretmen, Bedirhan Üstün, Serpil Yandı Vargel, Tuna Yıldırım

Web Danışmanları
Ege Kaya
Zeynep Eylül Önder

Hukuk Danışmanı
Av. Nigar Mete

Reklam ve Kurumsal İletişim
Günnur Altan
(0555) 998 25 44
gunnurdinc@psikeart.com

Kapak
Uğur Halıcı

Abone Sorumlusu,
Yayın Dağıtım ve İade Yetkilisi
Senihe Başar - İstanbul
semihabasar@psikeart.com

Yönetim Yeri
Karabaş Mah. Cumhuriyet Caddesi
Menekşe Apt. No: 172/1-2 Merkez/İzmit
Tel: (0262) 331 50 87 Faks: (0262) 331 50 88

Sorumlu
Günnur Altan
gunnurdinc@psikeart.com

İrtibat Bürosu
Rumeli Caddesi, No: 3/4 Nişantaşı/İstanbul
Tel: (0212) 296 93 00 Faks: (0212) 247 15 91
www.psikeart.com info@psikeart.com

Psikeart
Psikeart Dergisi
Psikeart

Baskı
Özgün Ofset Ticaret Ltd. Şti.
Yeşilce Mah. Aytekin Sok. No: 21 34418
4. Levent/İSTANBUL Tel: (0212) 280 00 09

Yayın Türü
Yerel, süreli

Her hakkı saklıdır. Yazıların sorumlulukları yazarlara aittir. İki ayda bir çıkar. Bu dergide yer alan yazı, fotoğraf ve çizimlerin elektronik ortamlar da dahil olmak üzere bir kısmının veya tamamının yayımlanması ve çoğaltılması yazılı izne tabidir. Bu dergi, Basın Meslek İlkeleri'ne uymaya söz vermiştir.

HAZİRAN 2024'te basılmıştır.

psikeart

İÇİNDEKİLER

3 M. EMİN ÖNDER
Editörden

4 ECE PABUŞÇU, ALİ SAFFET GÖNÜL
Sadakatin nörolojik ritmi

8 DOĞAN ŞAHİN
Tarihsel ve evrimsel bir bakışla aldatmanın dinamikleri

16 HAKAN TÜRKÇAPAR
Sadakat(sizlik)

20 İSHAK SAYĞILI
Yakışıklı sadakat

24 ÖZGÜR ÖĞÜTCEN
Sadakat

28 AHMET NALBANT, ALİŞAN BURAK YAŞAR
Kendine sadık davranmak

32 BAHAR KÖSE
Sadakati arayanlardan mısın?

34 ŞENGÜL KIYAK
"Can kenarı"nda bir yer

40 SERHAT MACİT
Yasını tuttuğumuz sadakatlerimiz

42 MURAT ÖNDERMAN
Küllerinden yeniden doğan sadakat

58 SONGÜL DEMİR
Mecburiyet mi, sadakat mi?
Ben mi, o mu?

64 HALİL SÖZMEN
Sadakat sökülür tezgâhlarda ilmek ilmek

72 TUFAN GÖBEKÇİN
Kendine sadakat

76 CEMALETTİN NURİ TAŞCI
Sadakati ararken

78 YAŞAR AKDEMİR
Tu quoque mi fili

82 ŞENOL DURGUN
Siyasette sadakat sorunu

86 NEDİM BAHÇEKAPILI
İnsan hayatında ilişkilerin tem

90 HANDE ÖĞÜT
Feminist sadakat

96 EZGİ HOŞGÖR
Sanat ve sadakat

98 PINAR AYDIN O'DWYER
Gerçeğe sadakat

100 GÜROL TONBUL
Bir yaz dönümü gecesinde sadakat-sizlik...

102 HAYDAR ERGÜLEN
Yedi soruda sadakat

103 ÖZLEM ÖNEN
Aklımın iplerini saldım

104 BURÇİN ÇOLAK
Bir sadakatsizliğin anatomisi

108 EZGİ SU MÜLAYİM
Sadakat adında bir sokak

112 ARZU ERKAN
Kendimle Kavuşmalar

Sadakat

M. EMİN ÖNDER

Psikiyatrik açıdan insan ruh sağlığı perspektifinden sadakatin gerçeklikle bağı, tıpkı aklın gerçeklikle bağı gibi değerlendirilebilir. Kör sadakat dediğimiz tabloda yanlış öğrenilmiş aidiyet ve öncelik problemlerinin ortaya çıktığını görüyoruz. Aldatılmak, sevginize karşılık bulamamak, verdiğiniz değere karşılık görmemek, saygıya saygısızlıkla, sevgiye sevgisizlikle, değere değersizlikle, yüceltmeye ilgisizlikle yanıt almak sürdürülebilir bir ilişkiden söz etmeyi güçleştirir.

Sadakat, her gündeme geldiğinde tam tersi de gündeme gelmiş olur. Aslında insan kendi sadakatini de karşısındakinin sadakatini de deneyimler, sınar ve değerlendirir. Bu değerlendirmenin sonucunda sadık kalma hali aslında ortadan kalkmış olsa da içgörü tersini söylese de takıntılı bir süreç devam ettirilmeye çalışılır. Bu çelişkili durum bir ruh hali olarak sürüklenmeye çalışılırsa zaman içerisinde nevrotik sayılabilecek süreçlerin başlaması işten değildir.

Sadakat söze dökülmesi o kadar da sağlıklı sayılamayacak bir şeydir. Ya vardır ya da yoktur. Hatta sorgulanmaya başlandığı anda ortadan kalkmış olduğunu da varsayabiliriz. Biraz keskin görünse de aslında sadakat, iki kişi arasında ya da kurumlarla özneler arasında yaşanan, yaşanmasının farkındalığa değil süreçselliğe emanet edildiği şairane bir duygudur.

Yüzyıllar boyunca sadakati tüm ana ahlak felsefesi akımlarının, dinlerin, siyasetlerin gündem konusu yaptığını görüyoruz. Günümüzde sorgulamadan, değerlendirmeden, eleştirmeden, somut deneyimlere dayanmadan körü körüne, kan bağına ya da aidiyet perspektiflerine tabi olmak kolay kabul edilir olmaktan çıkmış durumdadır. İnsan gibi sonsuz olasılığı barındıran bir ontolojinin körü körüne sadakate indirgenmesi olacak iş gibi görünmemektedir. Diğer yandan öğrenilmiş çaresizlik tanısını andıran sadakat gösterileri, popüler kültürün dayattığı beğeni çılgınlıkları gündelik kültürde sadakatin kendisi gibi pazarlanabilmektedir. Yalnızlık korkusunun açık istismarı olarak değerlendirebileceğimiz bu yaklaşımlar birçok kavramın olduğu gibi sadakat kavramının da içini boşaltmaya devam ediyor.

Sadakat insan ruhunda başlayan bir süreçtir ve diğer bazı disiplinlerden çok daha fazla ve doğrudan psikiyatrinin araştırma evrenine dahildir. Bu sayıda bu yaşamsal konuyu hem ruh sağlığı hem de kültürel perspektiften ele almaya çalıştık.

Sadakatin nörolojik ritmi

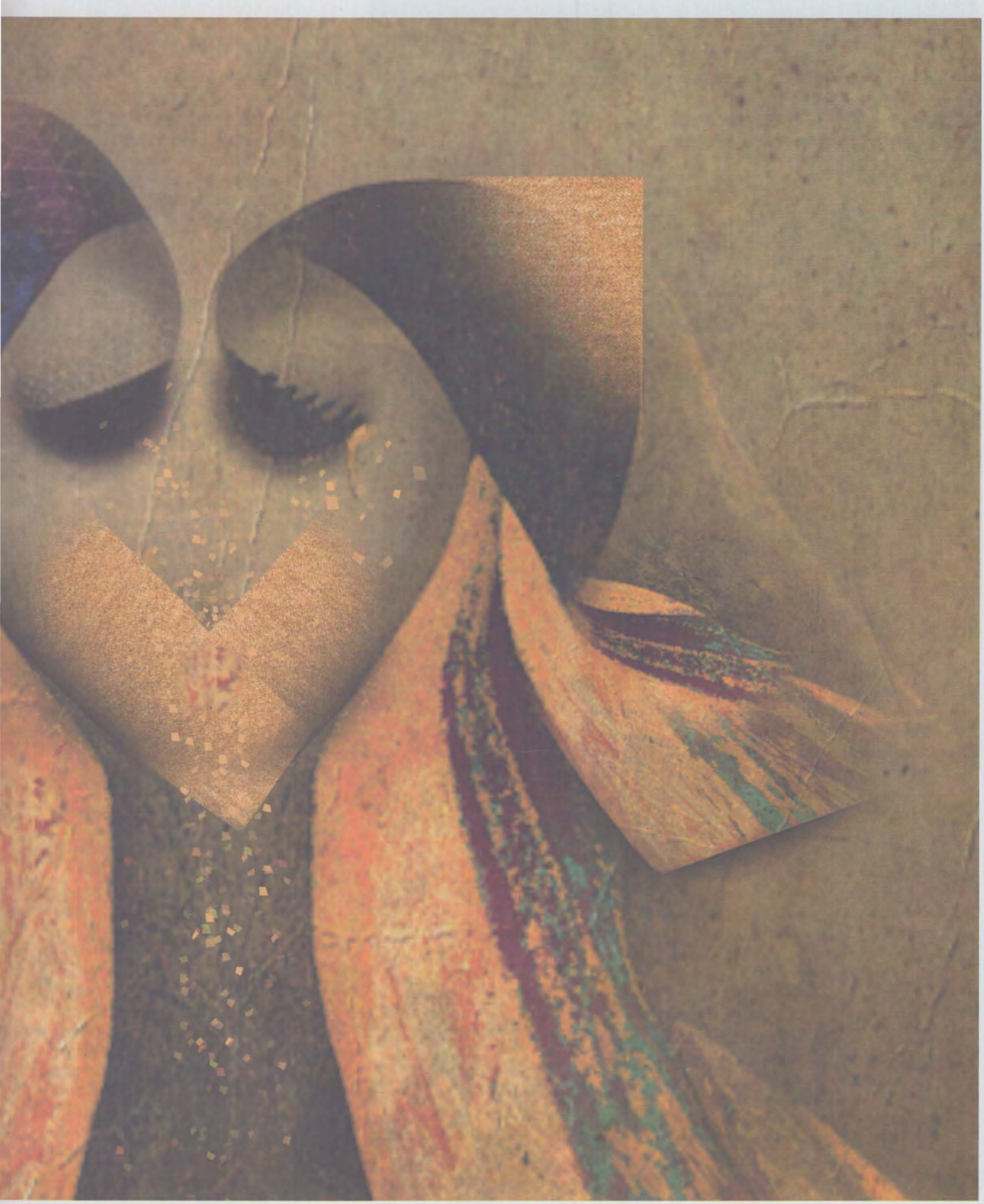
Ali Saffet GÖNÜL

Ece PABUŞÇU

Acaba sadakat olarak isimlendirdiğimiz şey bir davranışsal bağımlılık hatta bir tür delilik mi? Romantik ilişkilerdeki sadakatsizlik de artık dopamin isteğinin o partnerle karşılanamadığı ve bir madde bağımlısının daha güçlü başka bir maddeye geçmesi gibi kişinin başka partner arayışıyla açıklanabilir mi?

© SUZAN ARMAĞAN

TDK "sadakat" için şöyle bir tanım yapar: İçten bağlılık; sağlam, güçlü dostluk. Ardından da örnek olarak Abdülhak Şinasi Hisar'dan bir alıntı verir: "Nerede sadakat beklersek orada ihanete uğrarız." Sahi biz insanlar nerede sadakat bekleriz? Birine âşık olduğumuzda mı, birini dost bildiğimizde mi, bir tüketim ürününü çok sevdiğimizde mi? "Sadakat" bu kadar çok yönlü mü?

İnsan kendine şunu da soruyor: İçten bağlılık koşulsuz şartsız dürüstlüğü getirir mi? Bağlılık nedir? İnsan ötekine "bağlı" olup başka bir ötekine de bağlanabilir mi? Peki ya ötekiler bunu kabul eder mi? Bu soruların cevaplarını bulmak için sadakatin nereden geldiğini, nasıl çalıştığını, ne işe yaradığını düşünecek bir yolculuğa çıkmak gerekiyor. Şimdilik soruların çalışma belleğinde işlenmesine izin vererek bu yolculuğa başlayalım.

Sadakat, canlının başka bir canlıya, gruba, kuruma, nesneye, hatta tanrısına duyduğu bağlılığı ve güven duygusunu ifade eder ve bu bağlılık sayesinde sosyal ilişkiler güçlenir, hayatta kalma ve üreme şansı yükselir. Sadakatin anlamı ve önemi topluma, kültüre ve tarihsel sürece bağlı olarak değişmiştir. Avcı-toplayıcı toplumlarda hayatta kalmak için önemliyken, sonrasında tanrılara, krallara, devlete olan sadakat olarak karşımıza çıkar. Haçlı Seferleri, dini sadakatin en önemli örneklerinden biridir. Ve günümüz toplumunda tüm bunların yanında özellikle romantik ilişkiler ve tüketim ürünlerine olan sadakat olarak gündeme gelmektedir. Hatta öyle ki günümüzden yaklaşık 150 yıl önce yazılmış olan Flaubert'in "Madam Bovary"si, Tolstoy'un "Anna Karenina"sı ve Halit Ziya Uşaklıgil'in "Aşk-ı Memnu" romanlarındaki kadınların mutsuz evlilikleri ve aşkı başka kollarda bulduklarındaki sadakatsizlikleri (?) ve ardından bu uğurda ölmeleri hâlâ tüylerimizi diken diken etmektedir.

Peki sadakat sadece insana mı aittir? Dile girmiş olan "Çifte kumrular" tabiri aslında bu soruyu yanıtlıyor. Bugün bazı kemirgenlerde bile monogaminin olduğunu bilmekteyiz. Tekeşli farelerde oksitosin reseptörleri nükleus accumbens bölgesinde yoğunlaşmıştır ve bu bölgedeki reseptörlerin bloke edilmesi, çift bağlanmasını yani tekeşlilikteki sadakati engellemektedir. Kurtlardaki bir sürüye bağlılık, alfa kurtların monogamik ilişkiler kurması ve yavrularını bir arada yetiştirmesi, primatlardaki gruplaşma ve birlikte sosyal ilişkiler kurma hayvanlardaki sadakate dair akla gelen diğer örneklerdir. Hayvanlardaki sadakati araştıran çalışmalar özellikle oksitosin ve vazopressinin üstünde durmuş, nükleus accumbens ve prefrontal korteksteki bu peptitlerin yoğunluğunun artmasıyla sadakat yani bağlanma güçlenmektedir. Vazopressin antagonisti ile bu sistem baskılandığında partnerle etkileşimin azaldığı, merkezi sinir sistemine doğrudan oksitosin ve vazopressin uygulanması ile de çiftleşme olmadan da monogaminin ortaya çıkabildiği gösterilmiştir. Bu peptit homologlarının yaklaşık 700 milyon yıldır var olduğu düşünülürse sadakatin insanlık tarihinden çok daha eski olduğunu kabul etmeliyiz.

Bir köpeğin sahibine sadakati, yıllarca görmediği sahibini yeniden gördüğündeki heyecanı hayvanlardaki sadakatin farklı türler arasında da olduğunu göstermektedir. Gregory Berns ve ekibinin yaptığı çalışmada sahiplerinin kokusuna maruz kaldıklarında köpeklerin kaudat nükleusunda aktivite artışı olduğu gözlemlenmiştir.

Sadakat kadar sadakatsizliğin de hayvanlarda görüldüğünü yadsımak olmaz. Tekeşli olarak bilinen kuğular ve albatrosların yavruları incelendiğinde, aynı annenin yavrularının farklı babalara ait olduğu gösterilmiştir. Dişilerin üreme döneminde birden fazla erkekle çiftleştiği ve böylece genetik çeşitliliği arttırarak yavruların hayatta kalma şansını arttırdıkları gözlemlenmiştir. Bir erkek aslan bir sürüyü ele geçirdiğinde önceki liderin yavrularını öldürür. Lider erkek aslanla çiftleşmesi beklenen dişi aslanlar da yavruların öldürülmesini engellemek amacıyla birden fazla aslanla çiftleşebilmektedir. Şempanzelerde ve bonobo maymunlarında dişilerin birden fazla erkekle çiftleştiği görülmüştür; bu da erkekler arasındaki rekabeti azaltarak dişilerin birden fazla erkekten sosyal destek almasını sağlamaktadır. Sadakatsizlik olarak nitelendirilen bu davranışlar dişinin yavrularına olan sadakatinin göstergesi olamaz mı? Yine de monogamik ilişkiler kuran, eşi ölünce taş yiyerek intihar ettiğine dair mitleri olan kuşlardan romantik ilişkilerdeki sadakat konusunda öğreneceğimiz çok şey olduğu aşikâr.

Madde bağımlısı bir kişinin o maddeye sadakatle bağlı olduğunu söyleyebilir miyiz? Günümüz biliminin ışığında, dopaminin önemli rol üstlendiği ödül sisteminin sadakati şekillendiren ana bölgelerden biri olduğu bilinmektedir. Ventral tegmental alan dopaminerjik sistemde önemli rol oynamaktadır ve özellikle ödül, motivasyon, haz alma ve öğrenme süreçlerinde önemlidir. Ventromedial prefrontal korteks ise duygusal düzenleme, ödülü işlemleme ve sosyal davranışlarla ilişkilendirilmiştir ve ödülü değerlendirmek, ödülün gelecekte sonuçlarını öngörmeyle ilgili bilişlerde görev almaktadır. Nükleus accumbens ödül beklentisi sırasında dopamin salınımı ile aktive olurken, ödülle ilişki hareketlerin tekrarlanmasında etkili olmaktadır. Bu sistemler madde bağımlılığındaysa disregüle olur, tolerans gelişir ve her defasında daha fazla dopamin isteğiyle, madde arayışı ve daha yüksek miktarda madde kullanımı ile bu durum pekiştirilmiş olur. Madde bağımlılığında olduğu gibi ilişkilerdeki sadakat de ödül sistemiyle ilişkilendirilmiştir. Younger ve arkadaşlarının yaptığı fMRI çalışmasında romantik ilişkilerde olan kişilerin partnerlerinin fotoğraflarına baktığında kaudat çekirdek ve nükleus akumbens gibi ödül işleme merkezlerinde aktivite artışı olduğu gözlemlenmiştir. Başka bir fMRI çalışmasındaysa müşterilere tercih ettikleri markaların logoları gösterildiğinde ventral tegmental alan ve nükleus akumbenste artmış aktivite elde edilmiştir. Ventromedial sistemdeki dopaminerjik disfonskiyonla giden şizofreni, bipolar bozukluk gibi psikiyatrik durumlarda dini uğraşlarda artış ve dine bağlılığın artması da sadakatin ödül sistemiyle ilişkisini destekleyebilir mi? Acaba sadakat olarak isimlendirdiğimiz şey bir davranışsal bağımlılık hatta bir tür delilik mi? Romantik ilişkilerdeki sadakatsizlik de artık dopamin isteğinin o partnerle karşılanamadığı ve bir madde bağımlısının daha güçlü başka bir maddeye geçmesi gibi kişinin başka partner arayışıyla açıklanabilir mi?

© SUZAN ARMAĞAN

Vazopressin amigdala ve hipotalamusta aktivite artışı yaparak bağlı olduğu kişiyi savunma ve korumada etkili olur. Ferhat dağları delerken, Mecnun çölleri aşarken ne kadar vazopressin salgılanmıştır acaba diye kendine sormadan edemiyor insan. "Aşk hormonu" olarak da bilinen oksitosinin de sadakatin sağlanmasında ve sürdürülmesindeki önemi yadsınamaz. Belki de başkası için rahatsız edici gürültüden ibaret olan bir bebeğin ağlama sesi, annesindeyse oksitosin artışına neden olarak nukleus akumbens, prefrontal korteks ve amigdala gibi bölgelerde aktivite artışı ile anne-bebek bağlanması güçlendirir ve bebeğe sadakatle bakım verilmesini sağlar. Sarılma gibi fiziksel temaslarda da arttığı bilinen oksitosin kişiler arasındaki sadakatin sağlanmasında da önemlidir. Adenohipofizden salgılanan prolaktin hipotalamus ve prefrontal korkteste aktivite artışı yaparak ebeveynlik davranışının ve sosyal bağlanmanın gelişmesinde rol oynar. Prolaktin ve dopaminin nörobiyolojik dansıysa oldukça karmaşık ve ilginçtir. Dopamin D2 reseptörleri üzerinden sadakatte önemli olduğu düşünülen prolaktin salgısını düşürür. Yüksek prolaktin ise dopamin salınımını azaltarak özellikle nükleus akumbenste ödül sistemini baskılar. Aralarındaki ikili ilişkinin dengesinin hassaslığı sadakatin de ne kadar hassas olduğunu, ne kadar kolay bozulabildiğini gösterir gibi değil midir?

Karşı cinsin sadakatsizlik ve güvenilmezliğini, tanımadığı kişilerin yüzüne bakarak tahmin etmede kadınların erkeklere göre daha başarılı olduğu gösterilmiştir. Kadınlar, maskülen yüzleri daha sadakatsiz olarak değerlendirmiş ve bu değerlendirme, erkeklerin geçmişteki sadakatsizlik verileriyle uyumlu olarak ortaya çıkmıştır. Yüksek maskülenitenin yüksek testosteronla ilişkisi düşünülürse erkeklerin üreme açısından şansını arttıracak evrimsel avantaj günümüz toplumunda sadakatsizlikle itham edilip toplumsal bir ayıba dönüşmüş olabilir mi? Buss ve ekibinin 1992'de ortaya attığı evrimsel hipotez belki bu soruya yanıt vermeyi sağlayabilir. Döllenme kadın bedeninde gerçekleştiğinden erkek babalığı, üreyememe ihtimali ve başka birinin çocuğuna kaynak harcamayla ilgili şüphe duyabilir. Kadınsa her zaman anneliğinden emindir. Bu nedenle erkekte cinsel sadakatsizliğe karşı hassasiyet varken kadın duygusal sadakatsizliğe karşı daha hassastır çünkü erkek duygusal bağlılığını ve kaynaklarını başka bir kadının çocuğuna yönlendirebilir. Bu hipotezi destekleyen bir fMRI çalışmasında erkek katılımcıların cinsel sadakatsizliğe daha fazla tepki verdiği, amigdala ve hipotalamusta aktivasyon olduğu ancak kadın katılımcıların duygusal sadakatsizliğe daha hassas olduğu ve özellikle sosyal bilişle ilişkili olan posterior superior temporal sulkusta daha fazla aktivasyon olduğu görülmüştür.

Oscar Wilde, "Dorian Gray'in Portresi"nde, "Dünyanın en büyük günahları beyinde olur" demiştir. Günümüz biliminin ışığında sadakatin ya da sadakatsizliğin kalpten değil de beyinden geldiğini bilmemize rağmen kalbimizin ışığında sadakati aradığımızı ya da sadakatsizliğe uğradığımızda neden kalbimizin kırıldığını düşünürüz? Görevi kan pompalamak olan bu yumruk kadarcık organa neden başka anlamlar yükleriz? Sadakatsizliğe uğradığımızda yutkunurken yaşanan globus histerikusa rağmen sanki yakıcı zehirli mantar yemişiz gibi hissederiz? Bunu açıklamak için takotsubo kardiyomiyopatisine değinerek sadakatsizliğin beyinden kalbe giden ve tüm vücuda yayılan yıkıcılığına da değinmek gerekecek. Takotsubo kardiyomiyopatisi ani stres ve duygusal uyaranlar sonrası ortaya çıkan, "kırık kalp sendromu" olarak da bilinen göğüs ağrısı ve nefes darlığı ile kendini gösteren, genellikle geçici bir durumdur. Sadakatsizliğe uğradığını fark eden kişi, derin bağlılık duyduğu nesnenin kaybıyla güçlü bir duygusal acı hisseder. Anterior singulat korteks fiziksel ve duygusal acıyı işlemleyen bölgedir ve bu nedenle kalpten gelen fiziksel bir acı hissetmesine neden olur. Güçlü duygusal acı ile sempatik sistem aktivasyonu ve yüksek kortizol yanıtı olur, vagal sistem disinhibisyonuyla stresle baş etmede önemli olan vagal tonus düşer. Mide bulanır, nefes almak güçleşir ve kalp kırılır... Sadakatin kalpten gelmediği apaçık ortadayken, bunu bu yumruk kadarcık organın sanki yumruk yemişiz gibi bize hissettirmesi ne garip bir tesadüf değil mi?

Kaynakça

Insel, T. R., & Young, L. J. (2001). The neurobiology of attachment. *Nature Reviews Neuroscience, 2*(2), 129-136.

Young, L. J., & Wang, Z. (2004). The neurobiology of pair bonding. *Nature Neuroscience, 7*(10), 1048-1054.

Berns, G. S., Brooks, A. M., & Spivak, M. (2012). Functional MRI in awake unrestrained dogs. *PLoS ONE, 7*(5), e38027.

Jennions, M. D., & Petrie, M. (2000). Why do females mate multiply? A review of the genetic benefits. *Biological Reviews, 75*(1), 21-64.

Younger, J., Aron, A., Parke, S., Chatterjee, N., & Mackey, S. (2010). Viewing pictures of a romantic partner reduces experimental pain: involvement of neural reward systems. *PLoS ONE, 5*(10), e13309.

Yoon, C., Gutchess, A. H., Feinberg, F., & Polk, T. A. (2006). A functional magnetic resonance imaging study of neural dissociations between brand and person judgments. *Journal of Consumer Research, 33*(1), 31-40.

Takahashi, H., Matsuura, M., Yahata, N., Koeda, M., Suhara, T., & Okubo, Y. (2006). Men and women show distinct brain activations during imagery of sexual and emotional infidelity. *NeuroImage, 32*(3), 1299-1307.

Rhodes, G., Morley, G., & Simmons, L. W. (2013). Women can judge sexual unfaithfulness from unfamiliar men's faces. *Biology Letters, 9*(3), 20120908.

Buss, D. M., Larsen, R. J., Westen, D., & Semmelroth, J. (1992). Sex differences in jealousy: Evolution, physiology, and psychology. *Psychological Science, 3*(4), 251-255.

© UGUR HALICI @MJ

Tarihsel ve evrimsel bir bakışla aldatmanın dinamikleri

Doğan ŞAHİN

Uzun süreli tekeşlilik daha derin, daha yoğun bir ilişki ve bağlanma anlamına gelirken, sık değişen çoklu ilişkiler daha çok deneyim ama daha yüzeysel ilişkiler anlamına gelir.

Tanım ve önemi

Bu yazıyı yazmadan evvel X'te aldatma konusunda bir yazı yazacağımı belirtip, takipçilerime bu konuda neyi merak ettiklerini sordum ve yazımı bu sorular çerçevesinde şekillendirdim.

Aksini konuşmadıkça çiftler birbirlerine şöyle bir söz vermiş sayılırlar: "Senden başka birine romantik veya erotik bir ilgi duymayacağım ve böyle bir ilişkiye girmeyeceğim." Aldatma karşı tarafa böyle bir söz verilmiş olmasına rağmen böyle davranmamış, dolayısıyla karşı tarafı kandırmış olmak anlamına gelir.

Aldatmanın ve saklamanın psikolojik nedenleri

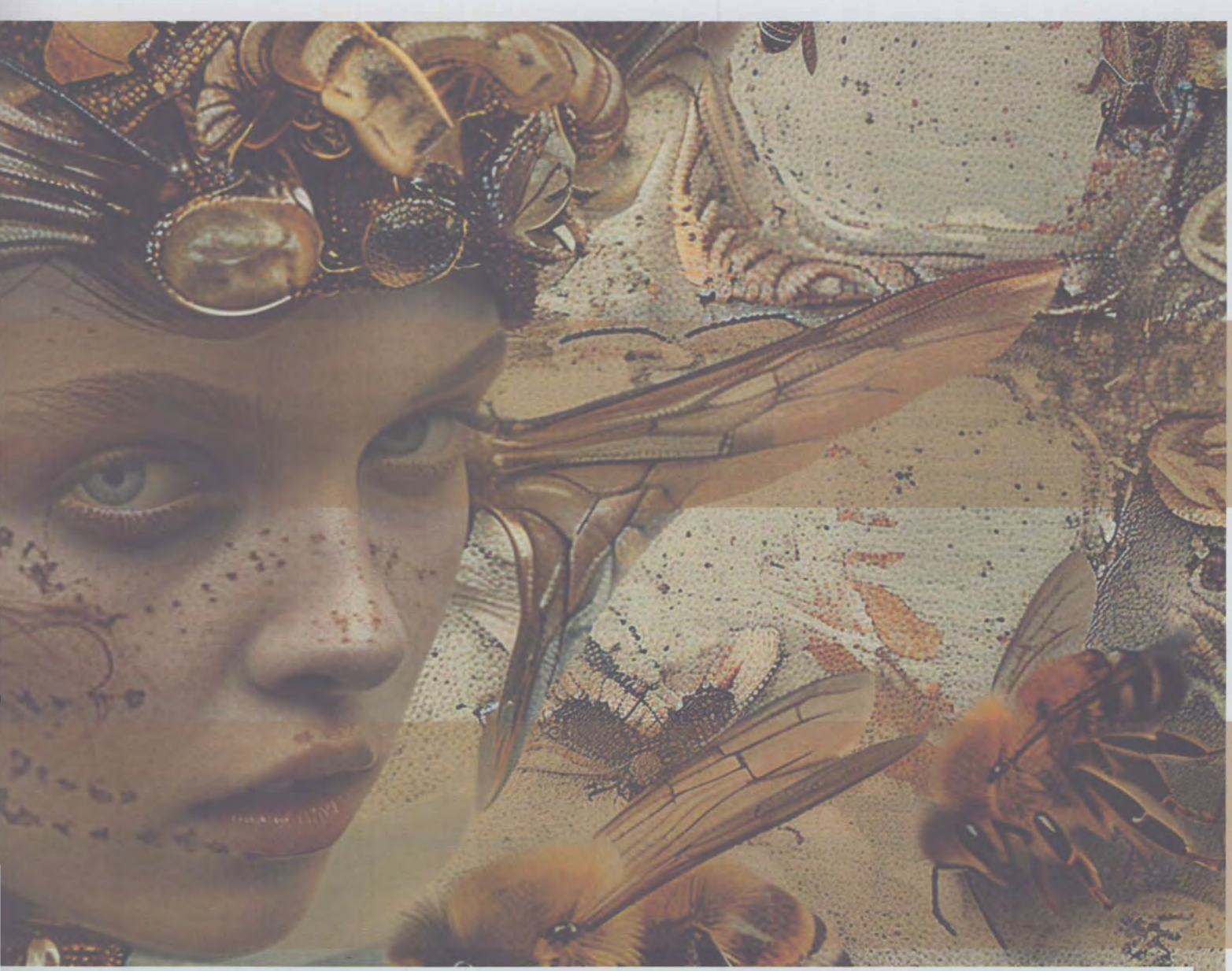
Aldatan kişilere nedeni sorulduğunda, erkekler daha çok "yeni bir deneyim, başkasını merak etme" derken kadınlar sıklıkla "çok değer verildiğini ve çok arzulandığını yeniden deneyimleme arzusu" olduğunu söylerler. Bu birçok durumda aldatmanın nedeni hakkında fikir verse de bir rasyonalizasyon da olabilir. Yani kişi gerçek nedenini bilmediği bilinçdışı motivasyonlarını böyle açıklıyor olabilir.

Aldatmayla ilgili önemli bir husus da aldatanın eski ilişkisini bitirmemesidir. Yani genellikle başka biri(leri)ne ilgi duyup ilişki yaşarlar ama bunu eşlerinden saklayarak onunla da ilişkilerini sürdürürler. Bu aldatma davranışını daha da karmaşık hale getirir.

Başka birine ilgi duyduğunda, âşık olduğunda partnerinden ayrılsa herkes için daha kolay olacakken hem yeni ilişkisini hem de eski ilişkisini sürdürmek istemenin altında ne yatıyor olabilir? Hem aldatmanın hem de bu tutumun dinamiklerine bir göz atalım.

Ayrılma-bireyleşme sürecinin tamamlanmamış olması: Bazı kimseler için eşinden ayrılmadan başkalarıyla olmak anneyle ilişkinin bir tekrarı anlamına gelebilir. Ayrılma-bireyleşme döneminin bir aşamasında çocuk, sık sık annesinin yanına dönmek kaydıyla, kendi başına dünyayı tanımaya çalışmaktan zevk alır. Kendi kendisine oynar, etrafı inceler, anneden biraz uzaklaşır ama sık sık geri dönüp anneyi kontrol eder. Ayrılma-bireyleşme sürecini tamamlayıp bağımsız bir birey olamamış kişilerde böyle bir patern bu anlama gelebilir.

Bazıları için ise bunun nedeni yeni ilişkiye

henüz ne kadar güvenebileceğini bilmemek olabilir. Nitekim bazı kişiler bir süre sonra boşanıp yeni ilişkileriyle beraber olurlar.

Eşinin gözünde değerli biri olarak kalma arzusu: Birçok kişide ayrılmak istediği halde başkasına ilgi duyduğunu ya da bir ilişkisi olduğunu söylememek, karşı tarafın zihninde kendisine dair imgeyi koruma isteğinden kaynaklanır. Bu kişiler eşlerini ya da sevgililerini aldatsalar hatta ayrılmak isteseler bile bunu eşlerine söylemez, onun kendilerini bırakmalarını isterler. Çünkü karşı tarafın gözünde sözünde durmayan, kalitesiz, onursuz biri olmak istemezler. İsterler ki ayrılsalar da o kişi hâlâ ona saygı duysun ve öfkelenmesin. Bu insanlar kendilik tasarımı çok kırılgan kişilerdir. Kendilerini suçlu, kabahatli, yanlış görme eğilimleri çok fazladır, birinin kendisini kötü görecek olması, kendisine kızgın olması kendilerinin de benlik algısını bozduğundan bunu engellemeye çalışırlar.

Güvenlik-yenilik ya da sadakat-macera çatışmaları: İleride ele alacağımız gibi insanın temel eğilimlerinden biri olan yenilik ve macera arayışı ile eldeki güvenli şeyden vazgeçmeme biçimindeki çatışma aldatmanın psikolojik nedenlerinden birini oluşturur.

Ödipal nedenler: Karşı cinsten ebeveyne bilinçdışı olarak çocuksu cinsel arzusu devam eden bir kişi, evlendikten sonra giderek eşini daha çok ebeveynine benzetmeye başlarsa ona karşı arzusu da azalmaya başlar. Böyle bir erkek, eşi ne kadar çok annesine benzerse ona o kadar çok değer verir ve bağlanır ama o oranda da cinsel arzu duyamaz olur. Eşine cinsel arzu duymak annesine cinsel arzu duymak gibi geldiğinden yoğun suçluluk duygularına neden olur. Aynı şey bir kadın için de geçerlidir. Bu şekilde babasına bilinçdışı arzusu devam eden bir kadın, eşini babasına benzettikçe ona daha çok hayranlık ama daha az arzu duyacaktır. Bu çatışmanın içine düşen kişiler sıklıkla çok değer vermedikleri, saygı duymadıkları, sadece cinsel arzu duydukları kişilerle çeşitli düzeylerde cinsel yakınlık kurarlar. Böylelikle biri hayranlık duyulan, değer verilen ama arzulanmayan, diğeri çok beğenilmeyen ama arzu duyulan olmak üzere yakınlıklarını ikiye bölmüş olurlar.

Öfke-kızgınlık, intikam arayışı: Bazen eşine çeşitli nedenlerle kırgınlığı ve kızgınlığı olan biri, onu affedebilmek için, ona olan öfkesini yatıştırabilmek için gıyabında

ondan intikam alabilir. Ancak bundan sonra eşiyle bir nevi barış oluşturacağını düşünebilir. Yani bazı kimseler için aldatmanın anlamı, eşini affedebilme isteğidir.

Aldatan ebeveynle özdeşim: Bazıları için en önemli neden özdeşim olabilir. Annesini aldatan bir babayla ya da babasını aldatan bir anneyle yapılan özdeşim, aynı şeyi yaparak tamamlanır. Kişi neden yaptığını bilmeden sadece babasını ya da annesini tekrarlıyor, böylelikle kendisine onun gibi olmak istediği babası ya da annesi olduğunu gösteriyordur.

Yakınlık sorunları: Bir başka neden ise bazıları için evliliğin aşkı öldürmesidir. Bazı kuramcılar her kavuşmanın, aşk nesnesini tanımanın, fanteziyi ve arzuyu öldüreceğini ileri sürseler de bana göre işin aslı başkadır. Bence bu kuramcılar kendi deneyimlerini genelleyen narsisistik kişilerdir. Ve esas problemleri yakınlaşamamalardır. Bu kimseler hayranlık uyandıran imgeleri yakından bakınca bozulur, kusurları ortaya çıktığında artık o kadar beğenilmezler diye kendilerini açamazlar. Öte yandan diğerini belli bir miktardan fazla merak etmediklerini fark ederler. Bu durumda kurdukları yakınlık içinde rahat edemedikleri bir hapishaneye dönüşür ve zannederler ki evlendiler ya da çok yakın oldular diye arzuları bitti. Oysa arzuyu bitiren şey yakınlık kuramamış olmaları gerçeğidir. Bu gerçekle yüzleşmek yerine benzer sorunları olan kuramcıların tezlerini benimser ve kabahati yakınlığa ya da kavuşmaya yıkarlar. Sonra da sanki bir sonrakinde olacakmış gibi yeni girişimlerde bulunurlar ama aynı döngü tekrarlayıp durur. Her döngüde de kendi tezlerine daha çok inanırlar.

Aynı kişilerdeki bir başka sorun da ancak aşırı idealize edilmiş bir kişiye âşık olmalarıdır. Bu kişilerde evlenmek ya da birliktelik partnerini tanıdıkça zihinlerindeki ideal imge yıkıldığı için de aşkları biter. Yani kusurları olan birini sevemezler. Kendilerindeki sevememe sorunuyla yüzleşmek yerine bu sefer "doğru kişiyi" yani "kusursuz partneri" aramak üzere yeniden yola çıkarlar.

Aldatılmak neden insanı incitir?

İnsanın sevdiği kişinin başka biriyle cinsel yakınlık yaşamasının insanı neden bu kadar çok incittiğini açıklamak zordur. Neden başka bir paylaşıma ya da yakınlaşmaya karşı aldırışsız olabilirken, cinselliğe karşı daha hassas olunuyor? Mesela kişinin eşi başka birine rüyasını anlattığı zaman da çok mahrem bir şeyini paylaşmış olduğu halde çoğu insan bundan rahatsız olmaz veya insanın eşi çok önem verdiği bir hayalini ya da projesini başka birine anlattığı zaman da çoğu eş rahatsız olmaz ya da en azından aldatılmış gibi hissetmez.

Cinselliği özel kılan şeyin tam olarak ne olduğunu söylemek pek kolay olmasa da şöyle bir hipotez ileri sürebiliriz.

İnsanlar başlangıçta cinselliği mahrem bir şey olarak yaşamıyorlar, sürü içinde, diğer aile bireylerinin yanında çiftleşebiliyorlardı. Çünkü çiftleşme sırasında sürü güvenliğinden uzakta olmak riskli bir şeydi. Ancak yerleşik hayata geçtikçe ve insanların özel alanları oldukça, çiftleşme giderek mahrem ve gizli bir eyleme dönüştü. Muhtemelen bunun nedeni çiftleşmenin yerini giderek sevişmeye bırakmasıydı. Yani insanlar daha uzun sürelerle sevişiyorlar, tutku ve fantezilerini giderek daha çok paylaşıyorlardı. Bu tutku ve fantezilerin iki kişi arasında paylaşılması ilişkiyi daha özel yaptıkça cinsel yakınlık,

© UGUR HALICI @MJ

diğer paylaşımlardan daha özel ve mahrem bir şey olarak algılanmaya başladı.

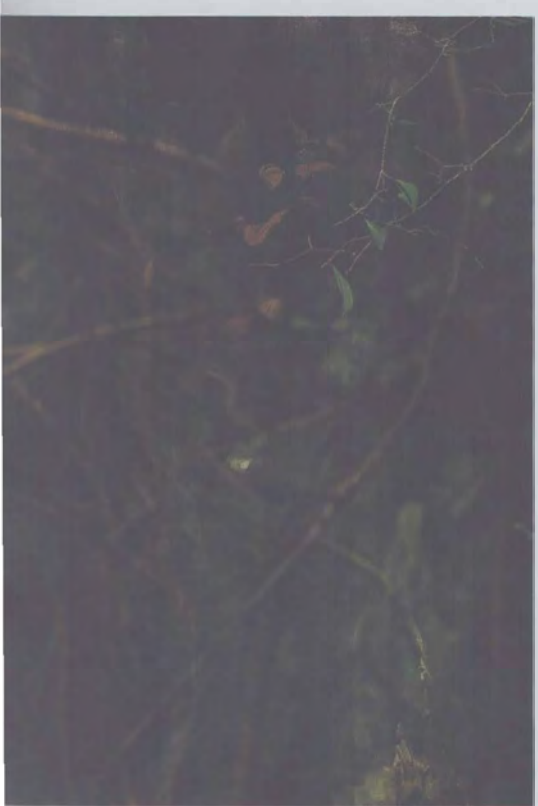
Dolayısıyla aldatılmak bu özel ve mahrem alanın dışarısında bırakılmak, dışlanmak, bu özel şey için tercih edilmemek gibi insanın en büyük ruhsal acılarını harekete geçiriyor olabilir.

Ek olarak elbette kendi yavrularına sahip olmak ve kendi yavrularını büyütmek arzusu eşinin başkalarıyla cinsel deneyim yaşamasından duyulan rahatsızlığın bir başka dinamiğini oluşturur.

Evliliklerde aldatma ne kadar yaygın?

Ülkeden ülkeye değişse de dünya üzerinde aldatma oranının, evli çiftler arasında %20 ile %60 arasında olduğu tahmin edilmektedir.

Batılı modern ülkelerde aldatma oranı daha fazlayken, daha muhafazakâr ve geleneksel ülkelerde aldatma oranı daha düşüktür. Sanki aldatma daha az kınanan ve kabul edilebilir bir şey olarak algılandıkça aldatan kişilerin sayısı artıyor gibi görünüyor. Mesela daha geleneksel ve daha homojen bir toplum olan Peru'daki aldatma oranı, oldukça kozmopolit ve heterojen bir ülke olan Brezilya'daki aldatma oranının yarısı kadardır.

Türkiye'de ise erkeklerin %15-25, kadınların ise %5-10 oranında aldatma yaşadığı belirtilmektedir.

İnsansı primatlarda ilişkiler

Primatlarda tekeşlilik diğer memelilere oranla daha yaygın olmakla birlikte, yine de nadirdir. Primat türlerinin ancak %25 kadarında tekeşlilik vardır. Bu türler arasında, lemurlar, gibbonlar ve bazı Amerika maymunları gibi türler bulunur. Ancak bu türler arasında da mutlak cinsel sadakat genellikle yoktur. Birçok türde, çiftleşme dönemleri dışında, başkalarıyla ekstra çiftleşmeler görülür.

Bize daha yakın olan şempanzeler ve bonobolarla da %98-99, Orangutan ve gorillerle ise %97 oranında ortak genlere sahibiz..

Şempanzeler genellikle büyük sosyal gruplar halinde yaşar ve grup içinde fiziksel güç ve ittifaklar tarafından belirlenen hiyerarşide yüksek rütbeli olan erkekler, çiftleşme konusunda daha fazla avantaja sahiptir. Eş seçimini dişiler yapar ancak dişiler genellikle yüksek rütbeden, sağlıklı, güçlü erkekleri tercih ederler.

Yüksek rütbeli erkekler fazla seçenekleri olduğundan tek eşe bağlanmamayı tercih ederken, daha düşük rütbeli erkekler çiftleşme şanslarını artırmak için uzun vadeli bağlar kurmayı tercih ederler.

Şempanzelerde sürü içinde erkekler daha baskınken bonobolar anaerkildir. Dişiler sosyal yapıda merkezi bir rol oynar ve genellikle erkeklerden daha fazla nüfuza sahiptir.

Bonobolar, çatışmaları cinsel ilişkiyle çözmeleriyle ünlüdür. Her türlü sorunu veya gerginliği cinsel ilişki kurarak çözerler. Topluca herkesin en yakınındakiyle cinsel ilişki kurduğu bir ritüeldir. Bu ilişkilerde cinsiyet ayrımını ve kuşak farkını da çok önemsemezler. Cinsel ilişki, topluluk içinde barışı koruma yanında sosyal bağları güçlendirmek, ittifaklar kurmak veya gerginlikleri azaltmak için kullanılır.

Goriller ise bir erkek (gümüş sırtlı) ve birkaç dişi ile onların yavrularından oluşan küçük gruplar halinde yaşarlar. Gümüş sırtlı, grubun lideri ve koruyucusudur. Gümüş sırtlı erkekler, grup içindeki en yüksek statüye sahiptir ve çiftleşme hakkına sahip olan tek erkektir. Grup içinde genç erkekler (siyah sırtlı) de bulunabilir, ancak bu genç erkekler çiftleşme şansına sahip değildir ve zamanla gruptan ayrılarak kendi harem grubunu kurmaya çalışırlar.

Orangutanlar daha yalnız bir yaşam sürdürürler. Yetişkin erkekler ve dişiler, büyük orman alanlarında kendi başlarına dolaşırlar. Dişiler, yavrularıyla birlikte vakit geçirir, ancak yetişkin erkeklerle olan etkileşimleri sınırlıdır.

Yetişkin erkek orangutanlar arasında belirgin bir hiyerarşi bulunur. Büyük ve dominant erkekler, genellikle dişilerle çiftleşme konusunda önceliklidir. Dişi orangutanlar, genellikle güçlü ve dominant erkekleri tercih ederler.

Özetle bize çok yakın türlerin hiçbirinde tekeşlilik yoktur.

Primatlarda kıskançlık

Şempanzeler arasında çiftleşme rekabeti yoğundur. Erkekler, dişilerin ilgisini çekmek ve çiftleşme fırsatlarını artırmak için sık sık birbirleriyle rekabet ederler. Bu rekabet, kıskançlık duygularını ve diğer erkeklere karşı koruyucu davranışları tetikleyebilir.

Yüksek rütbeli erkek şempanzeler, çiftleşme partnerlerini korumak için yoğun çaba sarf ederler. Bu, diğer erkeklerin dişilere yaklaşmasını engelleme ve dişileri savunma davranışlarını içerir. Keza goriller, madriller ve babunlarda dominant erkekler, başka erkeklerin kendi dişileri ile çiftleşme girişimine saldırganlıkla yanıt veririler.

Ancak primatlar arasında mevcut partneri dışında başka biriyle cinsel ilişki yaşayan bir bireye yönelik sosyal bir ceza veya dışlama mekanizması yoktur. Başkalarının cinse ilişkisinden rahatsız olma sadece dominant erkeklerin kendi genlerini yayma ve soylarını koruma istekleri çerçevesinde gerçekleşir.

İnsanda kıskançlık

Kıskançlık, insani ilişkilerde yaygın bir duygu olup hem biyolojik hem de kültürel faktörlerden etkilenebilir. Otto Kernberg gibi bazı yazarlar, heteroseksüel aşkın doğası gereği kıskançlık içerdiğini savunur. Ancak kıskançlığın kültürel veya biyolojik temelli olup olmadığına dair farklı görüşler ve araştırmalar vardır.

Poliandri veya polijininin olduğu toplumlarda bu ilişkilerin sürdürülebilmesi kıskançlığın başa çıkılmaz veya yönetilemez bir şey olmadığını düşündürmektedir. Öte yandan günümüzde açık ilişki modeli giderek yaygınlaşmakta, insanlar beraber oldukları kişilerin başkaları ile beraber olmasına da aldırmamaktadırlar. Bu verilere karşın gene de kıskançlığın mevcudiyeti de ayrı bir gerçek olabilir.

Biyolojik perspektiften bakıldığında, partnerin sadakatini sağlama ve diğer bireylerle cinsel ilişki kurmasını engellemeye çalışma olarak kıskançlık, üreme ve kendi genlerini sürdürme eğiliminin bir sonucu olabilir. Yani kendi genlerini sürdürmek için kıskançlık gösteren bireyler evrimsel olarak daha avantajlı olmuş olabilirler. Bazı araştırmacılar, polijinik toplumlarda kıskançlık duygusunun mevcut olduğunu ancak kültürel normlar ve ritüeller yoluyla kontrol altında tutulduğunu belirtirler. Bu toplumlarda kıskançlık, daha büyük toplumsal yararlar uğruna tolere edilen bir duyguya dönüşmüş olabilir.

Kültürel perspektiften ise aldatılmak hem aptal yerine konmuş olmak hem de beğenilmemiş, tercih edilmemiş olmak biçiminde algılandığından toplum içinde kişinin değerini düşüren, küçümsenmeye yol açan bir şey olduğundan rahatsızlık yaratıyor olabilir.

Tekeşliliğin tarihi

Monogami ve sadakat, insan evrimi boyunca belirli koşullar altında gelişmiş gibi görünüyor. Araştırmalar, yavru katliamı riskinin, insanlarda ve diğer primatlarda monogaminin evrimindeki ana itici güç olduğunu öne sürmektedir. Erkeklerin, dişilerini ve yavrularını diğer erkeklerin saldırılarından korumak amacıyla dişilerine daha yakın kalma ve onları koruma arzularının zamanla uzun süreli birlikteliklere dönüştüğü düşünülmektedir. Bu, yavruların hayatta kalma olasılığını artırır ve böylece erkeklerin genlerini gelecek nesillere aktarma şansını yükseltir

Ek olarak monogamik olmayan türlerde kızışma dönemlerinde ortaya çıkan kavgalar, yaralanma ve ölümlere neden olmaktadır. Monogami, sürüleri çiftleşme hakkı için yapılan kavgalardan ve istikrarsızlıktan korur.

Sonuç olarak, insanda monogami, muhtemelen çeşitli evrimsel baskılar altında gelişmiş karmaşık bir sosyal sistemdir.

Monogami dışında ilişki biçimleri.

İnsanlar arasında şu anda en yaygın ilişki biçimi monogami olsa da başka ilişki biçimleri de mevcuttur:

© UGUR HALICI @MJ

1. Poligami:

• **Polijini**: Bir erkeğin birden fazla kadınla evli olduğu evlilik modeli. Tarihsel olarak birçok toplumda monogamiden daha yaygındı. Günümüzde oranı azalmış olsa da halen birçok Arap ülkesinde, birçok Afrika ülkesinde ve ABD'de bazı Mormon topluluklarında uygulanmaktadır.

• **Poliandri**: Bir kadının birden fazla erkekle evli olduğu evlilik modeli. Daha az yaygındır ancak bazı topluluklarda, özellikle kaynakların sınırlı olduğu yerlerde görülür.

2. Açık evlilik: Çiftlerin karşılıklı rızayla diğer insanlarla romantik veya cinsel ilişkiler yaşadığı evlilik türüdür. Eşler arasındaki anlaşmalar doğrultusunda bu ilişkiler sürdürülür.

3. Çoklu partnerlik (polyamory): Birden fazla romantik veya cinsel partnerle ilişkilerin sürdürüldüğü, tüm tarafların bu durumu bildiği ve kabul ettiği ilişki modelidir. Polyamory, genellikle dürüstlük ve şeffaflık temelinde yürütülür.

4. Grup evliliği: Birden fazla kadının ve birden fazla erkeğin aynı anda evli olduğu, her bireyin birden fazla eşe sahip olduğu evlilik modelidir. Tüm üyeler ortak bir aile yapısı içinde yaşar ve çocukları birlikte büyütürler.

5. Seri monogami: Bir kişinin yaşamı boyunca arka arkaya birden fazla monogamik ilişki yaşadığı evlilik modelidir. Boşanma ve yeniden evlenme durumları bu kategoriye girer.

Poliandri

Poliandri kaynakların sınırlı olduğu, tarım arazilerinin yeterince verimli olmadığı Himalayaların etrafındaki yüksek rakımlı yerler olan Tibet, Nepal ve Kuzey Hindistan gibi bölgelerde yaygındı. Bu bölgelerde özellikle erkek kardeşlerin tek bir kadınla evlenmesi biçiminde uygulanıyordu.

Ancak Güney Hindistan'da Toda'lar gibi bazı Hint kabilelerinde ve Nijerya'daki bazı kabilelerde poliandri uygulamıştır. Bu topluluklarda bir kadın, kardeş olması şart olmayan birden fazla erkekle evli oluyordu.

Günümüzde Tibet'te ve Nepal'ın dağlık kesimlerinde erkek kardeşlerin tek bir kadınla evlenmesi biçimindeki poliandri halen mevcuttur.

Poliandri, her ne kadar nadir bir evlilik modeli olsa da tekeşlilik veya erkeğin birden fazla kadınla evlenebildiği ama kadınların tekeşli olduğu şeklinde sadece iki model olmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Özellikle de sosyal bir norm olduğunda erkeklerin de aynı kadını paylaşmakla ilgili ciddi bir sorun yaşamadıklarını göstermesi bakımından oldukça anlamlı bir örnektir.

Anlaşılıyor ki insan doğası, tek bir evlilik ya da ilişki modelini zorlunlu kılmıyor; belli ekonomik, sosyal ve kültürel koşullarda oldukça farklı modeller ortaya çıkabiliyor.

Özel mülkiyetle monogami ve aldatma yasağı arasındaki ilişki

Sadakatsizlik veya aldatma uzun yıllar boyunca ağır cezası olan bir suçtu. Ama başlangıçta erkeklerin başka kadınlarla beraber olmalarının yasal ve meşru olduğu çok sayıda seçenek vardı. Yani aldatma yasağı başlangıçta kadınlar için çok ağır bir ceza konusu iken erkekler için sadece evli bir kadınla beraber olmaları durumunda suç oluşturuyordu.

Birçok toplumda aldatma ölümle cezalandırılıyordu. Halen de kimi İslam ülkelerinde ölümle hatta taşlanarak öldürülmekle cezalandırılıyor.

Engels, evlilik dışı ilişkilerin şiddetle cezalandırılmasını, özel mülkiyetin gelişmesinden sonra erkeklerin miraslarını bırakacakları çocukların gerçek babaları olduğundan emin olmak istemelerine bağlar.

Bazı antropologlara göre insan topluluklarında anaerkil düzenler ve egzogami daha yaygındı. Yani kadınlar klan dışı erkeklerle ilişki kurar ve onlardan çocuk yaparlardı. Çocuklara "babalık" görevini ise dayılar ve annenin erkek akrabaları yerine getirirdi.

Özel mülkiyetin yaygınlaşmasıyla erkekler mallarını, tarlalarını miras bırakacakları çocuklarının babaları olup olmadıklarından emin olmak istedikleri için katı kurallarla kadınların evlilik dışı ilişkilerini yasaklamak istediler. Kadınlara tekeşliliğin ceza yoluyla dayatılmasına karşın epeyce uzun süre erkekler evlilik dışı ilişkilerini veya çokeşliliği sürdürdüler. Erkekler birden fazla kadınla evlenebiliyor ya da kölelik, cariyelik gibi uygulamalarla başka kadınlarla da beraber olabiliyorlardı.

Günümüze dek yapılan çeşitli çalışmalar, Engels'in aile ve özel mülkiyete dair tüm görüşlerini desteklemese de özel mülkiyetin ortaya çıkışının, mülkün güvenli bir şekilde devrini sağlamak için monogaminin ve ataerkil yapıların güçlenmesine katkıda bulunduğu fikrini desteklemektedir. Keza birçok anaerkil toplumun, tarım öncesi avcı-toplayıcı yaşam tarzında var olduğu ve tarımın yaygınlaşmasıyla birlikte ataerkil yapıların güçlendiği gözlemlenmiştir.

Aldatmaya eğilimi daha fazla ve daha az olan kişilikler

Aldatma eğilimi en fazla olan kişilikler histriyonikler, antisosyaller, borderline'lar ve narsisistiklerdir.

Aldatma ihtimali en az olanlar ise obsesifler, şizoidler ve bağımlı karakterlerdir.

Histriyonikler partnerlerine sadık kalmakta en çok zorlanan insanlardır. Histrionikler, ancak başka biri tarafından arzulandıklarında kendilerini değerli ve özel hissederler.

Bir yandan kendilerini değerli hissetmeye çok ihtiyaçları vardır bir yandan da bunu sadece başkası tarafından arzulandıklarında deneyimlerler. Bir başka sorunları ise nesne sürekliliğinde sorun yaşamalarıdır. Yani kendisini seven kişi yanında olmadığı zaman, araya fiziksel mesafe girdiği zaman, o sevgiyi ve yakınlığı yeterince hissetmezler. Kendisini ilgisiz kalmış, kimsenin ilgilenmediği biri gibi hissederler, dolaysısıyla kendilerine ilgi gösterecek birini ararlar ve oldukça flörtöz olduklarından da kolaylıkla bulurlar.

Antisosyaller de pek sadık kalamazlar zira parterinin bu duruma üzüleceğini önemsemedikleri gibi birlikte oldukları kişinin beklentilerini ciddiye almazlar. Dolaysısıyla aldatmayı engelleyici bir etken olan "başkalarının bundan zarar göreceği ve yıpranacakları fikri" antisosyallerde çalışmaz.

Borderline kişilik bozukluğu vakalarının cinsel yaşamları çok büyük farklılıklar ve değişiklikler gösterir. Dolaysısıyla bu yazacaklarım tüm borderline kişilik bozukluğu vakaları için geçerli değildir. Borderline kişilik bozukluğu vakalarının aldatma davranışlarının ardında birkaç etken vardır. Birincisi borderline kişilik bozukluğu vakalarında da nesne sürekliliğinde sorun vardır. İkincisi kendilerini iyi hissetmeleri, başka birinin onlara iyi davranmasına çok bağlıdır. Histriyoniklerdekinden farklı olarak karşı tarafın ilgisinin her zaman romantik ya da erotik olması gerekmez ama kendilerini iyi hissetmek için bu tür ilgilere de açıktırlar.

Narsisistiklerde aldatmanın sık görülmesinin nedenleri şunlardır: Başka birini etkilemeyi severler, çoğunla karşı tarafın kendi yeteneklerine, başarılarına, zekâ ve birikimine hayranlık duymasını isteseler de erotik veya romantik bir ilgi de ilgilerini çekebilir.

Ek olarak bir ilişkiye bağlanmış, özgürlüğünü kaybetmiş gibi hissetmekten rahatsız olurlar. Bazen aldatma davranışı sırf kendisini özgür olduğuna inandırmayı amaçlar.

Pek aldatmayan kişiliklere bakacak olursak, şizoidler insanlarla yakınlaşmaktan, flört etmekten hoşlanmadıkları için aldatma davranışı da pek göstermezler. Ancak bazen aldatmayı çok önemsemedikleri için önemsiz bir iş olarak gördükleri bu eylemi yapabilirler de.

Bağımlı kişiler partnerlerine bağımlı olduklarından başkalarına ilgi duymazlar ama daha alt düzey bağımlılar, mesela borderline kişilik örgütlenmesi gösteren bağımlılar, ilgi ihtiyaçlarının fazla olmasından dolayı eşlerini aldatabilirler.

Obsesifler bu işi etik dışı buldukları için ve ahlaka aykırı buldukları şeyleri yapmaları kendileri için zor olduğu için pek aldatmazlar.

Öte yandan beş faktörlü kişilik modeline göre, düşük sorumluluk, yüksek dışadönüklük, düşük uyumluluk, yüksek nörotisizm ve düşük açıklık gibi özellikler aldatma eğilimini artıran özellikleridir.

Biyolojik faktörlere gelince, araştırmalar, yüksek testosteron seviyelerinin aldatma eğilimiyle ilişkili olabileceğini göstermektedir. Yüksek testosteron seviyesine sahip erkeklerin, daha fazla cinsel partner arayışında olma ve sadakatsizlik eğilimlerinin yüksek olma olasılıkları daha fazladır

Ovülasyon döneminde kadınların daha fazla cinsel ilgi arayışında olabileceğini ve bu durumun sadakatsizlik riskini artırabileceğini bildirilmektedir.

"Aşk hormonu» olarak da adlandırılan oksitosin seviyelerinin yükselmesi, bireylerin partnerlerine karşı daha bağlı ve sadık hissetmelerine yardımcı olurken, oksitosin düzeylerinin düşük olması ya da oksitosin reseptörlerinde sorunlar olması, sadakatsizlik eğilimlerini artırabilir. Özellikle erkeklerde, yüksek vazopressin seviyeleri daha güçlü bağlanma ve sadakat ile ilişkilendirilmiştir. Vazopressin seviyesi düşük erkeklerde aldatma davranışına daha sık rastlanır.

Hormonal değişiklikler ve diğer biyolojik etkenler bazı kimselerde aldatma eğilimini artırabilir ancak her davranış gibi aldatma davranışı da çoklu etkenler tarafından belirlenir. Unutulmamalıdır ki her insan davranışı gibi aldatma davranışı da biyolojik, psikolojik ve sosyal faktörler tarafından belirlenir.

Gelecek

Bütün dünyada evlilik ve ilişki süreleri kısalıyor, boşanma oranları artıyor. Bu da istikbalde ömür boyu birliktelikler olsa da oranının giderek azalacağını gösteriyor.

Sanki partner bulma kolaylığı ve ilişkilere fazla yatırım yapmamanın yaygınlaşmasıyla açık ilişkilerin oranı giderek artacakmış gibi görünüyor. Böyle olunca da aldatma denen bir durum, bugünkü anlamıyla aldatma olmaktan çıkacaktır.

Sonuç

İnsanın tarih boyunca deneyimlediği evlilik ve ilişki biçimlerine bakacak olursak, insanın doğası gereği zorunlu olarak ortaya çıkan bir evlilik ya da ilişki modeli yoktur. İnsanda monogamik eğilimler de mevcuttur, daha fazla partnerle birlikte olma isteği de mevcuttur. Her ikisine de uyum sağlayıp mutlu olabilen geniş bir kitle olabildiği gibi bu çerçevelerde huzurlu ve mutlu olamayıp başka arayışlarda olan insanlar da vardır.

Yakın ilişkilerde çiftler kişilik özelliklerine ve yetiştikleri kültürlere göre az veya çok şöyle çatışmalar yaşarlar.

1. Bağımlılığa karşı özerklik. Bağımlılık özellikleri fazla olan bireylerde daha fazla olmakla beraber bu çatışma, insanların çoğunda vardır. Yani kişiler bir yandan birine bağlanmak, onunla uzun kalıcı bir yakınlık kurmak isterken bir yandan da özerk ve bağımsız olmak isterler.

2. Güvenliğe karşı arzu: Bir yandan güvendiği biriyle istikrarlı, kalıcı bir ilişki sürdürme isteği ama öte yandan da tutku ve arzu arayışı biçimindeki çatışma da oldukça yaygındır. Birçok yazara göre güven ve istikrarla tutku ve arzu arasında negatif bir ilişki vardır. Bu fikre

çok katılmamakla beraber bazı kimselerde güven isteği ve tutku arayışı arasında bir çatışma olduğunu düşünüyorum. Bu çatışmanın bir benzeri de sadakatle, macera arayışı arasında vardır.

3. Kendini bırakmaya karşı kontrolü elinde tutma isteği: Hemen tüm ilişkiler aynı zamanda güç ilişkileridir. İnsanlar bir yandan ilişkide daha baskın olmak, kontrolü elinde bulundurmak isterlerken bir yandan da kontrol çabasını bırakmak ve kendisini başkasının ellerine teslim etmek isteyebilir ya da bunlardan korkabilir. İlişki içinde güç dengeleri ve kontrol mücadelesi, kimin kararları verdiği ve kimin daha fazla söz hakkına sahip olduğu konularında yaşanan çatışmalar da oldukça yaygındır. Özellikle başkasına uymaktan, onun beklentilerine göre yaşamaktan korkan bireylerde, aldatma davranışı buna karşı bir isyanı gösteriyor olabilir.

Bu türden çatışmalar, kişiler farkında olsun veya olmasın kaçınılmazdır. Bu çatışmalar çoğunlukla bilinçdışıdır ve kültür tarafından etkilense de bireylerin geçmiş deneyimlerinden, bağlanma stillerinden ve kişisel dinamiklerinden kaynaklanır ve bu çatışmalar bir ilişkinin aldatma ile sonuçlanmasına neden olabilir. Ancak bu çatışmalar büyük oranda bilinçdışı olsalar da farkına varılamayacakları anlamına gelmez. Profesyonel destek yanında bu konuda çaba sarf etmenin de oldukça yararlı olabileceğini düşünüyorum. Öte yandan çiftler eğer birlikte yürümek ve ilişkilerini sürdürmek istiyorlarsa bu konuda beraberce çaba sarf edebilir ve bu tür çatışmalarını fark edip onlara karşı daha bilinçli bir tutum alabilirler.

Dolaysısıyla insanlar, "hangisi daha iyi, daha sağlıklı" diye düşünmek yerine "hangisi ile daha huzurlu ve mutlu olurum" diye düşünseler kendileri için daha hayırlı olabilir.

Uzun süreli tekeşlilik daha derin, daha yoğun bir ilişki ve bağlanma anlamına gelirken, sık değişen çoklu ilişkiler daha çok deneyim ama daha yüzeysel ilişkiler anlamına gelir.

Karşı tarafı kandırmak, aldatmak olmadıktan sonra herkese gönlüne göre ilişkiler dileyip yazımızı bitirelim.

© UGUR HALICI @MJ

Sadakat(sizlik)

Hakan TÜRKÇAPAR

Mutlak sadakat hiçbir zaman ulaşılamayacak bir ütopya mıdır? Sevginin kaybolması mı sadakati bitirir, yoksa sadakatin yok olması mı sevgiyi?

"Sevgiyle sadakat, en güzel insan duyguları, şiddet ve cinayete dönüşmüştü."

Goethe, "Genç Werther'in Acıları"

© SUZAN ARMAĞAN

Goethe'nin dediği gibi sevgi ve sadakat en güzel insan duyguları sayılabilir mi? Bu en güzel duygular aynı zamanda en kötü eylemler olan şiddet ve cinayete nasıl dönüşürler? Goethe'nin sözlerini izleyerek sadakat üzerinden önce resmin aydınlık yanına ve sonra da karanlıklara bakmayı deneyelim.

Herhalde, birinin bize duyduğu sevgisine (hem de o sevginin sürekli devam edeceğine), bağlılığına (hem de o bağlılığın hep süreceğine) inanmak, buna mutlak bir güven duygusu hissetmek, belki de dünya üzerinde bir tür cennette yaşamak sayılabilir. Sadakat, her türlü koşula ve olası seçeneklere rağmen bir insana, bir varlığa ya da soyut bir kavrama inanmak, bağlanmak ve bu bağlılık ve desteği hep devam ettirmeye söz vermek olarak tanımlanabilir. Sadakat, özellikle zorluklarla, büyük bedellerle veya belki de çok daha çekici başka seçeneklerle karşılaşıldığında bile bozulmayacak bir bağlılıktır.

Sadakat düzeyinde bir bağlılık, somut-soyut pek çok varlığa veya kavrama karşı gelişebilir. Ama sadakat denildiğinde daha çok anlaşılan insan ilişkilerindeki, özelikle de kadın erkek ilişkisindeki özel bağlılık için kullanılan bir adlandırmadır. İlişki bağlamında sadakat, bir kişinin romantik eşine dönük sevgi ve bağlılığını içerir.

İkili ilişkide sadakat neden var?

Söz konusu psikoloji olduğunda "Neden var?" sorusunun karşılığı genellikle biyolojik antropolojiden veya evrimsel psikolojiden gelir. Evrimsel psikolojiye göre insan yavrusunun hayatta kalabilmesi için çok güçlü, yakın ve uzun süreli bir ebeveyn yatırımı gerektiğinden ve bu da başta anne olmak üzere iki kişiye (yani babaya da) ihtiyaç duyduğundan, bu iki kişiyi birbirine ve çocuklarına bağlayacak güçlü bir duygu yani sadakatin olmasına gereksinim vardır. Sadakat bu nedenle, insan ilişkilerinde geçmişten günümüze hayatımızda varlığını hep sürdüren temel durumlardan biridir ve toplumun değerleri, kültürel normlar ve bireysel beklentiler doğrultusunda sürekli olarak yeniden şekillenir. İlkel avcı toplayıcı toplumda özellikle erkeklerin potansiyel eşlerinde aradıkları en temel özelliklerden biri cinsel sadakatti. Peki neden? Kaynakların kısıtlı olduğu ilkel avcı toplayıcı hayatta insanın en temel uğraşı hayatta kalmak ve kendi neslini sürdürmek, yani kendi genetik materyalini taşıyan çocuklara sahip olmaktır. Kadınla erkek arasında bu açıdan önemli bir fark vardır. Çocuk annenin bedeninde oluşur ve büyür. Anne ve çocuk ilişkisi nettir ve anne bu işi başardığına yani kendi genetik materyalini çocuğa geçirdiğine emindir. Oysa erkek için çocuğa sahiplik açısından aynı kesinlik yoktur. Evrimsel olarak erkek psikolojisini biçimleyen en önemli eksenlerden birisi işte babalık şüphesi denilen bu olgudur. Kadınlar çocuğu bizzat doğurduğu için annelik emin olunan bir durum iken babalık böyle değildir. İlkel yaşamdaki zorlu yaşam şartlarında varlığını ve neslini sürdürmeye çalışan baba için bu oldukça zorlayıcı bir gerçekliktir. Böylesi kısıtlı kaynaklarla bu iki temel amaca dönük uğraşıda erkeğin kendi kıt kaynaklarını, kendisinin zannederek bir başkasının çocuğuna aktarması yapılabilecek en kötü hatalardan birisi olacağından her erkek için en önemli konulardan birisi cinsel eşinin ona sadakatidir.

İnsanlar bilinen tarihten itibaren sadece cinsel eşine ve çocuğuna değil aynı zamanda içinde olduğu gruba da sadıktır. Antikçağda, bir kişinin grubuna veya kabilesine grup bağı, üyelerin tehlike veya kıtlık zamanlarında birbirlerine güvenebilmelerini garanti ederek hayatta kalma ve üreme olasılıklarını artırmıştır.

Bugün farklı mı?

Günümüz dünyasında da sadakat toplumsal yaşam ve ilişkilerde en ön planda yer alan temalardan biridir. Sadakat ve buna bağlı güven duygusu ilişkileri güçlendirir, toplumsal dayanışmayı, işbirliğini arttırır ve genel olarak psikolojik sağlığı destekler. Sadakat, hem kişisel iyilik hem de ilişkinin sağlıklı yürümesi için çok önemli olan aidiyet ve güvenlik duygusunu güçlendirir. Bağlılık ve sadakat oluşması, ilişkinin sürdürülebilirliği için önemlidir. Bağlılık ve sadakat güveni, güven de uzun süreli bağlılığı getirir.

Romantik ilişkilerde sadakat; duygusal bağ, güven ve karşılıklı desteği kapsayan bir temel bileşendir. Romantik birlikteliklerde sadakatin sürmesi, duygusal anlamda dürüst olmayı, tarafların kendini açma ve ifade etmesi için güvenli bir ortam olmasına ihtiyaç duyar. Bu duygusal güven bağı, ilişkiyi güçlendirmek ve çeşitli zorluklar karşısında birlikteliği sürdürmek için önem taşır. Ayrıca, özellikle zor koşullar altında, eşler arasındaki bağı güçlendiren bir unsurdur. Güven ve bağlılık birbiriyle bağlantılıdır; güven, eşin algılanan bağlılığına göre ayarlanır ve bağlılık güvenle sürdürülür. Özellikle duygusal sadakat, birincil sırdaş olmayı, zayıflıkları gizlememeyi ve karşılıklı destek sunmayı gerektirir, bu da güçlü bir bağlantı ve yakınlık duygusuyla sonuçlanır.

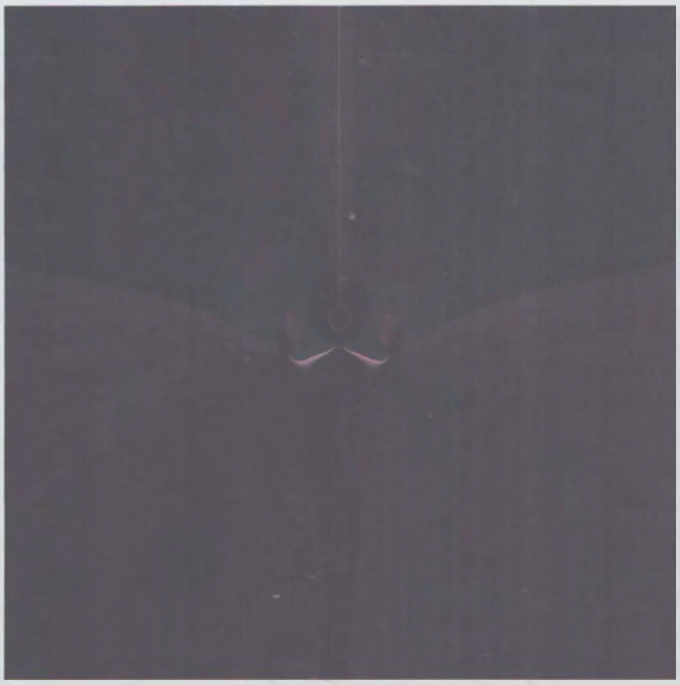
Özetle sadakat hem birey hem de ilişki sağlığı açısından gereklidir. Bu özellikler güçlü ve uzun süreli birlikteliklerin geliştirilmesine ve sürdürülmesine katkıda bulunur. Sadakat, sağlıklı bir ilişki için gerekli olan güven ve emniyeti oluşturur. Eşlerin birbirlerine güvenebileceklerini bilerek kendilerini emniyette ve desteklenmiş hissetmelerini sağlar. Sadık bir ilişki içinde olmak, insanların yargılanma veya ihanete uğrama korkusu olmadan derin ve açık bir şekilde var olabilecekleri bir destek yapısı oluşturur. Bu duygusal destek, bireylerin psikolojik iyi oluşu için gereklidir ve daha güçlü, daha dirençli bir ilişki kurulmasını sağlar.

Bu durum romantik, profesyonel, ailevi ve kişiler arası ilişkiler için geçerlidir. İnsanların bize sadık olduğuna inandığımızda güvende hissettiğimiz ilişkiler kurabilir, kendimiz olmaktan çekinmeyiz. Bu olumlu özellikleri nedeniyle sadakat bir ilişki için gereklidir ama bir yandan da yeterli değildir. Üstelik mutlak bir sadakat erişilmesi oldukça zor bir durumdur ve bütün bu olumlu özelliklerine rağmen sadakat önce bulunurken sonra da kaybedilebilir.

Sadakat nasıl kaybolur?

2013 yılında yapılan bir çalışma, sadakatsizliğin, bağlılık eksikliğiyle birlikte en önemli iki boşanma nedeninden birisi olduğunu ortaya koymuştur (Scott ve ark., 2013). Buna karşılık istatistiklere göre evli kadınların yaklaşık %45-50'si ve evli erkeklerin %50-60'ı değişen sürelerde evlilik dışı cinsel ilişkiye girmektedir. Türkiye'de ise bu oran %27 olarak bulunmuştur (worldmeter, 2024).

© SUZAN ARMAĞAN

Sadakat, kaybedildiğinde yerine koyması da zor bir duygudur. Bu sebeple, sadakatin neden ve nasıl bozulduğunu anlamak, ilişkilerde güveni yeniden inşa edebilme yolları için önemlidir.

Peki sadakatin kaybolmasına yani sadakatsizliğe ne yol açar?

Normal olan sadakatin sürekli devam etmesi midir?

Ya da mutlak sadakat hiçbir zaman ulaşılamayacak bir ütopya mıdır? Sevginin kaybolması mı sadakati bitirir, yoksa sadakatin yok olması mı sevgiyi? Sadakat kaybı süreci herhalde her ikisini de beraberce içerir.

Yine istatistiklere göre sadakatsizlik sebebi olarak öne çıkan nedenler aşkın bitmesi (%44), değişiklik arzusu (%44), ihmal ve ilgi yokluğu (%32) ve ilgi ihtiyacı (%31) olarak en fazla bildirilen gerekçeler.

Şimdi bunlardan bazılarına beraber dikkatlice bakalım:

Bazı şeyler genel, yapısal ve kültüreldir

Sadakatin nasıl kaybolduğu kültüre, topluma, cinsiyete, güncel değerlere göre değişir. Shakespeare'in "Othello" isimli eserinde ana karakter Othello, eşi Desdemona'nın mendilinin başka bir adamın odasında bulunmasını bile sadakatsizlik göstergesi olarak yorumlar ve bu kuşkuyla onu öldürür. Oysa Joachim Trier'nin yönettiği 2021 yapımı "Dünyanın En Kötü İnsanı" (The Worst Person in the World) isimli filmdeki Julie ve Eivind ise beraber geçirdikleri bir gece öncesi ve sonrası eşlerine sadakatsizlik göstermemiş olduklarını iddia ederler. Görüldüğü gibi sadakatin tanımı kültürden kültüre zamandan zamana değişen özellikler de gösteriyor.

Erkekler için yenilik arayışı, farklı biriyle ilişki yaşamak sadakatsizliğe yol açan ana motivasyon olabilirken, kadınlarda kendi eşini yedeklemek veya artık eşinden umudu kesip onu bırakıp başka birine yönelmek en öne çıkan etkenlerdir. Yine erkekler açısından ilişkideki en önemli sadakatsizlik cinsel sadakatsizlik iken, kadınlara göre eşlerinin başka bir kadına duygusal bağlılık göstermesi ve kaynaklarını aktarması en önemli sadakatsizliktir.

Özellikle teknolojik gelişmeler ve sosyal medyanın yaygın kullanımı bireylerin birbirleriyle etkileşim kurma biçimlerini köklü bir şekilde değiştirmiştir. Araştırmalara göre, çevrimiçi flört uygulamaları ve sosyal medya platformları, ilişkilerde güven kaybına yol açabilecek ve sadakatsizliği tetikleyebilecek yeni alanlar yaratmıştır (McDaniel ve Drouin, 2019). Yaşanan sadakatsizliklerin %46'sında duygusal boyut olması, kadın sadakatsizliği oranının giderek artıyor olması günümüz dünyasına ilişkin bu değişimlerle ilişkilendirilebilir. Günümüz dünyasında da görülebilen poliamori (çoklu aşk) ve açık ilişkiler gibi ilişki biçimleri, sadakatin günümüzde nasıl algılandığını ve yaşandığını yeniden tanımlamaktadır (Conley ve ark., 2017). Bu yaygınlığa karşın insanların %54'ü sadakatsizliğe rağmen ilişkinin sürebileceğini düşünmektedir. Bu bağlamda, sadakatin ne olduğu, değişen toplumsal normlar ve kültürel değerlerin evrimiyle tamamıyla değişmese de şekillenmeye devam edecektir.

Bazı şeyler de kişiye veya ilişkiye özgüdür

Sadakatin kaybolmasında bir diğer etken ise ikili ilişkilerdeki duygusal, cinsel veya maddi beklentilerin karşılanmamasının ilişkide hoşnutsuzluk yaratmasıdır. Beklentilerin sürekli olarak karşılanmaması, sadakatin bozulmasına ve bireylerin başka arayışlara yönelmesine yol açabilir (Rusbult ve ark., 1998). Bireylerin zaman içerisindeki kişisel değişimleri, örneğin kariyer değişiklikleri veya yeni hobiler gibi faktörler, bireylerin önceliklerini ve değerlerini değiştirebilir. Bu durum da kişinin uzun süreli ilişkilerindeki sadakati bozan etkenlerden biri sayılır (Le ve

Agnew, 2003).

Eşinizin futbola çok meraklı olduğunu ve hafta sonlarını maç izleyerek geçirdiğini düşünün. Sizinse futboldan hiç hoşlanmadığınızı ve onun bu hobisine hiç katılmadığınızı. Eşiniz futbol izleyicisi olan grup içinde yeni arkadaşlıklar edinerek ve bu arkadaşlarıyla giderek daha fazla vakit geçirmeye başlar. Bu durumda kendinizi yalnız ve ihmal edilmiş hissetmeniz olasıdır. Bu durum, eşinizle olan duygusal bağlarınızın zayıflamasına ve ilişkinizdeki sadakatin bozulmasına dek gidebilir.

Sadakatsizliğin tamiri mümkün mü?

Sadakatin bozulması, güveni sarsarak ilişkilerde derin yaralar açar. Sadakat bozulduktan sonra her ne kadar sadakatin tamiri mümkün olsa da bu süreç zaman alır ve ilişkilerdeki kişilerin etkin gönüllü katılımını gerektirir. Bu süreç; dürüstlük ve açık iletişim, affetme, profesyonel yardım ve güvenin yeniden inşası gibi yöntemlere gereksinim gösterir. Dürüstlük ve açık iletişim ile eşler, duygularını ve düşüncelerini açıkça ifade etmeli ve birbirlerini dinlemelidir. Bu, her iki tarafın da birbirini anlama ve duygusal bağlarını yeniden kurma sürecine katkı sağlar (Pittman, 1989).

Affetmek de sadakatin tamir edilmesinde kritik bir rol oynar. Romantik ilişkilerde affetmek, sadece sadakatsiz davranan kişiyi değil, aynı zamanda sadakatsizliğe uğrayan kişiyi de duygusal yüklerden arındırabilir. Affetme süreci zaman alabilir ve profesyonel terapi desteği ile desteklenebilir (Worthington, 2005). Birçok çift, ilişkilerindeki sadakatin bozulmasının ardından profesyonel yardım almayı tercih eder. Çift terapisi, tarafların duygusal yaralarını iyileştirmeye ve ilişkilerini yeniden yapılandırmaya yardımcı olur. Terapistler, tarafların duygusal ihtiyaçlarını ve beklentilerini anlamalarına yardımcı olarak, ilişkideki güvenin yeniden inşasını destekler (Snyder, Baucom & Gordon, 2007). Güvenin yeniden inşa edilme süreci sürekli çaba gerektirir. İlişkide dürüstlük, şeffaflık ve güvenilirlik üzerine odaklanmak, tarafların birbirine olan bağlılığını güçlendirir. Bu süreçte, sadakat göstermeyen tarafın güvenilir davranışlar sergilemesi ve verdiği sözleri tutması önemlidir (Finkel ve ark., 2002).

Peki, sadakatin tamiri olmadığında ya da kişi ilişkilerine sadakat duymadığında yaşayabilir mi? Başka bir deyişle, sadakatsiz yaşanır mı? Araştırmalara göre, sadakatsiz bir yaşam, ilişkilerde memnuniyeti azaltabilir ve uzun vadede ilişki dinamiklerini olumsuz etkileyebilir (Allen ve ark., 2005). Sadakatsizlik gösteren ve gören kişilerde özsaygı, depresyon, anksiyete ve diğer duygusal sorunlar görülebilir. Sadakatsizlik, sadakatsizlik gösteren tarafın pişmanlık duymasına neden olarak kişinin duygusal iyilik halini de olumsuz etkileyebilir (Bozoyan & Schmiedeberg., 2023).

Son söz

Sadakat iyidir; ama "neye karşı, ne zaman ve nereye kadar sadık kalınmalıdır veya kalınmamalıdır?" soruları her insan için önemlidir. Sadık olunan kişi, kavram, kurumla ilişkinin özellikleri ve kalitesi ya da kişinin karşısına çıkan seçeneklerin özellikleri sadakatin geleceğini de belirler. O zaman belki de aslında ne kadar beraberlik varsa her bir beraberlik de kendi içinde bir düzeyde kendine özgü sadakat ve sadakatsizlik potansiyellerini içerir diyerek bitirebiliriz.

Not: Yazı için ön araştırma ve literatür taraması yapan psikolog Rana Ahsen Ak'a teşekkür ederim.

Kaynakça

https://worldpopulationreview.com/country-rankings/infidelity-rates-by-country

Allen, E. S., Atkins, D. C., Baucom, D. H., Snyder, D. K., Gordon, K. C., & Glass, S. P. (2005). Intrapersonal, interpersonal, and contextual factors in engaging in and responding to extramarital involvement. *Clinical Psychology: Science and Practice, 24*(1), 29-43.

Bozoyan, C., & Schmiedeberg, C. (2023). What is infidelity? A vignette study on norms and attitudes toward infidelity. *The Journal of Sex Research, 60*(8), 1090-1099.

Conley, T. D., Matsick, J. L., Moors, A. C., & Ziegler, A. (2017). Investigation of consensually nonmonogamous relationships: Theories, methods, and new directions. *Perspectives on Psychological Science, 12*(2), 205-232.

Finkel, E. J., Rusbult, C. E., Kumashiro, M., & Hannon, P. A. (2002). Dealing with betrayal in close relationships: Does commitment promote forgiveness? *Journal of Personality and Social Psychology, 82*(6), 956-974.

Klaar, C. M. (2012). Straight wives of HIV-positive husbands who contracted the virus through male-to-male sexual contact. *Journal of GLBT Family Studies, 8*(1), 99-120.

Le, B., & Agnew, C. R. (2003). Commitment and its theorized determinants: A meta–analysis of the Investment Model. *Personal Relationships, 10*(1), 37-57.

Martin, J. S., Ghahramanlou-Holloway, M., Englert, D. R., Bakalar, J. L., Olsen, C., Nademin, E. M., ... & Branlund, S. (2013). Marital status, life stressor precipitants, and communications of distress and suicide intent in a sample of United States Air Force suicide decedents. *Archives of suicide research, 17*(2), 148-160.

Mayer, R. C., Davis, J. H., & Schoorman, F. D. (1995). An integrative model of organizational trust. *Academy of Management Review, 20*(3), 709-734.

McDaniel, B. T., & Drouin, M. (2019). Sexting among married couples: Who is doing it, and are they more satisfied? *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 22*(1), 19-24.

Pittman, F. S. (1989). *Private lies: Infidelity and the betrayal of intimacy.* W W Norton & Co.

Rusbult, C. E., Martz, J. M., & Agnew, C. R. (1998). The investment model scale: Measuring commitment level, satisfaction level, quality of alternatives, and investment size. *Personal Relationships, 5*(4), 357-391.

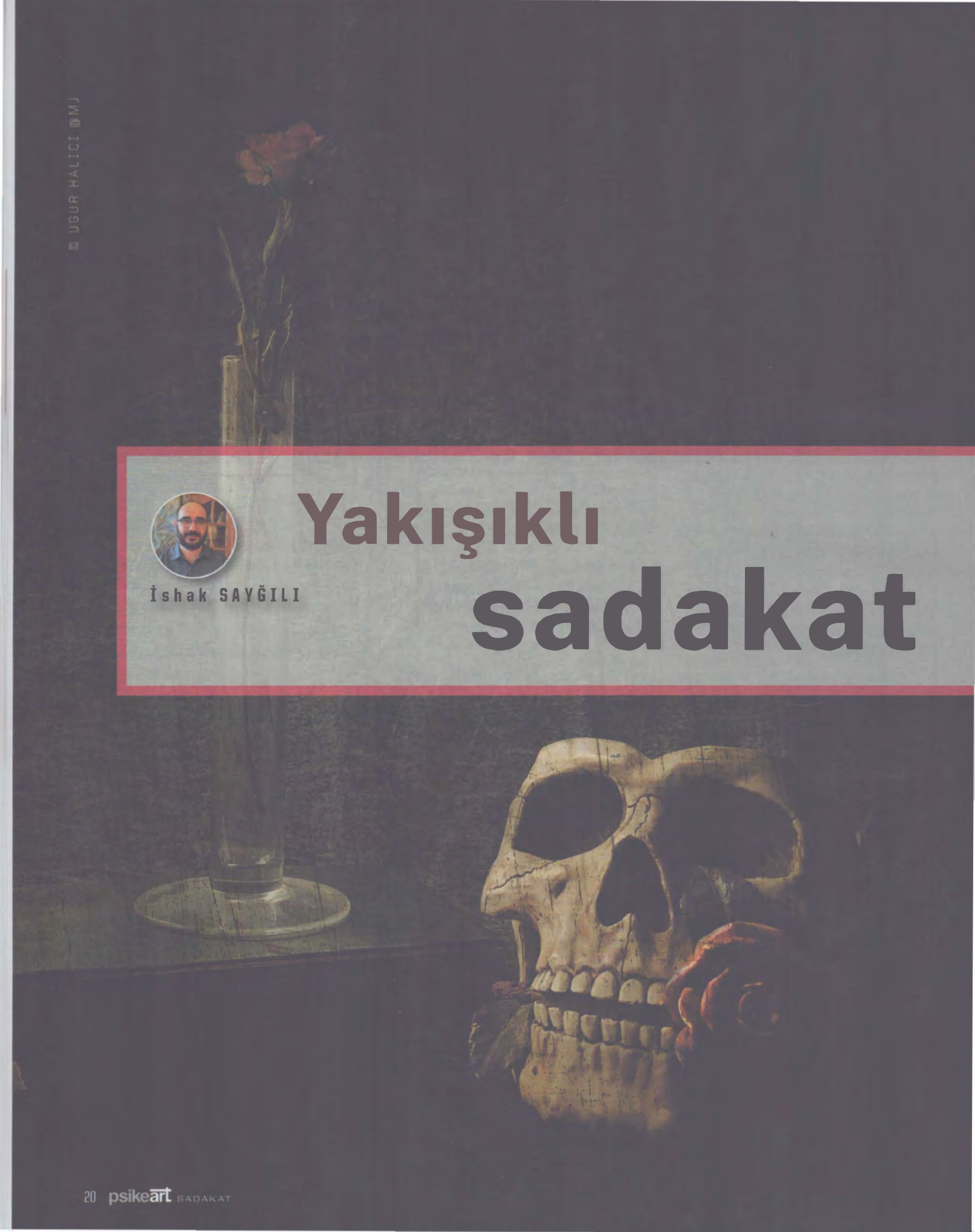
Shakespeare, W. (1992). *Othello* (C. Watts, Ed.). Wordsworth Editions.

Snyder, D. K., Baucom, D. H., & Gordon, K. C. (2007). *Getting past the affair: A program to help you cope, heal, and move on together or apart.* The Guilford Press.

Stephens, B. J. (1985). Suicidal women and their relationships with husbands, boyfriends, and lovers. *Suicide and Life‐Threatening Behavior, 15*(2), 77-90.

Uşaklıgil, H., Z., (2005) *Aşk-ı Memnu.* İstanbul. Özgür yayınları.

Worthington, E. L. (2005). *Handbook of forgiveness.* Routledge.

© UGUR HALICI @MJ

İshak SAYĞILI

Yakışıklı sadakat

Gündelik yaşamımızda her birimizin sadık olduğu dostları, rutinleri, değerleri olduğunu söyleyebiliriz. Ancak sadakat kavramını izah etmeye başladığımızda bir çelişkiyle karşılaşmak da kaçınılmaz olacaktır. Sadakat bir yandan doğruluk, dürüstlük gibi meziyetlerle yan yana gelirken öte yandan bağlılık, tarafgirlik gibi özellikleri de içermektedir. Arapça "sadaka" kelimesinin çoğul halidir aynı zamanda. Sadakat gösterisinde bulunduğumuzda normal koşullar altında yapmayacağımız bir şeyi yapabilir ya da başka koşullarda yapmayacağımız işi yapmaya rıza gösterebiliriz. Oysa sadaka kelimesinin içinde bir "hak gözetimi" meselesi de saklıdır, ancak gündelik kullanımda kelimenin bu çağrışım dizisiyle ilişkisi geride kalmış gibi durmaktadır. Dostlarımızın, sevgililerimizin sadakati yalnızca bize dürüstlükleriyle değil bizi önceleyiş biçimleriyle de ölçülecektir. *Sadık* bir dosttan beklentimiz tam da bu hak gözetiminde bizim lehimize bir yanlılık göstermesi olacaktır. Bir kimsenin sadakatinin sınandığı rivayetlerde pek çok aldatmacaya rağmen kişinin sadakatinden vazgeçip geçmeyeceği sınanır. Bu anlamda sadık olunan bir dava, devlet uğruna sadakatini ilan eden kişi hak ve haklılığı gözetimi terk edecek, davanın gereği her ne ise onu yerine getirecektir.

Sadık olma hali sadaka ya da kurban ile teminat altına alınamayacak bir süreçtir. (...) Bağlı olduğumuzu öne sürdüğümüz her ne ise onun yarın daha iyi olabileceğine inanmak belki de sadakatin gereğidir.

© UGUR HALICI @MJ

Sadakatin bu biçiminde bir tehlike olduğunu söyleyebiliriz. Kişiler arası alanda benliğin gerilimlerini inkâr eden bir kimse hep ya da hiç üzerinden hareket ederek sadakat hakkı tanıdığı kişinin, ülkenin ya da ideolojinin gereksinimlerine sadık kalarak kendi içsel hakikatinden uzaklaşacaktır. Antikçağın ünlü İtalyan filozofu Seneca, dost olmadan evvel bir insanı tartmamız gerektiğini ve dost olmaya değer birisiyle dostluk kurmamızı önerir. Aksi takdirde sadakati sürdürmek çok güç olacaktır. Ama baştan eleme sistemi, öngörülü olma haliyle çözülemeyecek bir sorunla da baş başa bırakacaktır bizleri, insan her zaman sürprizi kendinde barındıran bir varlıktır nihayetinde. Seneca, bu durumda da "gerçek dost" acı söyleyebilmeli tezine başvurur ve dostluğun belki de daha kötülük ortaya çıkmadan yolun yanlışlığına ilişkin uyarıları içermesi gerektiğini de ifade eder. Bir insanın dostuna duyduğu güven kendisine duyduğu güven gibi olmalıdır der Seneca. Ne var ki ötekiyle olan ilişkinin sınırlılıkları karşısında kendimizi model almak ancak bir dereceye dek yardım edecektir. Çünkü insan kendisi için de yalan söyleyebilir. Bu çizgiyi Kant oldukça zor bir seviyeye yükseltir ve ne olursa olsun yalan söylenmeyeceği gibi genel bir önermeyi kabul eder. Artık kişinin yegâne sadakati hakikatedir. Üstelik bu yalanın istisnai olarak hayat kurtarıcı olabileceği durumlara karşı bile istisnai bir ayrıcalık hakkı sunmaz. Dostunun ya da kendisinin yaşamı buna bağlı bile olsa doğrunun söylemesi zorunludur.

Peki ama kendi içinde doğrunun ne olduğunu bulmak nasıl mümkün olacak? İnsan, kendi içinde birden fazla ses taşıyacaktır ve bilinçdışı süreçler her daim iş başında olacaktır. İnsan için şaşmaz bir doğru bulunabilir mi? İnsana dair en erken metinlerde bile esasında insanları sürekli bir çelişki halindeyken görebiliriz. İçinde birden fazla fikri, dürtüyü taşıyan, pek çok toplumsal çelişkiyi iç dünyasında tüm taraflarıyla taşıyan varlıkların bu pozisyonların arasında bir seçim yapması o kadar kolay değildir. İnsanın bu çelişkileri insanlığa ilişkin bildiğimiz

© UGUR HALICI @MJ

en erken metinlerde de karşımıza çıkar. "Gılgamış Destanı", esasında birbirine sadık iki dosta ilişkin bir öyküdür ve belki de Gılgamış'ı ölüme dahi şifa aramaya itan şey dostuna duyduğu sadakattir de denilebilir. Homeros'un metninde sadakat meselesi daha da çetrefilli hale dönüşür. Odisseus'un eşi Penolopé bir yandan eşinin hayatta olduğunu bile bilmeden 10 yıl boyunca ona sadık kalmaya uğraşırken, öte yandan törelere sadık kalarak taliplerini de ağırlamak ve hatta onların aşırılıklarına tahammül etmek zorunda kalır. Öte yandan hangi seçeneği seçerse seçsin bunlar bir yanıyla da ona dayatılmış olanlardır. Aşil, Kral Agememnon ile çatıştığında onu öldürmek istese de onun krallık konumuna sadakat göstermeyi seçer. Homeros'un ruhsallık tarifi oldukça bedenseldir. Bütün ruhsal yetiler neredeyse bedensel organlarla tarif edilirler. Hatta bunlara bedensel demek bile doğru olmayabilir, nihayetinde bu şiirlerde beden yerine kullanılan tek kelime "soma" kelimesi olur ve bu kelime de yalnızca ölü bedenleri tarif etmek için kullanılır. Bedenin bütününe verilen ad ancak insan kelimesiyle ifade edilebilir. Ruhsal yetileri temsil eden organlar da birbirleriyle sürekli bir mücadele içerisindedir. Örneğin bugün yine timüs olarak bilinen organsal yapı atılganlığın ve dürtüselliğin merkezi iken, bu öne atılan yapıyı frenleyen organsal yapı "Phren" yani diyaframdır. Bu kelime bir yandan Latincede "Frenia (akıl)" kelimesinin öncülü iken aynı zamanda "frenum" kelimesinin de öncülüdür ki "gem" anlamına gelen bu kelime Türkçeye doğrudan durmak anlamındaki "fren" kelimesi olarak geçmiştir. Homeros insanı için pek çok farklı organ arasında sıkışan karakterin uygun olanı, yakışık alanı yapması onu "kalos" kılacaktır. Yakışık alanı yapmak kişiyi önemli kılsa da antik dönemde bu kelime soylu anlamına gelen "agathos" kelimesiyle birleşerek "kagathos" kelimesi türer. Bu dönemde yalnızca soyu bu kente dayananlar Atina vatandaşı olmakta ve bu unvana sahip olabilmekte idi. Elbette bu durumun devamı ancak kente sadık kalarak sağlanabilmekteydi. Bu durumun en önemli örneği belki de Sokrates'tir.

Sokrates'in suçu Atina geleneklerine gerekli sadakati göstermemek olarak özetlenebilir. Atinalıların tanrılarını önemsemez, onların değerlerini sorgular, meclis oturumlarına katılmaz ve Atinalı gençleri de kendi öğretileriyle baştan çıkarır. Atinalı değerlere sadık olmamakla suçlanmış olsa da Sokrates kendi içsel değerlerine sadıktır. Aslında durum bundan bir adım daha da karmaşıktır. Sokrates, diğer pek çok filozoftan farklı olarak kendi değerler sistemine sahip değildir, o daha çok bir yönteme sahiptir denilebilir. Atinalılar aralarındaki en bilge kişinin kim olduğunu kahinlere danıştıklarında yalnızca Atina'da değil, yeryüzündeki en bilge kişinin Sokrates olduğu söylenir onlara. Bu haber Sokrates'e ulaştığında bildiği tek şeyin bir şey bilmediği olduğunu söyler. Sokrates daha çok gündelik hayatta öylece kabul ettiğimiz değerleri sorgulamaya çağırır kendisini dinleyenleri. Kahramanlıkla ünlü birisiyle kahramanlığı, dürüstlüğü ile tanınan birisiyle dürüstlüğün ne olup olmadığını tartışır. Bu tartışmaları genellikle kamuya açık alanda ve çoğunlukla pazar yerinde gerçekleştirir. Çoğu muhatabını öfkelendirir. Bildiğinden şaşan ve öfkelenen muhatap, Sokrates'e yönelip doğrusunu sen söyle deyince doğrusunu bilmediğini ama akıl yürütebileceklerini söyler çoğu kez. Sokrates, Atina vatandaşı olsa da az önce tarif ettiğimiz değerler bakımından "kagathos" değildir. Kentin değerlerine sadık kalmak, onları yüceltmek, korumak gibi görevleri terk eder ve hatta onları tartışmaya açar, meydan okur. Hatta Sokrates bir başına "kalos" bile değildir, çoğu kez çirkin birisi olarak tarif edilir. Onun bu sorgulayıcı tavrı kendisinden sonra gelen pek çok düşünürü etkileyecektir. Kant, kentine gerçekten sadık birisinin kentini övmek yerine eleştirmesi gerektiğini söyler. Vatan sevgisi olan bir yurttaş, bulunduğu yeri kıyasıya eleştirmeli ve daha iyiye evrilebilmesi için hüküm sürmekte olan sistemde bir gerilim ve basınç yaratmalıdır. Kente sadakat, kentin şu anki mevcut haline duyulan sevgiden çok daha fazlasıdır. Vatanseverin "sadaka" olarak verebileceği şey eleştirileridir. Bugünün dünyasında bu kavram tam anlamıyla kaymış gibi durmaktadır. Sokrates'i yargılayan sistem bugün de pek çok kentseveri "ortak değerlerimize" sadık olmadıkları gerekçesiyle yargılamaktadır. Oysa, sadakatin bu dar hali, var olan kavramların korunması için bile yeterli olmayacaktır. Böylesi bir koruma yozlaşmayı getirebilir ancak.

Homeros'un "İlyada"sı bunun için iyi bir örnek olabilir. Bu öyküde sadakat meselesinin birkaç düzeyde hayati önemde olduğunu söyleyebiliriz. İnsanların, tanrılara sadakati, savaşçıların ve halkın krallarına sadakati, kadınların kocalarına olan sadakati ve kahramanların kendi şan ve onurlarına gösterdikleri sadakat gibi katmanlardan söz edilebilir. Tüm katmanlarda öykü süresince kimi sapmalar olsa da en büyük aksamanın kadınlar hattında ortaya çıktığı söylenebilir. Zaten on yıl boyunca sürecek olan savaşın sebebi de bir kadındır; Helana'dır. Öykünün açılışında da büyük Kral Agememnon ile yüce Kahraman Aşil'i karşı karşıya getiren şey de ganimet olarak alınan kadınların paylaşımıdır. Sadakatin sarsıldığı her dönemeç ölümlere ya da büyük acılara neden olur. Tanrılara kurbanlar kesilir ve hatta sadakatin ispatı için tek bir kurbanla yetinilmez, "Hecatomb" olarak bilinen yüzlerce kurban aynı anda kesilir. Öyle ki, Agememnon'un kurban için özel olarak kullandığı palası daima yanındadır ve belki de bu yüzden kızı İphigenia'ı yelkenlerini rüzgârla doldurmak uğruna kurban etmekten kaçınmaz. Bu metinde yağma ve ganimet tartışmalarına bolca rastlanır. Adını ölümsüzleştirmek için uğraşan karakterlerin yaşam olanı, yaşamakta olanı değerli gördükleri anlar çok enderdir. Aslında insanlık onuruna yakışmayan pek çok eyleme rağmen bu karakterler "kalos" ve "agathos" olarak tanımlanmaya devam ederler. Bunun nedeni, her birinin hiyerarşide kendilerinden daha yukarıdaki bir makama sadakatlerini sunmaya devam etmeleridir. Kendilerinden yukarıdaki makamlara sadakatleri korunurken, hiyerarşide geride kalanlar ya da düşmana karşı büyük bir zalimlik söz konusudur. Tüm bu anlatıdan anlatılacağı üzere, Platon'un kaleminden konuşan Sokrates bu şiirleri ve Homeros'u sevmez ve açıkça tehlikeli bulur. Bu şiirler ona göre yozlaştırıcıdır. Platon'un şair karşıtlığı çoğu kez onun sanat gibi soyut alanları bir eğlence ve kayıp alanı görmesiyle ilişkilendirilmiş olsa da bunun eksik bir okuma olduğunu düşünüyorum. Bu şiirlerin insanlara yüklediği değerler kümesinin ve normalize ettiği hırs ve şiddetin daha önemli bir rol oynadığı öne sürülebilir.

Sadakat meselesinin yaşamlarımızda sınandığı yerlerden birisi de mesleklerimizdir. Bugün mesleğin şanı daha kolay sahiplenilirken mesleklerin talep ettiği adanma konusunun geride kaldığını düşünüyorum. Bu görüşüm tekil durumlardan öte meslek örgütlerinin sahadaki işleyişiyle ilgilidir. Bugün pek çok meslek örgütü mesleğe sadakati, meslektaşların çıkarlarını savunmak ve mesleğin etki sahasını genişletmek olarak ele almaktadır. Oysa etik kavramının piştiği ocak olarak görülebilecek meslek örgütlerinden beklenen bunun tam tersidir. Mesleğin daraltıcı çerçevesini meslektaşlara dayatacak olan aslında bu kurumlar olmalıdır. Lobi faaliyetleri yürütmek meslek etiğini kollamak ve meslektaşlarına bu etiği dayatmak gibi çok daha hayati konuların önüne geçmemelidir diyebiliriz.

Bu tartışmadan anlaşılacağı üzere herhangi birine ya da bir şeye sadık olma hali edilgen bir durum olmaktan öte sadakat ile bağlı olduğumuzu öne sürdüğümüz şeyle ilişkimizi sürekli olarak yeniden değerlendiren ve gerilim yaratmaktan kaçınmayan aktif bir durumdur. Sadakat ancak bir sevgi bağının üzerinden gelişirse böylesi bir emeğe izin verecektir diye düşünüyorum. Sadık olma hali sadaka ya da kurban ile teminat altına alınamayacak bir süreçtir diyebiliriz. Sadakatimizi sunmanın yolu her durumda gelecek ile ilgili daha iyi bir tasarımla temas kurmak olmalıdır. Bağlı olduğumuzu öne sürdüğümüz her ne ise onun yarın daha iyi olabileceğine inanmak belki de sadakatin gereğidir. Ana yakışanın peşine düşmektir belki de sadakat.

© EZGİ SU MÜLAYİM

Sadakat

Özgür ÖĞÜTCEN

Sadakat gösterdiğimiz kendimizde olmayandır. (...) Bir şey bizim için sonsuza dek kayıptır; aslında en sadık olduğumuz şey de bundan başkası değildir. Onu kendimizin yapamayız, onu göremeyiz, ona seslenemeyiz, ona dokunamayız, onu tadıp koklayamayız; ama onun kaybına sadakatle bağlıyızdır.

Sadakat deyince öncelikle bir kişiye bağlılık akla gelir. Eşler arasındaki sadakat herhalde bu kelimeye yapılacak ilk çağrışımlardan biridir. Bir fikre sadakat gelebilir sonra, bir fikri takip etmek, savunulacak bir davası olmak mesela. Ve tabii, bir kişiye, bir öndere, bir lidere sadık olmak anlamı da vardır; onun yolunu takip etmek, onu izlemek. Sadakat böyle düşünüldüğünde sağlam bağlarla ilgili gibi görünüyor, ne olursa olsun sarsılmayacağına inandığımız ya da inanmak isteyeceğimiz bağlar bunlar. Ki bunlara ihtiyacımız var, yoksa yaşamımızı sürdürmemiz zorlaşır.

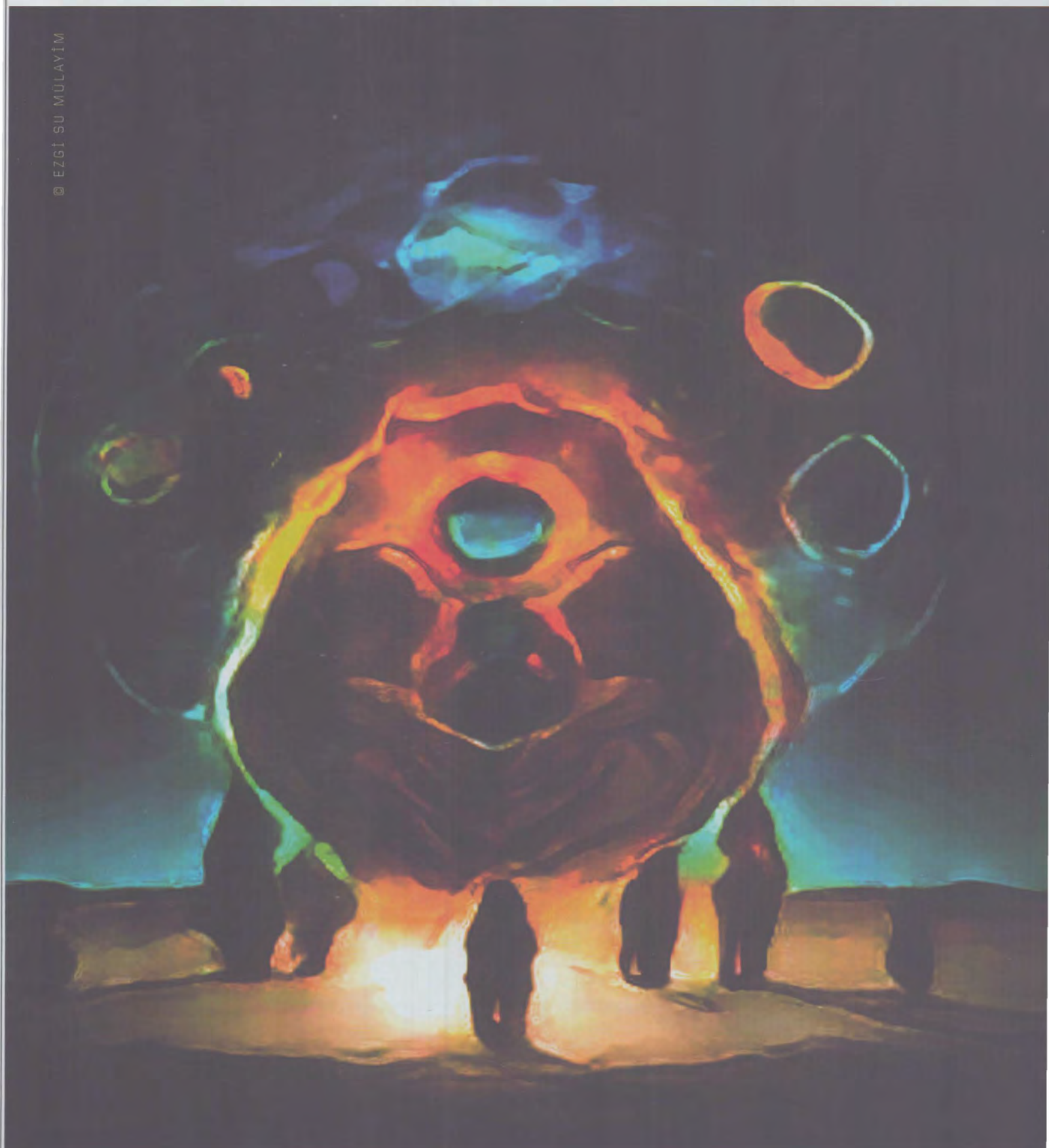
Sadakat kelimesi dilimize Arapçadan geliyor; aslında Arapçası şdk kökünden neşet ediyor ve o dilde şadakat, yani "ş" harfi ile yazılıyor, sadıklık, dostluk manasında. "Nişanyan Sözlüğü"ne göre kelimenin en eski Türkçe kullanımı, 1429 tarihli Mahmud b. Kadi-i Manyas'ın "Gülistan Tercümesi"ndedir:

yiğitlikde [gençliğimde] bir dost-ıla

sadakat ve mahabbet kılmış-ıdım

Bu sözlerde de yine, dostluk, bağlılık, muhabbet var. Nitekim *sadaka* da aynı kökten gelmektedir. İnsandan insana bir bağı, mümkünse doğrulukla ve isabetle kurulmuş bir bağı görmemek mümkün değil bütün bu kullanımlarda. Sadakat bizi başka bir insana ya da insanlara bağlar, onlarla aramızda köprüler kurar. Sadakatin karşılığı ihanet ise, bizi diğer insandan uzaklaştırır, davadan koparır, kendimizi bir hissettiğimiz ötekilerle ortak kimliğimizi kaybetmemize yol açar ya da en azından böyle bir olasılığı içinde taşır. Sadık ve hain, birbirine zıt iki yöne götüren, iki farklı durumu ifade eder.

Sadık olan güven verirken, hain olan güvenimizi sarsar. Sadakati sadece bireysel bir olgu gibi ele almazsak onun içinde yatan potansiyeli daha net görebiliriz. Karşılık beklemeden bir şeye bağlanma, insanın doğasını yeniden düşünmemize yol açar. "İnsan insanın kurdudur" ifadesi her durumda doğru değildir, çoğu zaman insanlar arasında açılan yeni türde bir bağlanma bu fikri boşa çıkarır. Örneğin, deprem sonrasında gördüğümüz karşılıksız yardım etme tutumu, insanlığa sadakatin nasıl bir şey olabileceğini bize gösterir. Elimizde olan yegâne şeyi, yani kendi dayanışma yetimizi veririz. Bu durumda dil, din, ırk gibi bize kimlik veren özelliklerimizden kurtulur, daha geniş bir özgürlüğe yelken açarız. Sadakat gösterdiğimiz kendimizde olmayandır ve başkalarının ihtiyaç duyduğu tam da varlığımızı böylesi bir dayanışmaya açan kendimizde olmayanı vermektir. Bu çoğu zaman kolektif olmaktan duyduğumuz varlık hissiyle el ele gider. Kendi kabuğumuzu kırdığımızda, gündelik hayatlarımızın kör ve sıkıcı rutinlerinden sıyrıldığımızda kolektif olarak hareket etmenin tadına varırız. Kolektif olmak, geçen yüzyıl boyunca, totalitarizmle ve insanlar arasındaki farkları silen bir baskıcılıkla eş tutulmuş ve gözden düşürülmüştür. Bunun sonucunda ise insanların kendilerini tek tek bireyler halinde, daha yalnız, daha depresif ve kendi dertleriyle ve keyifleriyle baş başa kaldıkları bir durum ortaya çıkmıştır. Bu durum, tabiri caizse kolektif olana sadakati yasaklayıp, tek bir sadakate, herkesin kendi keyfine olan sadakate açık kapı bırakmıştır. Bizi aşan, ben olmaya indirgenemeyecek, benden farklı olan bir makama, mevkie inanmak ortadan kalktıkça, sadakat konusunda da esaslı bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Bu bağlamda sadakatin, bir şeye inanmakla yakın bir bağlantısı olduğunu görmemek mümkün değil.

© EZGİ SU MÜLAYİM

Aslına bakılırsa son yüzyılın bizlere mirası, epeyce meşum bir şekilde, kolektif olanın yerine, metaların sağladığı keyfe inanmak, ona sadakat duymak biçiminde radikal bir dönüşüm oldu. Bunun her alanda yansımaları var; en bireysel olanı insanların birbirine duyduğu güvenin azalması iken, daha geniş ölçekte olanı bir tür sinizm ya da apati veya kayıtsızlık şeklinde tezahür etti. Bunun ima ettiği husus, bir şeyin bilgisine sahip olmanın artık bizi etkilemediği, bilsek bile yine de yapmaya devam etmemiz şeklinde özetlenebilir. Örneğin, dünyanın adım adım fiziksel bir yok oluşa doğru ilerlediğini bilsek bile, bu, tutumuzda bir değişikliğe yol açmıyor. Bilgi sahibi olmak ya da meseleyi bir eğitim sorunu gibi ele almak da yine aynı şekilde işe yaramıyor.

Peki ne yapmalıyız? Ne yapabiliriz? Bunun basit bir cevabı olmasa gerek. Geçen yüzyılda olup bitenleri eleştirel bir gözle değerlendirdiğimizde sadakat duygusunun köreldiğini, yer yer yok olduğunu söyleyebiliriz. Bu da bizi otorite ve otoriterlik sorununa getiriyor. Otorite sadece yasaklayıcı, men edici nitelikleriyle değil aynı zamanda bir konuda bilgisine güvenebileceğimiz bir fail olması nedeniyle de ilgimizi çekmelidir. Film yönetmenlerine, *auteur* dendiğinde olduğu gibi; bu bize, bu kişinin yaratma kudretini, dili ve görüntüyü kullanabilme yetisini gösterir. Otoriterlik ise bilginin iktidarla ilişkisine ve bunun politik kullanımına gönderme yapar. Burada bir paradoksla karşılaşırız: "Otoriter olmayan bir otorite mümkün müdür?" Aslına bakılırsa bir fikre ya da davaya sadakatin, geçen yüzyıl boyunca kitle oluşumunda araçsal biçimdeki kullanımı, kolektiviteden ziyade tekilliğe ve farklılığa yapılan vurguyu güçlendirmiştir. Kimlik siyaseti denilen politik düşüncede doruk noktasına ulaşan bu yaklaşım hemen daima kimlikleri verili kabul etmiş ve onların içindeki çıkmazları örtbas etmeye yönelmiştir. Bu durum teorik olarak sonsuz sayıdaki tanınma talebine yol açarak, bu kimlikleri ortak olarak kesen kolektivitenin önünü kesmiştir. Ama başka türde bir tanınma, evrensel olana gönderme yapan, kolektif olanın da aynı, tekil olan gibi yaralı, eksik, tamamlanamaz olduğunu kabul eden bir tanınma mümkündür. Bu türde bir yaklaşım hem farklılığı kabul eder hem de bu farklılığın ortadan kaldırılarak dolayımlanabileceğini öne sürer. Sonuç olarak, her durumda kendi kimliğimize sadık olmaktansa, deyim yerindeyse ona "ihanet etmek" sorunu ortaya çıkar, ki buna bir cevap bulmak elzemdir.

Nihayetinde şu soruyla yüz yüze geliriz: Kendine, kendi kimliğine, kendi farklılığına sadakatle bağlı olmak her durumda doğru ve tek seçenek midir? Yoksa kendimizi, kendi kimliğimizi, kendi farklılığımızı ısrarla vurgulayan tekilliğimizi askıya alan yeni bir bağlılık ve sadakat oluşturabilir miyiz? Örneğin, Fransız işgal güçleri Cezayir'de vahşice katliamlar gerçekleştirirken, bu duruma karşı çıkıp Cezayir halkının yanında yer alan Fransız entelektüeller haksız mıydı? İnsanın tek sadakati, ait olduğu, çoğu zaman doğuştan gelen kimliğine midir? Yoksa kendi kendini olumsuzlayarak, kendinde olmayanı vererek, kendi gibi olmayana duyduğu aşkta mıdır? Hep "ben! ben!" diye çırpınıp duran, tekbenci bir monizmin içine sıkışmış, kendi gemisini yürüten insanlar mı olmak istiyoruz gerçekten? Ötekine açılan kapı, sadece onun varlığını tanıyıp kabul etmekten ibaret olamaz, aynı zamanda onu benden/bizden ayıran sınırın ne kadar yapay olduğunu görmeye de dayanır. Bunun en temel kayıp duygumuzla ilgili olduğunu söyleyebiliriz, bir şey bizim için sonsuza dek kayıptır; aslında en sadık olduğumuz şey de bundan başkası değildir. Onu kendimizin yapamayız, onu göremeyiz, ona seslenemeyiz, ona dokunamayız, onu tadıp koklayamayız; ama onun kaybına sadakatle bağlıyızdır. Bu, Freud'un nesne tanımıdır; nesne sadece kayıp değildir, imkânsızdır da. Lacan'ın dediğine inanacak olursak, bu nesne arzumuzun nesnesi değildir, onun nedenidir; bizi kendine doğru çeker, hareket ettirir, yoklukla sınar. Ama bu yokluğun ve kaybın yerine, varlığa, mevcudiyete, imkâna, olabilirliğe, sadece bunlara inanırsak, dünya bize daha bir boş görünecektir. İnsanın kendi kendine sadakati, kendi boşluğuna inanmasıyla başlar, bu ontolojik boşluk sadece olumsuz bir şey değildir; bu, onun için kurucudur. Ona sadakati esastandır, köktendir.

Bütün bunların üzerine aşk ve politikayla ilgili şu soruları sorsak iyi ederiz: Sevdiğim adama/kadına sadakatle bağlıyım, ona âşığım, o benim her şeyim ve ondan başkası bu yeri dolduramaz dediğimizde neye gönderme yapmış oluruz? Kendime değil, bir kolektiviteye, davaya, fikre bağlıyım dediğimizde politik alan nasıl bir dönüşüm geçirir? Doğrusunu isterseniz, geçen yüzyılda gözden düşen iki kavram hakkında konuşuyoruz: aşk ve politika. Aşk, yerini gitgide ilişkilerin eğretiliğine terk etmiş durumda, bir kişinin bizim için çok özel olmasındansa, pek çok kişinin bu yeri işgal edebileceği bir değiştokuş ekonomisi bu yeri kaplamış durumda. Kimse "çok özel" gelmiyor, bu şaşırtıcı, çünkü bu kadar çok birey olmaya, tekil olmaya vurgu yapılması tam tersi bir sonuca yol açmış gibi görünüyor. Romantik ilişkilerdeki sadakat, bir kişinin yerine kolayca bir başkasının konabileceği bir eşdeğerlikler zinciri yaratmış durumda. Bunu aşkın yerini keyfin almasıyla açıklayabiliriz; aşkın içindeki sınırlanma, odaklanma, sadakat, sabitlenme, kelimenin tam anlamıyla, günümüzdeki toplumsal atmosferle çatışma içinde.

Politik düzeyde ise, en otoriter ve yıkıcı fikirleri dışarıda bırakacak olursak, bir fikre, bir davaya, politik bir harekete bağlılık apatiyle ve can sıkıntısıyla karşılanıyor. Bildiğimizi bildiğimiz şeylere karşı gözümüzü yumuyoruz, ta ki bu şeyler bizi etkileyecek kadar yakınımıza gelene kadar. Yol yakınken, son eşik de geçilmeden harekete geçsek iyi olmaz mı? Bu çağrının otoriter, baskıcı, ayrımcı çözümler sunan anlayışlar tarafından seslendirilebileceğini tabii ki gözden ırak tutmamalıyız. Ama onun ötesinde hiçbir şey yok mu? Bizde olanları vererek değil, bizde olmayanları vererek, bütün çelişkileri çözecek nihai ve kesin bir çözüme bel bağlamadan, kendi kendimize sadakate, bize bahşedilenlere riayet etmeden biraz olsun yeni, bir nebze olsun ses çıkaran bir sadakat mümkün değil mi?

Kendine sadık davranmak

Ahmet NALBANT

Alişan Burak YAŞAR

Bir insan ne zaman kendine sadık olmaz? (...) Bir insan kendine nasıl sadık olur?

Sadakat, genel bir tanım olarak genellikle bir kişi, toplum, organizasyon veya ilkeye karşı duyulan bağlılık ve güven duygusu ile kişinin sergilediği tutarlı davranışlar olarak tanımlanabilir. Bu kavram, tanımında da yer aldığı gibi, hemen her zaman bir başkasına sadakat göstermek olarak zihnimizde canlanır. Peki ya doğduğumuz günden beri kesintisiz bir şekilde bağlı olduğumuz "kendimize" sadakat?

Kendine sadakat, kişinin kendi değerlerine, inançlarına ve ihtiyaçlarına olan bağlılığını ifade eder. Bu bağlılık, bireyin dışarıdan gelen baskılara ve beklentilere rağmen ya da onlarla birlikte kendini dinlemesini ve buna göre hareket etmesini gerektirir. Buradaki kendini dinleme, "iç sesini dinle, ilk aklına geldiği gibi yap, nasıl hissediyorsan doğrudur" gibi bir mesaj içermiyor. Burada ne kastettiğimize birazdan geleceğiz; ama önce "kendimiz" derken ne kastettiğimiz üzerinde bir miktar durup, ardından "kişinin kendisine sadık davranması" kavramını inceleyeceğiz. Bu bağlamda bu yazının sonunda aslında "başkasına sadakat"in de, eğer buna önem veriyorsak, "kendimize sadakat"in bir parçası olarak değerlendirilebildiğini göreceksiniz.

Kendimiz

Bu dünyaya ayak basmamızın hemen ardından yavaş yavaş dış dünya ile bedenimiz arasında ayrım yapmaya başlarız. Nelerin bize ait olduğu, neleri kontrol edebildiğimiz ve nelere sahip olduğumuz gibi tecrübelerimiz sayesinde kendimize ait sınırlarımızı belirleriz. Bunun gibi tecrübeler ve dilimiz sayesinde, artık bedenimizle birlikte bu dünyada bir "ben" olduğunu kavramaya başlarız. Her şeyden ve herkesten ayrı ve farklı olan bir "ben"... Zamanla, dış dünyadan ayrı olan bedenimiz içinde eşsiz bir konumu fark ederiz: Hem dış dünyayı hem de bedenimizde olup biteni fark eden, gözlemleyen ve tüm bunlardan ayrı olan bir "ben".

Benlik ya da kendilik (self) kavramı psikoloji ve psikiyatrinin en temel konularından biri olmakla birlikte en zor konularından da biridir. Benlik kavramının nasıl tanımlanacağı, neleri içereceği ve neleri dışarıda bırakacağı uzmanlar arasında bile tartışma konusu olmayı sürdürmektedir.

Farklı şekillerde tanımlanabiliyor olsa da benlik diye ifade ettiğimiz kavram kişinin düşünceleri, duyguları, inançları, değerleri ve davranışlarıyla şekillenen çok yönlü bir süreçtir. Benlik kavramı aynı zamanda kişinin yaşamdaki rolleri (anne, baba, öğrenci olmak vb.), kimlikleri ve kendine dair etiketlerini ("Ben zayıf bir insanım", "Ben yetersiz bir insanım", "Ben neşeli bir insanım" vb.) içerir. Bununla beraber tümünün ötesindedir.

Benlik, yaşam boyunca gelişen ve değişen dinamik bir süreçtir. Çocukluk döneminde, aile, arkadaşlar ve çevre gibi dışsal faktörler, bireyin kendilik algısının temellerini atar. Bu dönemde, bireyin kendine dair algısı, büyük ölçüde ebeveynlerin ve yakın çevrenin geribildirimlerine dayanır. Ergenlik ve genç yetişkinlik dönemlerinde, birey kimlik arayışı sürecine girer ve kendi değerlerini, inançlarını ve hedeflerini belirlemeye başlar.

Bu gelişim sürecinde birçok olay kişinin bu benlik algısının gelişimini bozabilir ve kişi kendisine yabancılaşmaya başlar. Özellikle aile, arkadaşlar, okul ve toplum tarafından değersizleştirici, aşırı şekilde cezalandırıcı ve reddedici tutumlar bu yabancılaşmada etkili olabilir. Bu sayede kişi kendisine ait bir "ben" olduğunu unutur ve başkalarının ihtiyaçları, beklentileri ve onayı doğrultusunda hareket eder. "Toplum tarafından kabul edilmeliyim", "Toplum tarafından sevilmeliyim ve onaylanmalıyım", "İnsanlar tarafından sevilmek ve kabul edilmek için çok başarılı olmalıyım", "Sevilmek için kimseye hayır dememeliyim" gibi inançlar bu yabancılaşma sürecinde kişinin hayatına yön veren düşünceler olarak yer alabilir.

Tanımlanması oldukça zor olsa da "ben" konusunda biraz temel oluşturmuş olduk. Şimdi de "Sadakat" konulu bu sayının, "ben" oluşa karşı sadakatimiz konulu yazımızın kritik sorusuna dönelim: *Bir insan ne zaman kendine sadık olmaz?*

Kendine sadakat, bireyin kendi değerlerine, inançlarına ve ihtiyaçlarına sadık kalması anlamına gelirken, bu sadakati yitirmek, çeşitli şekillerde meydana gelebilir.

Başkalarının beklentilerine göre yaşama

Kendine sadık olmayan bir insan, başkalarının beklentilerine ve toplumsal normlara uymak için kendi değerlerini ve ihtiyaçlarını göz ardı eder. Bu, bireyin kendi benliğinden uzaklaşmasına ve kendisi için anlamlı olmayan yollara sapmasına neden olabilir. Örneğin, bir kariyer ya da yaşam tarzı seçimi tamamen başkalarının istekleri doğrultusunda yapılmış olabilir.

Sağlıksız ilişkilerde ısrar etme

Kişi, kendine zarar veren veya destekleyici olmayan ilişkilerde kalmaya devam ettiğinde kendine sadık davranmıyor olabilir. Bazen sırf kötü hissettirecek diye ilişkilere sınır koyamayıp, kendini gerçekleştiren kehanet olarak bu ilişkinin içinde daha da kötü hisseder şeklinde ömrünü geçirebilir. Bu tür ilişkiler, bireyin kendi sınırlarını ihlal etmesine ve kendi ihtiyaçlarını ihmal etmesine neden olabilir. Özellikle duygusal ve psikolojik istismar içeren ilişkilerde kişi kendi değerini kaybedebilir.

Benzer şekilde, kendi sınırlarını belirleyemeyen ve hayır diyemeyen bireyler genellikle kendilerine sadık davranmamış olurlar. Başkalarını memnun etme çabasıyla, kendi ihtiyaçlarını ve sınırlarını görmezden gelirler. Bu durum, uzun vadede duygusal tükenmişlik ve tatminsizlikle sonuçlanabilir. Aslandan kaçıp kaplana yem olmuş olurlar. Bu örnekte bu duyguların ikisi de farklı şekilde pişmanlığı temsil ediyor.

Kendi duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarını ihmal etme

Kendine sadık olmayan bir insan, kendine bakım verme (self-care) uygulamalarını ihmal eder. Yeterince dinlenmemek, sağlıksız beslenmek, fiziksel aktiviteden kaçınmak ve duygusal ihtiyaçları göz ardı etmek

bireyin kendi sağlığına ve refahına zarar verir. Hatta kişi bunları uygulamaya değer olmadığını düşünebilir.

Kendi tecrübelerini göz ardı etme

Kendi tecrübelerini ve sezgilerini göz ardı eden bireyler, başkalarının seslerine ve fikirlerine daha fazla önem verirler. Bu, kişinin kendi yolunu bulmasını zorlaştırır ve yaşamda yönsüzlük hissi yaratır. Kendi içsel rehberliğini dinlemeyen bir kişi, zamanla kendine yabancılaşabilir ve başkalarına bağımlı hale gelebilir.

Kendine yönelik anlayış ve şefkat eksikliği

Kendilerine şefkat ve anlayış göstermeyen bireyler, kendilerine karşı sert ve eleştirel olurlar. Hatalarını ve başarısızlıklarını affetmek yerine sürekli kendilerini yargılarlar. Kendini eleştirme ve yargılama kişinin kendine karşı sergilediği sadakatsiz davranışların en önemlilerinden biridir. Bu insanlar kimi zaman çevrelerine karşı aşırı şefkatli ve verici davranırken aynı kadirşinaslığı kendilerinden esirgerler. Başkalarına verecek kudret ve yeteneği olanın bunu biraz da olsa kendine vermemesi insanın biraz da kendine ayıbı değil midir?

Kendi değerlerine aykırı hareket etme

Kişinin kendi değerlerine ve inançlarına aykırı hareket etmesi, kendine sadık olmadığının en belirgin göstergelerinden biridir. Bu, etik olmayan davranışlar, kişisel prensiplere aykırı kararlar veya kendi vicdanına ters düşen eylemler olabilir. Bu tür durumlar, bireyin içsel çatışma yaşamasına ve duygusal dengesizliğe yol açar.

Özetle, kendine sadık olmayan bireyler, dışsal faktörlerin ve içsel çatışmaların etkisi altında kendi ihtiyaçlarını, sınırlarını ve değerlerini ihmal ederler. Bu durum, uzun vadede duygusal ve psikolojik sağlığın bozulmasına neden olabilir. Kendine sadakat, bireyin kendi benliğine duyduğu derin saygıyı ve içsel dengeyi koruma çabasıdır. Bu çabayı sürdürmek, sağlıklı ve tatmin edici bir yaşam sürmenin anahtarıdır.

Her zaman sağlıklı beslenemediğimiz, her zaman spor yapamadığımız veya her zaman iş yaşamımızda, aile yaşamımızda gerekenleri dört dörtlük yapamadığımız gibi kendimize sadakat konusunda da her zaman en iyisini yapmak mümkün değildir. Buna rağmen elimizden geleni yapmak önemli bir sorumluluğumuz denebilir.

Bir insan kendine nasıl sadık olur?

Kişinin kendisine sadakat göstermesi, psikolojik ve duygusal sağlığını koruması açısından büyük bir öneme sahiptir. Kendine iyi bakma (self-care), kendine sadakat göstermenin en somut yollarından biridir. Kendine bakma, bireyin fiziksel, duygusal ve zihinsel sağlığını korumak ve geliştirmek için yaptığı bilinçli ve düzenli eylemleri kapsar. Bu, yeterince uyumak, dengeli beslenmek, düzenli egzersiz yapmak, stresle başa çıkma yöntemleri geliştirmek, hobilerle ilgilenmek ve kendine değer vermek kapsamına girebilecek çeşitli aktiviteleri içerir. Kendine iyi bakma, bireyin kendine verdiği değerin bir göstergesi olarak, içsel huzuru ve genel yaşam kalitesini artırır.

Sağlıklı sınırlar koyma, kişinin kendisine sadık davranma sürecinin önemli bir parçasıdır. Kendi ihtiyaçlarına ve sınırlarına saygı duyarak hayır demeyi öğrenmek, kişinin kendine sadakatini pekiştirir ve dışsal baskılara karşı direnç geliştirmesine yardımcı olur.

Kişinin kendisine şefkatli ve anlayışlı davranması, kendine sadakat göstermenin başka bir boyutudur. Anlayış, nezaket ve şefkat eşliğinde kişi kendisini daha iyi tanır ve tüm eksiklikleri, kusurları ve hataları ile kabul eder. Kişi kendisini daha az yargılar ve kendisine karşı daha affedicidir. Bu da kişinin kendisiyle kurduğu bağı güçlendirir.

Tüm bunlarla beraber başarıya önem vermek, ilişkilerimize önem vermek veya diğer değer verdiğimiz şeyler uğruna yaptığımız ve yapamadığımız durumlar sıklıkla ve olağan olarak gerçekleştiği gibi "kendimize sadakat" göstermek konusunda da zaman zaman iyi ve kötü olduğumuz durumlar deneyimleyebiliriz. Örneğin sağlığımız için sağlıklı bir beslenme kararı aldığımız günün hemen ertesi, arkadaşlarımızla güzel bir piknikte birlikte lezzetli yaramazlıklar yapmak uğruna sağlıksız kaçamaklar yaparken kendimizi bulabiliriz. Bu hem sağlık hem de "tutarsızlık" ya da "kendine sadakatsizlik" açısından canımızı acıtabilir. Bu bağlamda bizlerin önemli kılavuzlarından biri de acı deneyimleridir. Elimiz acıdığı için elimizi sobadan geri çekeriz, partnerimizi üzdüğümüzde ona olan "sevgimiz" acır ve gereğini yapmak istiyorsak gidip özür diler, onunla daha güzel zaman geçirecek fırsatlar yaratmaya çalışırız. İşte bu "kendimize sadakat" konusunda da hayatın olağan akışında nadir olmayan şekilde "canımız acıdığında" bu acının pusulasına bakıp yeniden kendimize karşı sadık davranmaya dönmek de aslında yapabileceğimiz en iyi şeydir.

Sonuç olarak, kendine sadakat göstermek, bireyin kendi iç dünyasına saygı duyması ve onu beslemesi anlamına gelir. Kendisine karşı anlayış ve şefkatle yaklaşan kişi kendisine daha iyi bakmaya ve değer vermeye başlar. Bununla birlikte kişi kendisine her şeyiyle "yaşama ve var olma hakkı" tanır. Kendine sadakat, bireyin kendi varlığına duyduğu derin bir saygı ve bu varlığı onurlandırma biçimi olarak kişinin hayatında yerini alır.

Her birimiz içinde bulunduğumuz toplum ve kültürün birer parçasıyız. Bu nedenle başkalarından ayrı bir birey düşünmek, toplumu ve kültürü görmezden gelmek ya da umursamamak mümkün değildir. Ancak içinde bulunduğumuz dünyayı dikkate alarak kendimize sadakatle yaklaştığımızda kendimizle ve dış dünyayla daha sağlıklı ilişkiler kurmak mümkündür.

©ESMA YILDIRIMER

Sadakati arayanlardan mısın?

Bahar KÖSE

Kimileri, başka kadına bakmadığı için güvenilir olduğunu sandıkları kocalarının "gizli eşcinsel" olduğunu anladılar ve burada sadakati buldum sandılar!

© SUZAN ARMAĞAN

İnsan olmak, dünyaya geldiğimiz andan itibaren hayatta kalmak için olası tehditlere karşı deneyimlerden çıkarımlar yapmayı gerektiriyordu. Belki anne-babanın ilişkisini izleyerek ya da kendileriyle olan ebeveynliklerine istinaden bir çocukluk çağı yaşantısından edindiler veya yaşamak için cesaretlerinden, tanıştıklarından, kaynaştıklarından deneyimlediler ilişkileri. Ve aldatıldılar, ihanete uğradılar, yaralandılar ve korktular. Bundandır, bin bir çeşitlilik içinde, kendi usullerince sadakati aradılar.

Kimisi çok âşık olduğu sevgilisi tarafından aldatılınca bambaşka kategoride bir kişiyle evlendi. Gün geldi, evlilik dışı birinin ilgisine çekilince tepetaklak olup ilişkilerini sorguladılar. Çünkü evliliklerinde ne romantiklik ne aktif bir cinsel çekim buldular. "Sadakati buldum" derken "kadın gibi" hissetmekten oldular, kendilerini eşiyle "kardeş kardeş" yaşanan bir evlilik akdi içinde buldular. Sadakati bulmanın yolunu arzusuz, duygusuz, temassız ve yoksun bir adamın kollarında olduğunu sandılar.

Kimileri bulduğunu varsaydığı "güvene" sıkı sıkıya tutunarak duygusal, entelektüel seviyede paylaşamıyor olmayı, ilişkide yalnız hissetmeyi çok fena göze aldılar. Yaptıkları işten sağlayıp yaşamanın anlamını, ilişkideki yokluğa ses çıkarmadılar. Bir gün birlikte çocuk sahibi olalım derken neden aktif, doyumlu cinsel ilişkilerinin olmadığını ve sanki bir nesne gibi tüp bebeğe zorlandıklarını sorguladılar, kızdılar. Ve çok büyük bir gerçekle tanıştılar. Başka kadına bakmadığı için güvenilir olduğunu sandıkları kocalarının "gizli eşcinsel" olduğunu anladılar ve burada sadakati buldum sandılar!

Kimileri "zaten her erkek aldatır" inancını hayatın bir gerçeği olarak koydular, aldatılmamanın yollarını "güzelim" bedenlerini kestirip biçtirip daha güzel yapmakta aradılar. Sadakatsizliğin karşıdan değil "güzellik" üzerinden olduğu cehaletine tutunup kaldılar. Bundan nemalanan "estetik" dünyasının en ideal hitap kitlesi oldular.

© SUZAN ARMAĞAN

Kimisi "sadakatsizin ta kendisi" olup terk edildikleri için kendilerini bir terapi odasında buldular. Sadakatsizliklerinin başlangıcını ilk ilişkilerinde sadakatsizliğe uğramaya bağladılar. Ve bundandır "sadakatsizin ta kendisi" olarak "sadakatsizlik yapılan" olmaktan kaçındılar.

Kimileri evliliğinde sadakatsizliğe uğradığı halde, boşanamama nedenini çocuklarına yıktılar ve çocuklarının onlara sahip çıkması gerektiği çarpıtmasıyla kendilerinden kaçtılar. Zayıftılar, eleştirilmezlerdi, hep suç başkasındaydı, kendisi de kök ailesi mükemmeldi deyip kendilerine bakmaktan kaçıp sadakatsizlik içinde kaldılar. Ve kendilerine sadakatsizliğin allahını yaptılar!

Kimileri eşiyle birbirlerine bir itirafta bulunarak birbirlerine birbirlerini aldattıklarını itiraf ettiler. Ve bundan sonra eşi dışında birine ilgi duyarlarsa yataklarına bu kişiyi de alıp "grup seksle" bunu çözmeye çalıştılar. Yani sadakatsizliği bilinen bir şekilde açıkça yaparak sadakatsizliği kırdıklarını sandılar.

Kimileri babasının annesini defalarca aldatmasına şahitlik etti. Annenin acısına o kadar çok maruz kaldılar ki "bir erkek bir kadınla ilişki kurduğunda mutlaka onu aldatır" sandılar. Bundandır yetişkin olduklarında hiçbir kadına yaklaşmayıp, ilişki yaşamayarak sadakatsizlik etmekten kaçtılar.

Kimileri pek fazla Türk filmi izleyerek büyüdüğündendir, "mükemmel kadın" olarak Zehra'nın Ferit'i çapkın erkekten sadık erkeğe dönüştürdüğü aldatmacasını gerçek sandılar. Sadakati "mükemmel kadın" olmak üzerinden yakalamaya çabaladılar, sonuç istedikleri gibi gitmeyince de pek çok şaşırdılar, kendilerini üzüntüden bir terapistin karşısında buldular.

Kimileri aldatıldılar ve ondan sonra ilişkiden hep kaçındılar, "bekârlık sultanlıktır" saydılar. Bir ilişkinin kırgınlığını tüm ilişkilere mal ettiler. Evlilikle dalga geçip küçümseyerek, "yok olan bir ilişkide" hiç ilişki yaşamayarak bir daha sadakatsizliğe uğramadılar.

Kimileri aldatıldılar ama normalleştirip yok saydılar, ilişkide kalıp kendilerini dışarı atamadılar. Sustular, yok saydılar, köşe bucak kendilerinden kaçtılar. Ve çıkamadıkça da fizyolojik sebebi bulunamayan "bağırsak" problemleri içerisinde kendi kendilerine "bağırıp" durdular.

Kimileri daha bebekliklerinden sadakatsizliğe uğradıkları için anneleri tarafından, hayatı boyunca sadakatsizin birine çekilip aynı tür oyuncu ve senaryo içinde bu sefer mutlu sonuç almayı beklediler. Sadakati bulamadıkça da bunu hayatın böyle olduğu varsayımına yıkarak, hayal kırıklığına uğramaktan kendilerini korumaya çalıştılar.

Kimileri aynı bu yazıyı yazan kadın gibi çoktandır "kendilerine" yaptıkları sadakatsizliğin farkına vardılar. Yıllarca kendi "hakkını" teslim edemeyen kurumlar, durumlar ve ilişkilerde durarak, kendilerine en derinden ihanet ettiklerini anlayıp sıfırdan bir hayat için her şeyi göze aldılar. Bu sefer tüm çalışkanlıklarını kendileri için kullanıp yaşamaya başladılar ve çok mutlular!

“Can kenarı”nda bir yer

Şengül KIYAK

Herhangi bir ilişkimizde “Sen olmazsan yaşayamam, sen yoksan ben de olamam” gibi sözler ve buna yönelik davranışlar bağımlılıktan hâlâ çıkamadığımızı gösterir. Sadakat, bir şeye koşulsuz bir kabulle gönülden ve içten bağlı olmaktır, onu ya da kendimizi muhtaç kılmak değildir. (...) Diğerinin efendi olduğu bir ilişkide sadakat olamaz.

© EZGİ SU MÜLAYİM

"Sadakat, kişinin kendinde bir diğerine yer ayırması ve o yeri onun için korumasıdır."

Oruç Aruoba

"İçten bağlılık, sağlam ve güçlü dostluk" anlamına gelen sadakatin varlığı, aynı zamanda sosyal ve ilişkisel bir varlık olan insanın diğerleriyle ilişkisinde deneyimlediği ahlaki eylemlerinin sorgulandığı felsefi çıkarımlara dayanmaktadır. İnsanın hangi eylemlerinin iyi, hangilerinin kötü, ölçülüp ölçülemeyeceği, bunların evrenselliği, seçimlerinde özgür olup olmadığı, öncelikle felsefenin etik problemlerinden olmuştur. Daha çok eylemleriyle bir varlık gösteren insanın sadakatinin, bir yandan onun tüm evren içindeki varlıksallığını gösteren ontolojik, bir yandan da her birinin kendi varoluş biçimini gösteren ontik varlığı ile ilişkili olduğunu söyleyebiliriz. Her eylem gibi sadakat de toplumsal ve bireysel dinamiklerle farklılaşmakta, anlam değiştirmektedir.

Sadakat denilince çoğunlukla sevgiliye, partnere ya da eşe gösterilen bağlılık akla gelir. Oysa yaşamı boyunca birçok nesneyle ilişkilenen insan, ailesine, arkadaşına, memleketine, milletine, ideallerine, inançlarına, diğer değerlerine de benzer bağlılıkları gösterebilir. Birçok kavramın mitleştiği, akışkanlaştığı böylesine bir toplumsal sistemde bana kalırsa sadakatin ne olduğunu savunmaktan çok ne olmadığını anlamaya daha çok ihtiyacımız var gibi. Öyleyse "Sadakat ne değildir?" sorusuyla başlayalım. Kendi deneyim ve birikimlerimden yola çıkarak bu soruya mutlak olmayan bazı çıkarımlarla şöyle yanıtlar verebilirim:

Sadakat;

- Bağımlılık değildir.
- Sorgulanmayan, "körü körüne" bir bağlılık değildir.
- İtaat ya da biat etmek değildir.
- Herhangi bir egemenlik biçimine boyun eğen bir "kölelik" değildir.
- Zorunlu ve görev gibi yaşanacak bir eylem değildir.
- Diğerine dair sözlere, yeminlere, sembollere sığınmak değildir.
- Toplumsal etki ve değişimlerden bağımsız değildir.
- Bireysel özelliklerden, yaşam deneyimlerinden bağımsız değildir.
- Kendinde olmayanı diğerinden beklemek değildir.
- Diğerine "sahip olmak" değildir.
- Sadece diğeri yaşarken gösterilen bir bağlılık değildir.

Öncelikle bağlılık ve bağımlılık ayrımından başlamak isterim. Bağımlı olmak, diğeri olmadan yaşayamamak, ona muhtaç olmak, onsuz olamamaktır. O şey ne olursa olsun bağımlı olduğumuz her şey, bizi kendine tutsak edendir. Onsuz olmak ölümle eşdeğerdir neredeyse. O yoksa biz de yok gibiyizdir. Gelişimsel olarak böyle bir süreci genellikle 0-3 yaşları arasında deneyimleriz. Bakım verene muhtacızdır ve o olmazsa en temel ihtiyaçlarımızı karşılayacak durumda değilizdir. Sonrasında onun dışındaki nesnelere yönelerek keşfetmeye ve bağımsızlaşma çabalarına girişiriz. Artık bağımlı değil gözleyen, destekleyen, keşfimize onay veren ebeveynlere ihtiyacımız vardır ve kendi varlığımızı belli etmeye başlamışızdır. Derken bu çok daha gelişerek ve diğerine muhtaç olmayacak kadar ayrışarak yaşamımıza devam edebilmeye evrilir. Kendi ayaklarımız üzerinde durma zamanı gelmiştir. Yaşantılarımıza fiziksel, kişisel, sosyal ve etik değerlerimizle her geçen gün verdiğimiz yeni anlamlarla yol almaya başlarız yaşamda. Birey olmamıza, bağımsızlaşmamıza izin verilmeyen, hoş görülmeyen, düşünce ve duygularımızın bastırıldığı bir ailede büyüdüysek (ki bizim gibi aile yapılarında bunlarla karşılaşmamız çokça olasıdır), bir yetişkin olsak da herhangi bir kişiye ya da nesneye bağımlı davranmaya devam ederiz. Çoğumuzun yetişkin yaşta da bir türlü çocuk ya da ergen olmaktan çıkamayışımız bundandır. Bağımlı bireyler olarak bunu diğer nesnelerle ilişkilerimize aktarır ve tekrarları yaşarız. Bağlılık ise, insanın diğerine kendini feda etmeden, yok saymadan kendi sınırlarını ve duruşunu sergileyebildiği, diğerine kendinden bir yer ayırdığı ilişki biçimi, diğerine sevgi ve saygı duyulan, anlam verilen, içsel temasın kesilmediği bir eylemdir. Herhangi birine bağlıyken onu severiz, önem veririz, ilgi gösteririz, bizde bir yeri vardır ama o yokken de yaşama tutunabilir, seçimlerimizi yapabilir ve gereken sorumlulukları, emeği gösterebiliriz. Herhangi bir ilişkimizde "Sen olmazsan yaşayamam, sen yoksan ben de olamam" gibi sözler ve buna yönelik davranışlar bağımlılıktan hâlâ çıkamadığımızı gösterir. Sadakat, bir şeye koşulsuz bir kabulle gönülden ve içten bağlı olmaktır, onu ya da kendimizi muhtaç kılmak değildir. Varoluşçu filozoflardan Kierkegaard'ın iman dediği şey budur. İnsan olarak korksak da, titresek de, kaygılansak da içten bir bağlılığı gösterebilmektir. Bu aynı zamanda dürüstlüğü ve açıklığı gerektirir, en başta kendimize, sonra diğer varoluş biçimlerine...

Sokrates'in yaşanmaya değer olmayanın sorgulanmayan bir yaşam olduğu düşüncesi, sadakat için de geçerlidir. Sadakat olarak düşünüp yapıp ettiğimiz eylemlerin anlamını da sorgulamalıyız. "Ya benimsin ya kara toprağın..." şeklindeki anlayış ve bu yüzden işlenen kadın cinayetlerinin sadakat olduğunu söyleyebilir miyiz?... Koşulsuz kabul ise, bana bir yarar ya da çıkar sağlamayı içermez, diğerinin, o nasıl olursa olsun olduğu gibi bir kabulünü içerir, bu kabul ise o ne isterse ona göre davranmak, onun her istediğini yapmak, acı ve eziyet yaşatsa da buna sürekli maruz kalmak ya da izin vermek demek değildir. Bunların da sorgulanması ve anlamlandırılması gerekir. Başkası onu beğeniyor, seviyor ya da çoğunluk ona inanıyor, güveniyor diye herhangi bir şeye bağlı imiş gibi yaşamak (ki ben buna bağımlılık diyorum) zorunda değiliz. Diğerinin efendi olduğu bir ilişkide sadakat olamaz. Boyun eğmek, itaat etmek; kendi varoluşunu reddetmek, egemen olanı sorgulamadan türlü zorbalığı, kendimize verdiği

zararı/yıkımı kabul etmektir. Oysa sadık olacağımız şey her ne ise, bizden ne daha çok üstün ne de alçaktır. Biz az çok ne isek o da odur, o da bizim gibi oluş halinde, değişim ve dönüşüm içinde ancak varoluş koşullarında kendi potansiyeline sahip bir varlıktır. Bu nedenle sadakat eşit bir ilişkilenmeyi, dürüstlüğü, içtenliği ve açıklığı gerektirir.

Var olan her şey gibi sadakat de, sosyal, kültürel, ekonomik ve evrensel birçok öğeden etkilenmekte, kavramlara verilen anlamları, söylem ve eylemleri değişime uğratmaktadır. Bana kalırsa, daha çok dürtüsel davranan dijital çağın insanının hedonist (hazcı) eylemleri, her şeyi hızlıca tüketen istek ve arzulara düşkünlük, herkese benzemeye çalışırken kendisi olmaktan çıkmışlık, birçok insana dair eylem gibi sadakati de neredeyse samanlıkta aranan bir iğneye dönüştürmüş gibidir. Neyi, neden istediğine, neye, nasıl önem verdiğine, ne ile ne kadar yetinebileceğine anlam veremeyen bir insan yığınına dönüşüyoruz. Öte yandan bir o kadar her şeye hakkı ya da sahip olma çılgınlığına kapılıveren, "işte hayat beni nereye sürüklüyorsa" diye yaşayan, aslında birbirine çok benzeyen, bir o kadar da bunu özgürlük sanan bir güruhla karşılaşıyoruz. Herhangi bir şeye verilen anlam değişmekten öte, sanki o zamana kadar kendine verilen anlamı yitirerek, yittiği haliyle de bir bozuma uğrayarak daha insana dair olana yeni bir şey katmaktansa çok katmanlı bir gerileme gösteriyor. Adeta yaşanamayanların açlığının acısı, yaşanmış olanın anlamını boşaltıyor ve zeminini kaydırıyor. Z. Bauman'ın "akışkan" dediği tam da böyle bir anlam boşluğu ve sarhoşluğu... Sanki geçmişteki katı ahlak kurallarına gösterilen isyan ve bastırılmışlık, sınır tanımaz bir ahlak dışılığa dönüşüyor. Giderek eksilen empati, eşitlik, hoşgörü, saygı ya da sorumluluk bir tür yapı-bozumuna uğrayıp kendini başka kılıklarda gösteriyor. Görüntü değişse de içerik aşağı yukarı benzer hatta daha kalıcı bir bozucu etkiye sahip oluyor. Anlamı içten bağlılık ve dürüstlük gerektiren sadakatin de giderek içi boşalıyor. Zorunlu bir görev ya da eylem gibi yaşantılanmaya başlandığında da çatlaklar ve sapmalar artıyor. Verilen sözler, yeminler ya da semboller ise bir gösteriden ya da makyajdan öteye gidemeyip fanatizmi besliyor, altını kazıdığınızda ait olma isteğinden çok diğerini ezme çabasına dönüşüyor. Ve ne yazık ki Locke'un "insan insanın kurdudur" önermesi adeta doğrulanıyor.

Öte yandan temel güven duygusu oluşmayınca, kendisiyle bile bir bağ kuramayan, aslında diğerine bağlılığı da sürdüremiyor. Eksik kalan diğeriyle tamamlanmaya çalışılsa da bu yapaylık ve empatiden yoksunlukla, kendimizin gösteremediğini diğerinden beklemekle giderek bencilleşiyoruz. Mülk edinilen, egemen olunmak istenen birçok şey gibi insanın insana güveni, sevgisi ve bağlılığı da metalaştırılıyor. Diğerinin sahibi olunmak isteniyor, böylece bir tahakküm aracına dönüştürülüyor. Sahip olmak, bağlılıktansa diğerini zoraki bir bağımlılığa itiyor, benliğini tahrip ediyor, kendisi olmaktan çıkarıyor. Sahip olmakla değil, sevdiğine içten bir bağla "sahip çıkmak"la sadakat gösterilebilir. Bu nedenle sadakatle bağlılık, bağlı kılınan hayatta olmasa da sürmektedir. Ölüm, bu içten bağlılığı ve kalıcılığı yok edememektedir. "Ölene kadar benimsin ve benim olacaksın" sözü sahip çıkmayı değil, sahip olmayı içerir ki orada sadakat yoktur.

Bundan önceki yazımda, ilişkisel bir varlık olan insanın, R. Erskine'in belirlediği "güven, değer, kabul, karşılıklılık, benlik, etki yaratmak, sevgi ve bitişiklik" şeklindeki sekiz temel ilişkisel ihtiyacından söz etmiştim. (bkz. Psikeart 93. Sayı) Bana kalırsa bu ilişkisel ihtiyaçların karşılanması, ilişkilerdeki bağlılığı sürdürmede de etkili olacaktır. Çokça duyduğumuz "Kendine güvenmeyen başkasına güvenemez" ya da "İnsanın diğerine sadık olabilmesi için önce kendine sadık olması gerekir" gibi önermelere özellikle "güven" ihtiyacına açıklık getirmesi açısından Bowlby'nin ortaya koyduğu ve sonrasında arkadaşlarının geliştirdiği "Bağlanma Kuramı"na değinmeyi gerektiriyor.

Bowlby'ye göre güven, küçük çocuklarda "daha güçlü ve/veya akıllı" olarak deneyimlenen, bakım verenin süregelen ulaşılabilirliği ve duygusal duyarlılığı, tutarlılığı ve güvenilebilirliği yoluyla gelişir. Güvenli bağlanmış olan çocuk ve yetişkinler, duygusal karışıklıkları ve sıkıntıları olduğu gibi ifade ederek çözümler ve rahatlığa kavuşurlar. Kuramı geliştiren diğer kuramcılardan Main, Cassidy ve Kaplan ise güvenli bağlanmış çocukların, kendini yansıtan, kendi hikâyelerini hatırlayan ve düşünme süreçleriyle ilgili yorum yapma becerisi geliştirdiklerini ifade etmiştir. Fonagy ve meslektaşları da, bu çocukların spontane, kendini yansıtan yorumlar yaptığını, karmaşık ve tutarlı hikâyeleri olduğunu, diğerlerinin kendisi üzerindeki etkilerini ve kendi davranışlarını değerlendirebildiğini vurgulamıştır. Bu güvenin eksikliğini duyan çocuklarda, Ainsworth ve arkadaşları, bunun nedeninin genellikle birincil bağımlı ilişkideki duygusal, fiziksel ve sözsüz iletişimin niteliğinin belirleyici olduğu sonucuna varmış, Tasca, Balfour, Rittchie ve Bissada ise güvensiz, kaygılı ve kaçıngan bağlanma örüntülerinin çocukluk döneminde ulaşılamaz ve duyarsız bakım verene yönelik gelişeceğini vurgulamıştır. Main'e göre de, *kaygılı (ambivalans) bağlanma örüntüsü gösteren çocuklar*, sıklıkla öngörülemez tepkiler veren ebeveynlere; *kaçıngan bağlanma örüntüsü gösterenler ise* öngörülebilir biçimde ihtiyacı karşılamayan ebeveynlere sahiptirler. Bağlanma örüntüleri "*kaygılı, kaçıngan, organize olamamış ve izole olan bireyler*" şeklinde ayrıntılarıyla ele alınmış, bu örüntülerin yetişkin ilişkilerine yansımalarını da ortaya koymuştur.

Kaygılı bağlananların, yoğun duygular yansıttığını, aşırı tetikte olmaktan ve endişe duymaktan dolayı sıkıntı yaşadığını, bağımlı ve yapışkan ilişki kurmaya eğilimli olduklarını, ilişki içindeyken edilgen ya da bunaltıcı olmanın yanında güvenlik, tatmin, fiziksel ya da duygusal beslenme için mantıksız taleplerde bulunabilecekleri, tutarsız ve öngörülemez ebeveyn tutumları ile büyüyenlerin bağımlılıkta ısrarcı ve fiziksel bağlanmaya aşırı

odaklanabileceği, ilişkilerinde aşırı değerli ve bu yüzden aşırı uyumlu davranabilecekleri söylenebilir. Hesse'ye göre bu kişiler, kafası karışmış/edilgen/ korkulu/ bunalmış duygular arasında gidip gelebilirler. Bunun yanında histerik ya da histriyonik ilişkisel örüntüler gösterebilirler. Erskine klinik deneyimlerinde bu kişilerin evlilik ya da yakın ilişkilerde aşırı uyumlu, diğerinin uyumsuzluğuna bağlı kaldıklarını, gizli bir terk edilme korkularının olduğunu gözlediğini belirtmektedir.

Kobak ve Sceery, "*kaçıngan bağlananların*; streslerini, ilişkinin önemini yok sayma ya da azımsama ile duygusal ifadelerini engelleme veya abartma ve yakınlıktan kaçınma şeklinde yansıttıklarını belirtmiştir. Main ise, kırılganlığı, sevginin ifadesini ve/veya öfkeye eğilimi küçümsediklerini, onlara bakım verenlerin üzgün olduklarında geri çekilme eğilimi ve fiziksel temastan rahatsızlık duyma gibi davranışlarının olduğunu, bu nedenle de böyle çocukların hayatta kalabilmek için duyguları, ihtiyaçları ve içsel deneyimleri ile temasını engellemeyi öğrendiğini, belki de farkında olunmadan bu duygu ve ihtiyaçların ifade edilmediği ilişkiler kurduğunu belirtmiştir. Erskine, bu örüntüye sahip olanların birincil olarak kendi duygularını tanımadığını ve bedensel duyumlarına duyarsızlaştıklarını gözlediğini söylemiştir.

Organize olamamış (dezorganize) bağlanma örüntüsünde olanlarda ise; çözülmemiş travmalar ve tekrarlayan ilişki temaslarının önemli kaybının neden olduğu derin psikolojik çözülmeler görülmektedir. Bu örüntü bakım verenin, doyum ihtiyacının tek kaynağı ve tehlike kaynağı olarak görüldüğü çocukluk yaşantılarından (fiziksel, cinsel istismar vb.) etkilenir. Bu çocuklar onları reddedici ve cezalandırıcı olarak algılarlar, donma, sallanma, uzaklaşma ve duygularını değiştirme yoluyla kendini koruma davranışları gösterirler. Erskine, bu kişilerin stres altındayken çözülme yaşadıklarını, (dissasiyasyon), alt ego durumlarına ve ya kişilik bölünmelerine tanık olduğunu belirtmiştir.

İzole bağlanma örüntüsüne gelince, bakım verenin tekrarlayıcı olarak reddedici, güvenilmez ve/veya istilacı olarak deneyimlendiği bir dizi yaşantının sonucudur. Çocuk sonraları, sosyal görünüş, psikolojik geri çekilme, yoğun içsel eleştiri ve duygu ifadesi yokluğu içeren bir ilişki örüntüsü geliştirir. Erskine, bu kişilerin bakım verenlerinin, tutarlı bir fizyolojik ritme uyumlanamayan, duygusal dışavurumlarını yanlış anlayan, kişinin kimlik duygusuna yönelik aşırı kontrolcü ya da işgal edici olduklarını gözlediğini ifade etmiştir. Ayrıca, bağlanma stili, bağlanma örüntüsü ve bağlanma bozukluğu arasında bir ayrım yapılması gerektiğini savunmuştur. Bu üçünün hafiften ılımlıya, ılımlıdan şiddetliye süreklilik gösteren ve kişinin ilişki biçimlerine olan etki derecesine göre değerlendirmenin önemini vurgulamıştır. Tüm bu bağlanma biçimlerinin, örüntülerinin ve de bozukluklarının bir diğeriyle ilişkilenmemizde, bağlılık göstermemizde ne tür etkilerinin olabileceğini göz önüne almamız gerektiğini düşünenlerdenim. Bakım veren, eğer biyolojik, psikolojik ya da sosyal bir engel yoksa genellikle annelerimizdir ya da herhangi bir kadın figürüdür (sütanne, bakıcı, büyük ebeveyn vb.). Öyleyse daha çok ilk ilişkilenmemiz, cinsiyetimiz ne olursa olsun toplumsal olarak beklenen kadınlık, dişilik rollerinden de etkilenir. Bu nedenle anne ve babayla ilişkilenme biçimlerimiz de bağlılık tutumlarımızda farklılaşma yaratabilir. Sanki, annemizden beklemeyi, babamızdan gitmeyi öğreniriz. Birçok yaşam deneyimimizden de biliriz ki annemiz daha çok evi, içeriyi, babamız dışarıyı temsil eder. Hiç onaylamasam da çoğumuz annesini bakım veren, ev işlerini yapan, babasını ise dışarıda çalışan, diğerleriyle daha çok sosyalleşebilen bir toplumsal rollerle tanıdık. (Tabii, kadının ekonomik ve sosyal olarak özgürleşebildiği, sosyalleşebildiği, sadece eş ya da anne olarak değil kendine bağımsız bir yer edinebildiği yaşam deneyimlerinin de bu konudaki değişime çok büyük katkıları olduğunu eklemeliyim.) Bana kalırsa, bu nedenle içten bir bağlılık hissetmese de, sadakatsizliğe boyun eğen, yani bekleyen daha çok kadınlar oluyor, babaların dışarı çıkmasına bir yere gitmesine daha çok alışkın olduğumuz için onlar daha kolay gidebiliyor.

Buraya kadar, her türlü nesneyle ilişkimizde benim daha çok "içten bağlılık" olarak ifade etmeyi uygun gördüğüm "sadakat"in felsefik, toplumsal ve bireysel öğelerle ilişkisini irdelemeye ve anlamlandırmaya çalıştım.

Başında da belirttiğim gibi, bu konuda ilk akla gelen, en çok merak ya da tartışma konusu olan, özel ilişkilerdeki sadakatsizlik ya da aldatma denilen popüler yana da değinmeden geçmeyeyim. Öncelikle evlilik içi sadakat ve diğer özel ilişkiler içi sadakati birbirinden ayırmak gerektiğini düşünüyorum. Bu, sadakatin her iki ilişki için de değerini yadsımak gibi algılanmasın. Ancak toplumsal bir kurum olan ailenin, devletin ve özel mülkiyetin temeli olduğuna dair sosyolojik bir gerçeklik vardır. Kimin kimle cinsel ilişkide bulunduğu ya da kiminle ürediği, eşlerle birlikte doğan çocukların kayıt altına alınması, evlilik adındaki bir sözleşmenin devlet gibi bir kurumun varlığıyla kabul edilmesi ve kontrol edilmesini gerektirmiştir. Dolayısıyla evlilik aynı zamanda eşlerin toplumsal kabul ve onayına dair rolleri ve yaşam biçimini de barındırmak zorundadır. Hatta evlilik hukuki kurallara ve bazı inançlara dayandırılmış, kadınlık, erkeklik, annelik ve babalık rolleri yasal olarak belirlenmiştir. O nedenle evlilik içi sadakat sadece eşleri değil, ailelerini, diğer toplum üyelerini ve devleti daha fazla ilgilendirmektedir. Bu da eşlerin bağlılığı, kendi seçimlerini, yaşamalarını, açıklığını, samimiyetini ve dürüstlüğünü etkilemektedir. Öte yandan boşanmaların artmasına paralel olarak evlilikler de neredeyse aynı oranda artmaktadır ki evlilik her türlü her iki eşi de daha güvende ve toplumsal olarak saygın hissetmesini bir biçimde korumaktadır. Alışılan düzen, konfor, çocuklar için sağlanan

güven, toplumsal kabul ve onay, ilişkisel ve duygusal ihtiyaçlar yeterince karşılanmasa da öncelik olarak görülmektedir. Bu vb. nedenlerle evlilik içi sadakatsizlikler daha örtük/gizil yaşanmaktadır.
Bizim gibi geleneksel değerlerin ve dinsel inançların daha baskın olduğu toplumlarda bu ağırlık daha çok kadınlar aleyhine işlemektedir ki erkeklerin aldatması hâlâ kadınlarınkinden çok daha kolay kabullenilmekte ve normalleştirilmektedir. Erkek aldattıysa, sorun genellikle kadındadır, yuvayı yapan ya da buna neden olan odur. Ancak kadın aldattıysa yolludur, ahlaksızdır, güvenilmezdir, namusu kirletmiştir hatta bunun temizlenmesi için yaşama hakkı yoktur. Böylece sadakat özellikle kadın için zorunlu bir görev haline getirilmiştir. Evli olmayan çiftler açısından da başka handikaplar vardır. Nikâhsız bir birliktelik, böylesi toplumsal koşullarda çoğunun onaylamadığı, meşru kılmadığı ayrımcılığa ve eşitsizliğe uğrayan bir ilişkidir. Aynı evde yaşanması, aynı yerde kalınması, cinsel birliktelik yaşanması hâlâ zorluklar barındırmaktadır.
Böyle bir ilişkide doğacak olan çocuk, gayrimeşrudur, ötekidir, ahlaksız bir birleşmenin sonucudur. Çiftler isteseler de çocuk sahibi olmak için birçok zorluğa göğüs germek zorundadır.
Sadakatsizlik, toplumdan çok her iki partneri ilgilendirir, aralarındaki açık iletişim ve dürüstlük ya da tersi, ilişkinin sürecini az çok belirlemektedir. Elbette bu süreç içinde yaşananlar topluma ya da kültüre göre değişiklik göstermektedir. 2000'ler sonrasıysa, genç yani dijital kuşakta özel ilişkilerdeki sadakatin ya hiç önemsenmediği ya da çok önemsendiği sanılan bir yapı-bozumuna uğradığını düşünmekteyim.

Psikiyatrist W. Pasini, özel ilişkilerdeki sadakatsizliğin nedenlerini; *"yeni bir aşk arayışı, tutkusuzluk, sıkıntı, intikam, seks, kuralları çiğneme isteği, yaşlanma korkusu, bilme ve sevgi ihtiyacı, ödipal karmaşa ve birden çok kişiyi arzulama"* şeklinde açıklamaktadır. Ve yeni sadakatsizliklerin, artık bir canlı yayında duyurulduğu, internette yaşandığı/gösterildiği, eğer sevgili erkek ise eşcinsel isteklerin açığa çıktığı ve seçim yapılmayan çift eşliliklerin yaşandığı bir sürece evrildiğini belirtmektedir. Nitekim ülkemizde de bu örnekleri görmeye başladığımızı söyleyebiliriz.
Öte yandan sadakatsizliğin duygusal mı cinsel mi olduğuna dair ayrımlara da günümüzde çokça rastlamaktayız. Arzu duyulan ile sevilen arasındaki bu keskin ayrım, haz ilkesinin ötesindeki gerçekliği kavramamanın ilkel bir görüngüsü gibi... İnsan sadece dürtüleriyle yaşayan, sonucunu düşünmeden davranıp seçim yapamayan bir varlık değil. Beden ve zihin (ruh) birbirinden apayrı işleyen sistemler değil, birbiriyle etkileşim halinde ve iç içe. Bedenin istemediğini ruh da isteyemez ya da tam tersi. Cinsel istek ve arzu bireyin duygularından bağımsız değildir, kendimizin de diğerinin de duyguları vardır, cinsel bağlılık duygusal bir bağlılığı da gerektirir. Öte türlü diğeriyle cinsel olarak birlikte olmak için, birleşme gerektiren organların fiziksel varlığı dışında hiçbir ölçü kalmamış ve makineleşmişizdir. Öyleyse bu ancak bir yanılgı ya da gerçeklikten sapma olabilir.

Sadakatsizlikle ilgili günümüzde belki de en çok ilgi ya da dikkat çeken paylaşım başlıklarından birine de değinmeden geçmek istemem. "Eşinizin/sevgilinizin size sadakatsizlik yaptığını, aldattığını nasıl anlarsınız? Bunun için neler yapmalısınız?" şeklindekilerden söz ediyorum. "Sadakat" adlı romanın başkarakteri Azra'nın dediği gibi: "Sadakatin yalnızca iyimserlik ve umuttan ibaret olduğunu böyle, kanatlarımız ateşe tutularak öğrendik. Neden sorusu ortada durur her zaman ve doğru yanıtlanamaz." Bununla ilgili o kadar çok ipe sapa gelmez, standart ya da tek tip yorumlara denk geliriz ki hatta çoğu gazetede ya da TV'de de ilişki, yaşam koçu, kişisel gelişim uzmanı ya da aşk doktoru gibi unvanlarla karşımıza çıkarlar. Bu konuda sadece özel ilişkiler için değil diğer ilişkilerde de sadakatsizliğe karşı ne yapabileceğimize ilişkin Sosyolog F. Alberoni'nin biraz daha ayakları yere basan bir yorumuna yer vermek isterim:

- İlgili kişinin geçmişte nasıl davrandığını bilmek, kendisinden öğrenmeye çalışmak,
- İlgili kişinin nasıl bir ilk izlenim verdiğini göz önünde bulundurmak, kullandığı deyimlere, kelimelere, olası dil sürçmelerine dikkat etmek (özellikle iş ilişkilerinde),
- Yokluğumuzda nasıl davrandığını bilmek, arkamızdan nasıl davrandığını öğrenmek, anlamaya çalışmak, tabii dedikodunun önüne geçerek tedbirli olmak.

Sadakat konusundaki biyolojik etkenler nörobilimcilere, etkili olan kişilik bozuklukları psikiyatrlara gidedursun, son olarak diyorum ki biz insanlar yaşantıladığımız her şeyden hem ortak hem de farklı biçimlerde payımızı alıyor, bir şekilde heybemize atıyor ve diğeriyle tüm bunlarla birlikte ilişkileniyoruz. İlk karşılaştığımız beden, ilk izlenimlerimizin ve kendimize bulduğumuz yerin aynası oluyor, o yeri fark edebildiğimizde başka ilişkilerde nasıl bir yer edinebileceğimiz, neleri seçip seçemediğimiz, sınırlarımız ve kendimiz gibi kalarak diğeriyle ilişkilenme biçimlerimiz aydınlanıyor. Her şey gibi biz de değişiyoruz, belirsizlikler karşısında nasıl konumlanacağımızı anlamlandırmaya çalışıyor ve hep aynı kalmasa da kendimize bir yer edinmeden diğerine yer açamıyoruz. Diğerinin alanını işgal ederek ya da kendi yerimizi tamamen ona vererek değil, kendimizden olanın bir yanından ona da bir yer vererek, paylaşarak, dayanışarak hayat daha yaşanılası bir hal alıyor. Belki de o zaman, içten bir bağlılıkla, Cemal Süreyya'nın dediği gibi, diğerine kendimizden "can kenarı" bir yer ayırabiliyoruz.

Kaynakça

Erskine. R., "İlişkisel Örüntüler, Terapötik Varoluş", çev. Edit. Muzaffer Şahin, Nobel Yayınevi, Ank., Şubat 2019, 1. Bas. (s. 80-85)

Pasini, W., "Sadakatsiz Aşklar, Aldatmanın Psikolojisi Üzerine", çev. Can Belge, İletişim Yayınları, İst., 2017, 1. bas. (s. 50-62, 122-123)

Misorili. M., "Sadakat", çev. Duygu Er Quilichini, İki A Yayıncılık, İst., Şubat 2022, 2. bas.

Aral, İnci, "Sadakat", Turkuvaz Yayınları, İst., 2010, 1. bas.

EFSANE HALİNE GELEN ÜLKELER KENTLER DERGİSİ

memlekent

Tüm sayılarına
www.psikeart.com adresinden ulaşabilirsiniz...

Yasını tuttuğumuz sadakatlerimiz

Serhat MACİT

Harcamışız bu ömrü inandığımız ve sadakat duyduğumuz hakikatlere.

Pencerenin pervazında oturuyorum. Aniden her şeyi bırakıp gitme arzusu istemsizce bana eşlik ediyor. İnsan acılarını, dertlerini, yaşanmışlıklarını, sevinçlerini bırakıp başka bir yere nasıl gidebilir diye düşünüyorum. Geçmişimize ve sevdiklerimize olan onca bağlılığımız ve sadakatimizden nasıl vazgeçip hiçbir şey olmamış gibi aniden terk edecektik

© ESMA YILDIRIMER

bulunduğumuz yeri. Psikiyatri bilimi bunu dissosiyasyon ile açıklıyordu. Kelime anlamı ayrılma, bölünme, çözülme, kesintiye uğrama, yabancılaşma, gerçek dışılık duygusu ve sürekliliğini yitirme olarak ele alınan dissosiyasyon kendini en olmadık zamanlarda gösterebiliyordu. Yani dissosiyasyon bir özneye veya nesneye olan sadakatini kaybetme durumu olabilir miydi diye düşünmüyor değildim son zamanlarda. Düşünün, yıllardır bağlı olduğumuz, sıkı sıkı inandığımız temel inançlar, değerler, ideolojiler, dinler, mitolojiler, devletler ve normlar bir gün yerini derin bir boşluğa bırakıyor, bizler de bu durumu anlamaya çalışıyoruz. Çünkü bizler bu yapılara karşı olan sadakatimiz ile bir zamanlar varoluş sahnesinde yerimizi almış, bu yapıların bizlere verdiği rolleri oynamıştık. Şimdi ise bu yapıların kesintiye uğramasına anlam veremiyorduk ve çeşitli dissosiyatif belirtiler gösteriyorduk. Hayatımıza sadık ve vefalı bir şekilde devam ediyorduk ki bi gün bulunduğumuz yeri terk etme arzusu ağır basınca, çeşitli çareler aramaya başladık. Bir nevi hayatlarımıza sadık kalmayarak onlara ihanet etmiş olduk, hayatlarımızı terk ettik. İhanet demişsek de hep olumsuz bir çağrışım olacak değil. İnsan bazen ihanet eder tıpkı sadakat ettiği gibi...

Bir yerde okumuştum. Kendi değerlerine sadık olan bir kişi yıllarca sadakati elinden

alınmasın diye kapısını kapatmış ancak bir ömür olan bitenleri pencere kenarında izlemek zorunda kalmış. Bizimki de o misal. Harcamışız bu ömrü inandığımız ve sadakat duyduğumuz hakikatlere. Hakikat bu, ters köşe eder insanı. Nâzım Hikmet "Benerci Kendini Niçin Öldürdü"nün birinci kısmında şöyle diyor:

Perdesiz pencereler.

Pencerelerin dışında yıldızlı geceler.

Genç adam

alnını dayamış cama.

Ben, romanın muharriri

diyorum ki genç adama:

— Delikanlım!.

İyi bak yıldızlara,

onları belki bir daha göremezsin.

Yıldızları bir daha görmemek uğruna başka hakikatler bulma telaşı içeresindeydik. Zamanında sadık kalacağımızı ifade ettiğimiz bu hakikatlerden biri de sosyalizmdi. Her hakikat gibi o da kaybetti. Uzun bir süredir yasını tutuyorum. Ancak güzel olan bu hakikatin baki kalmasıydı ve hâlâ birilerinin sadakatle bu hakikati sürdürme inadıydı. Bu hakikati sürdürmek için nice bedeller ödenmişti. Sovyetler yenilmiş ancak sosyalizm fikri bir düş olarak varlığını devam ettiriyordu. Bu hakikate olan içten bağlılıktan ötürü hâlâ bedeller ödeniyordu. Evde, sokakta, meydanlarda, adliyelerde, haber kanallarında, okullarda bu hakikat farklı çevreler tarafından dile getiriliyordu. Herkes bu hakikate davet ediliyordu. Bizden öncekiler bu hakikati yazdıklarıyla günümüze ulaştırıyor, bu kavganın sadık neferleri olarak dünya sahnesinde yerlerini alıyorlardı. Yaşar Kemal "İnce Memed"iyle, Karl Marx "Komünist Manifesto"yla, Bertolt Brecht tiyatro oyunlarıyla bize bu hakikatten bahsetmişti. Faiz Ahmad Faiz ise "Konuş, dudakların hâlâ özgürken" diye eşlik ediyordu.

Sadakat beraberinde arzuyu, tutkuyu, erdemi, iyiliği, adanmayı, aidiyeti, içten bağlılığı, dostluğu, arkadaşlığı anımsatıyordu. Sadakat için sadık bir özne ve ona eşlik eden bir bağlılık ilişkisi bulunmalıydı. Hasan Sabbah, "Sergüzeşt-i Seyyidinâ" adını verdiği eserde İsmailiye mezhebinden olan müritlerinin kendisine olan sadakatinden bahseder. Hasan Sabbah'a içten bağlı olan müritleri sadakatlerini göstermek için gerektiğinde dönemin ileri gelenlerini suikastla öldürürler. Hasan Sabah sadece şarap ve haşhaşla bu kişileri kandırmış olamaz kanımca. Burada özne olarak Hasan Sabbah'a sadık olan müritler arzularının sınırsız döngüsüne hapsoluyor, bu şekilde kendilerini sağaltıyorlardı. Hasan Sabbah, Ömer Hayyam ve Selçuklu veziri Nizâmülmülk'ün arkadaş oldukları, aralarında sadakate dayalı bir ilişki olduğu rivayet edilir. Hatta birlikte, Şafii âlimi Hibetullah Muvaffak-Lidînillâh en-Nîsâbûrî'den aynı medresede ders aldıkları söylenir. Aralarında kim daha önce ikbal ve servete ulaşırsa onun diğerlerine yardım edeceğine dair birbirinden söz aldıkları ifade edilir. Ancak Nizâmülmülk'ün Selçuklu sarayında vezir olduktan sonra Hasan Sabbah'ı saraydan uzaklaştırdığı, kendisini Sultan Melikşah'ın gözünden düşürdüğünü söylerler. Sözünü tutamayan ve dostlarına sadakatini göstermeyen Nizâmülmülk'ün sonrasında Hasan Sabbah'ın sadık müritleri tarafından öldürüldüğünü duyarız.

Tasavvuf kültürüne sahip olan bazı tarikatlarda çilehane odaları vardır. Bu odaların olduğu yere halvethane denilir. Halvethane de halvet yani çile çekilir. Arapçada yalnız kalıp inzivaya çekilmek anlamına gelen halvet, kişinin Allah'a olan sadakatini gösterir. Şeyh müridini tenha ve karanlık olan çile odasına götürür. Burada mürit şeyhe olan sadakatini de şeyhin kendisine verdiği özel zikirleri yerine getirerek gerçekleştirir. Aynı zamanda mürit Allah ile yakın ve bir olmak için kendisini dış dünyadan soyutlar, beşer olan şeylerden nefsini terbiye ederek Allah'a olan sadakatini bir kez daha göstermiş olur. Çile odasında kırk gün kalan mürit bu şekilde mensup olduğu tasavvuf düşüncesinin özünü daha iyi anlar. Müridi çile odasına kapatan muhakkak ki yontması gereken kibir ve haset duygusudur. Böylece mürit hak yolunda doğruyu bulacak, dürüst davranacak, hakikat yolcusunun sadık bir öznesi olarak yoluna devam edecektir.

Tapduk Emre'nin tekkesinde ilim ve irfan sahibi olmak için yetiştirilen Yunus Emre kırk yıl boyunca bu tekkenin sadık bir kulu oldu. Yunus kırk yıl boyunca her gün dağa çıktı, sırtında odun taşıdı ve bu odunları tekkenin ateşinin yanması için kullandı.

"Bir defasında Tapduk Emre kendisine:

- Yunus Can, dağda hiç eğri odun yok mu ki hep düzgün odunlar getirirsin, diye sordu.

Yunus:

-Şeyhim, burası öyle bir Hak ve doğruluk kapısı ki, buraya değil eğri adam, eğri odun bile giremez, dedi.

Tapduk Emre:

- Hâlâ çiğsin, Yunus. Hâlâ dünya kokuyorsun, diye karşılık verdi."

Tapduk Emre ve Yunus Emre arasındaki ilişki muhakkak ki sadakate dayanır. Yunus sadakat yolunda çile çeker, kırk yıl boyunca düzgün odun taşır. Onun düzgün odun diye nitelendirdiği aslında Hak yolunda kibrini, kinini, bencilliğini yontan kişi olarak karşımıza çıkıyor. O, eğri odun taşımayarak bu kâinatta kendisine verilen sorumluluğun farkındadır, iyilik ve dürüstlük yolunda sadık olup erdemli biri olmak istemiştir. Yine başka bir şiirinde Yunus, sadakat yolculuğunda şunları dile getirecekti:

Eğriliğin koyasın, doğru yola gelesin,
Kibr ü kîni çıkargıl, erden nasîb alasın.

Kaynakça

Bulut, Faik., Hasan Sabbah Gerçeği / Eşitlikçi Dervişan Cumhuriyetleri, Berfin Yayınları, 2010.

Mahmood, Parvez., "Two Worlds of Faiz Ahmed Faiz", The Friday Times - Naya Daur. Retrieved 13 May 2024.

Köymen, M. Altay., Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi: İkinci İmparatorluk Devri, Ankara 1984, II, 150, 154-156.

Ran, N. H., Bütün Şiirleri. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Waterson, James, Alamut'un Fedaileri, çev. Özgür Özol, İstanbul: İkon Yayınları; 2012.

Uludağ, Süleyman., "Halvet", TDV İslâm Ansiklopedisi, https://islamansiklopedisi.org.tr/halvet--tasavvuf (13.05.2024).

Stanford Felsefe Ansiklopedisi, https://plato.stanford.edu/entries/loyalty/

Sivrihisari, Şeyh Baba Yusuf., Mevhub-ı Mahbub, Hz. Ahmet Kartal, Eskişehir Yunus Emre Kültür Sanat Turizm Vakfı yayınları, Eskişehir 2000.

Özbay, Hüseyin., Tatçı, Mustafa., Yunus Emre, Makalelerden Seçmeler, MEB yayınları

İstanbul, 1994.

Özçelik, Mustafa., Yunus Emre, Beyan yayınları, İstanbul, 1991

© AGİM SULAJ

Küllerinden yeniden doğan sadakat

Sadakat bir idea gibi evrenselleştirilemez çünkü insanların psişik enerjileri limitlidir, tükenmez değildir. Birisine yakınlaşırken aynı anda diğerinden az veya çok uzaklaşırız. (...) Aldatan çoğu kişi, bu eyleminin bir sonucunun yalnızlık duygusuna kapılmak olacağını öngöremez. Oysa bu kaçınılmazdır; zira aldatılanın sevdiği insan, aldatan insan değildir artık, o başka birini sevmektedir...

Murat ÖNDERMAN

"Herkesin arkadaşı olan kimsenin arkadaşı değildir."

Aristoteles, "Nikomakhos'a Etik"

Sadakat insanlığın Anka kuşudur; küllerinden hep yeniden doğmuştur. Feodal toplumda alenen talep edilen ve gösterilen yani meşru kabul edilen sadakatin, modern kapitalist toplumda hem nesneleri genellikle değişmiş hem de sözü daha az edilir olmuştur. Fakat günümüzde sadakatten -özellikle ortak sadakat nesneleri için- göreceli olarak daha az söz edilmesi, onun doğallaştığının, ortak duyunun yeraltına geçip bir kör nokta oluşturduğunun, etkisini böylece aksine daha da arttırdığının işareti olabilir ve muhtemelen öyledir.

Sadakat, nesnesinin özel sayılmasını gerektirir: Türkiye'de sık karşılaşılan "kaynana-gelin" çatışması, damat açısından kimin özel biri olacağına yöneliktir. Fakat "ideal tip" burjuva kamusunda kimse özel biri değildir. Kamusal alan herkesin ve hiç kimsenindir. Herkesin herkese sadakat borcu varsa, kimse kimseye sadık değildir. Herkes bir veya birkaç ortak sadakat nesnesine bağlı olduğu için -bu bağlılığın duygusal yoğunluğu muhtemelen giderek azalsa da- yurttaştır. Burjuva kamusunda yurttaşlar, genel ve ortak, soyut özellikleriyle var olurlarken özel alanda ise kendileri olarak, tekillikleriyle kabul edilmeyi beklerler ki işte yorgun sadakat, bu çok da bilinçli olmayan, günlük hayatın sıradanlığının yeraltında bekleyen beklentiyi karşılayabilecek olan değerdir. Daha önce "gerçek" ve şahsi olan sadakat, modern kapitalist toplumda kamusal ve siyasal alanlarda giderek soyutlaşır ve kişisel olmaktan uzaklaşır; buna rağmen, modern yurttaşlar, özel alandaki kişisel ve romantik ilişkilerinde sadakat taleplerinden vazgeçmemişlerdir. *Sadakat tekili korur.* Sadakat ilişkisel bir kavramdır. Bu, sadece üyelik bağı sadakat için yetersizdir demektir. *Sadakat sahip olunabilen bir nesne değildir*; dinamik ve ilişkisel bir doğası vardır. İnsan hayatının asli öznelerarasılığından beslenir. Bahsettiğim öznelerarasılık, zihinsel nesne sürekliliğinin kazanılmış olmasını gerektirir: Sadakat nesnemizi duyularımızla hissedemediğimiz durumlarda da onun var olduğunu biliyoruzdur. Bu, sembollerle düşünmek demektir. Sadakat, özel olma talebinin dayanağı ve tatmin yoluysa, herkesin ve hiç kimsenin alanı olarak kamusal alandaki yeri ne olabilir ki? Modern dünyada özel alan bir tercihler alanı buna karşılık kamusal alan bir evrenseller alanı (herkesin ve hiç kimsenin alanı) olarak kurgulanır. Fakat özel alanda özel biri olarak tanınmayı arzulayan modern insan, kamusal alanda "herkes"in veya "yurttaş" kategorisinin soyutluğunda ve yalıtılmışlığında yaşıyorsa, sözü edilen ikilik, benlik bölünmesine yol açmaz mı? Bence açar ve durum tam da böyledir. Modern bireyin benliği uçtan uca yarılmıştır. Onun kamusal alandaki özellikleri tekrarlanabilir özelliklerdir ve bu yüzden hesap vermeye de çağrılabilir çünkü herkesin (ve hiç kimsenin) olan bir alandadır; onu işgal edemez, tekeline alamaz, bu yüzden de sorumludur. O resmi kimlik numarası kadar özeldir. Ben modern bireyi niteleyen bu fayın, modern toplumlarda genellikle başarılı şekilde bastırıldığını düşünüyorum. Fakat kamusal alanın ve kamusal bilincin yeterince müesses olmadığı Türkiye gibi çevre ülkelerinde, özel alanın mantığı kamusal alana da kolayca sirayet edebiliyor. Bahsedilen sirayetin başlıca araçlarından biri, biraz önce sözünü ettiğim sadakat karşılığında koru(n)ma (patronaj) ilişkileri. Dolayısıyla, J. Habermas'ın, gelişmiş kapitalist Batılı toplumlarda sistem düzeyinin yaşam dünyasını kolonize ettiği yolundaki önemli saptaması, Türkiye için geçerli değil gibi görünüyor. Tersi çok daha doğru. Zira günlük hayatın sosyal özneleri, yandaş ve yakınların kayırılması gibi belirli ilişkilerden kaynaklanan gereklerin hayata geçirilmesi yoluyla sistem düzeyine kolaylıkla erişebiliyorlar.

Belki, kozmopolitlerin ve hümanistlerin sadece sadakat nesneleri farklı ve göreceli olarak daha kapsamlıdır; bir tür olarak insanlıktır; diğer bir deyişle sadakat ortadan kalkmamış, aksine nesnesi, alanı genişlemiş ve biraz daha soyutlaşmıştır. Fakat burada yine de belirli bir sadakat nesnesinden

söz ediyoruz. Artık şu soruyu sormanın zamanı geldi: Sadakatin taşıyabileceği soyutlamanın sınırı var mıdır? Sadakat nesnesi ne derece soyutlaşabilir? Konusu suç olan emrin hiçbir surette yerine getirilmemesini buyuran yasa hükmü, asıl sadakatin komuta değil genel kurala olduğunu belirtir. Yasa ise komuttan daha soyuttur çünkü geneldir. Sadakat, devlete de yükümlülük yükler; yurttaşa yabancılara davrandığı gibi muamele edemez. Anlamlı ötekiyle ilişkisinde aldatılması, ihanete uğraması, ikinci kişi veya herkes gibi (bir üçüncü şahıs gibi) muamele görmesi, modern özneler için de hoş olmayan bir deneyimdir. Modern devlet yurttaşlarından sadakat bekleyebilir ve yabancıları önce yemin etmeden vatandaşlığa kabul etmeyebilir ama nihayetinde o da personelinden ve malvarlığından ayrı, soyut bir tüzel kişidir. Toprak kazanabilir veya kaybedebilir, yurttaşların veya personelinin sayısı artabilir veya azalabilir ama o yine de aynı devlettir. Yurttaşlıktan çıkılabilir veya yeni yurttaşlık kazanılabilir. Fakat o halde 20. yüzyılın tarihin en kanlı savaşlarının asrı olmasını nasıl açıklayacağız? Ortak sadakat nesnelerinin değişmesi, giderek soyutlaşması, sadakatin yoğunluğunun azalmasını sağlamaya yetmemiş gibi görünüyor. Hatta aksine muhtemelen kuvvetlendirmiştir.

Ta kendimize dönmeyi niye istiyoruz ki! Belki de ister istemez az çok modern özneler olarak, bu sorunun yanıtının, soruyu anlamsız veya saçma kılacak kadar aşikâr olduğunu düşünüyoruz ama ya bu tavrımız sadece onun normal günlük hayatın yeraltına itildiğine işaret ediyorsa! Sadakat olmaksızın bireyleşmek mümkün mü? Bana bir insanın ta kendine dönmeyi her halükârda isteyeceği (kendine sadakat) ifadesi hiç de apaçık veya daha çok izahı gerektirmiyormuş gibi gelmiyor. Kendilik mesela, belirlenme düzleminde mi yoksa koşullanma düzleminde mi işler? Bana ikincisi daha doğru gibi geliyor. Diğer bir deyişle bize bir çerçeve çizer ama geniş bir olanak ve olasılıklar alanı da bulunur.

Mutlak, sınırsız ve demek ki şartsız sadakat, yozlaşmayı da peşinden getirir mi? J. Connor'ın belirttiği üzere sadakat, çoğu kurucu (foundational) "mitoloji"mizin başvurduğu bir kavram mıdır?[1] Sadakat, hem mitik hem de kurucu olabilir mi? Niye olmasın! Sadakatin güçlü bir duygusal boyutu olduğu açık olsa da, akliliği -aklilik makulluk olarak tanımlansa bile- özellikle de şartsız sadakatle ilintili bazı zulüm eylemlerinin mebzul miktarda oluşu göz önüne alındığında şüphelidir ama bu şüphe acaba onun sıklıkla ve kolaylıkla kötüye kullanılmasıyla ilişkili olabilir mi?[2] "Türkçedeki "çok bilen çok yanılır" sözünün yapısına paralel olarak, mutlak (sınırsız ve şartsız) sadık çok yanılır diyebilir miyiz? Muhtemelen diyebiliriz. Fakat nasıl ki çok bilenin çok yanılması bilgiyi değersizleştirmiyor, sadık insanın kolayca yanılması veya yanıltılması da sadakati değersizleştirmemeli. Yine de, sayısız sadık kişinin sık sık yanılmasının bize söylediği bir şey olmalı! Belki de yanılmak çok da istemediği bir şey değildir! Yoksa sadakat, en üstün görev (Josiah Royce, sadakat için "tüm görevler içinde önde gelen" demektedir), değer ya da erdem olarak kabul edildiğinde ve denetlenemediğinde mi yozlaşmaya kapıyı aralamaktadır? Grubun "üstün" çıkarının adına, "düşman" halkın çocuklarının öldürülmesinde vicdanı yaralayan bir şey yok mudur! Sanırım en kapalı zihinli fanatikler hariç, herkes bu soruya "olmaz mı" diye yanıt verecektir. O halde, sadakat, "bizimki" gördüğümüz, içselleştirdiğimiz ilke, genel kural ve hatta evrensel değerlere yönelik bir sadakati de mi içermektedir? Çok sadığın çok yanılması bunları göz ardı etmesinden midir? J. Derrida'nın sevgide ortaya çıkan gerginliğe dair ikili terminolojisini ödünç alıp kullanacak olursam, sadakatimiz, sadakat nesnemizin "kim" olduğundan (onun biricikliği) çok "ne" olduğuyla (genel, paylaşılan özellikleriyle) mi ilintilidir?[3] Belki öyledir ama belki de bu ikisini birbirinden tamamen ve mutlak surette ayıramayız. En azından, "kim" olduğumuz, bir insan oluşumuzdan ne kadar soyutlanabilir ki (aksi de aynı ölçüde doğrudur)? T. Eagleton'ın Marx'a atıfla söylediklerini izleyerek, zaten insan olduğumuz için biriciğiz diyebiliriz pekâlâ. Bu anlamda çoğulluk insanlığımıza türsel olarak içkindir.[4] Ne müzikal temel notaların sayısının çok sınırlı oluşu ne de aynı müzikal (Barok) ve tarihi dönemi paylaşmaları (aynı yıl doğmuşlar) Bach'ın ve Handel'in müziklerinin özgünlüğünü ve ikame edilemezliğini engelleyebilmiştir. Kim olduğumuz da ilişkisel değil midir? *Birisine âşık olduğumuzu düşünürken aslında onun vicdanına âşık olmuş olabiliriz.* Hem içselleştirilen vicdan da tekilleşmez, sahibinin özelliklerine benzemez mi? Tekrar edecek olursam, değerler hiyerarşisinde sadakatin yeri, sırası neresidir? Eğer birisi organ bekleyen sevdiğini kurtarmak için organ temin etmek üzere başka bir insanı öldürürse, onun şartsız ve mutlak gibi görünen bu sadakati davranışını meşrulaştırır mı? Meşrulaştırmaz diyelim, şerrini de mi hafifletmez? Onun sadakati, sözü geçen davranışını, egoistik çıkarcı eylemden -mesela organını satmak için birini öldürmek veya yaralamaktan- ayıran önemli bir unsur değil midir? Bunları aynı kefeye koyabilir miyiz? Sözüne (vaadine) sadakat ile -"sözüm senettir"- "vatan sana canım feda" sözüne yansıyan radikal sadakat aynı kefede midir? Buradaki mesele, sadakatin basit bir tercih veya irade beyanı olması değildir; kişinin deyim yerindeyse kendine kefil olmasıdır; kişinin kendi kendine kefil olması ise bir sadakat eylemidir. Bu vaadimi yerine getirme eylemimin benim karakterimi veya karaktersizliğimi göstereceğini kabul ediyorum demektir. Vaat edilen sadece bir ödeme, bir ifa vb. değildir, bir karakterdir. İngilizcedeki "true" teriminin kök anlamı sadık kalma imiş. Türkçede de "hakikatli dostum", "hakikatli insan" denmez mi? Vefa sadakate mi işaret eder? Muhtemelen öyledir. Hakikatli insan "candan" biri değil midir? Sadakatle samimi, içten veya otantik olma arasındaki ilişki nedir? Yükümlülüklerini yerini getirmeye özen göstermek, ancak

[1] James Connor, The Sociology of Loyalty, Springer, 2007, s. vii.

[2] Sadakatin kötüye kullanılması hakkındaki literatür için bkz. Connor, s. 3.

[3] Jacques Derrida, "on Love and Being", You Tube vidyosu; 7 Haziran 2004: https://youtu.be/dj1BuNmhjAY?si=dnUTpgZf4gFjnZi2

[4] Terry Eagleton, Postmodernizmin Yanılsamaları, Çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı, İstanbul, 2011, s. 139.

bu özen "candan" olduğunda mı sadakate işaret eder? Peki bu özen ilkesel olsa olmaz mı? Veya ilkeler candanlaşamazlar mı! Bu pekâlâ mümkün. Gayrimeşru bir teklife üzerinde iyice düşünüp taşınıp, kâr-zarar hesabı yapıp "hayır" demekle, hiç gecikmeden, adeta bir refleksle "yapamam" demek arasında bir fark olsa gerek! O halde, hakikatle sadakat arasındaki ilintiyi kuran nedir? Hakikate atfedilen kalımlılık olabilir mi? İngilizcede loyalty (sadakat) kelimesinin, eski Fransızcadaki "loi"den yani hukukilikten (legality) geldiği belirtiliyor ki At Nuyen bunun sadakatteki yükümlülük (obligation) öğesine işaret ettiğini ifade ediyor.[5] Öyleyse bu yükümlülüğün doğası nedir? Farklı sadakat türleri varsa onlara içkin yükümlülüklerin doğası da değişecek midir? Sadakatin manipülasyona, öznece kötüye kullanılmaya ve sömürülmeye açık hatta müsait oluşu, onun bir nesneyle içten bağlanmayı/aidiyeti ("benimki") içermesiyle mi ilişkilidir daha çok, yoksa onun bir öne alma tavrını ("önce benimki/bizimki"), yangında ilk kurtarılacaklar listesini gerektirmesinden ve böylece eşit muamele ilkesiyle veya adaletle çatışabilmesinden midir? Futbol fanatiklerinin vandalizmi ve şiddeti ile batmakta olan bir sandaldaki çocuklardan önce kendininkini kurtaran babanın tavrı aynı kefeye konabilir mi? İlkini ahlaka aykırı bulmak gayet mümkünken ikincisi için bunu aynı kolaylıkla söyleyemeyiz. Hatta, akılcı-yararcı alternatif, diğer bir deyişle sözü geçen babanın en önce topluma veya insanlığa en faydalı olacak veya insani potansiyeli en geniş çocuğu kurtarmasının gerektiği düşüncesi, çoğunluğa muhtemelen en azından itici gelecektir. Türkiye'deki gibi aileci toplumsal yapılarda, önde gelen sadakat nesnesi aile veya akrabalık çevresidir. Kolektivistik kültürel caddesi işlek topluluklarda, sosyal ahlakın etki alanıyla grubun veya ilişkilerin sınırları örtüşür. Lakin hangi toplum tamamen homojendir ki! O zaman, grup dışındakilere farklı davranılabilir. Böylece ortaya çıkan çift hatta çoklu standartlılık, yüksek düzeylerde ve oldukça kalımlı sosyal ve siyasal güvenmezliğe (yapısallaşmış güvensizliğe) yol açar ve o da sosyal sermayeyi sınırlar; nihayetinde de sivil toplum Türkiye'deki gibi göreceli olarak cılız kalır. Sosyal öznelerin yurttaşlığın daha soyut ve evrensel gereklerinden çok, bu ikisi çatıştığında "yandaş", hemşeri veya akraba ilişkilerinin somut ilişkisel gereklerini gözettikleri ortamlarda ulus devlet henüz müesses değildir. Bu durum devletin toplumun üzerinde bir iktidarının olmasına engel değildir ama içindeki iktidarının azlığına işaret eder. Kümesin sahibi, kümesteki gündelik hayatın düzenine pek karışmaz! Sosyal öznelerin gündelik hayatta düzen içinde düzen kurma güçleri vardır. Böylece iktidar (ve sadakat), ilişki ağları vasıtasıyla tüm topluma yayılır. Bu ağın düğümleri, iktidar ve sadakat noktalarıdır. Hukuk kurallarıyla informel sosyal kuralların çatışması da bir tür anomidir. Bunları yazarak, bir Türkiye manzarası özeti sunmuş oldum.

Herkesin bir veya birkaç sadakat listesi vardır; bu liste *yangında ilk kurtarılacakların* listesidir. Müzik konusunda bir liste, futbol konusunda bir liste, yazarlar konusunda bir liste vb. Sadakat nedir? Geç bir soru mu? Ama bu soruyu sormak için önce biraz alıştırma yapmak gerekiyordu! Konu üzerine yazan az sayıdaki yazarlardan biri olan A. Oldenquist'in "benimkinin/bizimkinin önceliği" şeklindeki sadakat tanımı, işlemsel olarak yeterli görünüyor.[6] Dolayısıyla, sadakatin en azından iki içsel (zorunlu) öğesi var gibi görünüyor: Aidiyet ("benimki" -"sevgilim", "canım", "evladım"-) ve aynı kategoride yer alanlar arasında birine tanınan öncelik (asgari düzey) ve hatta tekel. Böylece sadakatin sayısız farklı kategorideki nesneye yönelebileceği ortaya çıkıyor.

Profesyonel mesleklerin mesleklere kabul yeminlerinde, sözü geçen unsurların bir veya birkaçını kolaylıkla bulabiliriz. Avukatlık yemininde "mesleğin onuruna" uygun davranmanın vurgulanması ve hekimlik yeminindeki "yaşamımı insanlığın hizmetine adayacağıma ... ant içerim" gibi hususlar sadakat beyanlarıdır.[7] Fakat bu yemin ancak somut belirli insanlar karşısında yerine getirilebilir. Peki bir sadakat yeminine niye gerek duyulmuştur? Kanımca bu gerek, sadakatin tekili koruyan doğasından ileri gelmektedir. Kan kardeşi olacakların kanlarını akıtarak karıştırmaları da fiili bir yemindir. Herkes zaten kan kardeşi olsaydı böyle bir eyleme gerek kalmazdı. Öte yandan, sadakat yeminleri, yemin etme/yemin bekleme ihtiyacını doğuran arka plana dair de bazı şeyler söyler. Demek ki sadakat hem belirli bir topluluğun ortak duyusuna (common sense) ait olabiliyor ve böylece daha örtük bir düzlemde, yeraltından işleyebiliyorken hem de kendini alenen gösterebiliyor. Sadakatin verili bir durum sayılması ona özsel değil. Bu kadar geniş bir alana yayılması sadakat üzerine yazmayı zorlaştıran unsurlardan biri.

Sadakatimiz belirli bir sadakat nesnesine onun biricikliği ("kim" düzlemi) temelinde yöneliyorsa, o ne yaparsa yapsın, hangi genel değer, kural ve ilkeleri çiğnerse çiğnesin sadakatimiz sürecektir. Hukuk, suç işleyen çocuğunu korumak için onu "adalet"ten kaçıran anneyi, Türkiye'de olduğu gibi, cezalandırmayabiliyorsa, bunu genel adalete aykırı bir tavır mı saymalıyız yoksa sadakatin bu örnekte "kim" ile "ne" arasındaki çatışmada kim'in yanında olduğunu ve hukukun da hakkaniyet gereği bu tekil sadakat bağını göz ardı edemediğini mi kabul etmeliyiz. Ya çocuğuna yardım veya yataklık ederek suç işleyen anneyi -suçunu ortadan kaldırmaksızın- cezalandırmamızı engelleyen unsur bizatihi sadakat ise? Daha açık bir ifadeyle, cezasız bir suç var. Böylece hukuk hem hakkaniyeti gözetiyor yani tekili ve olayı da dikkate alıyor ama

[5] At Nuyen, The Value of Loyalty, Philosophical Papers (1999) 28: 1, s. 25-36.

[6] Andrew Oldenquist, Loyalties, The Journal of Philosophy, Vol. LXXIX, No. 4, April 1982, s. 173-193.

[7] Bkz. Alan Wolfe, On Loyalty, The Wilson Quarterly, Autumn, 1997, Vol 21, No. 4.

hem de ilkeden vazgeçmiyor. Doğrusu bu tavır sadakate dair ikircikliliği çözmekten çok, idare etmeye benziyor. Cezasız kalan suç, yapısal olarak affetmeye benziyor. Çünkü affetmek, akli olmaktan çok (ama akıl dışı da olmadan) bir bağlanmaya, kolay tükenmeyen bir aidiyete ve sadakate atfedilebilir gibi görünüyor. Affetmenin ilkeleştirilememesinin bir sebebi de bu. *Affetmek de hakkaniyet ve sadakat gibi, tekili korur.* Cezaevleri boşalsın diye çıkarılan af gerçek bir af değildir. *Affetmek bir sadakat eylemidir* ve mesela Türkiye'de süregelen afların hukuk devletiyle bağdaşmazlığının sebebi hukuk devletinin akliliğe, genel ve soyuta yaptığı vurgudur. Birisini niteliklerinden ötürü beğenebiliriz ve ona değer atfedebiliriz ama bu onu sevmek değil beğenmektir ve şüphesiz bu da bir ilişkinin sağlamlığı bakımından önemlidir ama yine de beğenmek beğenmek, sevmek sevmektir! Bu bakımdan sadakat, bir türüyle, "ben sensiz yapamam; sen benim her şeyimsin" diyen âşığın duygusuyla eş yapılı gibi görünüyor. Aşığın gözü kör değildir; gördükleri onun için önemsizdir; o yargısız da değildir, hükmünü icraya koymaz (suçu gören ama ceza vermeyen hukuk gibi). Âşık belirli bir özellikten dolayı âşık değildir; o sarı bir saçtan, uzun boydan, düzgün konuşmadan, iyi bir diplomadan ötürü âşık değildir. Belki de bunların benzersiz ve tekrarlanamaz bir aradalığına âşıktır. Âşık, diğerinin ikame edilemezliğinden ötürü âşıktır. Mutlak (istisnasız) sadakatin yapısı da buna benziyor. Sadakat nesnemiz küme düşebilir, ahlaki erdemlere sahip çıkmak bakımından zirvede olmayabilir, beğenilmeyen birçok özelliği de olabilir. Ama bunlar sadakat bağını kuran özellikler midir? Öyle olsa sadakat bağımızın nesnesi kolaylıkla değiştirilebilirdi. Ne de olsa akıl akıldan üstündür, daha güzel veya yakışıklı biri her zaman çıkabilir ve bizi özel biri olarak kabul eden herkese bizim de sadık olmamız gerekmez. Peki o zaman biz kime sadık oluruz? O biricikliği nasıl tanımlayabiliriz ki? O odur dışında bir şey söyleyemeyiz yani aslında bir şey söyleyemeyiz. O girip de çıkamadığımız bir şey gibidir; mesela dilimiz gibi. Girip de terk edemediğimiz bir şey olduğuna göre, o bizi az çok kuran bir şeydir. Fakat öte yandan en güçlü sadakatler de bitebilir, yenileri de ortaya çıkabilir. Sadakat yaşanırken bitmeyecekmiş gibi algılanan bir yaşantıdır ama bu mutlaka ölene kadar süreceği anlamına gelmez. Sadakat bu yüzden hep bir yanılsama payını içerir. Doğası inancın doğasına benzer. İnançlar da çökebilir, yerine yenisi geçebilir ama inanırken sanki öyle değilmiş gibi gelir. Bu sankilik de onun doğasında vardır. Eğer sadığın gözü kör olmayabiliyorsa, o zaman sadakat en azından bu bakımdan (epistemolojik açıdan) bir kendini kandırma sayılmayabilir. Ne var ki, ortak sadakat nesnelerinin sık sık yüceltiliyor, dokunulmazlaştırılıyor ve kutsallaştırılıyor olması, burada ifade ettiğim iyimser bakış açısının gücünü azaltıyor. O halde, bireysel veya ortak sadakat nesnesinin niye çok kez idealleştirildiğini ve idealleştirme olmadan sadakatin mümkün olup olamayacağını sorgulamamız gerekir. Benim kanaatim bunun mümkün olduğu yolunda. Bunun için, dört başı mamur kibrin yani "bizimkinin üstünlüğü" algısının (kastettiğim, sadakat nesnesini sanki farklı türden veya tüm yönleriyle üstün gören bir bakış açısı) işlevi olan sadakatle mesafelenmek lazım. Sadakat nesnesinin idealleştirilmediği sadakatin psikolojik imkân şartı, eksilmeden verebilme kapasitesine sahip olmaktır diye düşünüyorum; yani şükran hissedebilmek. Bu kapasiteye sahip olup olmamak, hayran olmakla idealleştirmek arasındaki önemli farkı da belirler bence. Çünkü o zaman kişi karşılığı şart koşmadan verebilecek, suçluluk hissetmeden alabilecektir. Bu da sanırım birçok kahramanın ortak bir niteliğidir. Sadakati kuru bir inatçılıktan, bilinene yatırım yapmaktan veya her hayal kırıklığında yeniden sıfırdan başlatan bir takıntıdan ayıran nedir? Yoksa sadakat bir iyimserliği de mi içerir? Umarım içermez! Peki sadakati ilkeli davranıştan ayıran nedir? Belki de ilkeli davranışa yönlendiren motif sadakattir. Mesela bir profesyonelin mesleğini hakkıyla icra etmek konusundaki istekliliği onun mesleğine sadakatinin işaretidir ve bu da bu biçimdeki sadakatin kişinin mesleğiyle özdeşleşmesini daha doğrusu onu içselleştirmesini gerektirip gerektirmediği sorusunu akla getirecektir. Fakat belki de burada özdeşleşmeden daha önemli olan, aidiyet hissidir veya aidiyetle özdeşleşmenin farkıdır. "Ben o'yum" ile "o benimki" atıfları arasında önemli bir fark olsa gerek. Napolyon Bonapart'ı bir elini ceketinin arkasına sokarak taklit eden kişinin psikotik özdeşleşmesiyle, evindeki kuşuna onunki olduğu için ihtimam gösteren birini aynı kefeye koyamayız sanıyorum. Bir papağanla özdeşleşmek mümkün ama sıra dışı bir durumdur. Sadakat, sadakat nesnesinin hiyerarşik üstünlüğünü gerektirmez; köpeğimize sadık olmamız, onun bizi yönetmesini istediğimiz anlamına gelmez. Fakat bu analitik ayrıştırma, bir futbol takımının fanatik taraftarı için de aynı ölçüde geçerli midir? Fanatik taraftarın başarısızlığa katlanamaması neye işaret eder? Sadakat nesnesinin başarısından mutlu olmak, her zaman bireysel kimlik kaybının mı işaretidir? Çocuğunun üniversiteden muvaffakiyetle mezun olmasından ötürü memnuniyet gözyaşları döken bir annenin hali psikotik bir özdeşleşmeye mi işaret eder! Hiç sanmıyorum! O halde, fanatik sadıkların kendilerini veya vakurluklarını yitirmelerine yol açabilen özdeşleşmeyle, bireysel kimlik kaybına yol açmayan bir bağlanmayı veya aidiyeti ayırmakta yarar var. Öte yandan bir annenin çocuğuna -sık işitilen bir kalıpla- "annecim" diye hitap etmesi onun kendisiyle (annesiyle) özdeşleşen çocuğuyla özdeşleştiğine işaret etmiyor mu? Öyle görünüyor; fakat yine de buradaki özdeşleşmenin vakurluğun yitimine ve bireysel kimliğin kaybına yol açtığını söylemek zor. En azından sürekli olarak açmıyor. Öte yandan, yansıtmalı özdeşleşme özneye bir bütünde eriyerek aslında sahip olmadığı bir gücü hissetmesine imkân sağlayabilir. Ne var ki kültürel olarak yüceleştirilmiş ortak sadakat nesneleriyle özdeşleşmek de aynı sonucu sağlar ve bu konu Türkiye örneğinde özellikle önemli.

Sadakat, her zaman bir uyumlanma anlamına da gelmez. Aslında geçici özdeşleşmeler sadece hemen her insanın başına gelmez; üstelik hayattan, incelikli olanlar da dahil zevk almanın da bir şartıdır. Kaçımız kendimizi bir film kahramanıyla özdeşleştirerek

© AGİM SULAJ

heyecanlanmamış, sevinmemişizdir ki. Hatta bazılarımız gözyaşları bile dökmüştür! Ama pek azımız oyuncuyla rolünü birbirine karıştırırız; çok daha azımız daha ileriye giderek ona gerçek hayatta ("kötü" rollerde oynadı diye) saldırıda bulunur. *Hayatın tadı biraz da böyle geçici özdeşleşmelerdedir.* Ama ya bu özdeşleşme kalıcı olursa? O zaman ne olacağı birçok şeyin yanında biraz da bizim karakter yapımıza bağlıdır. Linçler veya toplu saldırganlık eylemleri, fanatiklerin vandallıkları, bireysel üst-benin çözüldüğünü veya zayıfladığını gösterir. "Biat" sözcüğü, kökeninde, bağlılığını ifade etmek, itimat etmek, bir üçüncü kişinin hakemliğini kabul etmek gibi anlamlar taşıyor ama günümüzde daha çok "kör itaat" anlamını kazandı. Peki sözü geçen kökensel anlamıyla biat da mı sadakatin bir unsurudur? O zaman sadakatin meşrulaştırıcı rızadan farkı nedir? Sadakat nesnesi olması birini otorite yapan şey midir? Yoksa sadakat, basit bir özdeşleşmeden, bireysel kimliğini yitirmekten veya kazanamamaktan fazlası olan bir olgu mudur? Özdeşleşmelerin zamanla çözülmesi (deidentification) mümkündür. Yetişkinlik biraz da bazı özdeşleşmelerin çözülmesi bazılarına da az çok mesafelenmek anlamına gelir. Derrida, kaybedilen dostun yasını onu kendine mal etmeden, sahiplenmeden, onun ayrılığını koruyarak çekmenin değerine dikkat çeker.[8] Öyleyse şu soruyu sormak gerekir: İki ayrı kişi arasındaki bu dostluk ve sadakat bağını kuran ve kişiler için araçsal olmayan unsur nedir?

Sadakatimize dayalı eylemlerimizin biçimlerine ("her yol mubah") ve sonuçlarına (fiat justitia pereat mundus: Adalet gerçekleşsin de varsın dünya yıkılsın) karşı kayıtsızlığımız, sadakatimizin *kör* olduğuna işaret eder. Bu tür eylemlerimiz gayri adil de olabilir. Sadakatla ilintili eylemlerimizin bu tür sonuçları, idealleştirilmiş ortak sadakat nesneleriyle özdeşleşmenin, üst-benin askıya alınmasına yol açmasıyla ilişkili olabilir. Çünkü *kapsamlı* özdeşleşmeler, eleştirel düşünme için gerekli eleştirel mesafeyi daraltabilir veya yok edebilir; yargı gücümüzü elimizden alabilir. Bir kuklaya dönebiliriz: "Şerefim sadakatimdir." O halde, kör itaat gibi kör sadakat da sorumluluk kapasitemizi zedeleyebilir. Aşk yaşantısında olan da bu değil midir! Âşık özgürlüğüyle beraber yargı demek ki sorumluluk gücünü de yitirmektedir. Âşık, özneliğinden vazgeçen bir öznedir. Zira vazgeçmek için de özne olmak gerekir. Fakat bir noktaya dikkat çekmek istiyorum: Özdeşleşilen sadakat nesnelerinin bireysel değil kültürel idealleştirmeleri de aynı sonucu doğurur. İdealleştirilen ortak sadakat nesnesi mükemmel, eksiksiz ve tam görülecektir ve bu da eleştiriye yer bırakmayacaktır. Sadakatimizden kaynaklanan eylemlerimizde bizi durduracak olan limit nedir? Belki de, kör sadakatte, sadık özne hem dogmatik hem de nihilisttir; bu ikisinin sembiyozu zuhur etmektedir. Nihilizm, olanın olabilmesi hasebiyle mutlak (sınırlanamaz) görülmesidir. Olabiliyorsa, yapılabiliyorsa, tamam! Yayaya geçitte yol vermiyorum; oluyor mu, oluyor. İşte tamam! Nihilizm, mümkün olanla etik olanın özdeşliğidir bir bakıma ve bu sebeple de etik dışılığıdır. Osmanlılar, bir şey haddini aşarsa zıddına inkılap eder (dönüşür) derlermiş. Oradaki gibi! Bu bakış açısının politik düzlemdeki görünümü veya eşyapılısı ise kurucu iktidarın sınırlanmamışlığıdır. Kararın her şey oluşudur. Canım öyle istiyor veya bundan zevk alıyorum, işte tamam tavrıdır nihilizm. "Benim her şeye hakkım var" yani hak diye bir şey yok tavrıdır. Yaparsan olur; karar ve eylem her şeydir. Keyfin dogmalaşmasıdır nihilizm. Şakada değil alayda da ortaya çıkar. Sokakta kutlama için mermi atan insanın kendi kendini mutlak yetkilendirmesidir nihilizm. Süreklilik kazanmış istisna halidir. Nihilistik bir toplumda herkes istisnaya karar veren konumundadır. Fanatiklerin futboluna bu açıdan bakabiliriz. Rakip sahada galip gelmek içsel frenlerin boşalmasına niye sebep oluyor? Psikanalizde vicdanın egoyu baskılamasının depresyona, egonun vicdanı yenmesinin ise manikleşmeye sebep olduğu kabul edilir dersem yanlış yapmış olmam sanırım.[9] Takımın galibiyeti egemenliğin işareti gibi algılanır. Fakat bahse konu egemenlik hangi türde bir egemenliktir? Hukukun egemenliği değildir! Eskiden "kanunu koyan ondan muaftır"

[8] Jacques Derrida, Memories for Paul de Man, Translated by Cecile Lindsay, Johathan Culler, Eduardo Cadava, Columbia University Press, 1989, s. 33 vd. Aynca bkz. Jacques Derrida, The Gift of Death, Translated by David Wills, The University of Chicago Press, 1995, Joan Kirkby (2006), "'Remembrance of the Future': Derrida on Mourning, Social Semiotics, 16:3, 461-472; Jacques Derrida, The Work of Mourning, Edited by Pascale-Anne Brault ve Michael Nass, The University of Chicago Press, 2001.

[9] Bu konularda bkz. Charles Rycroft, A Critical Dictionary of Psychoanalysis, Second Edition, Penguin Books, 1995, ilgili maddeler.

şeklinde, doğal görülen bir anlayış vardı. Fanatiklerin futbolunda rakibi (özellikle de sahasında) yenmenin işaret ettiği varsayılan egemenlik de yasadan muaf olmak biçiminde algılanıyor. Modernleşme bir boyutuyla bu anlayışın aşılmasıdır. Artık, kanunu koyan da aynı kanuna tabi olacaktır. Manik taşkınlar takımları galip geldi diye kendilerini egemen ilan ederler ki burada aynı zamanda faşizmin de altyapısından söz etmiş oluyorum. Faşizm metro treninde başlar ve orada biter. Burada sözü edilen basit bir kutlama değil politik efendinin "git, kime şikâyet edersen et" tavrıdır. Bir araya geldiklerinde ve sosyal kontrol etkisizleşince vicdanları da iptal oluyor. Çünkü yönetilmeden kendilerini yönetemiyorlar ki bu da yetkeciliğin temel mekanizmasıdır. Keyfini (gerekçesizliğini) dogmalaştıran nihilist taşkın kurucu iktidar kitlesi, istisna haline karar vererek, vandalist davranışlarda olduğu üzere, mevcut hukuki sınırları çiğneyebilir. O halde soruyu yineleyelim: Sadakatin merkezi ve dinamik mekanizması özdeşleşme veya yansıtmalı özdeşleşme midir? Bir muhalif ne zaman bir haine dönüşür? Aksine düşünenler çok olmasına karşın, bence muhalif olmak eleştirel düşünmenin karinesi değildir. Muhalif de evrimsel anlamda adaptiftir. Asıl adaptif (uyar) olamayanlar psikotiklerdir. Modern insanlarda eksikliği en az hissedilen şey kimliktir ve bu çoğul kimlikler bir sadakat nesneleri çoğulluğunu da beraberinde getirmektedir! Babanın önce çocuğunu kurtarması için onunla özdeşleşmesi gerekmiyor. Özdeşleşmemesi de çocuğu onunki olarak görmesine engel değil. Demek ki özdeşleşme kişinin belirli bir nesneyi onunki görmesinin şartı değil. Aidiyet ("benimki") hissiyle özdeşleşme aynı şeyler değil. Dostların birbiriyle özdeşleşmesi şart değildir.

O halde, toparlarsam, *sadakatin gerekleri, aidiyet, nesneyi özel görmek ve onu yangında ilk kurtarılacaklar listesine yazmaktır*. Sadakat bağının kurulmasında, aidiyet hissinin doğurduğu yakınlık da önemlidir. Fakat nefret bile istenmeyen bir yakınlık değil midir? Yakınlık yani ilgilenmek, onu merak etmek, onun hakkında düşünmek, kısacası ona psişik yatırım yapmak (katheksis). Bunun için nesnenizi idealleştirmeniz şart değil. Sadakatle sadakat nesnesini eleştirmek pekâlâ bağdaşabilir hatta bir noktada sadakat eleştiriyi de gerekli kılar. Eleştirmek de nesneye bir katkı, onu korumanın bir biçimi olabilir. Diyelim ki bir yakınınızla onun kullandığı bir otomobilde trafikte ilerliyorsunuz ve o ani bir fren yaparken aynı anda da bir eliyle sizi tuttu. Bu pekâlâ bir sadakat işareti olabilir çünkü ani ve üzerinde düşünülmeksizin yapılmış bir davranıştır; içselleştirilmiş bir bağın göstergesidir. Peki sadakatin dayanışmadan, imandan ve özgecillikten farkı nedir? Philip Pettit'e göre "sadık olmak belirli bir bireyin esenliği (welfare) için adanmaktır".[10] Ben adanmak yerine, sadakat nesnesine zarar vermeme isteğini, "benden sana zarar gelmez" tavrını ve bu tavırdaki içselleştirilmiş hissiyatı bir asgari olarak vurgulardım. Öte yandan, tarafsızlık sosyal bilimlerde birkaç on yıldır neredeyse mitolojinin kefesine konulduğuna göre bunu bir bakıma sadakatin öç alışı olarak göremez miyiz? Belki de akıl kendi dibini sandığımız kadar aydınlatmıyordur. "Eleştiri için yalnızca kendini kullanabilen bir araç kendi kendini nasıl eleştirebilir" diye yazmıştı Nietzsche. Ne var ki, mutlak tarafsızlığın bir mit sayılması nesnel olamayacağımız anlamına da gelmez. Hem taraflı hem nesnel olabiliriz. Yol soran birine gideceği yere çıkan üç yoldan üzerinde bizim bakkalımız olan yolu tarif edebiliriz. *Kader birliğini içeren sadakat*, "Sen benim her şeyimsin; ben sensiz yaşayamam" diyen âşık öznenin sembiyotik deneyimine benziyor gibidir. En azından, âşık kişinin algısında bir kader ortaklığı ortaya çıkmaktadır ki bu da aşkın sembiyotikliğini ortaya koyar. Fanatik taraftarın sadakati de bir eşyaşamsal sadakat gibi durmaktadır. Kişi kendini takımından ayıramamakta ve bu yüzden onun başarısızlığına tepkisi de makul ölçüleri aşabilmektedir. Burada sorun bu eşyaşamsal iç içeliğin sadakatin asli bir unsuru olup olmadığı ki bu soruya evet demek pek kolay değil. Her taraftar, idealleştirdiği takımıyla (yansıtmalı) özdeşleşip aldığı dopingin gücüyle üst-benini ezmiyor, egosu zafer coşkusuyla dolup taşıp da taşkınlaşmıyor.

Farklı ortak sadakat nesnelerini içsel (zorunlu veya verili) olarak birbirine eşit gören bakış açısının limiti yok mudur? Şöyle ki, eğer sadakat sadakat nesnelerinin içsel veya kurucu tutkalıysa, sadece "bizimkinin üstünlüğü"ne dayanan bir sadakati değil "bizimkinin önceliği"ni de dışlayan ve eşitlikçi veya genel değerleri vurgulayan bakış açısı, eşitliğini vurguladığı grupların mevcudiyetlerinin bir imkân şartını yok ediyor olabilir ki bu da eşitliğin bir açmazı olabilir. Eğer eşitlik, hiçbir nesnenin kimse için öncelik kazanmaması, her nesneye her zaman eşit mesafede durulması anlamına geliyorsa, eşitlik mücadelesinin başarıya ulaşması, eşit sayılması için mücadele edilen grupların ortadan kalkması anlamına gelecektir. Peki ya tüm o evrensel eşitlik ve adalet, genel tarafsızlık talepleri insanlığa sadakatin işareti veya işleviyse? Değişen sadece sadakatin nesnesiyse? Hem dünya giderek küçülürken bir yandan da parçalanmıyor mu! Hem genel değerler, tarafsızlık, insan hakları vb. vurgulanırken bir yandan da devletlerin ve siyasi örgütlerin sayısı artmıyor mu! Eşitlik adına desteklenen siyasi bağımsızlık veya özerklik taleplerinin nesneleri sadakat nesneleri değiller mi!

Sadık olmanız için sadakatin kitabi bilgisine sahip olmanız gerekmiyor. Sadakat arkaik bir gelişimsel düzlemden besleniyor ve aslında gücü de buradan geliyor. Bir anne dokunuşunun, öpücüğünün hissinin anısı gibi. Sadakatteki "benimki" bağı ve hissi, sadakat nesnesinin (bir tarlanın sahibi olmaktaki gibi) sahibi

[10] Philip Pettit, "The Paradox of Loyalty" American Philosophical Quarterly, 25:2, (1988), s. 163'ten aktaran: Simon Keller, The Limits of Loyalty, Cambridge University Press, 2007, s. 9.

olduğunuz anlamına gelmez. Kendinizi aynı kategorideki neye veya kime en yakın gördüğünüze ve hissettiğinize işaret eder.

Belki de sadakat, en azından bazı biçimlerinde, teamülde olduğu gibi, olgunun veya alışkanlığın kurallaştığı durumlardan biridir. Sosyal alışkanlıklar bazen zamanla kurala dönüşebilir. Böylece normalleşir ve normalleştikçe de doğallaşır, verili görülmeye başlanır. Sadakat, zaten başka türlü olamaz diye düşündüğümüz bir hal değil midir? Eğer sadakat bir erdem ve erdem de bir karakter özelliğiyse, karakter de zaten bir tür doğa değil midir? Fakat sadakate bu çerçevede bakmak ciddi bir sorunla maluldür, o da yargı, yargının nesnelliği meselesidir. Sadakat bir yargı mıdır yoksa o bazı yargılara imkân sağlayan, bilinçlilik düzeyi yüksek olmayan, adeta doğallaşmış bir alışkanlık hüviyetinde olan ve daha çok ortak duyuya mal edilebilecek bir şey midir? Habitusun bir boyutu mudur? Böylece, sadakat biraz kör, kör itaatteki gibi yargı gücümüzü zedeleyen veya askıya almamızı gerektiren bir olup biten midir? Bireyler yönetici güce itaat etmelidir çünkü toplum sözleşmesinde zaten bunu vaat ettiler diyen Hobbes, bu sorunu gerçekten çözmüş müdür yoksa mantıklı kelime oyunu mu yapmaktadır? Bence ikincisi. Ya Platon'un Sokrates için, o, acımasızca eleştirdiği Atinalıların yasalarına, cezadan kaçma imkânı olduğu halde uymayı tercih edecek kadar sadıktı diye yazmasına ne demeli?[11] Bu önemli bir saptama; zira sadakatin eleştiriyi hatta en radikal biçimleriyle bile engellemediğine işaret ediyor.

Öte yandan, bir çocuğun sadece o o olduğu için ebeveynlerince korunduğunu, bizatihi kendisi olarak sevildiğini yeterince hissetmesi, yetişkinliğinde, evrensel değerlerin ve bu arada eşitliğin ağır yükünü sırtlamasının da ön şartıdır diye düşünüyorum. Aksi halde sözü geçen boşluğu gidermek için her fırsatta kendisine ayrıcalık gösterilmesini bekleyecektir. Bu tavır çocuklar için normaldir ama yetişkinler için değil. Belki de günümüzdeki son kuşaklar bir şeyi onlarınki olarak göremiyorlar fakat bu da onlarda oryantasyon ve motivasyon eksikliğine, boşluk hissine yol açıyor. Aidiyet (belonging) ihtiyacının yeterince karşılanması, egoist olmayan bir bireyselliğin kurulmasının da imkân şartı değil mi!

O halde, tekil ile evrensel arasındaki bağı sadakat düzleminde nasıl kurabiliriz? Oldenquist, bünyesinde ahlaki yargılarımızı evrenselleştimeye istek duyabileceğimiz, eşit davranma ilkesini hayata geçirebileceğimiz ve ortak yararı koruyabileceğimiz ahlaki alanı veya topluluğu bizatihi sadakatin tanımladığını belirterek, sadakatin mutlak anlamda görecelciliğin yanına çekilmesini engellemeye girişiyor gibi görünüyor ki bu önemli bir bakış açısı.[12] İnsanlığın değerini ve tekillerin karşısındaki normatif önceliğini vurgulayan hümanistler de nihayetinde insanlık topluluğuna aidiyeti vurguluyorlar diye pekâlâ düşünülebilir. Bu doğruysa, kişisel olmayan bir ahlakla sadakat arasında içsel (zorunlu) ve total bir çatışma yoktur denebilir. Fakat yine de sona gelmedik.

Sadakat hem mutlak biçimde ("söz konusu vatan ise gerisi teferruattır") hem de "sadakat karşılığında koru(n)ma" ilişkilerinde yani teknik terimiyle patronaj ilişkilerindeki gibi, şarta (karşılık) bağlı olarak karşımıza çıkabilmektedir ki bu esnekliği onun bu kadar geniş bir alana yerleşebilmesini açıklayabilmektedir. Özel ilişkilerde genellikle (çoğunlukla) taraflar birbirinden sadakatin bir şartı olarak karşılıklılık beklemektedir ama bir ortak sadakat nesnesi olarak topluluk üyelerinden veya devlet yurttaşlardan en büyük fedakârlığı talep edebilmektedir! Sadakatin ölmesinin sebebi sıklıkla başka bir sadakatin başlamasıdır (ama artık yaşamayan bir sevdiğinize sadık olmanız da mümkündür). Bu da sadakatin evrenselleştirilebilirliği meselesini gündeme getirir. Sadakatin evrenselleştirilememesi ise onun akliliğini sorgulamamıza yol açar fakat yine de bir tehlike ortamından öncelikle kendi çocuğunu kurtarmayan bir ebeveyne denk gelmek zordur. Yani insani bir meselenin kalbindeyiz. O kadar ki sadakatin, üzerinde kavramsal ve analitik olarak ağırlıkla durulan bir mesele olmayışını, bu gerilimin çözümsüz olmasına yani bir açmazı oluşturmasına bağlamak da mümkün. Sadakat aidiyeti içerir ama onunla tükenmez. Sadakatin aidiyetten farkı, sadakat nesnesinin aynı kategorideki diğerlerine nazaran önceliğinin veya tekelinin ("beni tüm sevginle sev") vurgulanmasıdır. Bireysel araçsal hesapçı akıl açısından faydalı olmasına rağmen başkasına veya başkalarına zararı olacak pek çok davranıştan insanları alıkoyan da yine sadakattir. Bireysel araçsal akıl bakımından kaldırıma arabamı park etmem yararlıdır ama bu davranış kamusal düzlemde de yararlı mıdır? Pek de değil gibi görünüyor! Bu da araçsalcı bireysel aklın (muhasebeci aklın) pek çok içsel kusurunu sadakatin önlediği anlamına gelir ki burada sadakat tözsel aklın yanındadır.

Sadakat bir idea gibi evrenselleştirilemez çünkü insanların psişik enerjileri limitlidir, tükenmez değildir. Pratikte bu şu anlama gelir: *Birisine yakınlaşırken aynı anda diğerinden az veya çok uzaklaşırız.* Diyelim ki sevgilimiz var ama biz bir başkasını düşünüyor, onu merak ediyor, ona dair hayaller kuruyoruz; demek ki ona psişik enerji bağlıyor, bir nesne yatırımı (katheksis) yapıyoruz! Bir noktadan sonra sevgilimizden çok diğer kişiyi düşünmeye başlayabiliriz. Bu bir kırılma anıdır. Pratikte bu, herkesi aynı ölçüde sevemediğimiz anlamına gelir. Duygusal açıdan aynı ölçüde yakın veya uzak olduğumuz iki nesne bile muhtemelen yoktur.

Sadakatin "nesneyi çekmeceye koymak"

[11] Tmothy A. Mahoney, "Socrates' Loyalty to Athens and His Radical Critique of the Athenians", History of Philosophy Quarterly, January 1998, Vol. 15, No. 1. Ayrıca bkz. Hannah Arendt, Responsibility and Judgment, Jerome Kohn (ed.), Schocken Books, New York, 2003.

[12] Oldenquist.

diye adlandıracağım tanımında, birisine iç dünyamızda bir yer ayırır ve o yeri onun için koruruz. Oruç Oruoba, sadakatin nesneyi çekmeceye koyma nosyonu diyeceğim bu bakış açısını ortaya atmıştı:

"Hani, ... 'Sadakat nedir?' diye sormuştun bana; ben de şöyle bir şey söylemiştim:-

'Sadakat', kişinin kendinde bir kişiye bir yer ayırması ve o yeri hep onun için korumasıdır;

'sadakatsizlik' de kişinin o yerin korunmasını savsaklamasıdır ..."[13]

Keza, J. Derrida da, kişinin diğerini içinde ama onu kendine mal etmeksizin yaşatması sadakatin (fidelity) en iyi işaretidir demişti: "Sadakatin (fidelity) en iyi işareti [onu] kendi içinde yaşatmaktır."[14] Fakat bizim birisi için içimizde ayırdığımız yeri onun için korumamız, aynı kategorideki başka birine istikrarlı biçimde yaklaşmamamız anlamına gelir. Çünkü başka birine yaklaşmamız, yerini korumamız gereken nesneden ister istemez uzaklaşmamız anlamına gelir. Birisine ayırdığımız yeri onun için tutmamız daimi ve sabit bir psişik yatırımı gerektirir. Oysa psişik enerjimiz sonsuz değildir. Sadakatin bu türünde sadakat ancak adanmayla korunabilecektir ki Katolik nikâhı bunu sağlamaya yöneliktir. Oysa sadakatin doğası ilişkisel ve dinamiktir. Bir nesneyi, onu döndüğümüzde zaten ve biz bir şey yapmaksızın koyduğumuz gibi bulacağımız bir yere bırakıp gitmek gibi değildir. Türkçedeki "göz görmeyince gönül unutur" sözü bahsettiğim sürece işaret ediyor. Bu yüzden, tekrar ve rutin de sadakatin bir özelliğidir. Toplu veya ortak ritüeller sadakat merasimlerinin bir parçasıdır. Nikâh veya tanışma yıldönümü ya da yaş günü kutlamasının unutulup atlanması bir sadakatsizlik işareti olarak yorumlanır. Rutin ve tekrarın sadakati koruyucu işlevi, bahsedilen istikrarlı, süregelen psişik enerji yatırımına imkân sağlamasıdır. Bu yatırımın kendini adama boyutuna ulaşması şart olmasa da az çok bir sürekliliği bulunmalıdır. Psişik yatırımının göreceli yoğunluğu kadar sürekliliğinden ötürü de özne belirli bir nesneyi "benimki" olarak algılamaya ve tanımlamaya başlar; o nesneyle "benimki" olarak bir bağ ve ilişki kurar. Sevgililer birbirine "aşkım", anneler çocuklarına "yavrum", öğrenciler hocalarına "hocam" derler. Nitekim nefretin kolaylıkla aşka dönüşmesine, aynı nesneye yoğun ve az çok sürekli psişik enerji yatırımı imkân sağlar; nefret edenin nefret ettiği kişiyle ilgilenmemesi mümkün değildir; o kendi nefret nesnesine bir âşık kadar duygusal yatırım yapar. *Nefret istenmeyen bir yakınlıktır* ama yine de yakınlıktır. Bence, nefretteki agresyon daha çok kişinin nesnesiyle arasındaki örtük ve gizli duvarı yıkmaya yöneliktir ama bunu kendinden saklar. Bu duvar yıkılınca ortaya çıkacak olan, birçok örnekteki gibi, aşktır. En azından birçok nefret yaşantısında böyledir. Çünkü zihniniz nefret ettiğinizle meşguldür. Ona kayıtsız kalmanız mümkün değildir. Tipik (normal) bir âşık, duygu nesnesine yaptığı duygusal yatırımın totalliği ("sen benim her şeyimsin; ben sensiz yaşayamam") yüzünden, kendisine bir şey kalmayan birisidir (bu yüzden de diğeri olmadan yaşayamayacağını hisseder). Öte yandan, eğer birçok kişiye, çekmeceye koyma modelinin ima ettiği üzere, aynı anda ve onların yerlerini ayrı ayrı koruyarak sadık olabiliyorsak, sadakat özel olmayı korumuyor demektir; çünkü özel olmak birisinin iç dünyasında genellikle birinci bile değil tek yani yegâne olmaktır; çoğu kişi diğerinin listesinde birinci olmayı bile özelliğinin ihlal edilmesi sayacaktır. Tekili koruma veya tekile yönelme (nesnesinin tekilliği) bakımından sadakat hakkaniyetle aynı kefede yer alır. Sadakatin tekili korumasının belirli bir sadakat nesnesine yönelen duygusal (psişik) yatırımla olan ilişkisi, kıskançlık paranoyasında net olarak ortaya çıkar. Kıskançlık paranoyası bize bu konuda bir model sağlayabilir. Freud, paranoyayı gayet ilginç bir şekilde, üç ayrı özgün kuramda ele alır. Bunların ilki, paranoyanın "yanlış bilinç" kuramı diye adlandıracağım, gerçekliği yanlış veya çarpık algılamaya dayalı bakış açısı, ikincisi gizli homoseksüeliteye yönelik savunmaların özgün bir kümelenmesi olarak paranoya kuramı ve üçüncüsü ise burada özellikle ele alacağım, belirli bir "romantik" nesneye yönelik "aşırı" psişik enerji yatırımıyla açıklanan paranoya kuramıdır. Freud'un, genç bir kadın hastasının analizi sırasında geliştirdiği bu ilginç kurama göre, kıskançlık paranoyası ne bir yanlış bilinci veya algı çarpıklığını gösterir ne de gizli ve kabul edilmesi öznede rahatsızlık uyandıracak bir eşcinselliğin üstünün örtülmesine hizmet eder; o, belirli bir nesneye aşırı duygusal yatırım yapılmasının sonucunda oluşan özel bir hassasiyet ve tetikte olma halidir. Fakat bu noktada sorulması gereken, belirli bir nesneye ne kadar psişik yatırım yapılmasının, -makul olma anlamında- akli veya optimum olduğudur ve bu, şüphesiz, aynı zamanda ahlaki bir sorudur. Ortak sadakat nesnelerine yönelik bir "aşırı" duygusal/psişik yatırım da aynı sonuca yol açacaktır. Bu yatırımın ne kadarı normal veya sağlıklı ("sağlıklı" "normal"den -bunlar birbirinden analitik olarak ayrılsalar da- ne kadar uzaklaşabilir ki!) kabul edilecektir? Belki de paranoyaklar nesnelerine "fazla" (gereğinden çok) yatırım yapan kişilerdir. Ama bu "fazla"nın niye fazla sayılacağını gerekçelendirmek hiç de kolay değildir ve belki de nihayetinde yanıtlar ancak öznel bir zeminde verilebilir. Nihayetinde kıskançlık birinci bile değil, tek ve müstesna olma isteğinden kaynaklanmaz mı; o halde kıskançlık sadakati, sadakat de biricik olmayı ve özel olma talebini korur. İhanete uğramanın acısı yasın acısıyla yarışır ve karışır. Aldatılmanın acısı, sadece güven ve sevgi kaybından kaynaklanmaz, diğeri için artık özel biri olmamanın acısı da yaşanır. Sadakatin koruduğu işte bu özel olma hissidir. Öznelerarasılığımızın alametidir sadakat. Alametifarikası olup olmadığı bile tartışılabilir. Belki de sözü geçen acı, "bizi kendisi için özel biri olarak görmeyen birine ne kadar güvenebiliriz" sorusuyla ilintilidir. Genel ilkeler, kurallar veya tekile karşı genellikle kör ve sağır, biçimselci bürokratik akıl bizi ne kadar

[13] Oruç Aruoba, İle: İlişki Defteri, Metis Yayınları, İstanbul, 2023, s. 174.

[14] "To keep alive, within oneself, is the best sign of fidelity" (Derrida, The Work of Mourning, s. 36).

kapsayabilir ki? Sevdiğimiz insan bizim yanımızda olduğu için, bizi tercih ettiği için kendimizi şanslı hissediyorsak, buradaki şansımız bizim onun için "özel" olmamızla ilintilidir. Böylece sadakat narsisizmle ilintilidir; çünkü diğeri için özel biri olma talebi, onun sevgisinin tekeline sahip olma beklentisi narsisistik bir beklentidir (bu narsisistik beklentinin sağlıklı mı yoksa patolojik mi olduğu başka bir mesele). Peki burada olguyla normu birbirinden nasıl ayırabiliriz ve bu ayrışmayı analitik olarak nasıl gerekçelendirebiliriz? İnsanlar ve topluluklar hatta şirketler niye diğerinin/diğerlerinin kalbinde veya cüzdanındaki yegâne figür olmayı ister veya beklerler? Şirketler için yanıt açık olsa gerek ve bu makalede sadakatin bu boyutuna değinmeyeceğim. Fakat toplulukların ve bireylerin diğerlerinden ya da üyelerinden bekledikleri sadakatin niteliksel olarak farklı olmadığını düşünüyorum. Sadakat talebinde tek, özel, yegâne, müstesna olma beklentisi mevcuttur. Aldatılmak, büyük ölçüde günlük hayatın rutin ve alışkanlıklarına dayanan, bu yüzden de zemini aslında pek sağlam olmayan gerçeklik hissini ciddi ölçüde zedeler; yeryüzü ayaklarınızın altından kayıyor gibidir; çünkü tekrar ve alışkanlıklarla örülen "gerçek" gündelik hayatınızın doğallığı derin bir yara almıştır. Sandal alabora olmuştur. Öte yandan, çifte vatandaşlık kurumu, burada sözü edilen sadakat anlayışı açısından açıklanması gereken bir durumu oluşturur; şöyle ki çifte vatandaşlık mutlak sadakatten vazgeçildiğine işaret eder. Şimdilik belirli bir nesneye ne kadar bir psişik yatırım yapılmasının optimum veya normal/sağlıklı sayılacağı sorusuna tamamen tatmin edici bir yanıt bulamadığımı belirteyim. Bir gün İstanbul'da bir bulvarda, karşıya geçmek için bir yaya geçidinin önünde, trafik ışığının yayalara yanmasını bekliyordum. Yanıma bir adam yanaştı ve tükürdü. Tükürük, onun tarafındaki ayakkabımın tam önüne geldi ama bulaşmadı. Bunu isteyerek yapmışsa epeyce tecrübeli ve ustalaşmış bir tükürükçü olması gerekirdi. Adamın niyeti neydi? Bu onun için sıradan, her günkü ve alelade bir davranış mıydı? Niyetini sorsam, bana günlük hayat için fazla hassas olduğumu söyler miydi? Belki

© AĞIM SULAJ

de insanların ayakkabılarının yanına tükürmek, onun için ahlaki bir sorun teşkil etmiyordu. O sonuca bakıyordu: bulaşma yok; demek ki sorun da yok. Oysa ben şimdiye kadar insanların ayakkabısının önüne hiç tükürmemiştim; hatta bu aklımdan bile geçmemişti. Acaba ben mi fazla hassastım. Optimal ölçü neydi? Belki de duyarlılıkları yüksek çözünürlü olan kişiler, başkalarının minik görüp önemsiz buldukları davranışları da fark ediyor ve dikkate alıyorlardı. belki de kör noktalar insanlara önemli gördükleri konulara odaklanma şansı veriyordu. Peki ama bakarkör veya duyarsağır olmakta bir sınır yok muydu? Sanırım, Türkiye'deki gündelik hayatta, yaya geçitlerinde çoğunlukla geçiş önceliğinin yayalarda değil de sürücülerde olduğuna, sosyal öznelerin bu sosyal alışkanlıklarının zamanla bir tür kurala dönüştüğüne (olguyla normu ayırmak her zaman kolay değildir) ve bu kuralın kurduğu düzeni değiştirmenin zor olduğuna itiraz edecek çok kişi yoktur. Eğer birisinin hakkını (bu örnekte yayanın öncelikli geçiş yasal hakkını) bilerek ve ısrarla çiğnemek ona karşı bir saygısızlıksa (Kant felsefesinden yola çıkarak bu sonuca varmak zor değil), sürücülerin bu tipik davranışına tepki gösteren birine de burada düzen içinde düzen var, esas düzen yayanın beklemesidir diyerek, onun fazla hassas olduğunu mu ima edeceğiz? Burada optimal yatırım düzeyini nasıl saptayacağız? Ben mesela, bunca senedir yaya geçitlerinde bana (hakkım çiğnenerek) saygısızlık yapıldığı hissinden kurtulamadım; çünkü kendimi aksine ikna edemiyorum. Acaba ben mi fazla duyarlıyım yoksa yollardaki tipik sürücüler mi fazla duyarsız. Peki acaba duyarsızlıklarının sebebi alışkanlıklarının kurduğu düzenin normalleşmesi ve

böylece de doğallaşması ve doğallaşınca da üzerinde düşünülmesi gereken bir konu olmaktan çıkması mı? Evet, büyük ölçüde böyle bence. Gerçek hayat da denen günlük hayatın bilinçsiz veya yarı bilinçli ve alışkanlıklardan örülü örtük kurallarının davranışları yönlendirme kapasitesini hiç küçümsememeli. Sadakat ilişki ve bağındaki nesne yatırımına bu kadar değinmek yeterli sanırım. Özetleyecek olursam, az çok sürekliliği olan bir ilgilenme tutumu da sadakate işaret eder.

Sadakatle ilintili veya sadakatin doğurduğu en önemli meseleler arasında, sadakatle eşitlik ve adalet arasındaki gerginlik, onun sıklıkla bağnazlıkla iç içe geçen görüntüsü ve sadakatin şartlı olup olamayacağı konusu da vardır. Sadakat her zaman hasmane olmasa bile, özü gereği (kapalı anlamında) dışlayıcı mıdır? Sadakat, herkesin giremediği "özel" bir kulübün veya derneğin üyeleri arasındaki kurucu ilişkiyi mi gösterir yoksa ırkçılıkta görüldüğü üzere sadakat nesnesine atfedilen üstünlüğün bir işlevi midir? Ortak sadakat nesneme, ona atfettiğim üstünlükten ötürü bağlıysam, burada söz konusu olan, dört başı mamur bir kibirdir; "bizim" gibi olmayanları aşağılıyorumdur. Öte yandan, sadakatin yolu sık sık kapalı zihinlilikle buluşsa bile, ortak sadakat nesnesine atfedilen ve muhtemelen idealleştirmenin ürünü olan üstünlüğün işlevi olmayan bir sadakatin, sadakat nesnesine dair gerçekçi toleransı desteklemesi de mümkün. Şöyle ki, taraftarı olduğu takım küme düştü diye sadakatinden vazgeçen biri gerçekten sadık mıdır? Takımı başarısız da olsa onu desteklemesi gerekmez miydi? O halde, gerçekçi sadakat nesnesine dair toleransı içsel olarak içerir ki sadakatin eşitlik ve adaletle çatışabilmesinin bir sebebi de budur. Sadakat, gereksiz yere tolerans veya müsamaha göstermemize yol açabilir. Suç işleyen çocuğunu "kanundan" saklayan bir anne cezalandırılmalı mıdır? Türkiye'de bu bir cezasızlık sebebi olarak kabul ediliyor; şöyle ki suçluyu kayırma suçunun üstsoy, altsoy eş veya kardeş tarafından işlenmesi halinde faile ceza verilmiyor. Fiil suç olarak kalıyor ama cezalandırılmıyor. Bunun sebebi aile içi sadakatin gündelik, normal (tipik) hayatta doğal veya verili kabul edilmesidir. Keza bazı ideolojik siyasi ortamlarda, bir anne veya babanın muhalif evladını yetkililere ihbar etmesinin beklenmesinin totalitarizmin işareti olduğu pekâlâ söylenebilir. Sözü geçen gerginliğin bir açmaz veya aporia mı yoksa çözülebilir mi olduğu da tartışılmalıdır. Ben sadece sadakat ile eşitlik arasındaki bu gerginliği tamamen çözmenin bir yolunu şimdiye kadar bulamadığımı yazabilirim. Sadakat eşit muamele ilkesiyle çatışabilir ama aynı ortak sadakat nesnesine bağlı olan insanların arasında eşitliğin tesisi yönünde ciddi bir baskı da oluşturabilir. Nitekim ikinci yöndeki bir tez Andrew Oldenquist tarafından savunulmuştur. Oldenquist, bu rotada hatta grup sadakatinin ahlaki bir topluluğun temel bileşeni olduğunu savunacak kadar ilerler: Geniş ve dar kapsamlı sadakatler, ahlaki yargılarımızı evrenselleştirmeye, eşitlere eşit davranmaya, ortak iyiye özen göstermeye ve kişisel olmayan bir ahlaka uymaya gönüllü olduğumuz ahlaki toplulukları veya alanları tanımlar.[15]

Nesneyi kendimin(ki) görüyorsam, ona daha bir özen gösteririm; mesela, bir belediye parkında bankta otururken yediğim ayçiçeği çekirdeklerinin kabuklarını yere atmam (evimde de atmam) veya akşam kapatmadan önce dükkânımı yıkadığım kirlenmiş suyu kaldırıma foş diye boca etmem, zira kaldırım da "bizim" kaldırımımızdır. Nitekim Türkçedeki "sahibi yok" sözü belirli bir nesneye ilişkin ilgisizliğe, kayıtsızlığa, harcanabilirliğe veya gözden çıkarılmışlığa işaret eder. Eğer devleti "benimki" veya "bizimki" görmüyorsam, devlet hukukuna riayetim de gönüllüce olmaz muhtemelen. O zaman, hukukla ilişkimi daha çok pratik bir zeminde veya bireysel kâr/zarar (mesela ceza görme ihtimalim) hesabı üzerinden kurarım. Ama belki de devlet denince aklıma devlet hukuku gelmiyordur! Oysa kamusal alan herkesin ve hiç kimsenin alanı olmasından ötürü bir hesap verme alanıdır. Türkiye'de ise "kamusal alan" bir serbestlik alanı gibi görünüyor. Ailenin kendi üyeleri üzerindeki, modernleşmeye rağmen pek de eksilmeyen yönlendirici ve denetleyici gücü oranında (ki Türkiye'de en büyük holdingler bile aslında aile şirketleri) özel alan daha disiplinli görünüyor. Mesela aşırı büyük kentleşen Türkiye'de pıtrak gibi çoğalan apartmanlarda yaşayan sayısız daire sakini, hanelerini temiz ve düzenli tutmak için ayakkabılarını kapının önüne, apartmanın ortak alanına bırakıyorlar ama orası da bir bakıma apartmanın kamusal alanı.

O halde, toparlayacak olursak, "Ben yanarım yavruma, yavrum yanar yavrusuna" deyişinde bir doğruluk payı yok değildir. Belki de en doğrusu, ne sadakatli ne sadakatsiz demek olacaktır ki bu da zaten bir ikilem içinde olduğumuzu gösterir. Aynı kişinin farklı sadakat nesneleri (burada "nesne" kavramıyla psikanalitik jargonu izleyerek, özneler için önemi ve anlamı olan herhangi bir şeyi kastediyorum) olabilir ve bunların birini diğerine tercih etmek için dayanılacak akli, genel bir kriter yoktur; zira sadakat kendine dayalıdır. Oldenquist, bir sadakat nesnesi olarak "ülkem" yerine "demokratik ülke" vb. konduğunda, gerçek bir sadakatten söz edilemeyeceğini zira ikincisinin bir ideal, ilkinin ise kendine-dayalı (self-dependent) bir normatif yargı olduğunu belirtiyor.[16]

Sadakat, hep olmasa da çok kez, sadakat nesnesinde erimeyen bir bireysel benliğe işaret eder. İnsan hayatının asli ilişkiselliği özerkliğe engel değildir (ilişkisel özerklik). Eğer bir fanatik gibi, kendisine "bütünlük" atfedilen bir ortak sadakat nesnesiyle kaynaşmışsak, sadık olan kimdir ki? Ama öte yandan, sadakat sadece bir sözünü tutma edimi veya erdemiyse, onu dürüstlükten ve ondan kaynaklanan güvenilirlikten ayıran ve süresiz olmasa da süresi belirsiz kılan nedir? Aşk yaşantısındaki gibi, eleştiri imkânını yok eden bir mesafesizliğin getirdiği ufuk darlığının sadakat nesnesinin -bireysel veya ortak- yararına olacağı da söylenemez; aksi çok daha

[15] Oldenquist.

[16] Sadakate dayalı normative yargıların kendine dayalı olduğu Oldenquist tarafından ileri sürülmüştür (Oldenquist, s. 175).

doğrudur. Ortak sadakat nesnesiyle ilintimiz, onun parçası olduğumuzu mu (organik nosyon) yoksa üyesi olduğumuzu mu gösterir? Ama belki de böyle bir ikilik sahtedir ve hem parça hem üye olmamıza imkân veren, diyalektik bir bakış açısı hakikate daha yakındır. Çünkü hayatımızdan şu veya bu insanı çıkarabiliriz ama herkesi çıkaramayız; çıkarırsak da kendimiz kalamayız. Bu durum bizim asli öznelerarasılığımızdır. Biz bir ilişkiler ağının öğesiyiz ama bundan bizim özerk olmadığımız çıkmaz.

Ne var ki, millet, devlet, bayrak, milli marş veya din gibi ortak sadakat nesnelerinin mevcudiyeti, toplumsal dayanışmayı kendiliğinden veya otomatik olarak tesis etmediği gibi, birlikte rasyonel veya organize biçimde iş görmeyi de sağlayamıyor. Nitekim, Türkiye'de bayrak, marş ve sosyal meşruiyetinde ciddi bir sorun bulunmayan siyasal devlet gibi nesnelere sadakatte genellikle ciddi bir eksiklik olmasa da, sosyal ve siyasal güvenmezlik (yapısallaşmış güvensizlik) kalımlı olarak yüksek düzeylerde, diğer bir deyişle yapısallaşmış durumda. Türkiye'de herhangi biri olarak insanların mahalli olarak sokak, insanların davranışlarını yönlendirmelerinde, camiden de karakoldan da okuldan da daha etkili görünüyor. Bu da Türkiye'de güçlü bir toplumun olduğu anlamına gelir. Sosyal özneler, davranışlarını yönlendirirken eski ve yorgun "el âlem ne der" düsturunu artık pek dikkate almıyorlarsa da, bu onların el âlemin *yaptıklarını* kriter almadıkları anlamına gelmez: "Herkes böyle yapıyor, ben ne yapayım"! Bu bireysel vicdanın devre dışı kalmasıdır. Ortak bir sadakat nesnesinin mevcudiyetinden, özellikle de geniş topluluklarda, kişilerin herhangi biri veya sosyal bir yabancı (sokaktaki isimsiz biri) olarak birbirine güven duydukları sonucunu çıkaramayız. Aynı bayrağa ve marşa hürmet göstermeniz, sokaktaki "sosyal yabancılar" (birbirini tanımayan insanlar) olarak birbirinize nasıl davranacağınıza dair pek bir şey söylemiyor. Buradaki düzenleyici esas faktör siyasal ve hukuki iktidarın, devletin iktidarının kılcallaşması yani sokağa kadar inmesi veya çıkmasıdır. Türkiye'de devlet hukuku mesela, gündelik hayatın normal (tipik) koşullarında ne kadar tutunabiliyor; yoksa patinaj mı çekiyor ve daha çok bürokrat ve adliye mensuplarını ilgilendiren veya günlük hayatı aksatan bir sorun çıktığında mecburen başvurulan bir husus olarak mı görülüyor! O halde, devlet hukukuna yönelen bir sadakatten söz edemeyiz ama öte yandan bu durum devletin meşruiyetini ciddi biçimde sarsmıyor. Demek ki devlet denince akla öncelikle devlet hukuku gelmiyor. O halde, kapsamlı sosyal dayanışma sadece siyasi devlete sadakate dayandırılamaz. Formel kuralların, hukuki ilke ve ideallerin, "evrensel değerler"in de işe karışması gerekir. Sadakat, akrabalık çevresinin ötesinde de birlikte iş görmeye ve dayanışmaya dayanak olması için, bir "öteki"nin "tehlikeli" mevcudiyetince harekete geçirilmeye veya siyasallaşınca "acil durum" psikolojisine mi ihtiyaç duyuyor? Bu da onu kolaylıkla kötüye kullanılmaya açık kılan unsur mu? Bir düşman, en azından bir hasım veya rakip olmadıkça, kapsamlı ortak sadakat nesneleri yeterince işbirliği ve dayanışma üretemiyor mu? Eksik olan, akli bir amaç ve hedef için organize çalışma mı? Hatta, işlek bir kolektivist kültürel caddesi olan Türkiye gibi toplumlarda, dayanışmanın, sadakatin bir gereği olarak anlaşılan tek tiplilik üzerinden kurulacağı inancı, heterojen toplumsal yapıyla etkileşerek, toplumsal kutuplaşmaya yol açmıyor mu? Şöyle ki, kamusal gündemdeki gerginlikli tartışmalarda bir tarafı bir konuda destekleseniz, diğer konularda da, diğer bir deyişle her zaman onu desteklediğiniz varsayılıyor ve size hemen bir hazır kimlik atfediliyor. Bu güçlü eğilim de toplumsal ve siyasi kutuplaşma oluşturmaya yeter de artar! İşte size vurgulanmış sadakatin doğurduğu hiç de beklenmeyen bir sonuç. Bu durum, bir güreşçinin müsabakada kendi hamlesiyle alta düşmesine benziyor. Sadakat, özellikle heterojen toplumlarda Rus ruleti oynamaya benziyor.

Sadakat aynı kategoride başka nesnelerin mevcudiyetini gerektirir; zira o bir öncelik meselesidir. Öyleyse, bir ortak sadakat nesnesi olarak insanlığın sadakate uygunluğu sorulabilir. Kanımca, insanlık bir ortak sadakat nesnesi olarak insanlığı tesis ettiğinde veya bir dünya devleti çerçevesinde buluştuğunda da siyasi veya kültürel bağımsızlıklarını ya da özerkliklerini talep edecek alt gruplar ortaya çıkacaktır ve şimdiye dek ulus-devletlerle siyasi bağımsızlık talep eden alt gruplar arasında ortaya çıkan gerginlikler sözü geçen düzlemde de tekrarlanacaktır; zira değişen sadakatin özsel nitelikleri değil kapsamı ve nesnesidir. Keza insanın türsel anlamını veren, insan olmayan canlılarla farklılığıdır. Şöyle düşünelim: Herkes aynı adı taşısaydı bir adınızın olmasının anlamı olmazdı. Böylece insanlığa türsel anlamını verenin, insan olmayan canlılar olduğunu söyleyebiliriz. Kimlikler ilişkiseldir çünkü.

Sadakat meselesi, bizi, partikülarizm (tekilcilik) ve evrenselcilik, dolayısıyla da görececilik ve mutlakçılık ikiliklerine dair yorgun tartışmanın alanına getirir. Bir yanda sadakatin koruduğu farklı tekil kimlikler diğer yanda da aynı sadakatin zedelediği farklı kimliklere eşit muamele ilkesi vardır. Diyelim ki biz tüm ezilenlerin ilkesel olarak yanında olan bir solcuyuz ve eşitlik ilkesi gereğince, ezilen tüm gruplara eşit mesafede durmaya çalışıyoruz. Çünkü eşit mesafemizi kaybetmemiz içlerinden birine yaklaşmamız yani sadakat göstermemiz anlamına gelecektir. Biz tüm bu gruplara eşitlik mücadelelerinde destek verebilir, yardım edebiliriz ve onlar da bize şükran duyup itibarlı bir yabancı olarak muamele edebilirler ama yine de bu bizi onlardan biri olarak kabul etmelerine yetmez; eksik olan sadakattir. Bu durum da solun grup kimliğini bir sorun haline getirir. Sol, şahsi bir kimliği nitelemenin ötesine geçip, "önce bizimki" diyen bir grubun ideolojik kimliği olabilir mi?

Yerleşik ticari çıkar bağları bir sadakat ilişkisini kurmaya yetmez. Çünkü diğer taraf bizim için "özel" değildir. Niceleştirilebilen, demek ki birimlerine ayrılabilen, böylece karşılaştırabilen ve muhasebesi yapılabilen kazanç ve bağlar bir sadakat ilişkisini kurmaya yeterli değildir.

Sadakat, düpedüz veya sadece bir "doğal" bağ da değildir. Bizim için "özel" olan bir nesneyle "doğal" da olabilen bir bağa, bizim ayrıca eklediğimiz, öznelliğimizden dolayımlanan bir olgudur aynı zamanda. Bu da bizi sadakatin şartlı olup olamayacağı meselesine getirir. Sadakat nesnesine atfedilen öncelik bir tür tercihe dayanmalıdır ama bu tercihin bilinçli veya açık olması gerekmiyor. Sadakat eğer her zaman öyle değilse çok zaman ortakduyu (commonsense) düzeyinde yerleşiktir ve bu yüzden de refleksif bilincin masasına yatırılması zordur. Aslında sayısız bilinçli muhakeme veya yargılamamız, hem kriterleri hem de arzulanan sonuçlar bakımından bu örtük, habituslaşmış sadakate dayanır. Lakin şartlı demek ki bilinçli sadakatler de vardır. Örneğin, Türkiye'de de güçlü ve yerleşik olan patronaj ilişkileri (sadakat karşılığında koru(n)ma ilişkileri) şarta bağlı bir sadakat içeriyor ve bu sayede bir meşruiyet ilkesini oluşturabiliyorlar. Sadık seçmen kitlesini çeşitli yollarla koruyup kollamayan bir siyasi iktidarın sosyal ve siyasi meşruiyeti geriliyor. Eğer Türkiye'deki sadakat ilişkilerini tek yönlü olarak hiyerarşik görürsek, bu ilişkilerdeki karşılıklılık veya şarta bağlılık ilkesini gözden kaçırır ve hiyerarşiyi mutlaklaştırırız ki kimi Batılı araştırmacılar Osmanlı dönemindeki otorite-birey ilişkileri konusunda bu hatayı yapmışlardır. Yeniçerilerin kaldırılan kazanları tam da bahsedilen şartlı oluşa işaret eder ki muhtemelen o kazan bir "çorba" kazanıydı!

Hatır bilmek, bir sadakat biçimi midir? Hatırlı insan hatırı kırılmayacak yani talebi karşılanması gereken birisidir. Türkçedeki "bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır" sözünü düşünelim. Kırk yıl kırılmayacak bir hatır, bir tür sadakate işaret etmez mi? Belirli bir ilişkinin geçmişi, bir tarafa öncelik sağlar çünkü. Hatır ilişkisindeki yükümlülüğün kaynağı konjonktüreldir, olumsaldır. Diğerinin kahvesini içip içmemiş olmaya bağlıdır. Demek ki sadakat hem şartlı hem de konjonktürel olabilir.

Aldatma eyleminin sadakatsizliğe işaret ettiği düşünülür. Fakat buradaki aldatma ne anlama gelir? Aldatan, bu fiiliyle, romantik sadakat nesnesinin biricik olma yani diğerinin sevgisinin tekeline sahip olma niteliğine zarar verdiği, onu "basit" bir birinci (?) konumuna düşürdüğü için mi böyledir; söylenen yalan, ilişkinin ve kişinin sahihliğini bozduğu için mi yoksa her ikisi için de mi? Aldatan çoğu kişi, bu eyleminin bir sonucunun, diğeri aldatıldığını ve gerçek ondan gizlenerek kandırıldığını anlamasa ve fiilinin üzeri örtük kalsa bile, yalnızlık duygusuna kapılmak olacağını öngöremez. Oysa bu kaçınılmazdır; zira aldatılanın sevdiği insan, aldatan insan değildir artık, o başka birini sevmektedir; zira aldatana dair onu ilgilendiren önemli bir bilgiye sahip değildir. Aldatan şahıs, yavaş yavaş gerçeklik hissini de az çok yitirir, zira gerçekte sevilen o değildir. Böylece günlük hayatındaki oryantasyonunu da yitirecektir; zira gerçeklik hissi zedelenmiştir. Yanlışlarımdan ders alabilirim; ama bu geleceğimi etkiler, geçmişte nasıl biri olduğumu değil yani hayatıma sünger çekemez. Ben yine de aldatmış, aldatabilmiş birisiyimdir. Aldattığınız insan sizi hakiki yani aldatan halinizle değil daha önceden tanıdığı, bildiği biçiminizle sevmektedir; onun sevdiği siz değilsinizdir; iki durumda da onu kaybettiniz. Hakikati gizleyerek onu aldatmanız onu kaybetmemenizi asla sağlayamaz. Artık onun yanında yalancı bir sığıntısınız. Onun sevdiği siz, siz değilsiniz. Bundan ötürü, romantik bir ilişkide aldatılmak aldatılanın da gerçeklik hissini sarsar. Günlük hayatın zemini ayaklarının altından kayıyor gibidir. Artık yeni bir hayat kurması gerekecektir ama başına neyin geldiğini anlaması bile uzun süre gerektirebilir. Diğeri için özel biri olmaktan çıkması, "herkes"leşmesi aldatılanın narsisizmine bir darbedir; diğeri için özel olma isteğinde narsisizmin payı vardır. Diğeri için özel biri olmaktan çıkmak yani diğerinin dünyasındaki yerinden kovulmak bu anlamda herkesleşmek, gerçeklik hissinin sarsılmasından kaynaklanan gerçekçi kaygı ve sevgi tekelini yitirmekten kaynaklanan kimsesizleşme hissi, bu yaşantının modelinin çok eski olduğunu, özellikle anne-çocuk ilişkisinin özelliklerini tekrarladığını düşündürür. Dokunduğu yerin anısı yaşlıdır demek istiyorum. İnsanın kendini tanımasının bir yolu da -belki de tek yolu-, kendini artık tanıyamamasına yol açan eylemlerde bulunması, böyle olaylara karışmasıdır. Acaba aldatılmanın yani diğeri için özel biri olmaktan çıkmanın tetiklediği narsisistik öfkenin yanında, kendisine yalan söylenmiş olmaktan ileri gelen ahlaki öfke solda sıfır mı kalır? Belki de öyledir!

Sadakat habitus, ihtiyaç ve tercih üçgeninde yer alır ve bu da onun ahlakiliğini masaya yatırmayı zorlaştırır. Çünkü mesela açık ki çocukların ana babalarının sadakatine ihtiyaçları vardır. Sadakat, güvenin arkasındaki örtük ve sağduyusal güçtür. Sözü edilmeden hatta fark edilmeden arka planda durur ve işler. O, babam beni korur örtük inancıdır. Fakat farkına varılınca ve bilince taşınınca kör ve örtük arka plan inancı olmaktan çıkar. Bazen bir şey yaparız ama niye yaptığımızı bilmeyiz; yapmazsak rahatsız olacağımız için, yapanların bir bildiği vardır diye yaparız. Toplumsal kültür ve ortak duyu çok kez bu bilinçsiz veya yarı bilinçli düzlemde işler. Sadakat de öyledir.

Ortak sadakat nesnesinin aynı kategorideki diğer nesnelere önceliği, sadakat nesnesine atfedilen -çoğu kez asılsız ve bir idealleştirmeyi, yansıtmalı özdeşleşmeyi yansıtan- üstünlükten kaynaklanmıyorsa, nasıl açıklanabilir? Bunu verili hale gelmiş, doğallaşmış ve belirli bir topluluğun ortak duyusuna işlemiş alışkanlıklara bağlayabiliriz sanıyorum. Bu alışkanlıklar kümesi, belirli bir aidiyet bağı ve ilişkisi oluşturur: Benimki/bizimki. Benim mahallem, benim takımım, benim üniversitem, benim ülkem. Peki benimkiyle bağımın benimkinin önceliğini kurması nasıl olmaktadır? Sanırım yanıt soruda zaten gizlidir: Çünkü benimkidir! Bu da A. Oldenquist'in sadakatin kendine referanslı oluşu dediği özelliktir.[17] Çünkü o benim evladım. Bu yüzden diğerlerini değil de önce onu kurtardım. Öyle işte! Aidiyet doğallaşıp artık fark edilmeyendedir. Mesela dile giren ondan çıkamaz. Artık siz bir bakıma dilinizsinizdir. Giriş var ama çıkış yoktur. O zaman o görünmezleşir, bu anlamda

verili hale gelir, normalleşerek doğallaşır. İşte bu yüzden, sadakat bir topluluğun ortak duyusundadır; o, üzerinde ayrıca ve özellikle düşünülmeyendir. Üzerinde uzun boylu düşünülecek olursa büyüsü bozulacak gibidir.

Peki sadakat, nesnesi bakımından kısmi olabilir mi? Mesela Türkiye'de devletin genellikle bir ortak sadakat nesnesi olarak kabul edildiğine itiraz edecekler çok olmaz sanırım ama bu sadakat devletin daha çok milli marş, üniforma, bayrak gibi sembolik yönlerine; yoksa katma değer vergisi müşterinden nakit tahsil edilmiş mala fişini kesmek gibi hukuki fiillerde ortaya çıkmıyor nedense! Devlet daha çok hukuki değil siyasi yönüyle algılanıyor. Zaten devletin siyasi suçlara müdahalesi ile adi denen suçlara müdahalesindeki farklılıklar da buna işaret ediyor. Demek ki bir kurum olarak devletin insicamsızlığına paralel olarak, bir ortak sadakat nesnesi olarak devlet de sosyal zihniyette parçalanmış durumda.

Sadakat kıskançlığın da imkân şartıdır; kişilerin anlamlı diğerinin sevgisinin tekeline sahip olma arzularından kaynaklanır. Kıskançlık diğeri için özel biri olmaktan çıkma kaygısına karşı bir tepkidir. Sadakatin kaybı tehlikesi herhangi biri olmama isteğine işaret eder. Böylece kıskançlık ama gerçek ama tahayyüli olsun hep bir üçüncü kişinin mevcudiyetini gerektirir. Sadakat tekili tanır ve korursa, kıskançlık da üçüncü kişinin yerinin anlamlı diğeri açısından doldurulamazlığından kaynaklanır. Kimsenin yeri doldurulamaz; bundan ötürü de kıskançlık mümkün oluyor.

Sadakatin aynı ortak veya bireysel sadakat nesnesini paylaşmayanlara karşı farklı yani çifte veya çoklu muamelelere diğer bir deyişle ayrımcılığa yol açabileceği ve bu bakımdan hem eşitlik hem de adaletle arasında bir gerginlik olduğu açık olsa gerek. Ne var ki sadakatin kefesine, onun lehine burada da güçlü bir tez konabilir ki bu fikri de Aristoteles'te buluyoruz. Aristoteles, ünlü eseri "Nicomachean Etik"te, arkadaşların adalete ihtiyaç duymayacaklarını belirtmekle kalmaz, adaletin en hakiki biçiminin arkadaşça bir niteliğinin bulunduğunu da yazar. Doğrusu bu oldukça sağlam bir tez fakat uygulanabilirlik alanı daha çok öznelerarası, yüz yüze ilişkilerle veya en iyi ihtimalle, hemen herkesin birbirini tanıdığı küçük yerleşim yerleriyle, kapalı sosyal ilişki örüntüleriyle, cemaat yapılarıyla sınırlı gibi görünüyor. Bir yurttaşlar topluluğunun, ulusu veya belirli bir ulus-devleti ortak sadakat nesneleri olarak benimsemeleri aralarında bir dostluk bağının kurulmasına yeter mi veya bu bağa bir dostluk bağı denebilir mi? Ben bunun ihtimal dışı olmadığını ama düşük olasılıklı olduğu inancındayım ve Türkiye'nin sergilediği manzaranın da bu inancımı desteklediğini düşünüyorum. Fakat bu Aristoteles'in bakış açısının önemsiz olduğuna işaret etmez. Dostlar adaletin gereklerini, dostluklarının gereği olarak da yerine getirebilirler ki bu da dostluğun, hukukun zorlayıcı görünümünü gereksizleştirmesi demektir. Bu da şüphesiz daha medeni (sivil) bir ilişkilenme modudur. Gazetelere yansımış bir olayı konu ederek, ortak sadakat nesneleriyle irtibatlanmanın genel ve soyut hak mantığıyla çatışmadığını ve onunla aynı sonuca yol açabileceğini dolayısıyla adaletin iki yolundan biri olduğunu göstermeye çalışacağım. Türkiye'deki bir kentte, bir parkın yakınındaki evinde yaşayan yaşlı bir kadının, parka giren iş makinalarının önünde taşınır, açılır-kapanır koltuğuna oturarak çalışmaları durdurmasındaki saik, parkın yerine bir binanın yapılmasını istememesiydi. Diyelim ki sözü geçen eylemci o parkta torunlarıyla zaman geçiriyor, zaman zaman orada dinleniyor ve yazın kuşların sesini dinlemekten hoşlanıyordu. Orası onun parkıydı. Açık ki burada bir sadakat ilişkisi vardır ve onun parkı korumaya girişmesinin sebebi orasının onun parkı olmasıydı. Oysa diyelim ki bir grup çevreci de evrensel ve soyut çevre hakkını korumak için oradaydılar ama bu belirli bir sadakat ilişkisini gerektirmez. Onlar için orası herhangi bir parktır; parklar arasında ayrım gözetmemeleri gerekir. Bu iki tavrın hedefleri bakımından bu olay bağlamında çatıştığını söylemek zor ve doğrusunu söylemek gerekirse, çoğu kez, o parka komşu olanların veya parkın müdavimlerinin, parkın korunması hususundaki motivasyonlarının daha güçlü olacağını varsayabiliriz. Ne de olsa, diyelim ki Fransa'daki bir parkın korunması için Malatyalıların gösteri yapmasını beklemek hayatın normal akışına biraz aykırı olurdu! Mahalle ahlakı denen ahlak bir sadakat ahlakıdır. Sadakat, bir yangında ilk kurtarılacaklar listesine sahip olmaktır diye yazmıştım makalenin başlarında. İmhası planlanan köpekleri ölümden kurtarmaya kendi mahallenizdeki köpeklerden başlamanız da adaletle çelişmez. Fakat arkadaşınız diye birini hak etmediği bir konuma atamanız adil değildir. O halde sadakatin sınırı ne olmalıdır ki o mutlakçı bir bağnazlığa ve adaletsizlik yuvası bir ilişkilenme tarzına dönüşmesin? Sadakatle ilintili en ciddi sorun budur (ciddi kelimesinin iki anlamıyla da). Bireyci kültürler ister istemez rekabetçidir ve bu da kişileri kar maksimizasyonu için rekabet güçlerini yani liyakatlarını arttırmaya zorlar. Liyakat bekleyen acımasızca bir rekabete hazır olmalıdır. Kolektivist kültürlerde kayır(ıl)ma içeriden bakıldığında dayanışmanın bir yoludur ve bu da liyakatin geriye itilmesine sebep olur veya en iyi ihtimalle aynı ortak sadakat nesnesine aidiyet hissedenlerin içinde en liyakatlının veya liyakatlıların kayırılması söz konusudur. Oysa çifte standartlı sosyal ve siyasi pratikler sosyal ve siyasal güvenmezliği arttırır ve bu da sosyal sermayenin güçlenmesinin önünü keser. Bahse konu kültürlerde üyelerin birbirince kayırılması, içeriden bakarsanız dayanışmadır ve ahlaki bulunmasının da ötesinde, bizatihi ahlakın gereğidir oysa grubun dışından bakarsanız çoklu standartlı muameledir ve muhtemelen ahlaki bulunmayacaktır.

Kendi için veya kendinde bir değer atfedilen dolayısıyla kendine referanslı sadakat nesnesinin muhasebeci yararcı akla sığmazlığı biraz da bu nesnelerin

[17] Oldenquist, s. 175.

değerinin birimleştirilememesinden ve bu sebeple niceleştirilip karşılaştırılamamasından kaynaklanır.[18] Fakat niceleştirilememesi, sadakati bağının değerinin irrasyonel sayılmasına yeter mi? Bir evladın değeri ne kadardır? Fakat kendi başına değerli gördüğümüz faaliyetler ne kadar çıkar-bağımsız olabilir? Modern dünyada pıtrak gibi çoğalan profesyonel meslekler alanına bakalım. Açık ki profesyonel meslekleri, en modern olanları da dahil, birçok insanın gündelik hayatında onların benliklerini az veya çok tanımlamaması mümkün olmayacak kadar öne çıkar ve böylece ister istemez kendi başına bir değer kazanır. Fakat bu değer ne kadar çıkar-bağımsız olabilir ki? Profesyonel mesleki rol ve kimlikler benliği tanımlamaya başlayınca meslek erbabı da mesleğine sadakatle bağlanmaya başlar; hatta mesleki ortak sadakat nesnesine yapılan psişik yatırımın yoğunluğu sayısız örnekte tipik bir fanatiğin düzeyine ulaşır. Özellikle kolektivist kültürel caddesi işlek topluluklarda, benliği sosyal ve mesleki roller tanımlar ve ilgili meslek, itibarlı, statüsü yüksek bir meslekse, o mesleğin sahibi de aynı derecede saygın görülür. Kişiyle mesleği arasında bir sembiyoz oluşur. Sadece toplumsal algı böyle değildir, mesleğin sahibi de benliğini böyle görür. Mesleğin değeri benliğe de sirayet eder ve böylece ortaya *rol narsisizmi* denen olgu çıkar. Mezkûr olguyu en net olarak tıp, hukuk, bürokrasi gibi profesyonel meslek alanlarında tespit edebiliriz. Hatta bir organizasyonun yönetici konumları kuruluşu tanımlayacak kadar öne çıkabilir. Böylece, mesleki çıkarla mesleki sadakat birbiriyle sembiyotik oluşumlardır diyebiliriz; özellikle de profesyonel mesleklerde. Bir bakkalda Tanrı kompleksinin oluşmasının imkân şartları pek yoktur mesela! Böylece, "benimkinin önceliği" veya "bizimkinin önceliği" mesleki çıkarlar alanından soyutlanamaz. Fakat sözü edilen çıkar, neredeyse hiçbir zaman salt maddi, parasal, birimleştirilebilir bir çıkar değildir; özellikle de profesyonel meslek için öngörülen liyakat derecesi yükseldikçe (mesela bir yüksek mahkemenin hâkimliğine atanmak), statü gibi manevi çıkarlar da önem kazanır.

Sadakat özeli, tekili korur ama hangi ihtiyacı karşılar? Bu ihtiyaç, bireyin kendisi ("kim") olarak tanınması ve öyle korunmasıdır. Başkalarının onayı uğrunda fedakârlık yapmamayı başarmaktan çok daha zor (belki de imkânsız) olan, diğerlerince kendin/sen olarak tanınma arzusundan feragat edebilmektir; çünkü bunu başarmak kendinden de uzaklaşmak anlamına gelir. Bunlar gruplar için de geçerlidir. Tanınma arzusu öyle derin ve tanımlayıcıdır ki, tanınmak uğrunda veya tanınmama (dışlanma) durumlarında, trajik ve (ölçüsüz anlamında) irrasyonel davranışlara yol açabilir. Çünkü insanlar onları tanımayanlara, tanımadıkları veya tanımaları için saldırabilirler ve bu da tanınma olasılıklarını çok azaltır. Bireyi bir antite olarak gören psikolojilerin bu konuyu ele alırken sergiledikleri düşünme ufku, bireylerin onaylanmak uğruna diğerinin nabzına göre şerbet vermemeyi başarmaları aşamasında biter. Oysa ilişkisel özerklik anlayışına göre asıl zor olan şimdi başlar; çünkü insanlar diğerlerince kendileri olarak kabul edilmeyi isterler. Bu istek, özerkliğin ilişkiselliğine işaret eder. İşte sadakat, beni ben olarak tanıma ve böylece koruma yönüyle bu ihtiyacımı karşılar. Nitekim sadakatsizliğin insanları en derinden yaralayan etkisi, diğeri için özel biri olmaktan, diğerinin sevgisinin tekeline sahip olmaktan çıkmış olmalarıdır ve bu dışlanmak gibi algılanır. Öte yandan "insan hayatı değerlidir" veya "her insan değerlidir" dediğimizde de kendine referanslı bir yargıda bulunmuyor muyuz? Tam da öyle yapıyoruz! Sadakate dayalı yargılarımızda da öyle yapıyoruz. Sadakatte ve koşulsuz sevgide benim daha genel niteliklerim (mesela uzun boylu biri olmam) değildir önemli olan. Ben sınıfta kalabilirim, kaza geçirebilirim ve yüzümün görünümü değişebilir, yatalak olabilirim, artık konuşamayabilirim veya süregelen başarılara imza atabilirim. Bunların sadakat açısından belirleyici bir öneminin olmaması gerekir. Burada söz konusu olan, sadakat nesnesinin eleştiriden azade olması değildir; aksine sadakat hem olumlu hem olumsuz eleştiriyi desteklemelidir. Zaten bırakmayacağınıza inandığınız kişileri, sert biçimde de eleştirebilirsiniz.

Sadakatin bir zemini de şükrandır.[19] Vermekle eksilmeyeceklerini hisseden insanlar şükran duygusuna da açıktırlar. O halde, içten sadakat, sadakat nesnesine vermekle eksilmeyeceğini hissedebilen insanların hissidir. Hani bazen "sana canım feda" veya "kurban olurum sana" denir ya; işte o duygu sadakate işaret eder. Burada sadakat şartsız gibi görünür. Sözü geçen, Türkçedeki "bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır" sözündeki gibi belirli bir ilişkinin geçmişinden kaynaklanan tekil bir yükümlülük değildir; aksine, karşılıksız sadakat bağının imkân şartıdır.

Karşılıksız sadakat olabilir mi? İnsanlar çoktan kaybettikleri sevdiklerine bile sadık olabildiklerine göre, niye olmasın? Hatta, sadakat nesnesinin kaybı, sadakat bağını kuvvetlendirebilir bile. Karşılıksız sadakati sonuççu, muhasebeci (yararcı) akıl düzleminde savunmak pek kolay değil çünkü burada özne kâr maksimizasyonunu sağlayamaz ve karşılıksız bir yatırım faydasız görünür. Türkiye'de, hukukun bile bir anneye çocuğu söz konusuysa, suçluya yardım ve yataklık suçundan ceza vermediğini belirtmiştim. Fiil suçtur ama ceza verilemez. Böylece hem fiilin hukuken gayrimeşruluğu hem de fiilin yönlendiricisi olan sadakatin içsel değeri vurgulanır. Buradaki ikirciklilik önemlidir; bize çok şey söyler. Peki böyle bir durumda karşılıklılık sadakat ilişkisinin gereği olarak görülebilir mi? Görülemez ve bu duruma akli ya da akıl dışı diyemeyiz. İnsan hayatında bu bakımdan gri pek çok alan vardır. Tanınma arzu akli midir değil midir mesela? Ya da bu konuya aklını yormaya değer mi!

Sadakat hangi eylemlerde ortaya çıkar? Bu konuda tüketici bir liste yapmak hem zor hem de gereksiz; fakat özel

[18] Oldenquist, s. 175.

[19] Bkz. R. E. Ewin, Loyalty and Virtues, The Philosophical Quarterly Oct.1992, Vol. 42, No. 169, s. 407. Fakat Ewin bir kişinin ona yararı dokunan bir insana hissettiği borca dair sadakatten bahsetmektedir (Türkçedeki "bir fincan kahvenin kırkyıl hatırı vardır" sözündeki gibi); bense şükran duygusunun bu belirli görünümüyle değil de bizatihi sadakatin genel bir imkan şartı olduğunu düşünüyorum.

bir duruma değinmek istiyorum. Bence sadakat affetmekte de ortaya çıkar. Sadakatin özel biri olarak tanınma arzusunu karşıladığını ve bunun da insan hayatının ve psişesinin -özerklikle çatışmayan- ilişkiselliğine işaret ettiğini belirtmiştim. İşte diğerini affetmek de insan hayatının öznelerarasılığının mümkün kıldığı bir eylemdir. H. Arendt'in belirttiği ve katıldığım fikre göre, *insanın kendi kendini affedemeyeceği* doğruysa, affetmek kendini ömrünün sonuna kadar affedemeyecek olan diğerini suçluluk duygusu hissinin ağır yükünden kurtarmak anlamına gelecektir.[20] Öyleyse affetmek de şartsız olmalıdır diyebilir miyiz? Affın istisnasız veya kısmi olması ile affetmenin şartsız olması başka düzlemler. Affetmek özneye kalmıştır fakat eğer affedecekse bu şartsız olmalıdır. Affedilmeye en layık kişi, diğerine karşı yaptığı yanlıştan ötürü onu kaybettiğinden emin olan ama yine de özür ve af dileyen (af dilemek ile özür dilemek başka başkadır; fail özür dilemesine rağmen affedilmeyi istemeyebilir, yanlışının cezasını çekmek istediğini belirtebilir) kişidir. Ebeveyn-çocuk ilişkisinde olduğu üzere, sadakatin mutlak olarak karşılıklılığı gerektirmediğini düşünüyorum.

Kolektivistik kültürel caddeleri işlek topluluklarda, bireyler sadakat nesnelerinin işledikleri suçlardan dolayı da utanç duygusu hissedebilir veya başarılarından ötürü gururlanabilirler. Namus veya itibar örneğin, böyle bir kültürel ortamda salt bireysel bir mesele değildir ve tüm topluluğu ilgilendirir. Ailenin bir üyesinin normu ihlalinden dolayı tüm aile utanır. Hatta bazen bu ihlalin yine kolektivistik bir değer olan şerefin kaybı gibi olumsuz sonuçlarından topluluğu korumak ve normale dönmek için, "suçlu"nun ortadan kaldırıldığına rastlanır (örneğin namus cinayeti). Oldenquist, nesneyi "benimki" olarak telakki etmediğim sürece ondan dolayı *ne utanabileceğimi ne gururlanabileceğimi ne de ona yabancılaşabileceğimi* ifade ediyor.[21] Demek ki, aidiyetle informel bir sosyal kontrol mekanizması olan utancı birbirinden ayıramayız. Aynısı, başka birisinin veya bir topluluğun ya da onun temsilcilerinin başarılarından dolayı gururlanmak için de geçerli. Kaldı ki bazı başarılara ancak kolektif düzeyde ulaşılabilir. Aya gitmek kolektif bir muvaffakiyettir örneğin.

Oldenquist, aynı yazısında, önce benden benimkinin önceliğine, oradan da bizimkinin önceliğine geçildiğini, egoizmin sadakate içkin olduğunu belirtiyor. Fakat aynı zamanda da tüm sosyal ahlakın sadakate dayandığını ileri sürüyor. Ben bu kadar ileriye gitmeyeceğim ama bu ikisinin bazen aynı sonuçları doğurduğunu belirteceğim. Eğer herkese insan olduğu veya -Kant felsefesinin izinde giderek- rasyonel bir canlı olduğu için saygı duyuyor veya eşit davranıyorsak, belki de sadakatle ilkesellik arasında kafa kafaya bir çatışma yoktur. Sadece sadakat nesnelerinin kapsamının darlığı veya genişliği vardır. Ben sadakatin ahlaki bir erdem veya ilke olmaktan çok, bazı erdemlerin imkân şartlarından biri olduğunu düşünme eğilimindeyim ki bu da sadakatin tüm sosyal ahlakın temeli olduğunu belirten Oldenquist'in yaklaşımıyla, sınırlı da olsa örtüşüyor. Fakat bunu belirtmek, sadakatin narsisizmle olan ilintisinden kaynaklanan sorunları çözmek anlamına gelmiyor. Belki de bir ortak sadakat nesnesine olan bağlılıkta, kişinin özel biri olduğu algısı bir ortak sadakat nesnesine yansıtılıyor ve kişi kendi özelliğini özdeşleştiği nesnesinde geri kazanıyor (yansıtmalı özdeşleşim). Sadakat nesnesine çok kez, üstün ve değerli görülen özellikler de atfedildiğinden, hatta ırkçı ideolojide sadakat, sadakat nesnesine yakıştırılan kapsamlı üstünlüğünün işlevi olduğundan, sadakatin bu tehlikeli ve kibirli biçiminde, çocuğun ister istemez kaybettiği kadir-i mutlaklık algısının özelliklerini, sadakat nesnesine (bu ilkin anne ve babasıdır normal olarak) yansıtarak ve sonra da onunla özdeşleşerek geri kazanmaya çalıştığını düşünebiliriz (ne kadarını koparabiliyorsa). Nitekim Türkiye'de devletin hukukundan çok, siyasi boyutunun sembolik alametleri olan bayrak, marş, üniforma gibi hususlara karşı gösterilen koruyucu hassasiyet de bunu düşündürüyor. Türkiye'de devletin meşruiyeti güçlü ama hukuki otoritesi zayıf. Bu tez, bahsedilen gediği açıklayabiliyor. Hukuk devletinde hukukun devleti sınırlaması, hukuku bir ortak sadakat nesnesi olarak geri plana iterken, siyasal devlete atfedilen kadir-i mutlaklık özelliği, kişinin kaybettiği kadir-i mutlaklığını devletle özdeşleşerek geri kazanmasına imkân sağlıyor. Sadakatin bu yönü öne geçtiğinde, karşımıza mutlaklaştırılmış bir sadakat nesnesi çıkacaktır (bu nesne ister topluluk, ister "topluluğun ruhu", isterse devlet olsun). Sadakatin bu tehlikeli biçiminde, "bizimkinin önceliği" "benimkinin önceliğinden" ve o da önce ben'den (egoizmden) kopmayacaktır ve nihayetinde sonuncuya hizmet edecektir. Sadakat bu biçimiyle dizginlenmemiş çünkü kadir-i mutlaklık yanılsamasına hizmet eden bir egoizmin üstünü örtecektir ve buna paralel olarak siyasal hayat da totaliterleşecektir. O halde, kesin inançlılığa varmayan ve zihnimizi kapatmayan bir sadakati nasıl kurabiliriz sorusu önem kazanıyor.

Sadakatin inanç ile de içsel (zorunlu) ilintisi var gibi görünüyor. Bu inanç sadakatin kendine referanslı oluşundan başka bir şey değil. Bu, yaşamı yaşamaya değer bulmamızdaki gibi bir inanç. Daha çok örtük ve üzerinde çok da düşünmediğimiz, verili gibi görünen, bu yönleriyle habitusu andıran bir inanç. Daha çok kendiliğinden ve düşünümsel olmayan bir inanç. Dolayısıyla az çok obsesifçe çünkü sırtı defalarca yere gelmiş olsa da kendini sıfırdan hep yeniden başlatan bir özellik, bir değer olmaktan çok bir durum. Bir anka kuşu. İnançtan çok inanmaya inanç gibi, ne akli ne akıldışı olan bir hal. Bu açıdan, politik bir erdem olan ümitle eşyapılı gibi görünüyor.

[20] Kişinin kendisini affedemeyeceği görüşü için: Hannah Arendt, The Human Condition, Second Edition, The University of Chicago Press, Chicago, 1998, s. 243. Kastettiğim, kişinin kendine verdiği zararlardan ötürü değil de başkalarına karşı yaptığı yanlışlardan ötürü kendi kendini affedemeyeceği.

[21] Oldenquist, s. 188.

Mecburiyet mi, sadakat mi?

Ben mi, o mu?

Songül DEMİR

Hayatta değişmeyen tek şey değişimdir. Sadece vücudumuz sürekli değişmekle kalmıyor, ruhumuz da koşullara uyum sağlıyor. Peki değişimi bilerek kalıcılığa nasıl söz verebiliriz? Nasıl sadakat yemini edebiliriz? Bizi sadık kılan şey nedir? Yıllar sonra bile aynı duyguları hissedeceğimizden nasıl emin oluyoruz?

Sadakat kelimesi Latince *legalis*'ten gelmekte ve "kanunlara göre, yasal olan", anlamını taşımaktadır. Bu doğrultuda ilk akla gelen, sadık olan kişinin yasal olana uyduğu, yasal sınırlar çerçevesinde hareket ettiği söylenebilir. Buna uygun olarak "sadık", yasalara uyan, anayasayı ve devletin yönetim biçimini tanıyan ve saygı duyan, ayrıca anlaşmalara bağlı olan kişileri de ifade eder.[1]

Ancak gündelik hayatımızda, sadakat kelimesini kullanırken daha çok yasal olanla ilişki kurmak yerine doğrudan kişinin kendisiyle ilişkilendirerek anlamlandırıyoruz. Birinin sadık olması kanuna uymasından çok, kendi içsel tutarlılığına, güvenilirliğine, dürüstlüğüne, ahlaklılığına atıfta bulunuyor. Dahası bu kelime doğrudan nasıl bir insan olduğumuzla ilişkili olarak ele alınması gereken bir zorunluluk içeriyor. Ancak bu noktayı daha fazla açmadan önce kısaca genel olarak sadakatten ne anlıyoruz, onu irdeleyeceğim. Çünkü sadakat bir insana, bir gruba, bir organizasyona karşı olabilir ve bu aynı zamanda sadakatin farklı biçimlerine işaret eder.

Belirtildiği üzere sadakat, bir kişiye, gruba, şirkete, hatta bir ideale, ideolojiye veya ülkeye olan bağlılığı ifade eder. İlişkilerde sadık davranış, ortak çıkarların ön planda tutulmasıyla karakterize edilir. Sadakat kanıtı ise ilişkiyi güçlendirir.

Bu arada sadakat kelimesinin oldukça fazla eşanlamlıları da var. Örneğin samimiyet, tutarlılık, bağlılık, namuslu olmak, ciddi olmak, saygın olmak, adil olmak terimleri sıklıkla sadakatin eşanlamlıları olarak kullanılır. Zıt anlamlılar, yani bir şeyin tam tersini tanımlayan kelimeler ise sadakat için şu şekilde sıralanabilir: vefasız, güvenilmez, adaletsiz, kötü, inanılmaz ve hatta namussuz. Bu kadar keskin zıt anlamlıların olması aslında sadakatin ne kadar hassas kullanıma sahip olduğunun da bir diğer göstergesidir.

Sadakat her şeyden önce uzun vadeli sosyal bağları gerektirir. Bu bağlar; siyasi, sosyal veya kültürel düzenlerle şekillenir. Bu yönüyle de zamana atıfta bulunur. Sadık olma isteği genellikle kişisel veya kurumsal muhatapla ilgili belirli bir deneyime dayanır ve bir beklentiyle ilişkilendirilir. Sadakatin tarihsel analizi genellikle uzun süreli geçmişle ve o zamana ait sadakat beklentilerinin geçmişten hareket ederek geleceğiyle ilgilidir. Bu nedenle sadakat eğilimi, ister köken ve sosyalleşmeyle ister topluluk süreçleriyle bağlantılı olsun, uzun vadeli ilişkiler geleneğine dayanır.[2]

Ayrıca ilişkisel ve süreçseldirler; yani yeniden yeniden üretilmeleri gerekir ve zamanla formları değişebilir veya yeniden yönlendirilmeleri gerekebilir. Bununla birlikte kişisel veya kurumsal bir karşılığı, yani sadakati alan ile sadakati veren arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Sade itaatten farklı olarak sadakat, belirli eylemleri gerçekleştirme eğilimini ifade eder. Çeşitli eylem seçenekleri olmaksızın sadakati düşünmek anlamsızdır çünkü sadakat en azından belirli bir dereceye kadar gönüllülüğe dayanmaktadır. Öte yandan sadakat nedeniyle alternatif eylem tarzları reddedilebilir. Örneğin, "Doğru ya da yanlış benim ülkem!" tutumunun anlamı budur. Sadakat beklentiyle ilişkilendirilebilse de, yine de tamamen çıkar odaklı ve avantaj odaklı olan fırsattan ayırt edilmesi gerekir. Ayrıca sadakat, kimlik ve hafıza gibi kavramları kullanarak aktörlerin eylem seçeneklerini en aza indiren modeller kullanılarak anlaşılamaz çünkü sadakat uzun vadeli olmasına rağmen sonlandırılabilir.[3]

Sadakat aynı zamanda dilsel veya dilsel olmayan iletişim tarafından da koşullandırılır çünkü yalnızca beklendiğinde, sağlandığında veya talep edildiğinde görünür hale gelirler.

Öte yandan, özellikle olası alternatiflerin görünür hale geldiği sosyal ve politik krizlerde sadakatin iletişimsel koşulluluğu netleşir: Bir eylemin sadakatin reddini, sadakatsizliği ve hatta ihaneti temsil edip etmediği farklı bakış açılarına sahip aktörlerin yorumlamasına tabidir. Sadakat açıkça talep edildiğinde özel bir iletişimsel durum ortaya çıkar. Sadakat istemek ve sağlamak sadece dile değil aynı zamanda performansa da bağlıdır. Bireyler ve gruplar çoklu, muhtemelen çatışan bağlılıkları sürdürürler. Dini veya siyasi otoritelerin sadakat talebi, netlik yaratmayı ve birçok sadakati tek bir sadakatle değiştirmeyi amaçlayabilir.

Sadakat ilk olarak sadakat gösterenin perspektifinden görülebilir. Daha sonra bir eylem stratejisi olarak incelenebilir. Kurumsal iktisat perspektifinden bakıldığında sadakat, "duygu ve duyumların dahil olduğu", "bir kişinin bir toplumun hedefleriyle özdeşleşmesi" olarak anlaşılmaktadır. Burada öne çıkan, alternatiflerin mevcut olduğu bir eylem seçeneği olmasıdır. Albert O. Hirschman'ın etkileyici çalışması "Exit, Voice, and Loyalty" (Çıkış, Ses ve Sadakat) eserine göre, kurumsal ekonomik açıdan bakıldığında sadakat, şirketler, kuruluşlar veya devletlerdeki aktörlerin ellerinde bulunan birçok stratejiden yalnızca biridir. Yani taraftar bulma, kendi mevcut durumunu pekiştirecek topluluğu kendine itatkâr hale getirmenin bir başka yönüdür. Bu durumda sadakat ilişkide önemli bir anlam taşır.[4]

Sadakat hakkında yapılan bu açıklamalar, profesyonel yaşam biçimi ve sosyal yaşam alanı içindeki ilişki türleri içindeki yeri ve önemini ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra sadakat kişisel ilişkilerde de önemli rol oynamaktadır. Hatta gündelik hayatta sadakatten söz açınca ilk

[1] Hank Rainer, Die Loyalitätsfalle: Warum wir dem Ruf der Horde widerstehen, s. 8-10.
[2] Schneider, Rolf Michael, Lust und Loyalität Satyrstatuen in hellenistischer Zeit, s. 3-8.
[3] Osterkamp, Jana; Wessel, Martin Schulze, Texturen von Loyalität-Überlegungen zu einem analytischen Begriff, s. 557-560
[4] Hirschman, Albert o., Exit, Voice, and Loyalty, s.10-18.

akla gelen iki partner arasındaki ilişki biçiminde nasıl bir rol oynadığıdır.

Kişisel ilişki söz konusu olduğunda sadakatin bir duygu olup olmadığı veya Aristotelesçi manada bir erdem olup olmadığı tartışması da öne çıkar.

Kanaatimce sadakat, bir yandan kişisel değeri içerirken -yani metnin ilk başında belirttiğim gibi- nasıl bir insan olduğumuzla ilgiliyken, öte yandan öteki ile bağ kurmayı içerir. Bir yönüyle uygulayabilmemiz gereken bir tür içsel doyumun vücut bulmuş halidir. Çünkü sadakat, kendimiz de dahil olmak üzere biriyle bağlantı kurmanın en doğru yoludur. İçgüdülerimize, sezgilerimize, değerlerimize ve ayrıca kalbimizi besleyen ve şekillendiren insanlara sadık olmamız çok önemlidir.

Hayatta değişmeyen tek şey değişimdir. Sadece vücudumuz sürekli değişmekle kalmıyor, ruhumuz da koşullara uyum sağlıyor. Değişenin durumuna bağlı olarak her insan öğrenir. Bu tek başına değişim anlamına gelir. Peki değişimi bilerek kalıcılığa nasıl söz verebiliriz? Nasıl sadakat yemini edebiliriz? Bizi sadık kılan şey nedir? Ve neden? Üstelik duygularımız söz konusu olunca yıllar sonra bile aynı duyguları hissedeceğimizden nasıl emin oluyoruz?[5]

Bu sorular bir çırpıda cevap verilebilecek sorular değil, hatta birçoğuna cevap bulmak oldukça zor ama bir başlangıç noktası olarak şu öne sürülebilir.

Her şeyden önce bu kendinden emin, kendi duygularının gelecekte bile nasıl olacağına dair öngörüde bulunan kişinin kendine dürüst olması gerekir. En azından, sadık olmamız gereken bu benliğin kim olduğunu veya belki de nihai olarak başkalarına sadakat sözü verenin kim olduğunu bilmekle işe başlamak meseleyi biraz daha anlaşılır kılacaktır.

Örneğin sadakat adına dürüstlükten vazgeçen bir "ben"den söz edebilir miyiz? Yani kendimizi sadık olmak adına dürüstlükten ödün veren biri olarak tanımlamamız mümkün mü?

Mesela karşımızdakinin ihtiyacıyla kendi ihtiyacımız çatıştığında onun ihtiyacını gidermek için, ona olan sadakatimizden dolayı, onu gücendirmemek, incitmemek adına kendi ihtiyacımızı hemen bir kenara koyduğumuzda ve sadakat adına gerçek düşüncelerimizi gizlediğimizde ya da "sadakat adına" yalan söylemeyi ve daha doğrusu uydurmayı daha önemli bulduğumuzda, dürüst olmuyoruz, karşımızdakine sadece sadakat iletiyoruz.

Oysa sadakat ve dürüstlük eşanlamlı kelimeler olarak anılmakta. Bu durum göstermektedir ki dürüstlük ve sadakat her zaman bir arada gitmiyor. Aksine, sadakat ve dürüstlük çelişebiliyor.

Ancak her şeye rağmen eğer kendimden açık ve dürüst bir insan olmayı, her zaman doğruyu söylemeyi ve hiçbir şeyi saklamamayı bekliyorsam, bunu "beyaz yalanlarla" (sadakatten dolayı) ve belirli konularda sessiz kalarak gizlemeyeceğimi diğerine ve en önemlisi kendime karşı ve aynı zamanda kendi değerlerime sadık olmayı önceliyorsam, az önce verilen örnekteki gibi bir durumda sahtekârlıktan dolayı vefasız olduğum hissine kapılırım. Kolayca dürüstlükten vazgeçmek mümkün olmaz. Ancak dürüst olurken, sadakatsizlik hissiyle de başa çıkmak gerekir.

Öyleyse, dürüst olmak adına sadakat hayatımızı hapishaneye mi çevirmelidir?

Sadakat, başkasına serbestçe verilen bir şey olduğundan aslında talep edilemez, ısrar edilemez. Aksi halde teslimiyet ve körü körüne bağlılık söz konusu olur.

Peki birbirinize sadakat yemini ettiğinizde veya söz verdiğinizde bu nasıl bir duygudur? Açıkçası ilk bakışta bir zorlama ve "mecburiyet duygusu" gibi geliyor. Bu da asıl "gönüllülük karakteri"yle çatışma anlamına gelir. Ama belki sadakat, öyle olması ve öyle kalması için gönüllü olarak tekrar tekrar seçmeniz gereken bir şeydir? Bir yandan bağlayıcı olması gerekir çünkü aynı zamanda güvenliği sağlar, yakınlık yaratır ve karşımızdakine inancı güçlendirir.

Öte yandan ayağımızda bir prangaya, bizim için bir hapishaneye dönüşmemesi gerekiyor. Bunun için arada sırada kendimize, karşımızdaki kişiye gerçekten sadık mı olduğumuzu (dürüst ve birleştirici bir tutum anlamında) yoksa sadece "sadakat adına" mı (çünkü kendimizi mecbur hissediyoruz) diye sormamız gerektiğine inanıyorum.

Gerek dürüstlük ve sadakat ikilemi gerekse kendini mecbur hissetme, bizi tekrar tekrar kendimize sadık olup olmadığımız sorusuna götürüyor.

Kendimize sadık olmak her şeyden önce ne istediğimizi, niçin istediğimizi sorgulayan bir bakış açısını gerektiriyor. "Scito te ipsum" (Kendini tanı), insanlara kendilerini kelimelerle ve dış görünüşlerle kaybetmemeleri, daha ziyade yaşam tarzlarını, yani eylem ve ihmallerini derinden belirleyen kendi temel tutumlarına dikkatle bakmaları yönünde bir çağrıdır. Bu ise, başkalarına bağımlı olmayı değil onlarla bağ kurabilmenin de temelini oluşturur. Çok klasik bir ifadeyle, dahası Aristoteles'in deyimiyle insan *zoon politikon*`dur. Hayatımızın her alanında başkalarıyla bir arada olmaya, bir başka deyişle ötekiyle bir arada olmaya ihtiyaç duyarız. Ancak, hiçbir zaman hayır dememe, ara vermeme ve ihtiyaçlarımızı bir kenara bırakma eğilimindeysek, başkalarına karşı son derece sadık olabiliriz ve her zaman onların yanında olabiliriz; ancak tüm bunlar kendimize büyük bir yük yüklemekten ve kendimizi görünmez kılmaktan başka bir işe yaramaz. Dolayısıyla bu durumda sadakat "mecburiyet duygusu"ndan başka bir şey olmaz.

Oysa başkalarına olan tüm bağlılığımıza rağmen kendimiz

[5] Elbette burada ilk akla gelen aşktır. Yani kişinin aşktan gözü görmez ve yarının neler getireceğini umursamadan, sanki hiçbir şey eksilmeyecekmiş, duyguları hiç değişmeyecekmiş gibi sözler veriyor diye düşünebiliriz. Ancak ben burada sadakati hiç aşkı konu etmeden ele alacağım. Çünkü sadakat karşımızdakine duygumuzdan aşktan çok bizimle ilgilidir.

için de alana ihtiyacımız olduğunu unutmamalıyız. Çünkü kendimizi gözden kaçırırsak ve yalnızca başkaları için sadakatle orada olursak, uzun vadede bu, önce kendimiz için, kendi işimizi yapmak için ihtiyacımız olan gücü elimizden alır.

Buraya kadar belirtilenler göz önünde bulundurulduğunda şu ileri sürülebilir: Sadakat bir yandan kişiye "ben" olmanın ne demek olduğu bilincini şart koşarken diğer yandan bu "öteki"ni yaşam alanına dahil eden bir "ben"likten ayrı düşünülemez. Kısaca sadakat bir yönüyle "ben"i diğer yönüyle "öteki"ni kuşatır.

Martin Buber kitabına şöyle başlıyor: "İki yönlü tutumuna göre, dünya insan için iki yönlüdür. İnsanın tutumu, söyleyebildiği temel kelimelerin çeşitliliğine göre iki yönlüdür. Temel kelimeler tek kelimeden değil, kelime çiftlerinden oluşur. Tek temel kelime ben-sen kelime çiftidir. Diğer temel kelime ise ben-o kelime çiftidir."

Ben-o ile ortaya koyduğu ikilimde Buber, çevresi ve kendisiyle ilgilenen ben'ini kastetmektedir. Öte yandan ben-sen, kendisinin bu dünyanın ve daha da önemlisi o dünyanın bir parçası olduğunu bilir. "Deneyim olarak dünya temel ben-o kelimesine aittir. Temel ben-sen kelimesi ilişkiler dünyasını yaratır."[6]

Telmel olarak ben-sen ilişkisiyle başlayan bu dünyada sadık olarak biriyle bağ kurabilme, Sorge[7] (bakım, endişe, kaygı, özen) kelimesiyle doğrudan ilişkilidir. Çünkü Sorge kelimesinin iki temel anlamı vardır ve bunlar arasında kesinlikle geçişler olabilir: bir yanda bir şeye ya da birine önem verme anlamında "ilgilenmek", diğer yanda

© TANJU AKLEMAN

[6] Buber Martin, Ich und Du, s. 3-4.

[7] "Sorge" tanınmış düşünürlerden Heidegger, Foucault tarafından ele alındığı gibi, son dönemde Feminist Felsefe içinde önemli bir kavram olmuştur. Ayrıca bu kavramın politik boyutu da tartışılmaktadır. Bununla birlikte kavramın pozitif ve negatif yönleri olduğunu da vurgulamak gerekir. Ancak burada ele alınan sadece özneler arasındaki yapıcı rolüdür.

[8] Ricœur, Paul, Das Selbst als ein Anderer Aus dem Französischen von Jean Greisch in Zusammenarbeit mit Thomas Bedorf und Birgit Schaaff, s. 120-134.

ise "endişelenmek", kaygılı bir şekilde endişe duyma duygusu. Bu ise özneler arası ilişkiyi ve yaşam alanını gerekli kılar.

Sadakat ve bakım

Paul Ricœur, geç dönem çalışması olan "Başkası Olarak Kendisi" (Soi-même comme un autre) adlı eserinde ilgiyi yerinde bir şekilde "ötekinin iyiliği için çabalamak" olarak tanımlamaktadır. Ricœur'a göre, salt faaliyette olmayan, özenin içine dokunmuş bir şey vardır ve bu da içsel kaygıdır. Endişe, endişelenen kişinin bir şey hakkında endişelendiği yerde başlar. Rutin, müdahil olmayan eylemler ve faaliyetler endişe kaynağı değildir çünkü bu tür eylemler içsel çaba ve motivasyon yapısından yoksundur. Bu nedenle endişenin merkezi bileşeni kayıtsızlıktır. Kaygı, içsel eğilimle, temel bağlanma istekliliğiyle başlar; kişinin kendisini diğerine, onun iyiliğine, diğeri için ve onun iyiliği için adamaya çağrıldığını hissetmesiyle başlar. Dolayısıyla ilgiyi devreye sokan şey, diğerinin iyiliğiyle özdeşleşmedir ve dolayısıyla diğerine karşılık gelme isteğinin temel kaygısıdır. Bu hususu sonuna kadar düşünürseniz, salt performansın bir özen eyleminden farklı olduğu söylenebilir; çünkü *özen eylemi yine de gerçekleştirildiği içsel kaygıyı taşıyor olarak görülebilir.*

Kendini diğerine adamaya (ki buradaki adama kendini kurban etme, ötekinin arzuları içinde yok etme anlamında değildir), *kendini ulaşılabilir kılmaya yönelik temel isteklilik kaygıyı oluşturur.* Bu bakımdan hareket eden kişi resmi, soyut bir zorunluluktan dolayı değil, diğeri adına hareket etmek kendisi için önemli olduğu için motivasyonel olarak bakıma yönelik kimlik oluşturur. Bu nedenle özen, duygusal iradenin etkili eylemle ustaca bağlanmasıdır. Vurgulamak gerekir ki endişe iyi niyete indirgenemez, ancak harekete geçme konusunda sağlam bir istek ve yetenek tarafından belirlenir. Ayrıca, bu eylemin motivasyonu, kendimizi adadığımız şeyin değerli olduğuna dair içgörü ve inançtan gelir.

Paul Ricœur, bakımın gerçekleştirilmesinin "ötekiyle birlikte ve öteki için" olmayı gerektirdiğini vurgulayarak bakımın içeriğini kısa ve öz bir şekilde özetliyor. Ricœur, bakımı diğeriyle etkileşim, yani aynı zamanda onunla ilişki olarak anlıyor. Ricœur'un fikrine göre ilgi ancak diğer kişinin kaygılarına yanıt vererek gerçekleşir. Dolayısıyla endişenin farkına varmak, duyarlı davranmak anlamına gelir.[8]

Hemen belirtmek gerekir ki bakım, diğer kişinin bağımlı ve boyun eğdirildiği müdahaleci, tahakkümcü bir biçimde ortaya çıkabilir; ancak kendisini, diğer kişinin "kendi kaygılarında şeffaf olmasını ve onlar için özgür olmasını" mümkün kılan, yansıtan, özgürleştirici bir şey olarak da ifade edebilir. Bakımın tahakkümcü, boyun eğdirici yönünü bertaraf edecek şey en başta, daha önce de birçok defa vurgulandığı gibi kişinin kendilik bilincinin öne çıkması olacaktır.

Kim olduğunuzu, neyi temsil ettiğinizi, sizin için neyin önemli olduğunu, gerçekte ne istediğinizi ve hangi ilkeleri temsil ettiğinizi biliyorsanız, o zaman bir iç pusulanız ve yaşam yolunuz için bir haritanız olur. Daha sonra kendinize uygun hedefleri, gerçekten ulaşmak istediğiniz hedefleri, değer ve ilkelerinize, kişiliğinize uygun hedefleri bulabilirsiniz. Önünüze engeller çıktığında, bir hedefin peşinden gitmeye devam etmenin sizin için doğru olup olmadığı konusunda bilinçli bir karar verebilirsiniz. Daha sonra kendinize uygun yeni yollar arayabilirsiniz. Veya kendinize uygun ve başarılması daha kolay yeni bir hedef arıyorsunuz. Neyi savunduğunuzu bildiğinizde, bir şeye katılmadığınız durumlarda net bir tavır sergileyebilirsiniz. "Buraya kadar; ve daha fazlası değil!", "Böyle bir şey yapmayacağım!" cümlelerini sarf edebilir, o zaman ilkelerinizi savunabilir ve direnişle karşılaştığınızda bile onları temsil edebilirsiniz. Körü körüne bağlılık ve sözüm ona sadakat burada iş görmez.

Eğer kendinizi tanımışsanız, kendi yaşamınızı sürdürmenin en önemli önkoşulunu yaratmışsınız demektir. Bu, istediğiniz her şeyi başaracağınız anlamına gelmez. Bu, acı, yenilgi ve talihsizlikle karşılaşmayacağınız anlamına gelmez. Ancak daha sonra bu tür durumlarla kendinize uygun bir şekilde başa çıkabilirsiniz.

Kendine ve başkalarına saygı ve şefkatle davranabilen bir kalp, çok daha uyumlu ortamlar ve dinamikler geliştirme fırsatına sahip olur ve elbette daha sadık bağlar kurabilir. Nihai tahlilde sadakat ben-o ilişkisinde ortaya çıksa da ilk ve öncelikli olarak ben ile alakalıdır.

Kaynakça

Aristoteles, Nikomachische Ethik, Reclam Verlag, 2017.

Buber Martin, *Ich und Du*, Heidelberg, Reclam Verlag, 1983.

Hank Rainer, *Die Loyalitätsfalle: Warum wir dem Ruf der Horde widerstehen*, Penquin Verlag, 2021.

Hirschman, Albert o., *Exit, Voice, and Loyalty*, Cambridge, Harvard University Press, 1970

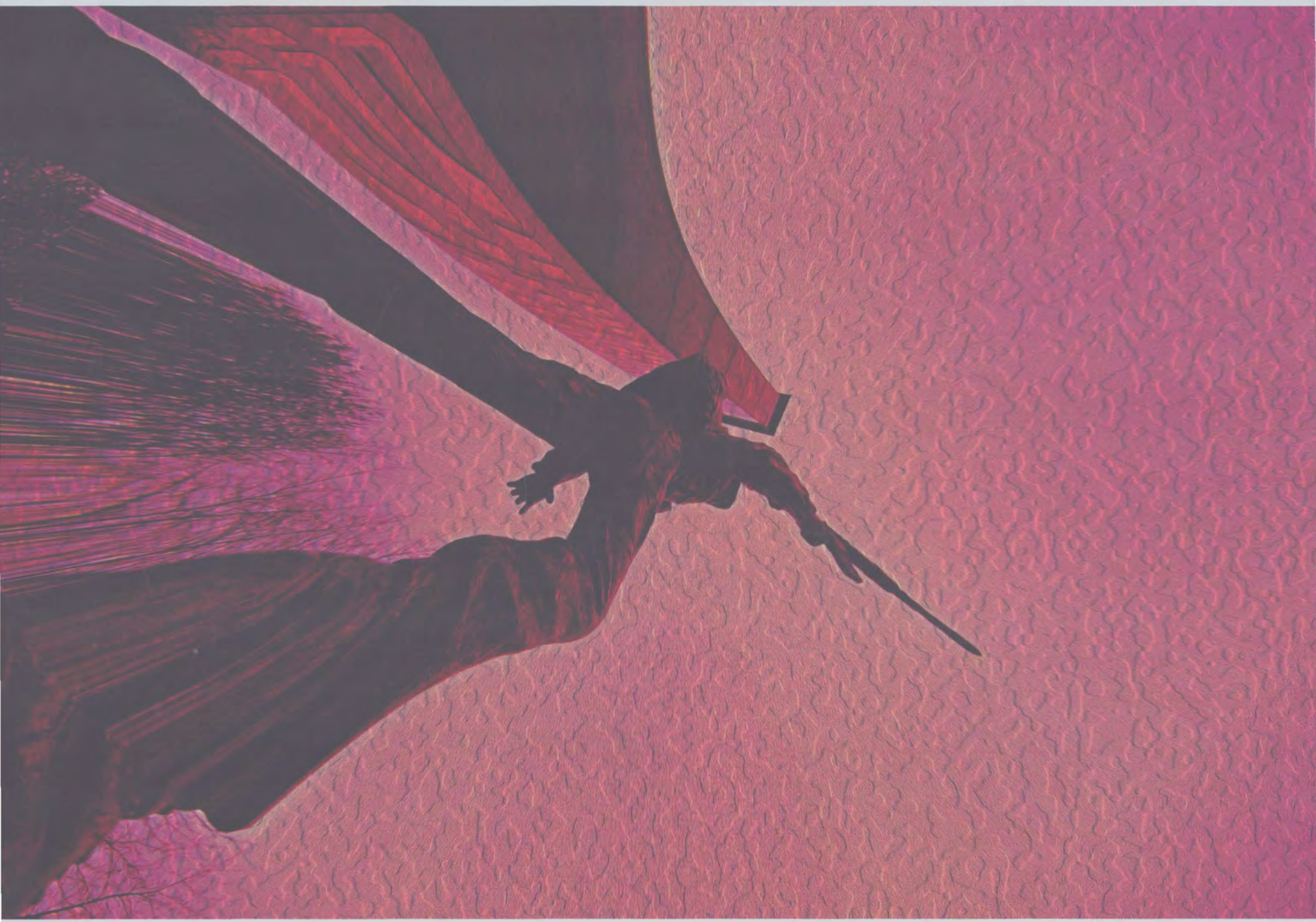
Osterkamp Jana; Wessel Martin Schulze, Texturen von Loyalität- Überlegungen zu einem analytischen Begriff, in: Geschichte und Gesellschaft 42. 2016, S. 553 – 573.

Ricœur Paul, *Das Selbst als ein Anderer*, Aus dem Französischen von Jean Greisch in Zusammenarbeit mit Thomas Bedorf und Birgit Schaaff, Fink Verlag, 2005.

Ruffing Reiner, *Der Sinn der Sorge*, Verlag Karl Alber, München, 2013.

Schneider Rolf Michael, *Lust und Loyalität Satyrstatuen in hellenistischer Zeit*, in: Tonio Hölscher (Hrsg.), Gegenwelten zu den Kulturen Griechenlands und Rom in der Antike, Leipzig; München 2000, s. 351-389.

[8] Ricœur, Paul, Das Selbst als ein Anderer Aus dem Französischen von Jean Greisch in Zusammenarbeit mit Thomas Bedorf und Birgit Schaaff, s. 120-134.

© TANJU AKLEMAN

© UGUR HALICI @MJ

Sadakat sökülür tezgâhlarda ilmek ilmek

Halil SÖZMEN

Sadakat işlevseldir, yaratılmaya görsün; itaat, teslimiyet, ispiyon, fedakârlık, feragat, cinayet, ihanet, yol açtıkları bakımından değerler bilgisine sahip olunmadığında kötülüğün anahtarı olma adayıdır. Mesela "sadakatim onurumdur"un altından bir bakarsınız Himmler çıkar.

Cazibeli ve cerbezeli bir kelimedir SADAKAT, olmazsa olmazı İTAAT, canıgönülden beden TESLİMAT, vermeden MALUMAT alınır TALİMAT, emir komuta TADAT, MARUZAT bildirmeden HAREKÂT, olursa olur TELEFAT, vazifede SEBAT, yok öyle TEZVİRAT, bazen TADİLAT, bazen TAMİRAT, işler olsa da KESAT aksamasın TAHSİLAT, araya girerse FESAT, kapıdadır TEVKİFAT, şekvasız İTİMAT, işler KESAT yok HASAT, velev ki enderi NADİRAT mal MALAMAT; baştan alalım SADAKAT, İTAAT, TESLİMAT... Vakit kerahat MUKADDERAT...

"Her sadakatin tersi itaattir. Tersine, her itaat ise sadakat anlamına gelir. İnsanlar kendilerinin sadık ama itaatkâr olmadıklarına inanırlar, çünkü kendilerinin özgür iradeleriyle sadakati hissedip deneyimlediklerini düşünürler. Ancak insan, sadakati kendi hür iradesiyle seçtiği ahlaki bir değer olarak gördüğünde, güçlü olanla özdeşleşmeye hizmet eden itaatin üstünü örtmüş olur. Hem sadakat hem itaat otoriteye dayanır ve gönüllü hizmete talip olur. Böyle bir davranış, kişinin benlik değerinin değersizleşmesine ve zalimin değersiz değerinin de değere -yani tam tersine- dönüştürüldüğü yıkıcı bir süreçten kaynaklanır. Bize iradelerini ta çocukluktan dayatan yetişkinlere maruz kaldığımızdan, kınlan irademiz otoriteye sadakat ve ölümcül bir itaat geliştirir." Arno Gruen

Paşa Hachiko

Öykülere öykünerek öyküleşmeye, öyküleştirmeye yelken açarken ezbere dayatmaların apriori kralı "sadakat"le en güzel, hatta aşkın köpek hikâyelerinde karşılaşılır. Lassie, Flanderlerin köpeği Togo hemen bilinç üstüne çıkar söze dönüştüğünde mevzu; "Beyaz Diş", "Köpek Kalbi" konu dışıdır. Meselenin tam da üstüne düşer, damdan dama atlayarak Hachiko'dur; gerçek hayattan, filmden (ikidir sayısı) ve dahi roman, epeyce de efsaneleşmiştir dünyanın ucundan diğerine dolanan... "Buluntu" olarak sahiplenilen akita inu cinsi köpeğin beraber iki yıl yaşadığı musikişinas bir "Hoca"nın ölmesi üzerine gelişini, her akşam indiği tren istasyonunda bekleyişiyle sadakatini gösterdiği, "hüzünçlü" bir hikâyedir ironisiz... Heykeli dikilmiştir kaybını takiben bir hak ediş olarak. "Antropomorfizm"i seven canlılar olarak çok atıflarda bulunulmuştur, bulunulmaktadır hakkında; neler düşünerek her akşam karşıladığı istasyonda sahibini, bekleyişini tam olarak anlamak mümkün değildir, ancak insani olmasa da "hoşçana" olduğu kesindir. Yedinci dekada yaklaşan ömürde aynı anda çoklu köpek arkadaşlığı/yoldaşlığı yaptığım için "sadakat" ve kayıplarını iyi bilirim; çok iddialı olmamakla beraber bilgi birikimi konusunda, bu işten anlanım, en azından çok duygusal birliktelik yaşadığımdan, insana göre hayvanlardan... Yine öyle "bom..k" günlerin birinde, çok sevdiğim can yoldaşım Efe'yi tam tamına on yıllık bir beraberlikten sonra kaybetmişim, kafam "bimilyon"; "alkol" kesmez, dua, hoca para etmez, ilaç em olmaz, bir segâh şarkıdır hal:

Olmaz ilaç sine-i sad pâreme
Çare bulunmaz bilirim yâreme
Baksa tabiban-ı cihan çâreme
Çare bulunmaz bilirim yâreme'ye yakındır.

Rabbimin hikmetinden sual edenin eli kurur, dili tutulur, nasıl denk geldiyse "Paşa"ma denk geldim bir mucizevi vakıa olarak; Paşa beş altı aylık, akita inu soyundan köpektir, gözü sürmeli, yerinde durmaz, karşısında kimse duramaz, civanmert, müzekker, japon kraliyet koruma köpeği dense de hal ve ahval, dahi ıra olarak itaatsiz aydınlanmış bir kral hükmünde bildiğini okur cins ve cibilliyettedir. Dolu dolu bir sekiz yıl yaşadık birlikte, adına uyar, seçmem yan yatınca sonsuz anlamına gelen filmdeki adının anıştırıcılığından dolayıydı ki belki hiç olmazsa bunun ömrünün bitişini görmem diyedir. Her akşam geliş saatimi bildi ta uzaktan arabanın motor sesini tanıyarak, hep başının bahçe demirinden uzanışını gördüm beni bekler heyecanıyla, hep zıpladı girdiğimde kapıdan iki patisi göğsümde

© UGUR HALICI @MJ

çamur toz umursamadan; dili boynumda, yanağımda yoğun müküslü yalap şalap... Attığım topu hiç getirmedi anlamsız bularak hep kafasının dikine, tek Allah'ın kulunu sokmadı bahçeden "sadakat"le koruyarak, tek gün dahi doymadı daha daha deyip yediğimizden de pay alarak; üç ay önce sapasağlam derken, dimdik ayakta, türüne özgü bir hastalıktan topu topu yanm saatte öldü dizimde uyurken... Çekik gözleriyle gülümser gibi çengel kuyruğunu sallarken sarışırdık, hiç o bilinen koku yoktu üzerinde, korkunun olmadığı gibi, şimşek çaktığında onu geldiği yere göndermek istercesine saldırırdı göklere; rastlantısaldı biraz ancak daha on gün geçmeden yenisiyle doldurdum, henüz bir aylık ölmek üzereyken sahiplenip yerine başka yaşamı koymaya; sadakatsizlik insana ait ama bunu yaşatma mücadelesi başarılı oldu şimdilik... Kim bilir, bu sefer "Biber" kız beni bekleyecek geldiğimi gördüğü köşede, bir gün geldiğimi görmeyecek, ölene dek eminim ki o sadakatsizlik etmeyecek...

"Hachiko bize hiçbir zaman vazgeçmemeyi öğretti. Bize sadakati ve bağlılığı öğretti. Umudu ve inancı öğretti. Sabn ve sorumluluğu öğretti. Ama hepsinden öte, Hachiko bize arkadaşlığın gerçek anlamını ve sevdiklerimizi asla unutmamayı öğretti. (Kaczmarek'in 'Goodbye'ı çalar) Teşekkürler Hachiko!.." ("Hachiko", Leslea Newman)

Josiah Royce, felsefesini yapmıştır sadakatin, bir idealist ve tekçi olarak; ferasetinize güvenerek seçtiğiniz ülkünün ipine sadakatle sarılın der kısaca, Schopenhauer'in duygusal merhametini ciddiye almazken sezgilerimiz der durur. "Sorun insanüstü ideale yoğunlaşamamaktır, böylesine yüce bir hayat, kötümser eleştirinin çok uzağındadır." Royce, sadakatle bağlanmaya layık her türlü idealin insanüstü olduğunu belirtir. "İnsan hayatı hakkında sadakat açısından değer tayin etme süreci pratik ve iradi eylemin sonucudur. Bu hayat iyidir, bu hayat kötüdür, bu kararlar iradenin iki zıt tutumudur. Konuyla ilgili son karar matematiksel bir hesaplamayla değil ahlaki bir ferasetle ortaya çıkar. Ferasetin doğası hâlâ belirgin değildir, ancak iyi ve kötünün hesabını yapmak yerine tüm hayat boyunca devam edecek bir evet veya hayır şeklinde eylem ilkelerimizi belirledikten sonra ulaştığımız hayatın kıymetini bilmeliyiz". Ferasetine güven, ülkünü seç, sadakatli bir imanla itaatini ömür boyu sürdür nasihatidir. Evrendeki kusursuzluğu görmeme aptallığı işin püf noktasıdır ona göre. Biz Tanrı'nın parçasıyız, parça acı çekerse bütün olan Tanrı da çeker; kötülük problemini ondan uzaklaştırarak sadakatle bağlanmalıyızın açılımıdır. Merkezde ödev sorumluluğu vardır, Kant'a özenerek, eylem "iradi ve bir ideale yönelmiş" olmalıdır. Köpeğin sahibine, çocuğun anneye sadakati "saylanmaz", ihtiyacı giderecek olan ferasettir. "Ben, sadakatin öznesidir, ideal olmadan yolunu ve hedefini bulamaz, amacını gerçekleştiremez. Bir ülküye sadakat bu nedenle önemlidir." Sadık kişi, çok sayıda ülküye sadık olabilir. Yani kişi, ailenin sadık bir üyesi, devletin sadık bir vatandaşı, topluluğun sadık bir hizmetkârı, sadık bir memur, sadık bir asker veya mesleğine sadık olabilir, oldukça kişisel bir ideale sadık olabilir ya da nihai olarak dinine sadık olabilir. Şurası açık ki sadakatin hiçbir türü aynı bireyin hayatından çeşitli formları çıkarmak zorunda değildir. Kişi, kendi gözünde birbiriyle tutarlı olan ya da kişisel çabasını tamamen adayacağı tek bir nesne oluşturacak şekilde birbirleriyle bağlanan değişik nesnelere sadakat besleyebilir. Son olarak kesin ve net, "Sadık olacağınız ideali seçerken ve ona hizmet ederken sadakate sadık olun", bu en baş meseledir. Behey mübarek adam, ülküler, adanmalarla coşalım, koşalım, uçurtmalar uçuralımla kafamda iki soru uçuşur, o kadar okumadan sonra: 1- İtaat ve teslimiyeti direkt söylememek adına o kadar kelime oyunu yaparak zahmet etmişsin, 2- O ideal(leri) bulacak feraset nerede bende, es geçip haltetmişsin, gene de Allah razı olsun!..

Cengiz ve Börte

Tundra, tayga, bozkır ve çöl nihayetinde, uçsuz bucaksız; Afanasyevo kültürü (MÖ 2500-1700) ve onu takiben aynı bölgede Andronova kültürü (MÖ 1700-1200) ile yuvarlanıp giden, coğrafyadan ötürü hep arpa boyu alınabilen yolla merhametsiz doğada konup göçerek sadakatle bağlanılacak bir yurt edinmemeye yeminle... Sert adamlardı, mavi göğün altında keçe çadırlar, kara iklimi, bir sıcak, bir soğuk, olağanüstü,

sadece at-avrat-silah, kalanı Gök Tengri'nin insafına kalmış. Hikâye içten ve derin bağlılıklar üzerinedir, sorunlu yanlarını atlamadan, Cengiz efsanesi etrafında zulüm ve aşk hikâyesidir, kâh olumlu kâh olumsuz, "kıt kanaatimce"... Ne kadan efsane, ne kadan hakikat bir muamma olmakla beraber, heyecanlı oluşu kabilinden hoştur anlatılışı. Derler ki "Cengiz Han yani o zamanki ismiyle Temuçin, kimine göre eli kanlı korkunç bir katildi, kimine göre kırk milyon metrekareyi kendi topraklanna katan, yenilmez bir hükümdar. Kimine göre zalim, kimine göre dünyanın en merhametli ve adaletli adamı. "Aslında o, sevdiği için her şeyi göze alabilecek kadar aşka açık bir adamdı. Mazbut biriydi ve her zaman sıradan bir aile adamı olarak yaşamanın hayallerini kurardı. Kelle kesmek değil, ona kalsa bir ömür boyu sevdiği kadının dizinin dibinde oturur, saçlarını tarardı"; sonu gel de inan olsa da anlatıcının diline sağlık. Daha bir parmak sabi iken anlaştığı, sevip koklaştığı, nihayetinde koynuna aldığı Börte'yi eski bir hesaptan dolayı düşmanlar kaçırmış, inatla takip ederek, tecavüze uğrayıp bir de kamını dolduran (düşman duhulü dahliyle) karısını kurtarıp bağrına basmış, elin çocuğunu evlat bilerek kendinden saymış; bu çocuk ilerde büyük oğul olma vasfıyla onun yerine tahta geçecektir. İşte sadakat aşkı böylesine eşi menendi bulunmayan vasıftadır; âleme okundu püryan, herkese ayan beyan. Obalarda mücadele kıyasıya, iktidar her yerde temel sorunsal; esir düşüp, köle olarak bir kapıya kul olan Cengiz, Börte tarafından çok da uygun olmayan yolla kazanılan parayla satın alınıp azad edilir; Börte'nin de sadakati ispatlanmıştır. Acılarla yoğrulan, araya aşk hasreti koyarak olgunlaşan, güç istenci kuramına örnek gösterilecek, sabırlı, vahşi ve hilebaz taktiklerle savaşıp coğrafyasını hükmü altına alacaktır; ama Avrupa ortaçağı zırhlı katana atlı şövalyeleriyle kabadayı kabadayı dolanırken başa gelecek beladan habersizdir. Her kuruş ganimeti leşkeriyle kuruşuna kadar paylaşarak sadakatlerini pekiştirmekle meşgul "bozkır kurdu" kuva-yı milliyesinden emin olunca bastığı yerde ot bırakmayarak, omuz üstünde baş komayarak tarihin en büyük toprak "sahabısı" oldu. Doğal olarak bu dolanmalarda Katolik papaz tavn beklenmeyeceğinden, gerisini söylemeyeyim, efendime söyleyeyim, soyundan bugün "on altı milyon" erkek olduğu tahmin edilmektedir. Son sadakat olarak mezarını gizlemek amacıyla, defin için gizli bir yere giderek işlem yapan askerleri birbirini oklayarak öldürmüştür diyedir, tevatür edenin yalancısıyım. Bu ceset gizleme meselesi, onca tecavüzü takiben etine kemiğine intikam maksadıyla hani olur ya bir gün cinsi tasallut olabileceğinden ürkmüş olabilir mi diye düşünmedim değil!.. O iktidara, öldürmeye ve tecavüze sadıktı olağanüstü, tüm hükmetme sapkınları gibi... Şimdilerde geçmişin hâlâ yorgunluğunu yaşayan kavminden kalan üç buçuk milyon gariban, o zamanları yaşamakta sabırla; çadır, at ve kuzu, bir de içki raflarında iki aşığın ismini taşıyan irili ufaklı iki tür şişe, biri Cengiz, biri Börte, hacmen %38 alkol içeren votka markalarıyla ve bozkıra diktikleri 45 metrelik devasa heykelin gölgesinde, başı kabak, yalınayak, eski görkemle övünüp dövünmekteler sadakatle, hürmet ve hasretle...

Sadakat işlevselditr, yaratılmaya görsün; itaat, teslimiyet, ispiyon, fedakârlık, feragat, cinayet, ihanet, yol açtıkları bakımından değerler bilgisine sahip olunmadığında kötülüğün anahtarı olma adayıdır. Mesela "sadakatim onurumdur"un altından bir bakarsınız Himmler çıkar. Sözü Arendt'e bırakacak olursak: "Topyekûn tahakkümün psikolojik kaynağı olan tam olarak sadakati olanaklı kılmak üzere suni olarak yaratılır, imal edilir. Böylesi sadakat ancak ailesine, arkadaşlarına, yoldaşlarına karşı hiçbir toplumsal bağı olmayan, hatta tanışıklıklan bile olmayan, dünyada bir yeri olduğu duygusunu yalnızca harekete ait oluşundan ya da öğretiye, kuruma üye oluşundan türeten bütünüyle tecrit edilmiş insandan beklenebilir." Gözler kararır, bir bakarsınız ortaya Eichmann ya da benzerleri çıkar. "Eichmann davasında herkes karşısında Yahudilerden nefret eden, sapık ve sadist, hasta ruhlu, kötü mü kötü bir cani görmeyi bekliyordu; oysa, Eichmann'ın Yahudilerden hastalık derecesinde nefret eden fanatik bir antisemitik olduğu veya birilerinin onun beynini yıkadığı falan yoktu." (...) Aksine, Adolf Eichmann son derece sıradan (sadık ve itaatkâr), hatta fazlasıyla sıkıcı bir bürokrattan başka bir şey değildi. Karşımızda bir canavar değil, "örnek bir vatandaş" vardı. "Kendine göre ehli din, ehli iman, görevine sadık, itaatkâr bir bürokrattı sadece, akşam eve gider, kansını öper, çocuklarıyla oyun oynardı, yalan neyin bilmezdi, haşa öyle "Beyoğlu'nda gezip canları üzecek biri değildi" asla ve kata... Her türlü formelahlakın değişmez, pırıltılı, olmazsa olmazı sadakattir, amenna ve saddakna; "Nazi hiyerarşisinin vicdanla ilgili sorunlan çözme konusunda en yetenekli üyesi Himmler'di. Hitler'in 1931'de SS'e yaptığı bir konuşmadan alınan şu meşhur "Sadakatim Onurumdur" teranelerini Eichmann'ın "kanatlı kelimeler", hâkimlerin "boş laflar" dediği sloganları buldu ve Eichmann'ın hatırladığı kadarıyla "sene sonuna doğru", muhtemelen Noel ikramiyesiyle birlikte dağıttı. Eichmann bu sloganların sadece birini hatırlıyor ve sürekli tekrar edip duruyordu: "Bu savaşlar sayesinde, gelecek nesiller tekrar savaşmak zorunda kalmayacak"; "savaşlar" derken kadınlara, çocuklara, yaşlılara ve diğer "faydasız boğazlara" karşı savaşmaktan bahsediyordu. Himmler'in Einsatzgruppen komutanlarına ve üst düzey SS ve polis liderlerine yaptığı diğer konuşmalardan alınan benzer laflar şunlardı: "İnsani bir zayıflıktan kaynaklanan istisnalar hariç, sonuna kadar dayanmak ve saygınlığımızı korumak; işte bizi sert yapan bu. Tarihimizde daha önce hiç böyle bir sayfa açılmadı ve bundan sonra da açılmayacak"; "sizden 'insanüstü' bir şey, 'insanüstü bir biçimde insanlık dışı' davranmanızı beklediğimizin farkındayız" (Arendt). Aynı numaradır "Kadavergehorsam" teslimiyetidir arzulanan, doğrusu geçmişin hatırlanmasıya da geçmişe ve onun hakikatine duyulan sadakat olmalıdır. Arendt'e göre sadakat ve itaat sonunda kötülüğü sıradanlaştırıyordu, nihayetinde milyonlarla ifade edilen insan ölümünden sorumlu biri olmasına rağmen ne sapkın ne de sadist özelliklere sahipti, tersine akla ziyan ölçüde olağandı; "Bu normallik, yapılan bütün kötülüklerin toplamından daha da dehşet vericiydi". Görev ahlakına sahip, muti, emir ve kanunlara uyan, en kötüsü, olabildiğince sıradan bir "ademi ziyan"dı. Kendini savunduğu klişeler çok parlak, şeytani bir özelliği yansıtmıyordu, ezbereydi ve "canavarca hisler" göstermiyordu. Sadakati ve itaati işlevsel bir görevli olduğundan memuru muhakemat uygulaması yeterli olabilirdi. Bu haliyle kötülük (sadakate sadakatle), herkesin gerçekleştirme potansiyelinin olduğu bir şeydir, Rabbim hepimizi korusun!..

Şahmaran

Adı Şahmaran, yüzü insan, kuyruğu yılan, oldukça güzel bir bayan, Anatolian'ın

© UGUR HALICI @MJ

tamamından Hint'e haberdardır çoğu adam... Masalcı teyzelerin favori yıldızı, duvar halılarının da, su içen geyik, kahveci güzeli vs. ile beraber; bazı evlerde çerçeveletip duvara asılmış resimler, imgeler; her masalda nüanslarda değişiklik, kendi dışında kişilerle beraber; pornografik olanını da duydum taaccübüme gitti, çocuk halimde bile Cemşab'ı takdir etmişimdir, helal olsun!.. Hiç yaşlanmaz, ölürse kızına geçer tüm yetisi, yılanlann şehinşahı, yeraltında yaşar (bir Dumuzi-İnanna kokusu da alınır), kutsiyet oraya da sirayet eder, bazen Zülfikarla, bazen faziletli Şahmaran duasıyla; hikâye hangi versiyonla anlatılırsa anlatılsın sadakatin sınanması üzerinedir ki hep hayal kırıklığı neticeli olup insan açısından beklenenin yansıtılmasıdır.

Cemşab'ı arkadaş sadakati satar, Şahmaran'ı "sıtkınan" aşk yıkar. İnsan evladı, dostu ahbabı, ana babayı, sevgiliyi, çoluğu çocuğu, torunu torbayı, paraya pula, mülke makama, korkuya, azımsanmayacak kadar bir yüzdeyle sırf kötülük olsun diye satar. Sonuçta kurtarıp sevdalandığı Cemşab'ın "bir yiğit gurbete gitse" türküsüne dayanamaz, yerini ifşa etmemek, sözüne sadık kalması koşuluyla azat eder, bağrına taş basıp iki damla gözyaşı akıtarak, "cinai tekerrür canlısı" insan insanlığını yapar; devrin veziri hastalanan padişaha çarenin Şahmaran'ın etini yemek olduğunu muştular, Cemşab da yalakalık ve kötülük geninin baskın gelmesi üzerine vicdanını, aşkını(!) ve sadakat bendini yıkar, yılanlar şehinşahının gizemini faş eder; yakalanan Şahmaran al ederek kuyruğunu yiyenin bilme istenciyle "en bilen", başını yiyenin ise sadece hastalığından kurtulacağına herkesi ikna eder; zehirli kısmı, bilgiyle hükmetme ihtirasında olan ve felaketinin müsebbibi gördüğü vezirin yemesini sağlar.

Böylelikle vezir deyyusu terki âlem ederken padişah kurtulur, Cemşab kerevitine çıkar, anlatılardan biridir. Efsanelerdir hayatımız; "homo homini lupus"tur yani ve padişahın şahsında her halükârda sadakatle itaat hak edişi leviathana özgüdür; kalanın canı, Hobbes da her seferinde haklı çıksın. Eğretileme ve ironilerle dolu, kutsanan insanlık durumlarının fiyaskolarının acınası ifadesidir. Her okuma mutlaka yeni bir okumaysa, bu garibinki de bundan ibarettir, arz olunur...

Belirsiz zamanda, bilinmeyen mekânda, tanımadık mübarek şahsın diskuru: "Şuna bahusus, bilhassa (maksat pekiştirmek olsun) riayet eylemek lüzum arz eder ki ulvi bir gayeye hizmet yoluna sadakat ve itaatle girilir, teslimiyeti gassala olunan nevinden (Kadavergehorsam) kavi olmalı; sual edilmemeli, eşilip deşilmemelidir; tersi durum halkın hercümerç olmasına, cemiyetin fitne ve fesatla batmasına sebep olur, mevcudiyetinizin sebebi hikmeti budur. Zatlardan büyük bir zat der ki efendime söyleyeyim; hoşlansan da hoşlanmasan da hükmedici ve yöneticine sadakat ve itaatten başka bir hissiyata kapılmayacaksın. Dileğimiz, davamıza sadakat ve itaatimiz sarsılmasın; tuzak kuranlar, sebep olanlar kebap olsun meze olsun!.. Şuurumuz, idrakimiz, feraset ve basiretimiz bağlanmasın." Gülsuyu şişesinde Isparta yazıyordu, mülebbes şeker boyasıydı, yeşil. Devamla: "Sadakatte gösterilecek ufak bir gevşeklik, kişinin kendisine olan saygısını kaybettirir. Kendisine saygısını kaybeden bir kişi ise, gittikçe daha da kötü bir duruma doğru ilerler. Yapılan bir sadakatsizlik, ardından çok büyük sonuçlar doğurmaktadır. Sadakatsizlik yapan bir kişi, ilk önce bu hareketini gizli tutmaya çalışarak sahtekârlık boyutuna girer. Birbirini izleyen yalanlarla, aldatmak için uğraşmaya başlar. Bu durumu yeni yalanlar takip eder ve kişi, aldatabildiği hissine kapılarak farklı bir yaşam tarzını benimsemeye çalışır. Bu yaşam tarzı; olabildiğince kopuk, sevgi duymayan, sadece faydalanabilmeye dayanan bir hayat tarzıdır. Bu; kişinin rıza değil, insanların gözünü boyamayı gözettiği ve onlar karşısındaki itibarını kendi aklınca kurtarabilmek gayesiyle yalanlara sığındığı zavallılık durumudur. Bu zavallılık durumunun ardından, tarafından fark edilip yalanlan teker teker ortaya çıkmaya başlayan kişi, olduğundan farklı görünme noktasına doğru adım adım ilerler. Sadakatsizliğine, mazeretlerle çıkış noktaları

bulmaya çalışarak kendini temize çıkarmaya uğraşır. Kendini temize çıkarma uğraşının verdiği telaşla deli dana gibi dolanırken maazallah araba çarpar, ayağı kayar çukura, mangala düşer, cayır cayır yanar, nehre düşer boğulur." Şeytana "nalet" dedim, aldım başımı vurdum kuş uçmaz kervan geçmez dağlara, sadaka vererek sadakatini gösteren taifeden kurtulmaya derken efendim hayırdır inşallah kan ter silkinerek...

-Şeytan Eyüp'ün sadık biri olduğunu biliyordu.

-Onun Yehova'ya itaatsiz olduğunu iddia etmedi, bunun yerine güdüleri hakkında şüphe uyandırdı.

-Şeytan Eyüp'ün, Yehova'ya bencil nedenlerle hizmet ettiğini ileri sürdü.

-Yehova, şeytanın suçlamasına bir cevap vermek için, onun bu sadık adama saldırmasına izin verdi.

-Şeytan Eyüp'ün tüm hayatını alt üst etti.

-Eyüp'ün sadakatini koruduğunu gören Şeytan bu sefer tüm insanların sadakati hakkında şüphe uyandırdı.

-Eyüp günah işlemedi ve Tanrı'yı suçlamadı.

-Yaşadığı büyük acı Eyüp'ün olaylara yanlış açıdan bakmasına sebep oldu.

-Tann'ya sadık kalıp kalmamasının Tanrı için önemli olmadığı sonucuna vardı ama yanılıyordu.

-Cesareti öyle kırıldı ki acı çekmesinin başka sebepleri olabileceğini düşünemedi.

-Eyüp keder içinde olduğu halde, kendisini suçlayanlara Yehova'ya duyduğu sevgi ve sadakatten söz etti ("Eyüp Kitabı", Tanah).

Sarıkamış

Karpiç'te oturup şöyle yayılarak yalancı dolmalardan bir bütün ve kocaman yudum kulüp rakısı göz mezesi eşliğinde "şu kopan fırtına" diye başlayan şiir yazılmaktadır kuzulara gaz; ya da kumar baskınında yakalanıp bir diğeri otuz "kaat" cezaya celallenip;

"Fakat Sakarya başka, yokuş mu çıkıyor ne,
Kurşundan bir yük binmiş, köpükten gövdesine;
Çatlıyor, yırtınıyor yokuşu sökmek için."

Ya devlet başa ya kuzgun leşedir karındaşlar... O meşum Aralık on dört ile Ocak on beş arası (1914-1915) "Turan" koşusunda bir Enver, yürü be koçum memleket senden neler bekler, ayın on dördü fidanlardır ki vilayetini bile göremeden Allahuekber Dağları'na don gömlek yazlık kıyafet; düşmanı yenip aç karınlarını doyuracaklardır güya, mezarları olacağını hiç akla getirmeden; Karpiç ve "şarki kebir" şairinden tılsımlılardır anakronik... Adları konurken ardına eklenmiştir sadakat, itaat, teslimiyet, olup olacak sadece felaket. Üç Ocak'ta cesetten toprağa basacak yer bulunamazken, kalanlar boruya hacetsiz ardına bakmadan ricat etmişken payitaht gazeteleri yazmaktadır, yazar; "Kafkasya'da kıtaatımız muzafferane ileri harekâtına devam etmektedir. Ordumuzdan bir kısım kuvvet Sarıkamış'a kadar ilerleyerek burada muanedane muharebata müteakib muvaffakiyet- kemale kazanmıştır." 4 Ocak 1915'te Ceride-i Tanin'in sekiz sütuna manşet başlığı "zafer" di: "Gafil ve mağrur Moskof bunu hiç beklemiyordu. O kadar senedir Rus hükümetinin yumrukları altında artık katiyen mahvedilmiş olduğuna inanılan Türk, nihayet bir savlet ve şehametle Rus ordularına birbirini müteakip en şedit darbeler indirsin... Moskof'un, İngiliz'in, Fransız'ın ölümünü bekledikleri Türk başını kaldırmış, onlarla beraber olduğuna hiçbir zaman şüphe etmediği Rabbine sığınarak kılıcını çekti ve pençesinin altında milyonlarca bedbaht inleyen ezeli ve ebedi düşmanı perişan etti."

4 Ocak 1915 günkü Sabah gazetesi "Kahraman ordumuz cephe-i asliyesi olan Kafkasya'da huduttan 80-90 kilometre ileri yürüdü" manşetiyle çıkmıştı. Alt başlıklarda zafer müjdeleniyordu: "Sarıkamış'ta azim bir muvaffakiyet kazandık", "Muzafferiyatımız tevali ediyor". Babıâli ve halkı sevinçten göbek atarken altı Ocak 1915 te New York Times, "Ruslar Türk müfrezesini esir aldı: Kafkaslar'da bulunan ordulardan biri tam bir felaketle karşılaştı" diye yazı eyleminde bulunmuştur gâvurluğundan. Elli bin kayıptan söz ederken aynı gazete, Sadrazam Sait Halim Paşa'nın da haberi yoktur meseleden. Turani Enver herkesten evvel ricatla İstanbul'a sağ salim vasıl olmuş, zevcesi Naciye Sultanla sohbettedir, mağrur(!), muzaffer(!) edayla sohbet etmektedir çaylı-kahveli-pastalı-börekli. Ortalama olarak anlaşılan kayıp sayısı doksan bin, altı yıl sonrasında haysiyetli(!) bir mahcubiyetle ilk kez dillendirilmiş, 1935'te Fevzi Paşa altmış bin rakamını vermiş, "askerin ne yolda israf edildiğini görüyorsunuz" diyerek. Doksanıncı yılında bir başkan, "Yönetim biliminde hayal ile gerçek ve yönetilemeyen risk ile yönetilebilir riskin ne anlama geldiğini gösteren en çarpıcı örnek"le noktayı koymuş. Bu sadakat ve dolayısıyla itaat edenin, edilenin sadakatsizliğine maruz kalışının hikâyesidir, ricalin "Bizim bilmediğimiz şeyler olabilir" itirafı "hüzünç", "üzünç" kaynağıdır. Giden birinin cebinden çıkan şiirin parçasıdır "karlı dağlar kanlı dağlar, süngüden ormanlı dağlar", ekleyelim bir satır da biz: Sıtkı sıdk ile yürüdü, ölüsü bile üşüdü, çukura binlerceyle sarmaş dolaş gömüldü.

Sadakati olumlu anlamda düşünürken daha çok geçmişte yapılan bir iyiliği unutmamak, geçmiş zamanda verdiğimiz bir sözü tutmak, geçmişteki ilişkilerle aynı tarzda bütünleşilmese bile onlara vefa duymak söz konusudur; veyahut yapılan adaletsizliklere ses verme konusu olduğunda sadakatli ya da sadakatsiz oluruz; o halde sadakat, onu hatırlayacak bir eyleme, bir anımsamaya, yani bir belleğe ihtiyaç duyar, gerçekleşip gerçekleşmemesinden öte arzu ve söylem bu yöndedir. Eğer beklenen, bir düz çizgiyi içererek aşarsa geleceğin gerçek üzerine inşası beklenebilir. Yargı vererek, değer bilgisine ulaşıp oluşturarak sonlanması üzerine çıkılan yoldur, bizim parantezimiz bunun bir temenni olduğu yönündedir. Sadakat sözcüğü her ne kadar kendi başına bir fazilet olarak görülse de aslında kendisine nesne olarak aldığı şey aracılığıyla rezilet hale gelebilir. Bunu sadakatin farklı anlamlarına bakarak kavrayabiliriz.

Sadakat bazen vefa, bağlılık gibi anlamlara gelirken bazen de itaati meşrulaştırmaktadır. Özellikle totalitarizmin egemen olduğu toplumlarda mutlak bir sadakate dayalı olarak kitle toplumunun itaat etmesi sağlanmaktadır. Bu anlamıyla sadakat kendisine sadece kendisini nesne almaktadır. Anlam olarak her ne kadar içten bağlılık ve sağlam, güçlü dostluk, hakikate yaslanma, ihanet etmeme gibi yüceltilen kavramlarla öne çıksa da "efendiye bağlılık, yemin mahcupça telaffuz edilmektedir. Üstenci, hiyerarşik, eden, edilen arasındaki ast üst ilişkisi ve itaatten bağımsız düşünmek de zordur. Sponville, sadakat kavramının

anlam içeriğinin belirlenmesinde ortaya çıkan bu belirsizlikler ve güçlükler nedeniyle, sadakatin değerini yaratan şeyin, onun nesnesi olduğunu ifade eder. Bu nedenle antik Yunan kültürü içerisinde sadakat, her zaman bir gerilim içerisinde sunulmuştur. "'Oresteia'da Klyteimnestra'nın Iphigenia'ya karşı sadakatinin Agamemnon'a olan sadakatsizliği ile karşı karşıya gelmesi, Antigone'nin törelere sadakati ile Kreon'un buyruklarına sadakatsizliği arasındaki gerilim, sadakate ilişkin olarak antik dönem filozoflarının görüşlerine sirayet eden bir ikilem içerisinde, felsefe tarihi boyunca bu kararsız tutumla ele alınmaya devam etmiştir."

Enola Gay

Siz ahaliden, askerden, beşikteki bebekten sadakat, emirlere itaat beklerken, onlara ihtiyaç anında yaşamları için verdiğiniz sözlere ne kadar sadakat gösterirsiniz abiler? Ne kadar güzel şeylersiniz öyle, bıçak hep bileyide ve taşında, giyotin hep hazır, emre amade... Şeytanın uykuda olduğu anlar, dünyevi ve uhrevi icazetler alınmıştır, uyulmalıdır amenna ve saddakna; altı ağustos 1945'in sabah serinliği, yedi kişi neşeli, vazife mühim, uzaklarda Başkan Roosvelt haber bekler, Allah kerim ve rahim... Hiroşima üzerine gelinir, "küçük oğlan" salına salına iner aşağıya; ilk anda yetmiş bin ölü insan, sonralan kısa vadede yüz kırk bine çıkar sayı; hak, hukuk, adalet ve demokrasi için amenna ve saddakna... Ya kediler, ya köpekler, kurtlar kuşlar, börtü böcekler, ağaçlar, otlar, çiçekler... Enola Gay, pilot Paul Tibbets'in anasının adı, hem de bomba uçağının lakabı; böyle davranılmasının anlamı, yapıya sadakatin ananın adıyla yüceltilme ve pekiştirilmesidir büyük ihtimal, erenlerin sırrına erişilmez, savaş hiledir, görev görevdir, ölen ölür, kalan sağlar bizimdir. "Little Boy" parlayıp patladığında, mürettebattan Robert Lewis "Aman Tanrım biz ne yaptık?" diye bağırmış, duyulan tek pişmanlık çığlığıdır, bir daha duyulmamıştır, duyulma ihtimali de susturulmuştur.

"hamile olduğunu öğrendiğinde çok sevindi,

dünyaya getirene kadar bebeğini binlerce kez hayal etti, ellerini, gözlerini, yüzünü zihninde canlandırdı,

onun geleceğine dair hayaller kurdu...

...sevgili oğlunun 92 yıllık hayatında bir kez bile pişmanlık duymayacağını, sadece 'gerekeni' yaptığını ifade edeceğini, o bombayı atan uçağa, sevgili annesinin taşıdığı isim olan 'Enola Gay' ismini uygun göreceğini,

bu ismin, yıllar boyunca bir katliamla birlikte anılacağını bilseydi eğer;

onu dünyaya getirdiğinde gene bu kadar mutlu olur muydu?"

Sadakat bazen hamakattır abiler... Ve bir Bulutsuzluk Özlemi şarkısı:
Hiroşima
Hiroşima
Hiroşima
...
Kongre'nin kararı
Kongre'nin karan
Paul Tibbets pilottu
Paul Tibbets pilottu
Enola Gay uçak adı
Enola Gay uçak adı
Şişman Adam'dı biri
Diğeri Küçük Çocuktu
Bombaların adı buydu
Bombaların adı buydu...

Analardan başlar, kulaklara üflenir, sadakat, itaat; saf anlamıyla ne kadar erdem içerir, bilinir bilinmez, kısacık ömür nisan yağmuru gibi harlar gürler, o kadar da uzun değildir, çoğunlukla da boşa gider. Platon "Devlet"te vaazını verirken, tiranların tebaasını işbaşına gelmeden vaatlerle nasıl sadakatle bağladığını anlatır. Anlarız ki sadakat bir yandan "philia" ile, dostluk ve bağlılıkla anlaşılabilen bir kavramken, diğer yandan aynı zamanda çıkarlarımızın ve korkularımızın örtüsü de olabilir, törelere, yöneticilere veya kurumlara olan sadakatin gerisinde otorite karşısındaki korku kalıntılarını yahut belki de bizatihi kendisini bulabiliriz. "Saçma sapanlıklardan, havailikten ve yaklaşıklıktan hazzetmeyen, sözlü abartmalarını yaşayan halklar, hem diğerleri hem kendileri için bir felakettir. Bir hiçin üzerinde durur, fuzuliye ciddiyet, önemsize trajiklik katarlar. Hele bir sadakat tutkusu ve berbat bir ihanet etme tiksintisiyle kendilerini doldursunlar, onlardan artık hiçbir şey umulamaz, yıkımları dışında... Meziyetlerini tashih etmek ve derinliklerine bir çare bulmak için onları yoluna sokmak ve şaka virüsünü aşılamak gerekir." Cioran da böyle der, hak da verilmez değil bir yandan. Samimiyetin ölçülemeyecek olması hep kuşku doğurucudur. Yoksa tek başına Ö. Seyfettin'in "Ferman" hikâyesini sadakatin anayasası haline getirerek; sevda romanlarında Madam Henriette de Montsauf'a övgüler düzüp, Valentino Odesa'nın kitap karakterlerine sabah akşam söverdim.

"Godfather"

Filmler vardır kitaplardan uyarlanır, genellikle gerisinde kalır, heyecanla aradığınızı bulamayıp kös kös ayrılırsınız salondan, unutursunuz tamamen, düşer gözünüzden, uçar gider dünyanızdan. Bir film vardır ki "Baba"dır, adına sanına şanına uygundur yani, arada aklınıza gelir, bir daha seyredersiniz; kitap şanki senaryosudur, ufak birkaç değişiklik dışında ama film olmasa tek başına bu kadar kitleselleşir miydi bilinemez ve o hararetle peş peşe gelen diğer Puzo romanları okunur muydu, okunmazdı. "Kıtkanaatimce" bendeki gösterileni bir temel insanlık hali olan "Sadakat"in mitolojik, trajik (komik) destanıydı. Daha ilk sahneden ki düğün sahnesidir Don Corleone'in kızının, aynı zamanda bir sadakat gösterisidir; mezarcının özür ve dileğiyle başlayan, pastacı Enzo'nun sınır dışı edilişinin engellenmesini sağlayan sözün verilmesiyle devam eden (bu yardımdan ötürü sağlanan sadakat Don Corleone'nin hastanede öldürülmesine engel olacaktır), arada bir düğün misafiri babaların sahte gülücüklerinin oluşturduğu ihanet anıştırmalarıyla birlikte, konuya uymasa da eşlik eden Sicilya halk şarkı ve dansları da tadı tuzudur. Bahçede düğün, içeride "Baba"nın kabul töreni; istekler, teşekkürler sadakat alışverişleri, unutulmaz Luca Brazzi. Don'un kucağındaki tekir kedi iki karşıt ucun canlı istiaresi sanki, içten bağlılık-bağlanmayışlık dikotomisi. Bahçede savaş kahramanı küçük oğul Michael resmi kıyafetle ve sevgilisiyle devleti temsil eder; aile işinden uzak, devletten yana sadık asker. Büyük oğul, iki arada bir derede araya parça atar, karısına sadakatsizlikle zina halinde. Ortanca oğlan ve yeni damat, ileri zamanlardaki sıyrılacak sıdklannın ilk adımlanndalar sanki, neyin nesnesi, neyin öznesi olduğuna bağlı olarak tek başına sadakat sözcüğünün hiçbir anlamı yok, netice itibarıyla ne iyiden ne kötüden uzak görünüyor; iki buçuk saatten fazla,

neredeyse her sahnesinde tüm unsurları ve halleriyle bu insana ait çeşitlilik ilmek ilmek işleniyor. Seyredene Don Corleone "I'm gonna make him an offer he can't refuse" diyecektir, dostluk ve sadakatini sunarak.

Akrepleb kurbağa

Ezbere yaşamlardır her şey sihirli
Başta sadakat gelir sözle ilgili
Öğütleyen boşuna söyler güya bilgili
Ucundan uyan sayılır erdemli.

Akrebin biri bir gün nehrin karşısına geçecek
Tek çare kurbağadan yardım dileyecek
Seslenir "kurbağa kardeş karşıya geçmem gerek"
Mümkün olacak ancak sırtına binerek.

Daha neler, sokar beni öldürürsün
Ölüme bir de âlemi güldürürsün
Doymadan yaşıma, ocağımı söndürürsün
İnanmam yeminine sadakatine sözünün.

Olur mu der akrep kuyruğunu sallayarak
Masumane bir tavır takınarak
Sokarsam ben de ölürüm ardından boğularak
O zaman senin gibi benim de ocağım yanacak.

İnanıp hak verir akrebin lafına
İzin verip bindirir onu sırtına
Varırlar daha yolun yarısına
Yazık olacak yüreğinin paklığına

Derken ensesinde hisseder bir sızı
Kesilir nefesi kalmaz takati hızı
Akreple beraber çalacakmışsın sazı
Rab yazmış alına böyle bir yazı.

Sitemle "hani sokmayacaktın akrep kardeş" diye inler
Akrep mahcup, "Fıtratım bu duramam" der
O zaman elvedayla kurbağa dibe çöker-
Zalim için de söyleyecek söz biter.

Özgürlük gibi, kötülük gibi, sadakat de anlaşılır değildir, belki sır en büyük pişmanlıktadır; bir Muzaffer Akgün şarkısıdır, o kadar da arabesk, hem de o "güzel" özgürlüğün konuşulduğu yıllar, 1968'dir, "doğduğuma pişmanım"... "Asıl mesele, sadakatin hiçbir zaman kaçınılmaz ya da zorunlu olmamasıdır. Sadakatin, ona katılan 'biri'nin üzerinden takındığı çıkar gözetmeyen -çıkar gözeten- tavrının, sırf benliğin kurgusal temsilinin parçası olarak bile olsa, düpedüz çıkar sayılıp sayılamayacağı, hakkında karar verilemez bir şey olarak kalır. Dolayısıyla, sebatın tek ilkesi çıkar ilkesi olduğuna göre, 'biri'nin bir sadakatteki sebatı bir hayvan-insanın özne oluşunun sürdürülmesi belirsiz kalır." (A. Badiou)

"Ey gemileriyle birlikte yiten, denizler
Ve bağlı limanlarıdır! ki unutulmasın,
Gerçeklikte gemiler terketmektedir fareleri."
(Ece Ayhan)
"İmza: Bir gemi"

© TANJU AKLEMAN

Kendine sadakat

Tufan GÖBEKÇİN

© UGUR HALICI @MJ

Kişi kendini sevmedikçe başkalarına duyduğu sevginin ve kendi varlığının yasasına sadık kalmadıkça başkalarına sunduğu sadakatin tek bir amaca hizmet ettiği unutulmamalıdır: kendinden kaçmak. (...) Kalıcı sevgi ve sadakatten söz edebilmek için sadece nedensel gerekliliklerle değil bilinçli ahlaki kararlarla hareket etmek, yani kişiliği geliştirmek gerekir.

Sadakat, insanın en çok aradığı duygulardan biridir. İnsanlar arası ilişkilerin yanı sıra insanın doğal çevresiyle kurduğu ilişkilerde bile sadakat aranır. Evcilleştirilen ve dolayısıyla bağımlı hale getirilen hayvanların davranışları sadakat duygusuna atfedilir. Tekeşliliğiyle diğerlerinden ayrılan hayvanlar, şiirlere konu olur. Sadakat duygusunun tanımına uyan veya uydurulan her davranış övülür. Sadakat, sunulan kişi için eşsiz bir mutluluk kaynağı olur ve sunan kişiyi de diğerlerinin gözünde yüceltir ve yeri geldiğinde kahramanlaştırır.

Mitolojik öyküler bunun sayısız örnekleriyle doludur. Odysseus sadakatini göstermek için savaşa gider ve senelerce evinden ayrı kalır. Destansı

dönüş yolculuğu sırasında onu sabırla bekleyen Penelope sadık eş timsali olur. "Ramayana Destanı"nda Rama sonunda sadık ve saygılı bir oğul, sevgi dolu bir eş, güçlü bir lider ve savaşçı olmayı başardığı için kahramanlaşır. Rama'nın eşi Sita'nın sadakati de tekrar tekrar sınanır. Öyle ki sonunda utanç ve öfkeye kapılan Sita toprak anaya kendisini geri alması için yalvarır. "Gılgamış Destanı"nda Gılgamış'la Enkidu'nun birbirlerine duyduğu sadakat her şeyin önüne geçer. Gılgamış'a sarsılmaz bir sadakatle bağlı olan Enkidu, onun uğruna hem kendi doğasını hem de bir parçası olduğu doğayı karşısına alır. Ölmek üzereyken bundan belli ölçüde pişmanlık duysa da tercihini dostuna sadakatten yana kullanmıştır. Avrupa ortaçağ edebiyatında köklü bir gelenek olan "saray aşkı" (courtly love) hikâyeleri, şövalyelerin bağlılıklarını sundukları leydiye duydukları romantik sadakatin yanı sıra birbirlerine duydukları erkekler arası sadakat üzerine kuruludur.

Mitler ve masallar, sadakat duygusunun insanlara en olmadık şeyleri yaptırabilme potansiyelini gösteren örneklerle doludur. Grimm Kardeşlerin "Sadık John" masalı bunun en çarpıcı örneklerinden biridir. Propp tarzı analizin yanı sıra Jung'un arketipleri üzerinden de yorumlanmaya açık olan bu çok katmanlı masalda -bu yazının kapsamını göz önünde bulundurarak- düğümün nasıl çözüldüğüne odaklanalım. Masaldaki kral, kendisi için ölümü göze alan sadık uşağını hayata döndürmek için iki çocuğunu kurban eder:

"Ah, seni bir canlandırabilsem, sadık Johannes'im! diye mırıldandı. O anda taş konuşmaya başladı: 'Evet, beni yine canlandırabilirsin; en sevdiğin şeyi feda edersen!' Bunun üzerine kral, 'Senin uğruna her şeyimi feda etmeye hazırım!' dedi. 'İki çocuğunun da kafasını kendi ellerinle kestikten sonra onların kanıyla benim vücudumu sıvazlarsan, tekrar canlanırım' diye cevap verdi taşlaşmış vücut. Kral bunu duyunca dehşete kapıldı; yani çok sevdiği çocuklarını kendi eliyle öldürecekti, öyle mi? Sonra kendisi uğruna ölen Johannes'in sergilediği sadakati düşündü ve kılıcını çekerek çocuklarının kafalarını kendi eliyle uçurdu. Onların kanlarıyla taşlaşmış vücudu sıvazlayınca sadık Johannes hayata döndü: yine eskisi gibi canlı ve sapasağlam karşısında duruyordu. Sadık uşak, krala şöyle dedi: 'Senin sadakatin de ödülsüz kalmayacak!' Çocukların kafalarını alıp vücutlarına oturttuktan sonra onları kanlarıyla sıvazladı; çocuklar canlanıp sanki hiçbir şey olmamış gibi oynamaya koyuldular." (Eva M. Thury ve Margaret K. Devinney, "Mitoloji: Klasik Mitlere ve Dünya Mitlerine Çağdaş Yaklaşımlar")

Gözümüzde canlanan manzaranın dehşet vericiliğini bir kenara bırakırsak, bu masalın vaktiyle sadakat duygusunu yücelttiği için popülerlik kazandığı açıktır. Sevgi ve sadakat hikâyeleri her zaman revaçta olmuştur ve bu örnekte olduğu gibi sadakat bazen insanın en çok sevdiği şeyleri feda etmesini gerektirdiğinden sevginin bile ötesine geçebilir.

Kahramanların sadakati

Mitler ve masallarda kahramanların yolculukları, sayısız sınavdan geçmeyi gerektirir. Nihayetinde Jung'un söylediği gibi, "kahraman, engelleri aşmayı ve belirli hedeflere ulaşmayı temel alan arketipik bir motiftir". Kahramanı diğer arketiplerden ayıran şey, çok yönlü olmasıdır: "Kahraman insanın bilinçdışı benliğini simgeler ve deneysel olarak bütün arketiplerin toplamı şeklinde tezahür eder." Mitlerdeki kahraman gibi bilinçdışı benlik de çeşitli aşamalardan geçerek ilerler. Jung'un mandalaya benzettiği döngüsel bir yolculuk gerçekleştirir.

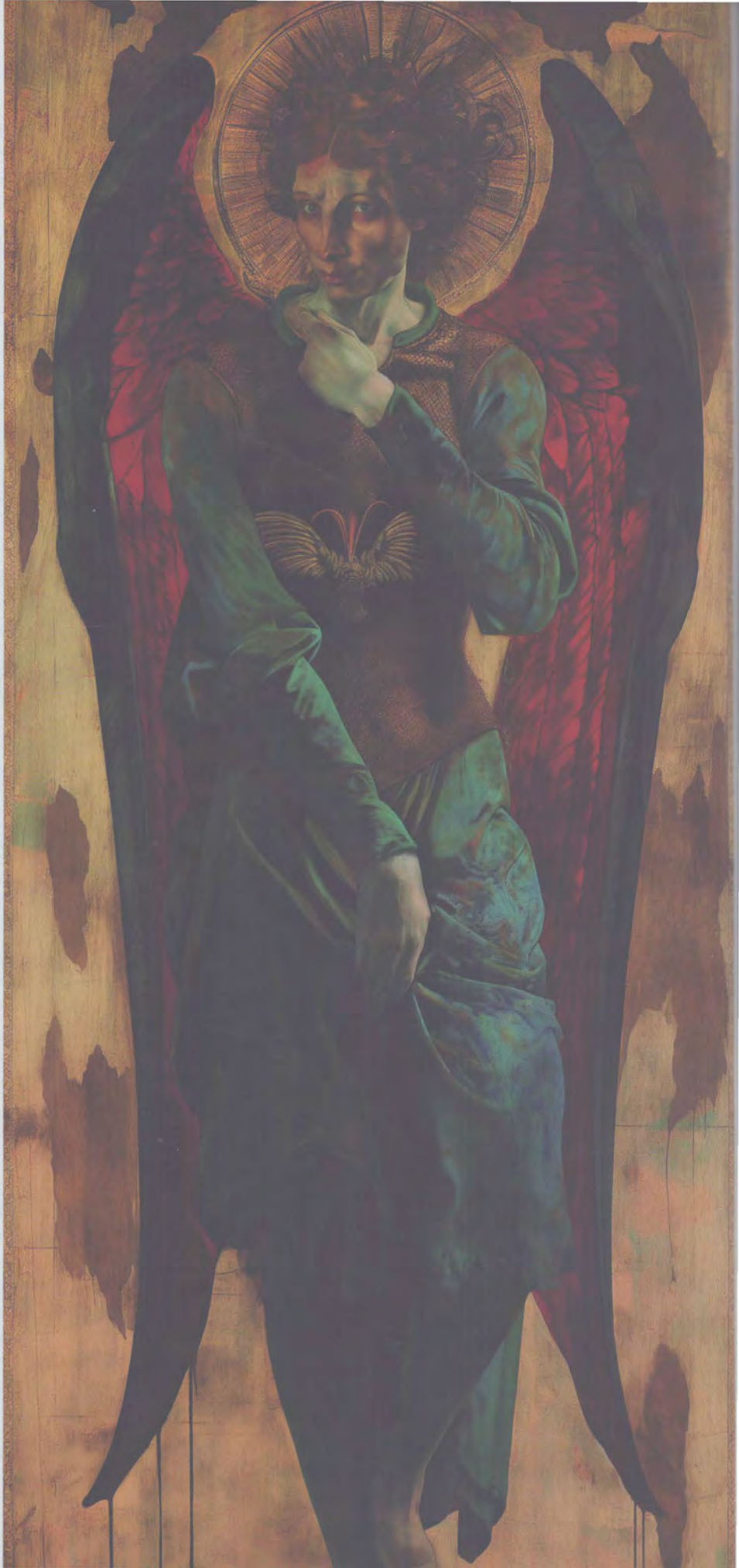
Jung'a göre, "mitolojik olarak kahramanın hedefi hazine, prenses, yüzük, altın yumurta, yaşam iksiri vs. bulmaktır. Psikolojik olarak bunlar, insanın doğru duyguları ve benzersiz potansiyelini ifade eden metaforlardır". Gılgamış'ın, sadık dostu Enkidu'nun ölümünün ardından ölümsüzlük iksirinin peşine düştüğünü

hatırlayalım. Amacına ulaşamasa da bu arayış ondaki doğru duyguları ve potansiyeli açığa çıkarır. Gılgamış asıl olarak "güneşe erişemeyeceğini, yalnızca yeşil yeryüzündeki birkaç noktaya hükmedebileceğini ve onun da sonsuza kadar sürmeyeceğini" idrak ettiğinde, yani ölümlü olduğunu kabul ettiğinde kendini bulabilir. Gılgamış ve Enkidu'nun birbirlerine sadakati ve birbirleri için yaptıkları fedakârlıklar elbette ki "kahramancadır" ama Gılgamış'ı gerçek anlamda kahraman kılan şey savaşları, dövüşleri kazanması değil kendini kazanmasıdır: "Kahramanın başlıca özelliği, kendi karanlık canavarını yenilgiye uğratmasıdır... Onunla mücadele ederken her şeyi göze alan ve ona yenik düşmeyen kişi, gerçek anlamda özgüvene sahip olur. Benliğinin karanlık yönüyle yüzleşir ve *kendini kazanır*... Gelecekteki bütün tehditlerin de aynı şekilde üstesinden gelebileceği inancına sahip olur."

Kendi varlığının yasasına sadakat

Kendini kazanmak, bilincin bilinçdışıyla buluşması ve bütünleşmesiyle mümkündür. Bunun için de kişiliğin bilinçdışının karanlığında uzun bir yol kat etmesi gerekir. Jung'a göre, "kişiliğin gelişimi diğer şeylerin yanı sıra insanın kendi varlığının yasasına sadakati anlamına gelir". Nihayetinde hiç kimse kişiliğini başkaları tavsiye ettiği için geliştiremez. Jung'a göre, doğa iyi niyetli tavsiyelere kulak asmaz. "Doğayı harekete geçiren yegâne şey nedensel gerekliliktir ve bu insan doğası için de geçerlidir. Gereklilik olmadıkça bırakın insan kişiliğini, yaprak bile kımıldamaz."

Mitler ve masallarda sadakati yücelten toplum, fertlerinden sadakat bekler; topluluğa, ortak değerlere ve aile üyelerine sadakat duymak nedensel bir gereklilik haline gelir. Savaşa giden Odysseus ve onu senelerce bekleyen sadık eşi Penelope, deyim yerindeyse gereğini yapar. Zira toplumsal beklentiyi yerine getirmeyenler tecrit edilir. Ancak Jung'a göre kişiliğin gelişimi sadece tecrit edilme korkusuyla yapılanlardan

çok daha fazlasını gerektirir. Kendi varlığının yasasına sadık kalmak, kişiliğin gelişimi için anahtardır. Jung'a göre önemli olan, bizi harekete geçiren nedensel gereklilikle bilinçli ahlaki kararın dengesini sağlamaktır:

"Birey kendi yolunu bilinçli ve ahlaki bir şekilde seçmedikçe kişilik asla gelişemez. Kişiliğin inşası sürecine yalnızca nedensel güdü -zorunluluk- değil, bilinçli ahlaki karar da güç katmalıdır. Eğer birincisi eksikse, sözde gelişim sadece irade cambazlığıdır; eğer ikincisi eksikse, bilinçsiz otomatizme saplanıp kalacaktır. Ancak insanın kendi yolunda ilerleme yönünde ahlaki bir karar verebilmesi için bunun kendisi için en iyi yol olduğuna inanması gerekir. Eğer başka bir yol daha iyi olsaydı, o zaman kendi kişiliği yerine başka bir kişiliği yaşar ve geliştirirdi. Diğer yollar ahlaki, sosyal, siyasi, felsefi ya da dini nitelikteki geleneklerdir. Geleneklerin her zaman şu ya da bu şekilde geliştiği gerçeği, insanların büyük çoğunluğunun kendi yollarını değil gelenekleri seçtiğini ve sonuç olarak kendi bütünlükleri pahasına kendilerini değil, bir yöntemi ve kolektif bir yaşam tarzını geliştirdiğini gösterir." (Jung, "Toplu Eserler", XVII. Cilt)

Jung'un gözünde geleneğin sunduğu çözümler ideal olmaktan uzaktır: "Bu ne ahlaki ne de dini anlamda bir ideal değil, geçici bir çözümdür; çünkü geleneğe boyun eğmek her zaman kişinin bütünlüğünden vazgeçmesi ve kendi varlığının nihai sonuçlarından kaçması anlamına gelir." Kişi kendini sevmedikçe başkalarına duyduğu sevginin ve kendi varlığının yasasına sadık kalmadıkça başkalarına sunduğu sadakatin tek bir amaca hizmet ettiği unutulmamalıdır: kendinden kaçmak.

Jung'un "Kara Kitaplar"daki ifadeleriyle, kişinin kendinden kaçması ve kendi özüne yani benliğine yabancılaşması, kurtuluşun önündeki en büyük engeldir:

"Kendini unutan erdem, kişinin kendi özüne doğaya aykırı bir biçimde yabancılaşmadır ve böylece kurtuluştan mahrum kalmasına yol açar... Kurtuluş, her zaman önce kendimizden başlamalıdır. Bunu kendimize sevgi duymadan yapamayız. Kendini düşünmeden sevmek günahtır, çünkü doğru değildir. Benliğimizi asla terk edemeyiz, aksi takdirde kurtuluş çalışmamızı terk etmiş oluruz. Aynı zamanda başkalarını kendi sözde kurtuluşumuz için kullanmamamız gerekir. Onları tırmanmak için birer basamak olarak göremeyiz." (Jung, "Kara Kitaplar", V. Cilt)

Sevgi ve sadakate yüklenen anlamlar

Sadakatin ve fedakârlığın yerini bulabilmesi, kendi varlığımızın yasasına sadakatle bağlı olmamıza bağlıdır. Aksi halde kendi kaderinden kurtulmak için sevgi ve sadakat kisvesi altında yükünü başkalarının sırtına yükleyen kişilerden olmamız işten bile değildir. "Kara Kitaplar"da Jung'la Anima arketipi Salome arasında geçen diyalogda ifadesini bulduğu gibi, başkalarına kendi eksikliğimizden değil tamlığımızdan vermemiz gerekir:

"Salome: Gerçekten de aynı anda hem olmamı hem de olmamamı istiyorsun. Bu imkânsız. Neyin var senin böyle?

Jung: Başka bir kaderi omuzlarıma yükleyecek gücüm yok. Taşıyacak yeterince yüküm var.

Salome: Peki ya bu yükü taşımana yardım edersem?

Jung: Nasıl yapabilirsin? Beni taşımak zorunda kalırsın, ağır bir yük. Kendimi kendim taşımam gerekmez mi?

İlyas: Doğru söylüyorsun. Herkes kendi yükünü taşısın. Kendi yükünü başkalarına yüklemek isteyen kişi onların kölesidir. Herkesin kendi yükünü taşıması çok zor değildir.

Salome: Ama baba, yükünün bir kısmını taşımasına yardım edemez miyim?

İlyas: Bu mümkün değil, aksi takdirde o senin kölen olur.

Salome: Ya da efendim ve hükümdarım.

Jung: Öyle olmayacağım. Benim yanımda özgür bir insan olmalısın. Ne kölelere ne de efendilere katlanabilirim...

Salome: Beni gönderiyor musun?

Jung: Seni göndermiyorum. Benden uzak olmamalısın. Ama bana kendi tamlığından ver, eksikliğinden değil... Eğer hasadın bereketliyse, bana bahçenden biraz meyve gönder. Eğer bolluktan mustaripsen, neşe kadehinden taşanları içerim seve seve. Bunun benim için merhem olacağını biliyorum."

İnsanın sadakat bekleyeceği kölelere veya sadakatle bağlanacağı efendilere ve hükümdarlara ihtiyacı yoktur, tahammülü de olmamalıdır. Kalıcı sevgi ve sadakatten söz edebilmek için insanın kendi bireyleşme yolculuğunun farkında olması ve sadece nedensel gerekliliklerle değil bilinçli ahlaki kararlarla hareket etmesi, yani kişiliğini geliştirmesi gerekir. Jung'un sevgi için söylediği sözler, sadakat için de fazlasıyla geçerlidir: "İnsan ona dilediği anlamı yükleyebilir ve yine de sonsuz bir biçimde kendi kendini kandırma tuzağına düşebilir."

Kaynakça

C. G. Jung, *Kara Kitaplar.*

C. G. Jung, *Toplu Eserler*, IX. ve XVII. Cilt.

Eva M. Thury ve Margaret K. Devinney, *Mitoloji: Klasik Mitlere ve Dünya Mitlerine Çağdaş Yaklaşımlar.*

Cemalettin Nuri TAŞCI

Sadakati ararken

Her yolcunun çıkınında yeri olan, her damağa uyan kavramlardan ürkerim.

Sadakat denince aklınıza ne geliyor?

Cördüğüm kadarıyla pek çok kişinin aklına, eşini/partnerini başka biriyle aldatmamak geliyor. Özellikle hormonların tavan yaptığı yaşlarını yaşayanlarda... Ama mesela bir Sicilya kasabasının ara sokaklarında çeteleşmiş gençlerin akıllarına ilk gelen de aynı şey mi? Belki de mensup oldukları sokak çetesine bağlılık daha önce geliyordur. Marsilya'nın kenar mahallelerinde yaşayan Kuzey Afrikalı bir genç erkeğin aklına da arkadaşlarına bağlılık geliyorsa, şaşırtıcı olmaz.

İsrail parlamentosundaki Siyonist/milliyetçi bir parlamenterin aklına sadakat kelimesinin İbranicesini işitince ne geliyordur bilmem ama bu kelimeyi işiten bir potansiyel seçmenin aklına ne gelsin istediği konusunda riskiz bir bahse girebiliriz, İsrail'e -bahse konu olan parlamenterin İsrail'den anladığı ne varsa ona- sadık olmak gelsin istiyordur. Hitler neye/kime ne kadar sadakat gösterdi, bilmiyorum. Ama "Sadakat denince aklına ne geliyor?" diye sorulsa, "Almanya'ya sadakat" diye cevaplardı herhalde. Almanya derken kastettiği de kendisi değildiyse kendi Almanya tasavvuru olsa gerekti. Benzer bir şeyi, herhalde, dünyanın bütün milliyetçi siyasetçileri için söyleyebiliriz -sadakat gösterin, sadık olun, o kadar ki "öl" denince ölün.

Böyle bakınca... "Sadakat buysa, ben almayayım" diyorum. Hiç cazip bir şey gibi görünmüyor. İnsanı, dip sıraya dizilmiş uğursuz taşların uğruna harcanmak üzere tahtaya yerleştirilmiş piyonlar olarak görmeyen kimse cazip göremez gibi görünüyor hatta.

Öte yandan, Tunç Soyer zamanında İzmir Büyükşehir Belediyesi, İkinci Yüzyılın İktisat Kongresi adıyla bir dizi etkinlik gerçekleştirdi. Her yanından iyilik, ümit fışkıran, biraz fazla iyiliğin ve ümidin biraz fazla fışkırdığı/fışkırtıldığı, buram buram plaza kokan bir şey gibi görünüyordu. Ne kadar pozitif -olduğu varsayılan- kavram varsa "ama bu olmazsa eksik kalır" denmiş, bir yerinden programa eklemlenmiş. Bir gediğe de *sadakat* iliştirmişler. "İktisat kongresinde ne alaka" denmemiş. Organizasyonu tasarlayan çok iyi, herkesten iyi, *herkesin iyiliği için kendini feda eden* insanların vardır bir bildikleri, benim aklımın ermeyeceği bir şeyler.

(Bir bildikleri olduğundan şüphe etmek de caiz. Çünkü tuhaf bir tercihle, Sırrı Süreyya Önder'i de o başlık altında konuşmaya çağırmışlar. Önder konuşmasının başlarında "Bu bir şaka olmalı diye düşündüm" demiş. "Gerçeklik dışında hiçbir şeye sadakat duymayan biriyim" diye eklemiş. Sahiden şaka gibi...)

Sadakat başlıklı bir oturuma Önder'i davet edenlerin başka tercihlerinden de, mesela iktisat kongresi düzenleyip *Sadakat* başlıklı bir oturum tesis etmelerinin sahiden bir manası olup olmadığından da şüphe edebiliriz gibi geliyor bana. Ama mevzu bu değil. Öyle görülüyor ki, asık suratlı, çatık kaşlı, her birimizin sırayı bozmadan, uygun adımla, kendilerinin verdiği istikamete yürümemizi isteyen milliyetçilere pek benzemeyen, sevimli, güler

yüzlü, disiplinsizliğimize tolerans gösterebilecek, her halükârda bizi koruyup kollamaya pek hevesli olduklarını düşünebileceğimiz özneler de sadakat kelimesine pozitif bir mana yüklüyorlar, bunu anlıyoruz. (Muhtemelen bu derginin bu sayısına tema olarak sadakat kavramını seçenler de bu ikinci gruba giriyorlardır.)

Böyle *her yolcunun çıkınında yeri olan, her damağa uyan* kavramlardan ürkerim.

Ürktüğümde de...

Kendimi emniyette hissedebileceğim limanlara sığınırım. Böyle birkaç limanım var çok şükür. Sadakat bahsini eşeleme amacıyla, birine ağır ağır yanaşmaya çalışayım.

Braitenberg adlı biri vardı, tuhaf cihazlar tasavvur ediyordu. Mesela basit bir ısı sensörüne bağlı bir motorla hareket eden basit bir model otomobil düşünün. Çevresindeki ısı yüksekse hızlanıyor, düşükse yavaşlıyor olsun. Cihazı bir süre izleyecek olursanız, onun sıcaktan korktuğuna veya nefret ettiğine, soğuğu ise sevdiğine hükmetmeniz pek zor olmaz diye tespit etmişti Braitenberg. Kafam karıştığında, kavramların kavram haritasındaki sınırları bulanıklaştığında, Braitenberg ve cihazlarına sığınmak işe yarayabiliyor yani. Braitenberg'den ilhamla, sadakat gösteren bir cihaz tasarlamaya çalışalım.

Durduğu yerde duran bir cihaz işimizi görür mü? Pek zannetmiyorum. Öyle, durup duran bir cihazın "ölü" olduğuna hükmetmek daha kolay. En azından "pili bitmiş", yani "takatsiz" olduğunu düşünebiliriz.

Yine de bir şans vermekte fayda var, hafifçe itsek, şöyle bir yerini değiştirirsek? Eğer derhal yerine dönmeye çalışıyorsa? Galiba sadakati bulduk. Sizi bilmem ama ben böyle davranan bir cihazdan pek hoşlanamayacağımı hissettim. Yeri her değiştirildiğinde kestirmeden "yerine" dönme tutumunu adlandırmam istense, "sadakat" demezdim, "takıntı" demeyi tercih ederdim.

Cihazı koordinatlarıyla değil de, bir başka nesneyle test etsek? Yani hareketlerini kontrol edebileceğimiz bir nesne olsa, o nesne bir sinyal yaysa... Test ettiğimiz cihaz da o sinyal kaynağına yakın olmaya çalışacak şekilde programlanmış olsa... Nesneyi hareket ettirdiğimizde cihazımız da hareket edecek ve hep o nesneye yakın olmaya çalışacak. Bu defa sadakati galiba sahiden bulduk. Ama benim yine içimi ısıtmadı. Neticede böyle bir davranışı gözlesem "sadakat" demek yerine "bağımlılık" demeyi tercih ederdim.

(Tam burada, elim tabakaya gitti, bir sigara çıkarıp yaktım. Esasen tam da sözünü ettiğim son cihaz gibi davranıyorum, tütün ve çay neredeyse, oraya doğru seyrediyorum. Ben dahil kimse benim için "tütüne ve çaya sadık" demiyor.)

Takatsizlik, takıntı ve bağımlılık tutumlarının her biri son derece insani, yaygın, sıradan tutumlar. Her birimiz sıklıkla takatsiz kalıyoruz, takıntılarımız var, bağımlılıklarımız var. Ancak insani ve sıradan olmaları onları hoş görmemize yetmiyor. Esasen üstünde ot bitmeyen çöller gibiler her biri. Varlar, her birimizde kâh genişliyor, kâh daralıyorlar. Genişlediklerinde biz daralıyoruz, daraldıklarında genişliyoruz.

Takatsizlik, takıntı ve bağımlılık çölleriyle çevrili bir kavram coğrafyasının ortasında belki de "sadakat" diye adlandırılabilecek bir vaha vardır. Varsa, ben bulamadım -şahitsiniz, bir hayli uğraştım. Açıkçası öyle bir vaha olsa bile, o vahaya ulaşmak için sözünü ettiğim çölleri aşmayı göze almaya değer mi, şüpheliyim. Öyle bir vahayı bulduk ve yerleştik diyelim, bir anlık gafletle çöllere düşme, çöllerde kaybolma riski de cabası...

Tu quoque mi fili*

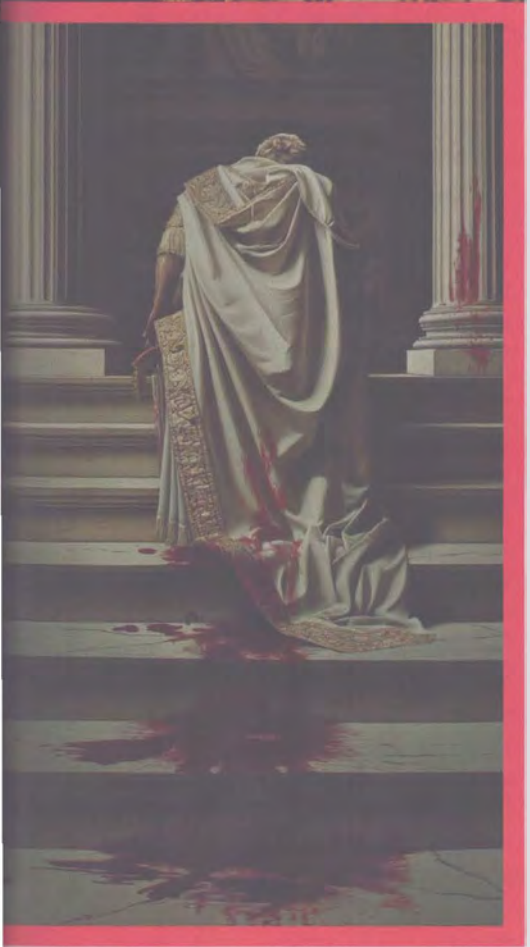

Yaşar AKDEMİR

© UĞUR HALICI @MJ

* Sen de mi oğlum? (Shakespeare'in "Julius Caesar" oyunundan. Sezar, Brutus'un vurduğu hançer yüzünden yere düştüğü sırada söylemiştir.)

Sadakat, bireysel ve toplumsal düzeyde farklı anlamlar taşıyabilir ve ahlaki kararların alınmasında büyük rol oynar.

Sadakat konusunda bir sohbet yazmak için oturduğumda aklıma ilk olarak Brutus'un Sezar'a ihaneti geldi. "Her şey, zıddıyla kaimdir" denmiştir. Bu yüzden "sadakate" dair iki satır kelam etmek için ihanetten başlamak faydalı olacak.

Efendim, derler ki Jül Sezar'ın MÖ 44 yılında suikast sonucu öldürülmesi, tarihin en dramatik olaylarından biridir. Bu olayın merkezinde yer alan Marcus Junius Brutus, Sezar'ın yakın dostu ve müttefikidir. Fakat bu görünüşe rağmen kendisi Sezar'a suikast düzenleyen, onu senatoda sırtından hançerleyen komplocuların başındadır. Brutus'un bu ihanetinin ardında yatan nedenleri sadakat kavramı açısından incelersek, karmaşık bir ahlaki (ve politik) yapı ortaya çıkar.

Sadakat, bireyin bir kişiye, gruba veya ilkeye bağlılık ve güven duygusu olarak tanımlanabilir. Bu bağlılık; dürüstlük, sadakat ve güvenilirlik gibi erdemlerle ilişkilidir. Sadakat kavramı, ahlaki ve etik değerler açısından büyük önem taşır ve bireylerin ilişkilerinde, toplumsal yapıların sürdürülmesinde ve politik bağlamda belirleyici rol oynar. Hadi biraz daha akademik dille söyleyelim; Sadakat Felsefesi, Ahlak Felsefesinin (Etik) en önemli öğelerinden biridir. Brutus'un Sezar'a ihaneti, sadakat kavramının çok yönlü ve karmaşık doğasını ortaya koyar. Sadakat, bireysel ve toplumsal düzeyde farklı anlamlar taşıyabilir ve ahlaki kararların alınmasında büyük rol oynar. Brutus'un eylemi, sadakatin her zaman basit bir bağlılık meselesi olmadığını, bazen daha büyük etik ve politik sorumlulukların bu bağlılığı aşabileceğini gösterir.

Roma Senatosu'nda işlenen cinayette Brutus, hem kişisel hem de politik sadakat arasında kalan bir figürdür. Bir yandan, Sezar'a karşı derin bir dostluk ve minnettarlık duygusu beslerken, diğer yandan Roma Cumhuriyeti'ne olan bağlılığı nedeniyle kendisini bir ikilemde bulmuştur.

Brutus'un Sezar'a olan kişisel sadakati, Sezar'ın onu himaye etmesi ve ona olan güveninden kaynaklanır. Sezar, Brutus'u siyasi kariyerinde desteklemiş ve ona çeşitli görevler vermiştir. Bu kişisel sadakat, bireysel düzeyde büyük önem taşır ve normal şartlar altında Brutus'un Sezar'a ihanet etmesini neredeyse imkânsız kılar.

Öte yandan, Brutus'un Roma Cumhuriyeti'ne olan sadakati, Sezar'ın artan gücü ve diktatörlük eğilimleri karşısında ağır basar. Brutus, Sezar'ın iktidarının Roma'nın demokratik yapısını tehdit ettiğine inanır ve Cumhuriyet'in korunması gerektiğini düşünür. (Derler ki; suikastçılar cinayetten sonra Roma halkına, "Artık özgürsünüz Roma halkı" diye seslenmişlerdir.)

Bu, Brutus'un politik sadakatinin, kişisel sadakatinin önüne geçtiği noktadır. (William Shakespeare'in Julius Ceasar oyununda şöyle bir bölüm vardır: -Sezar'ın ölümünden sonra halkın önünde bir konuşma yapan Brutus:- "Eğer bu topluluğun içinde Sezar'ın kendisini çok seven bir dostu varsa, ona derim ki Sezar'a karşı Brutus'un duyduğu sevgi, onunkinden hiç de aşağı değildi. Eğer o dost, Brutus'un niçin Sezar'a karşı çıktığını sorarsa, ona cevabım şudur; Sezar'ı daha az sevdiğimden değil, Roma'yı daha çok sevdiğimden...", "Eğer bir gün ben de Roma'ya zarar verirsem, bu hançer beni de yensin.")

Brutus'un Sezar'a ihanetinin ahlaki boyutu, sadakat kavramının karmaşıklığını gözler önüne serer. İhanet, genellikle sadakatin zıttı olarak görülse de, Brutus'un durumu bu basit ikilemden daha karmaşıktır. Brutus'un sadakat ikilemi, bireysel sadakat ile toplumsal sadakat arasındaki gerilimi yansıtır. Sezar'a olan kişisel sadakati, onun dostluğuna ve minnettarlığına dayanırken, Roma Cumhuriyeti'ne olan sadakati, halkın ve devletin çıkarlarını koruma yükümlülüğünü içerir. Bu durum, Brutus'un kişisel ve toplumsal sorumlulukları arasında bir denge kurmaya çalışırken yaşadığı içsel çatışmayı açıklar. Bu çatışma bir bakıma, politik idealizm ile ahlaki sorumluluğun da çatışmasıdır. Kişisel sadakatle toplumsal sorumluluk arasındaki çatışma, bireylerin

ahlaki kararlarını karmaşık hale getirir. Bu olay, insan doğasının derinliklerine ve ahlaki kararların karmaşıklığına ışık tutar. Sadakat kavramı, kişisel bağlılık ile toplumsal sorumluluk arasındaki dengeyi bulma çabası olarak görülebilir. Brutus, Sezar'ın öldürülmesinin Roma'nın geleceği için gerekli olduğuna inanır. Bu inanç, onu Sezar'a karşı kişisel sadakatinden ödün vermeye iter. Brutus'un kararının arkasındaki ahlaki sorumluluk, politik bir lider olarak topluma karşı duyduğu görev bilinci ile şekillenir.

Bu yorumlarımızdan sonra tarihi süreci de hatırlatalım: Brutus'un Sezar'a ihanetinin sonuçları, Roma tarihinde derin izler bırakmıştır. Sezar'ın öldürülmesi, Roma Cumhuriyeti'nin sonunu getiren iç savaşları tetiklemiş ve Augustus'un iktidarıyla sonuçlanmıştır. Brutus'un ihaneti, Cumhuriyet'i koruma amacıyla gerçekleşmiş, uzun vadede ise bu olay Cumhuriyet'in yıkılıp Roma'nın imparatorluk sistemine geçişini hızlandırmıştır.

Şimdi Brutus'u ve onun ihanetini olduğu yerde bırakıp yaklaşık 1900 yıl sonraya atlayalım. 1900'lü yılların başına gidelim ve Harvard Üniversitesi profesörü ve sadakat felsefesinin en önemli temsilcisi kabul edilen Josiah Royce'a kulak verelim biraz.

Royce'a göre sadakat, bireyin sadakatlerinin tutarlı ve ahenkli bir bütün oluşturmasını gerektirir. Bu, bireyin kendisini ve başkalarını derinlemesine anlaması ve toplumsal bağlamda sorumlu bir şekilde hareket etmesi demektir. Josiah Royce'un, 19. yüzyılın ikinci yarısının karmaşık felsefi dokusunda, dünyanın anlamsızlığı, sınırlılığı ve karanlığı karşısında metafizik ve mantık alanlarına kayıtsız kalamayan bir duyarlılıkla oluşturduğu felsefesi, moral bağlamda sadakat dediğimiz duygu üzerinde yükselir. Royce açısından bir bireyin moral bir yetkinliğe ulaşabilmesi, ancak ve ancak iradi, istekli ve esaslı bir biçimde sahip olduğu amacına duyduğu sadakat vasıtasıyla oluşturulabilecek olan ideal bir birliğin (cemaat) üyesi olması durumunda mümkündür. Sadakat, bir kişinin bir amaca içten ve eylemleriyle esaslı bir biçimde bağlanması anlamına gelir ve sadakatin temel prensibi sahip olunan amaca uygun seçimlerin ve hizmetlerin yerine getirilmesi, yani "sadakate sadık ol"dur. Böyle bir amacı seçen birey, amacının iradi, istekli ve esaslı bir biçimde seçimi ve bu seçimin kabulü ile artık amacı tarafından çevrelenen bir şey haline dönüşür. Bireyin, "amacının emirlerinden başka ne görmek için gözü ne de konuşmak için bir dili vardır". Kendi otonomisi vasıtasıyla amacını seçen herkes ortak düşünce, irade ve hislere sahiptir. Böyle bir birlik içerisinde bireyler kendi bireyselliklerini korurlar ve ancak çeşitli sosyal kurallar çerçevesinde ve toplum geneline uygun olarak belirli bir forma sokulurlar. Bir birliğin bütün üyelerini kendi birliğinde birbirine bağlayan, genel irade ile bireyin özel iradesi arasındaki çelişkiyi ya da tutarsızlıkları ortadan kaldıran şey "sadakat"tir ve bir insan sadece kendisini ve diğerlerini bütünlüğün bir kısmına bağlayan bir bağ ile sadık olabilir ve sadık kalabilir. İnsanın zihinsel donanımlarına ait olan ve doğru ve yanlış davranışlar hakkında bilgi veren vicdan, Royce'un felsefesinde, bireyin evrensel, rasyonel ve moral kurallar içerisindeki bireysel yerini bulmasını sağlayan evrensel ve rasyonel bir otorite ve de bireysel bir rehber olarak tasvir edilir. Vicdan insana nasıl yaşayacağını öğretir. Vicdanın sağladığı eğitim; taklitçi bir yapıya ve sınırlı bir varlığa sahip olan bireyin kendi iradesini uyandıran, alışkanlıklarının farkına varmasını sağlayan ve kendini ifade etmesinde etkili olan bir şekillendiricidir. Kendi şuurunu elde etmeden önce bir başka benden haberdar olan taklitçi varlıkları sadık bireyler haline dönüştürme sürecinde eğitim araçları olarak ifade edebileceğimiz unsurlar, bazı kişisel liderler, acı, keder, yenilgi, başarısızlık, hayal kırıklığı gibi duygular, özel günler ve özel törenler ile sanat, din ve tarihin etkileridir. Royce'a göre bir düşünce faydalı olduğu için doğru, doğru olduğu için de faydalıdır. Her kim uzun vadede amacına uygun olan bir yaşam birliğine ulaşırsa o, bilinçliliğin insanüstü bir seviyesine ulaşır ve doğru duygu ve yaşamın anlamını görür. Sadık olan, doğru olarak düşündüğü şeye, yani amacına hizmet eder ve doğru olanı ararsa insani yaşamların birliğini içeren amacına hizmet ediyordur. Amaç, her zaman yaşar ve doğru olan her yaşam amaç ile uyuşur. Royce'un sadakat (loyalty) doktrini, hem ahlaki hem dini bir doktrindir. O aynı zamanda manevi tamamlanma ve cesaret, sükûnet ve etkinlik, güçlülük ve vazgeçiş ister. O, evrensel birliğin şuurundan başka bir şey değildir. Bireyin birlik adına yapmış olduğu her davranış moral bir fiildir.

Ahlaki bir prensip olarak sadakat, şahıslar arasındaki her türlü ilişkide karşı tarafa güven uyandıran davranışlar ve bu davranışlara kesin bir bağlılık içermelidir. Yani sadakat, "güven uyandırma" veya "güven kazanma"dır. Bu nedenle sadakat kavramı, belli bir amaca ulaşabilmek için somut bir ilişkiyi ve bu ilişkinin taraflarca sürekli olarak korunmasını gerektirmektedir.

Görüldüğü gibi Josiah Royce, bu kavramı ayrıntılı bir şekilde analiz eder. Ona göre sadakate uygun olan objelerin ne olması gerektiği çok önemlidir. Bu bağlamda o, sadakati, bir insanın bir davaya/ideale hem gönülden hem de pratikte tamamen kendini adaması şeklinde tanımlar. Kısacası sadakati tüm ahlaki kuralların yerine getirilmesi şeklinde açıklar. Fakat bu ahlaki kurallar yerine getirilirken ister istemez insanın aklına şu soru gelir: «Ne tür bir dava/ideal sadakati içerir?» Bu soru aslında meselenin odak noktasını oluşturmaktadır. Kuşkusuz insan sosyal bir varlık olduğu için evde, işyerinde, ailede, ibadethanede birçok kişi ile birey olarak bir birliktelik sağlamaktadır. Bunun sonucunda yapacağı davranışlarda sadakatini ve bağlılığını göstermesi ondan beklenir. Eğer kişi sadık olduğu dava ya da kişilere bağlılığını göstermezse sadakatsizlikle suçlanabilir. Bu da sadakatin en önemli özelliklerinden birinin de, iradeyi ifade eden bir kavram olduğunu gösterir. Çünkü sadakat bireyin vazifesinde merkezi bir rol oynar. Eğer şu üç özellik bir kimsede yoksa biz ona sadık bir kimse olarak bakamayız:

1. Bir insan eğer sadakat sahibi (sadık) ise öncelikle onun sadık kaldığı bir davası/ideali vardır.

2. Bu kişi davasına seve seve ve tamamen kendini verir.

3. Yine o, kendi davasına olan bağlılığını devamlı ve pratik bir biçimde hizmet ettiğini göstermelidir.

Yani sadakatini sadece sözle değil, eylemle de ortaya koymalıdır. Mesela, bunu bir benzetme ile anlatmak istersek eğer, bir vatanseverin kendi ülkesine bağlılığı onu gerçekten ülkesi için yaşamaya ve ölmeye götürür; ya da bir gemi kaptanının gemisi batmak üzereyken bile yardım gelene kadar gemi mürettebatındaki en son kişinin kurtulmasını bekleyerek ölümü göze alması, onun işine olan sadakatini gösterir. Örnekleri daha da artırabiliriz. Lakin örneklerden ve yaşamdan yola çıkarak edindiğimiz izlenim bizlere, sadakatin bir dava ve amaç dışında aynı zamanda taraflar arasında verilen sözlerle de alakalı bir kavram olduğunu hatırlatır.

Royce'un sadakat felsefesi, ideal bir yaşam planına sahip olmayı gerektirmiş ve yaşamın her döneminde sadakatin değerini vurgulamıştır. Ancak bu Felsefe, aslında moral bir doktrin olma özelliği yanında bazı ideolojik düşüncelerin meşrulaştırılabilmesi için de zemin sağlar. Bu da moral bir doktrin olarak ortaya çıkan sadakat felsefesi için aşındırıcı bir özelliktir.

Tam bu noktada, Frankfurt Okulu düşünürlerinin ideoloji ve sadakat konusundaki düşüncelerini aktarmaya geçmeden önce iki kavrama değinelim.

Birincisi; Ahlaki Göreçelilik (Ethical Relativism) kuramları, sadakatin kültürel ve toplumsal bağlamlarda nasıl farklılık gösterebileceğini tartışır. Ahlaki göreçelilik perspektifine göre sadakat, belirli bir kültürün veya topluluğun normlarına ve değerlerine olan bağlılığı ifade eder.

İkinci notum da analitik felsefe ile ilgili. Analitik filozoflar, sadakati daha soyut ve mantıksal bir bağlamda ele alırlar. Bu perspektifte sadakat, bireyin inançları ve taahhütleri arasındaki tutarlılığı sürdürme yükümlülüğünü ifade eder.

Frankfurt Okulu, bildiğiniz gibi 1920'lerde Almanya'da kurulan ve Max Horkheimer, Theodor Adorno, Herbert Marcuse, Walter Benjamin ve Jürgen Habermas gibi düşünürlerden oluşan bir grup düşünürün oluşturduğu bir eleştirel teori okuludur. Frankfurt Okulu, toplumu ve kültürü eleştirel bir gözle inceleyerek, mevcut sosyal, politik ve ekonomik yapıları sorgulamayı amaçlamıştır. Frankfurt Okulu'nun sadakat kavramına yaklaşımı, eleştirel teorinin genel ilkeleri ve toplum eleştirisi bağlamında ele alınabilir ve iki ana eksende değerlendirilebilir: ideolojik sadakat ve bireysel özgürlüğe sadakat.

(Bu düşünürler, sadakati ahlaki ve etik bir boyutta da incelemişlerdir. Sadakat; yalnızca toplumsal ve ideolojik olarak değil, aynı zamanda bireylerin ahlaki duruşları ve etik sorumlulukları açısından da temel duygulardan biridir. Bu düşünürler, ahlaki sadakati bireyin kendi vicdanına ve insani değerlere olan bağlılığı olarak görürler. Modern toplumların bireyleri ahlaki açıdan yozlaştırma eğilimlerine karşı, bireyin etik değerlere sadık kalmasının, insanlık onurunun korunmasında kritik bir rol oynadığını söylerler. Örneğin Habermas, ahlaki sadakati iletişimsel eylem teorisi çerçevesinde değerlendirir. Ona göre, bireyler arasındaki etik ilişkilerde dürüstlük, açıklık ve karşılıklı saygı temel ilkeler olmalıdır. Bu ilkeler, bireylerin birbirlerine olan sadakatlerini ve toplumsal bağların güçlenmesini sağlar.)

Horkheimer ve Adorno, modern kapitalist toplumların ideolojik yapısını ve bireyler üzerindeki etkilerini eleştirirken sadakat kavramına da değinirler. Onlara göre sadakat, bireylerin mevcut ideolojilere ve toplumsal yapıların dayattığı normlara olan bağlılıklarıdır.

(Burada Kültür Endüstrisi hakkında bir parantez açmak lazım. Horkheimer ve Adorno'nun ortaklaşa yazdıkları "Aydınlanmanın Diyalektiği" eserinde tartıştıkları kültür endüstrisi kavramı, modern toplumlarda kitle iletişim araçları ve popüler kültür aracılığıyla bireylerin bilinçlerinin nasıl şekillendirildiğini ve mevcut düzenlere nasıl sadık kalmaya yönlendirildiklerini ele alır. Kültür endüstrisi, bireyleri tüketime ve konformizme teşvik ederek, eleştirel düşüncenin önünü keser ve statükoya sadakati artırır.)

(Yetmedi, bir parantez daha: Marcuse, "Tek Boyutlu İnsan" eserinde, modern toplumlarda bireylerin sahte ihtiyaçlar üzerinden yanıltıldıklarını ve böylece mevcut düzenlere sadakat gösterdiklerini savunur. Bu yanılsama yüzünden oluşan "sahte bilinç", bireylerin gerçek özgürlüklerini ve potansiyellerini fark etmelerini engeller.)

Habermas, İletişimsel Eylem Teorisi kapsamında, bireylerin özerkliklerine ve eleştirel bilince olan sadakatlerinin, demokratik ve katılımcı bir toplumun temeli olduğunu vurgular. Habermas'a göre, bireylerin iletişimsel rasyonaliteyi benimsemeleri ve tartışmacı bir kamu alanında aktif olarak yer almaları, özgürlüklerine olan sadakatlerinin bir göstergesidir.

Bundan başka bir de Negatif Diyalektik kavramı vardır. Adorno'nun negatif diyalektiği, düşüncenin dogmatik ve katı yapılardan kaçınarak sürekli sorgulayıcı ve eleştirel bir tutum takınması gerektiğini savunur. Bu kavrama göre, sadakat, bireyin dogmatik düşüncelere ve totaliter eğilimlere karşı sürekli eleştirel bir duruş sergileme kararlılığıdır. Adorno, bireyin gerçek özgürlüğünü ancak bu sürekli sorgulayıcı ve eleştirel bilinçle koruyabileceğine inanır. Adorno, negatif diyalektik kavramıyla, sadakatin sabit ve değişmez bir bağlılık olmadığını, aksine eleştirel düşüncenin sürekli sorgulayıcı ve dinamik doğasını vurgular. Yani, bireyin ve toplumun kendini sürekli yenileyen bir eleştirel bilinçle hareket etmesi gerekir.

Bu bireysel özgürlük ve sadakat ilişkilerinden başka sadakatin, toplumsal eleştiri ve dönüşüm boyutunda da analizleri vardır. Horkheimer ve Adorno, az önce bahsettiğim "Aydınlanmanın Diyalektiği" kitabında, kapitalist toplumlarda bireylerin sistematik baskılara ve manipülasyonlara karşı direnme kapasitelerine değinirler. Sadakat, burada bireylerin kapitalist ideolojilere karşı eleştirel bir duruş sergilemeleri ve bu duruşu sürdürmeleri olarak da tanımlanır. Bunun, yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal ve kolektif direniş hareketleri açısından da önemli olduğunu söylerler.

Marcuse, yine az önce söylediğim «Tek Boyutlu İnsan» kitabında, modern kapitalist toplumların bireylerin eleştirel düşünme yetilerini zayıflattığını savunur. Kitapta sadakatin tanımı, bireylerin bu baskıcı toplum yapısına karşı eleştirel bilinçlerini korumaları ve alternatif, özgürleştirici toplumsal yapılar için mücadele etmeleri olarak verilir.

Toplumsal dönüşüm açısından da bir iki örnekle bakalım konuya. Walter Benjamin, tarihin ve kültürün eleştirisi bağlamında, bireylerin geçmişe ve geleneklere sadakatlerini işlemiştir. Ancak bu sadakat, körü körüne bir bağlılık değil, tarihsel bilinçle birlikte ele alınmalıdır. Benjamin'e göre, geçmişin eleştirel bir biçimde değerlendirilmesi ve bu değerlendirmenin geleceğe yönelik umut ve dönüşüm arayışlarıyla birleştirilmesi gerekir.

Jürgen Habermas, toplumsal sadakati, demokratik katılım ve iletişimsel rasyonalite üzerinden değerlendirir. Ona göre, bireylerin demokratik süreçlere aktif katılımı ve toplumsal diyaloglara sadakatleri, toplumsal değişim ve ilerlemenin temelini oluşturur. Bu düşünür, iletişimsel eylemin bireyler arası karşılıklı anlayışı ve toplumsal dayanışmayı güçlendirdiğini savunur.

Son söz yerine:

Frankfurt Okulu mensupları, 20. yüzyılda Josiah Royce'dan sonra sadakat kavramını en çok işleyen düşünürlerdir. Onlar sadakati, çok boyutlu ve eleştirel bir perspektiften ele alırlar, bireylerin ve toplumların ideolojik, ahlaki ve sosyal alanlarda nasıl hareket etmeleri gerektiğine dair derinlemesine analizler sunarlar. Onlara göre sadakat, yalnızca mevcut düzenlere ve ideolojilere bağlılık değil, aynı zamanda eleştirel bilince, bireysel özgürlüğe ve toplumsal dönüşüme olan sürekli bağlılık da demektir. Bu şekilde, sadakatin dinamik, sorgulayıcı ve dönüştürücü doğasını vurgularlar. Bunun yanında bireylerin ve toplumların kendilerini sürekli yenilemeleri ve geliştirmeleri gerektiğini belirtirler.

Kaynakça

Roma Hukukunun Prensiplerinden Sadakat, Fritz Schulz.

Julius Caesar, Philip Freeman.

Frankfurt Okulu-,Paul-Laurent Assoun.

Sadakat Ahlakı, Önder Bilgin.

Antik Roma Tarihi, Mary Beard.

Çağdaş Felsefe, Frank Thilly.

Büyük Felsefe Sözlüğü, Ahmet Cevizci.

Siyasette sadakat sorunu

Şenol DURGUN

Milletvekili borsasının kurulduğu, siyasal partilerin siyasi mühendislik hesaplarına tabi tutularak dizayn edilmeye çalışıldığı bir yerde, siyasal sadakat mevzusu da doğal olarak biraz "lüks" kaçmaktadır. Korku ve fayda temeli üzerinden yükselen siyaset için etik ve sadakat, varlık sorunu karşısında tali kalmaktadır.

© UGUR HALICI @MJ

Genel olarak samimi bağlılığı ifade eden sadakat kavramı, siyasal alana taşındığında çok farklı uzantılara sahip olabilmektedir. Türk siyasal yaşamına taşındığında kavram müspet bir içerikten çok, menfi çağrışımları öne çıkarmaktadır. Bu durum biraz da siyasal yaşamımızın geçirmiş olduğu olaylarla, yani yaşanmışlıklarla alakalı bulunmaktadır. Türkiye; Osmanlı'nın son dönemi, yani modernleşmenin başlangıcından itibaren yoğun bir iç tartışma ortamı yaşamaktadır. Bu tartışmalar istikrarlı ilişkiler oluşturmada veya sürdürmede sorunlar çıkarabilmektedir. Bu durum sadakat kavramının sıklıkla gündeme oturmasına neden olabilmektedir. Sosyal ve siyasal alanın hareketli ve değişken bir zemine sahip olması, çoğunlukla da istikrarsız ilişkilere neden olması; sadakat kavramının ötekisi olarak ihanet, döneklik vs. gibi kavramların bolca tedavülde yer almasına yol açmaktadır. Nitekim modern zamanlarda Türk siyasal yaşamında bu kavramların dolaşmadığı bir dönem neredeyse hiç olmamıştır.

İhanetin, dönekliğin yarattığı tahribata ya da güvensizlik ortamına karşı çözüm arayışı, acaba sosyal çözülme veya çürüme üzerinden hareketle mi veya bir ahlak sorununa indirgenerek mi ele alınmasını gerektirmektedir? Olayın bu tarafları olmakla birlikte, salt bu noktalar üzerinden yaklaşmak, sorunun sadece bir tarafına değinmek olur. Zira sadakat sorunu geniş bir sorun olup, birçok yönleri bulunmaktadır. Biz burada bu sorunun daha çok siyasi yönlerine değinerek konuya belli ölçülerde dikkat çekeceğiz.

***

Yazının başlangıç kısmında da değindiğimiz gibi, 200 yılı aşkın bir süredir Türkiye önemli değişim sancısı içerisindedir. Biraz da zaruretlerin gereği olarak başlayan bu değişim sancılarının siyasal ve toplumsal alandaki yansımaları ağır olmuştur. İmparatorluk zamanlarında başlayan bu değişim bir devri bitirerek, yeni bir dönemi başlatmıştır. Gerek arkaya itilen dönem için gerekse yeni dönemde sosyal, kültürel ve siyasal alanda çok farklı gelişmeler, ittifaklar ve çözülmeler olmuştur. Bu ittifaklar ve çözülmelerde başlıca öne çıkan kavramlardan biri ise sadakat konusu olmuştur. Yapılmak istenen değişim için içerisinde bulunulan ortamının istikrarlı ya da güvenilir koşullara sahip olmaması, değişim amaçlı bir araya gelen birlikteliklerde erken çözülmelere ve dağınıklıklara yol açmış oldu. Bu tarz çözülmelerin analizi ise sosyokültürel veya siyasal temel üzerinden hareketle yapılmaktan çok, siyasal veya toplumsal alandaki aktörler üzerinden yapılarak ya da değerlendirme kolaylığına kaçılarak, kişisel sadakat kavramı etrafında yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu durum Türk siyasal yaşamında sadakat, ihanet, döneklik vs. gibi bazı kavramların neredeyse her dönem bolca arz-ı endam etmesine vesile olmuştur. Nitekim bununla ilgili örnekler Osmanlı-Türk modernleşme tarihinin başlangıcından günümüze sayılamayacak kadar çoktur. Daha Kurtuluş Savaşı esnasında, sosyal ve siyasal sorunlara çözüm bulmak veya vatanı kurtarmak ülküsüyle yola çıkanların bir süre sonra "başlangıçtaki ahde uymadıkları, ihanet içerisinde hareket ettikleri" ithamları (sözgelimi Çerkes Ethem olayı gibi) öne çıkmıştı. Bu olay sadece Kurtuluş Savaşı gibi vatan savunmalarında değil, siyasal gruplaşmalar ya da ihtilaflarda da vuku bulmuş ve bu konuda çok sayıda örnek olaylar mevcuttur. Sadakat, ihanet vs. gibi kavramların etrafında mevcut gündemin meşgul olması, aslında değişim çalışmalarının belli bir düzene oturtulamamış olmasının sonucu olmasından dolayı, geçerliliğini korumaya hâlâ devam etmektedir.

Elbette, köklü bir değişim içerisine giren toplumlarda dönüşüm ve istikrar kolay sağlanamamaktadır. Dönüşüm ve istikrar temin edilemediği için, yapılmak istenen dönüşüm için başlangıçta belirlenen ve de "elzem" teşkil ettiği düşünülen noktalara karşı hassasiyetlerde devam etmektedir. Yani eğer değişim durumu vatan ve milletin selameti için yapılıyorsa, süreç tamamlanana kadar bu hassasiyet devam etmekte ve konu ile ilgili değerlendirmelerde bu doğrultuda, yani rasyonel bir zeminden çok hissi bir temelden hareketle yapılmaya çalışılmaktadır. Aradan geçen bunca yıla rağmen dönüşüm sürecinin tamamlanamaması, hâlâ olağanüstü koşullarda dönüşüm sürecinin devam ettiği hissiyatı, normalleşmeyi geciktirmekte ve normal koşullarda yaşamayı da güçleştirmektedir. Zira olağanüstü koşullar mantık ve rasyonel bir çerçevede değil olağanüstü hissiyat içerisinde hareket edilmesini getirmektedir. Diğer bir ifadeyle, rasyonalitenin arka plana itildiği hissiyatının öne çıktığı durumlarda, değişen duygu durumlarına göre mantıklı ve rasyonel bir konuşma imkânı kalmamaktadır. Ülkenin adete Kurtuluş Savaşı koşullarındaki atmosfer içerisinde değerlendirilerek hareket edilmesi talep edilmektedir. Böyle bir ortam da siyasal sorunlar aciliyet kesbettiği için, fikriyattan ziyade siyasal aktörlerin öne çıkarıldığı, sorunların da bu aktörlere bağlı olarak kişiselleştirilerek çözümlerin arandığı ya da siyasi mücadelelerin yapıldığı bir durum yaratmaktadır. Haliyle sorun çözme işi ve sanatı olarak görülen siyasal alanın, siyasi aktörlerin kendilerinin öne çıkarılmasından ya da konuşulmasından ötürü, ülkesel alandaki sorunların tartışılmasına fırsat bırakmayacaktır.

***

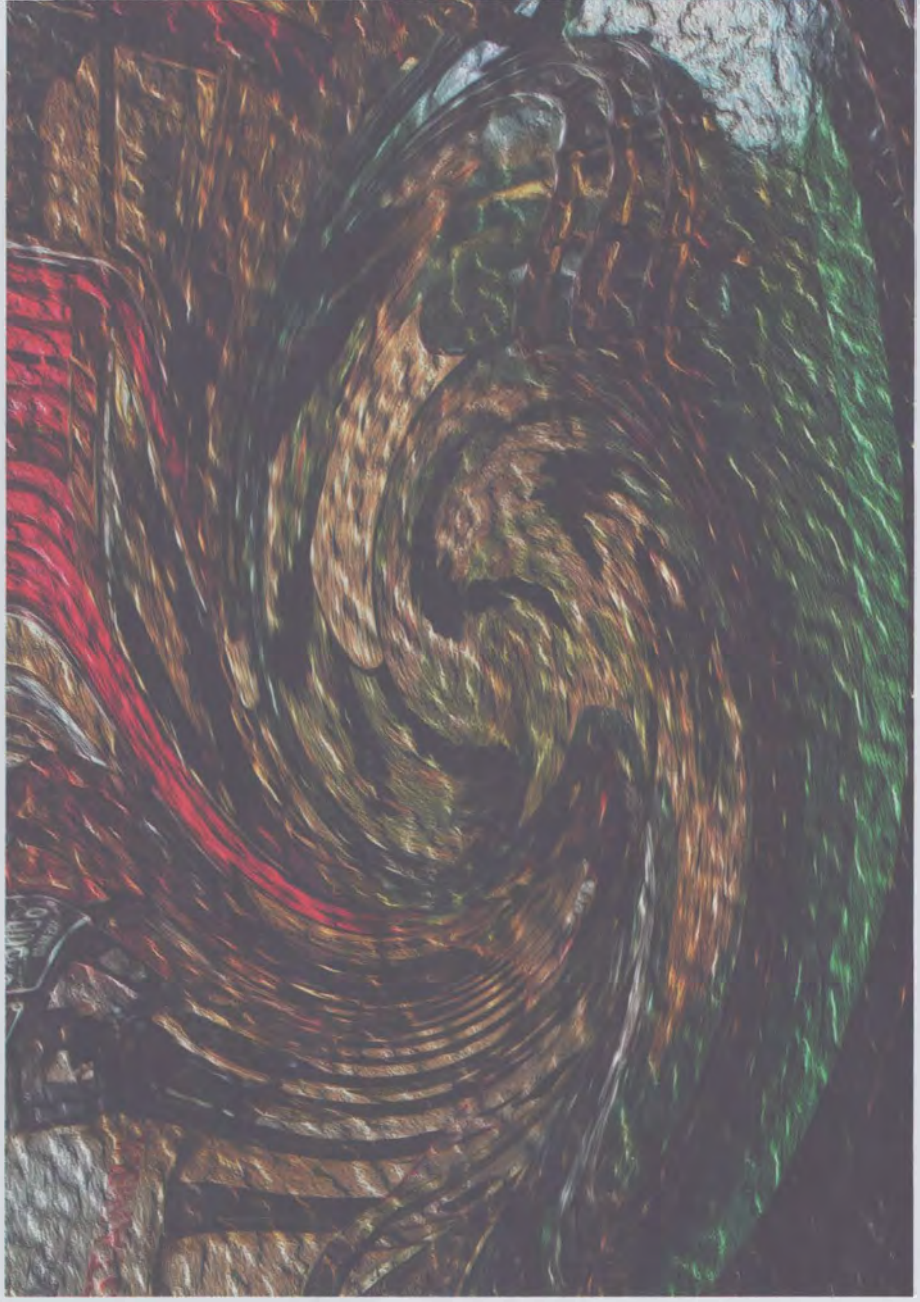
Mezkûr durumu biraz daha somutlaştırmak gerekirse, modernleşme tarihimiz sürecinde çok sayıda örnek olayla karşılaşacağımızı az önce de beyan etmiştik. Bu durumu biraz açarsak, sözgelimi son dönem Osmanlı entelijansiyasının tartışma konusu genel olarak "Bu devlet nasıl kurtulur?" sorusu üzerineydi? Cumhuriyet'in kuruluşuyla sorunun bir nebze olarak tamamlandığı görülse bile, devletin ve milletin kurtuluşu için bu soru iç siyasi tartışmalarda asla eskimemiş, neredeyse her sohbet veya resmi ya da gayr-i resmi toplantılarda güncelliğini korumaya devam etmiştir. Nitekim bunun için yaşanılan süreç içerisinde neler yapılmadı ki? Gerekirse "ülkenin selameti" için darbeler bile yapılmıştı. Bu konuda ilk

olan ve Türk siyasetinde günümüze kadar neredeyse her on yılda bir yapılacak darbelere kapı aralayan 1960 askeri darbesi, "uçuruma sürüklenen ülkenin kurtarılması" için yapılmıştı. Halk tarafından seçilerek işbaşına gelen, ancak ülkenin belirlenen çerçevede gidişatına sadakat yönünden kuşku duyulan siyasetçilere karşı, zor kullanarak iktidardan uzaklaştırılmışlardı. Benzer durum sonraki zamanlar için de geçerliydi. Sonraki yıllarda da seçilmiş siyasetçilere karşı darbe veya darbe tehditleriyle görevlerinden el çektirilme veya üstlendikleri görevlerini icra edemez durumlara sürüklemeler söz konusu olmuştu. Buradaki sorun, sistemin işleyişi ile ilgili konan kaidelere sadık hareket etmenin de işe yaramaz olması, hatta ona sadık hareket etmenin de sorun olarak öne çıkarılabilmesidir. Nitekim 1960 darbesini yapanlar, Demokrat Parti yönetimini "1924 Anayasası'na sadık olmamakla", onu "ihlalle" suçlamışlar ve yargılamışlardı. Ancak DP ile ilgili anayasaya sadık hareket etmemek ithamlarına karşın, darbeciler hem darbe yapmak hem de anayasayı kaldırmak yönünden mevcut anayasaya sadık hareket etmedikleri gibi, onu yürürlükten de kaldırmışlardı. Yani kendilerinin uymadıkları ve hatta kaldırdıkları anayasa ve kanunlara DP'nin uymamasını siyasal iktidarı devralmak için gerekçe yapmışlardı. Buradan da görüldüğü üzere DP'nin anayasa ve kanunlara sadakatsizliğini "yargılayanlar" vardı. Ama DP'yi yargılayanların mevcut anayasa ve kanunlara sadakatsizliğini yargılayanlar yoktu.

Bu ve buna benzer ve her yönüyle çelişki arz eden olayların temelinde ise, yapılan reformlarla ortaya çıkan ancak bir türlü rayına oturtulamayan siyasal ve sosyal istikrarsızlık yatmaktaydı. Ortada o kadar memnuniyetsiz durumlar vardı ki, buna dönük olarak her gün yeni tedbirler, düzenlemeler ya da ittifaklar yapılmakta, ancak yapılan düzenlemeler ya da ittifaklar da bir işlev görmekten çok, mevcut nispi dengenin daha da geriye gitmesine yol açmaktaydı. Bu duruma belki en çarpıcı örnek siyasal partiler alanındaki gelişmelerden hareketle verilebilir. Geç Osmanlı-Türk modernleşmesi sürecinde modern anlamda siyasal partilerin varlığı ilk kez geç Osmanlı döneminde ortaya çıkmış, hatta bir ara II. Meşrutiyet sonrası dönem siyasal partilerin varlığı ve rekabeti yönünden oldukça demokratik çeşitlilik yansıtacak gelişmeler ortaya çıkmıştı. Ancak dönemin genel siyasi atmosferinden dolayı, mevcut siyasal parti yapılanmaları istikrara katkı sunmaktan çok istikrasızlığı artıracak gelişmelere neden olmuş, yani beklenen faydanın sağlanamamasından ötürü çoğunlukla "tasfiye" edilmişti. Özellikle Cumhuriyet'in tek parti dönemi uygulamaları, biraz da II. Meşrutiyet sonrası rekabetçi siyasal yapının getirmiş olduğu deneyimler çerçevesinde şekillenmişti. Elbette bu yapılanmada dönemin genel siyasi iklimin önemli etkisi vardı. Zira iki dünya savaşı arasındaki dönemde genel siyasal iklime uygun düşen tek partili yönetimlerin II. Dünya Savaşı'nın müsebbipleri olarak görülmesinden ötürü tasfiye edildiği bir süreç başlatmıştı. Yani yeni dönem çok partili siyasal yapıların varlığını gerektirmişti. Genel olarak Batı dünyasında buna uygun başlayan değişime Türkiye de II. Dünya Savaşı sonrası dönemde ayak uydurarak hareket etmiş ve bundan sonraki dönemler, Türk siyasal yaşamı açısından birden fazla siyasal partinin bulunduğu yıllar olarak devam etmiştir. Ancak bugünün Türkiye'sinden geriye doğru baktığımızda Türk siyasal yaşamının yüksek oranda bir partiler mezarlığına dönüştüğünü söylemek de abartı olmasa gerektir. İstikrarlı bir siyasal ve sosyal yapının olmaması, her değişen koşulda yeni yeni oluşumların arz-ı endam etmesi ve yine koşullar değişince bunların çoğunlukla ortadan kalktığı bir süreç yaşanmaktadır. İstikrarlı olmayan bu durum, siyasi ahlakın ve tutarlı siyasetin teşekkül etmesinde engelleyici bir rol oynamaktadır. Oysa tutarlı ve oturaklı siyasal çizgi, istikrarlı sosyal ve siyasal zemin aramaktadır. Bu duruma en uygun örnek olarak İngiliz siyasal parti örgütlenme biçimini verebiliriz.

İngiliz örneğine baktığımızda, bugün yasama organında bulunan ana akım siyasal partilerin uzun bir siyasal geçmişi olduğunu görüyoruz. Siyasal örgütlenmesinin sosyal alandaki gelişmeler üzerinden hareketle kurulmasından ötürü, Türkiye'de olduğu gibi neredeyse her on yılda bir partilerin yasaklandığı veya kapatıldığı durumlar bulunmamaktadır. 20. yüzyılın başından bugüne İngiliz siyasetinde ana arteri oluşturan Muhafazakâr ve İşçi partileri, sadece ülke yönetimleriyle ilgili değil istikrarlı siyasal bir kimlik ve etik oluşturmada da fonksiyon görmekte, siyasal anlayış ve ahlaka uygun bir çizgi tutturabilmektedir. Bu durum Türkiye açısından çok aranan bir durum olup, yer yer iç siyasi tartışmalarda konu olmaktadır. Çünkü iç siyasi savrulmaların yoğun olduğu Türkiye'de, siyasal etik ve sadakat başlıca sorun alanlarından biri olarak görülmesinin yanı sıra, ülke sorunlarının çözümsüzlüğündeki en önemli kaynaklardan biri olarak da dile getirilmektedir. Diğer bir ifadeyle, siyasal çizgilere sadakatsizliğin yoğun olarak yaşandığı ülkemizde, milletvekili transferlerinden tutun da parti değiştirmelere kadar birçok "tutarsız" eylemin varlığı, Türkiye siyasetinde neredeyse olağan bir durum halini almıştır. Milletvekili borsasının kurulduğu, siyasal partilerin siyasi mühendislik hesaplarına tabi tutularak dizayn edilmeye çalışıldığı bir yerde, siyasal sadakat mevzusu da doğal olarak biraz "lüks" kaçmaktadır. Korku ve fayda temeli üzerinden yükselen siyaset için etik ve sadakat, varlık sorunu karşısında tali kalmaktadır. Oysa İngiliz örneğinde öne çıkarmaya çalıştığımız siyaset için böyle bir "güvensizlik" durumu söz konusu değildir. Gerek Muhafazakâr gerekse İşçi partilerinin tarihinin 100 yılı aşkın bir geçmişe uzanması; merkez ve taşra teşkilatlarını en ince ayrıntısına

kadar kurumsal geleneklerini, ananelerini, ideolojik vizyonlarını oluşturdukları için siyasal savrulmalara yol açacak ortamlardan uzaklaşmışlar ve belli bir denge kurmuşlardır. Bu durum ülke içi siyasal işleyiş ve düzen yönünden önemli bir kazanım sağlamaktadır. Türkiye açısından baktığımızda ise, anılan durum aranılan durumdur. Zira Türk siyasal yaşamında günümüzde mevcut olan siyasi partiler kendi ananelerini ve teamüllerini oluşturacak kadar bir tarihe sahip olmadıkları için siyasal istikrar göstermekte zorlanmaktadırlar. Bundan dolayı Türkiye'de siyasal partilerde lider kültü hâkim konumda olup, partilerin varlığı da çoğunlukla lidere bağlı olarak gelişmekte, neredeyse liderin ömrü ile partinin siyasi ömrü eşdeğer bir konum kazanarak devam etmektedir. Böyle bir durumda ise partiye, partinin siyasal çizgisine, anlayışına sadakatten çok, lidere sadakat öne çıkmakta, sosyal ve siyasal sorunlara çözüm arayışları da bunun üzerinden yürütülmeye çalışılmaktadır. Bu da Türk siyasetindeki ufuk daralmasının en önemli açmazlarından biri olmaktadır. Bu durum sadakat tartışmalarının da boyutunu daraltmaktadır. Yani düşünce ve anlayışa sadakatten çok lidere/kişiye sadakat öne çıkarılmakta ve etik anlayışı da bunun üzerinden kurgulanmaya çalışılmaktadır.

© TANJU AKLEMAN

Özetle, çok partili demokratik siyasete geçildikten sonra neredeyse her on yılda bir yapılan darbelerle, siyasal ve kurumsal sadakat dumura uğratılmış ve İngiliz siyasal parti örneklerinde olduğu gibi genelde partilerin kurumsallaşmasında önemli olan örf, anane ve gelenekler oluşamamıştır. Özellikle siyasal partilerin siyasal varlığına dışarıdan yapılan müdahaleler, kurumsallaşmalarının önüne geçmiştir. Nitekim bugün en eski parti diye bilinen ve varlığı Cumhuriyet'in kuruluş yıllarına kadar götürüldüğü ileri sürülen CHP, siyaset dışı müdahaleler yüzünden kurumsal devamlılığını sağlayamadığından, az önce ifade edildiği anlamda kurumsallaşmış bir parti olarak ondan söz etmemiz mümkün değildir. 12 Eylül 1980 darbesi ile kapatılan, daha sonra siyasi partilerin eski isimlerini kullanması hakkındaki yasakların kaldırılmasıyla, 1980'lerin sonlarına doğru yeniden kurularak siyasi yaşama giriş yapmıştı. Oysa 12 Eylül 1980 darbesi ile diğer bütün partiler gibi CHP de kapatılmış, yasaklı hale getirilmişti. Siyasete, siyaset dışı unsurların müdahalesiyle, bu durum mevcut CHP kadroları açısından da dağınıklık yaratmış; siyasi çizgi açısından sadakatsizlik, ihanet vs. gibi ithamların bolca öne çıktığı bir dağılma/savrulma süreci yaşanmıştır. Benzer durum diğer partiler için de geçerliydi. Ancak onların çoğu (MHP hariç) 1980 öncesinin parti isimleri ile değil, yeni parti isimleriyle yola çıkmayı tercih etmişlerdir. Bununla beraber bu dönemde kurulan partilerin pek çoğu, hatta Türk siyasetinde iktidara gelen partiler bile (ANAP, DYP, DSP vs.), bugün nerdeyse siyaseten silinmiş durumda bulunmaktadırlar. Bu durum güvensiz bir siyasal yapılaşmanın getirdiği bir sonuç olsa gerektir. Zira yasal düzenlemelerin yeterince güvence vermediği bir siyasal zeminde, yasalara sadakat gibi kavramlar askıda kalmaktadır. Böyle bir durumda varoluşsal endişeler öne çıktığında, siyasette savrulmalar bu meyanda normallik kazanmaktadır. Bundan dolayı, bugünün Türkiye'sinde parti değiştirmek ya da milletvekili transferleri, olağandışı durumdan çok olağan bir davranış kabul edilmektedir.

© UĞUR HALICI @MJ

Sadakat

İnsan hayatında ilişkilerin temeli

Sadakat, kişinin iç huzurunu ve barışını korumak için gereklidir.

Nedim BAHÇEKAPILI

Bu yazımızda insanların ilişkilerinin temelini oluşturan ancak asrımızda modernitenin getirdiği düşünce ve hayat tarzıyla bir hayli örselenen "sadakat" kavramı üzerinde durmaya çalışacağız. Sadakat kelimesi, sözlükte "sıdk" (doğruluk, dürüstlük) kökünden türemiş olup içten bağlılık anlamına gelir. Bir terim olarak ise, bir kişinin başkalarına ya da bir amaç veya inanç uğruna bağlılık, samimiyet ve güvenirlik göstermesini ifade eder. Dolayısıyla sadakat insan ilişkilerinde güçlü bir bağlılık ve güven duygusunu besler ve sürdürür. Bu yönüyle sadakat ilişkilerimizin sağlam temellerinden biridir ve insan hayatında önemli bir yere sahiptir. Sadakat ister aile ister arkadaşlık isterse çevre ve iş ilişkilerinde olsun, güven ve bağlılığın en temel ifadesidir. O sadece diğer insanlara karşı sorumluluk duygusunu ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda kişinin kendi değerlerine ve inançlarına olan bağlılığını da ifade eder. Bu açıdan sadakat insan ilişkilerinde önemli bir değer olan güvenin temelidir. Bir ilişkide sadakat varsa, insanlar birbirlerine güven duyarlar. Sadakat, ilişkilerdeki sağlamlığı ve dayanıklılığı artırır. İnsanların birbirlerine olan saygılarını ve değerlerini korumalarına yardımcı olur.

Evlilik ve aile ilişkileri denilince ilk akla gelen hususlardan birisi sadakattir. Çünkü o evlilik ve aile hayatının olmazsa olmazlarındandır. Eşler arasındaki sadakat, sağlıklı bir evlilik için temel bir gerekliliktir. Eşler birbirlerine olan sadakatleriyle, karşılıklı saygı ve anlayış geliştirirler. Zira nikâh, bir akit olduğu gibi aynı zamanda bir ahittir. Tarafların nikâh anında birbirlerine verdikleri sözlere ve evlilik sözleşmesine bağlı kalmaları sadakatin gereğidir. Ahde zarar verecek her türlü davranıştan uzak durmak gerekir. Eşler birbirini ne kadar severse sevsin günün birinde bir hıyanet-aldatma yani sadakatsizlik durumunda aileyi ayakta tutmak için sevgi kâfi gelmeyebileceği gibi taraflar arasında saygı da kalmayacaktır. Birbirlerine olan sadakat ve bağlılığı yitiren eşlerin evlilik hayatını sürdürmesi mümkün değildir. Ebeveynler ve çocuklar arasındaki sadakat, aile içindeki sevgi ve saygının temelini oluşturur. Aile içinde sadakat, aile üyeleri arasındaki bağların güçlenmesini ve sağlam bir aile yapısına kavuşulmasını sağlar. Sadakatsizlik ilişkilerde ve bireyde derin duygusal yaralar açar. Duygusal acılar intikam duygusunu besler, kişisel gelişim engellerini beraberinde getirir.

Esasında sadakat-bağlılık, sadece evlilik süreciyle sınırlı olmayıp hayatın tüm alanlarında olması gereken bir ilişki biçimidir. Arkadaşlık ilişkilerinin kurulması ve yürütülmesinde de sadakat önemli bir faktördür. Bir arkadaşlık ilişkisinde sadakat, arkadaşların birbirlerine güvenle duygusal destek sağlamasını ve birlikte zorluklarla başa çıkmasını sağlar. Bu da ilişkinin sağlamlığını artırır.

İş ilişkisinde de sadakat önemli bir değerdir. İşverenler, çalışanlarına sadakat gösterdiklerinde, çalışanlar da işlerine olan bağlılıklarını artırır ve işyerinin başarısına katkıda bulunurlar. Aynı şekilde, çalışanlar da işverenlerine sadakat gösterdiklerinde, işyerindeki motivasyon ve verimlilik artar. Kapitalist düşünce ve yaklaşımlarda işçi-patron problemlerinin, çatışmalarının temelinde de sadakatsizlik yatar. Karşılıklı sadakat duygularının beslenmesi ve korunması iş dünyasında barışı sağlar, birçok problemin çözülmesinde etkili rol oynar.

Çevreye ve doğaya sadakat, şehrin mimarisinin ve yeşil alanlarının korunması ve gelecek nesillere aktarılması için kaçınılmazdır. Yaşadığımız şehre bakacak olursak, Boğaz'ın muhteşem manzarası ve şehrin yeşil alanları, insanlara doğaya olan sadakati hatırlatır. İstanbul'da yaşayanların, şehrin doğal güzelliklerine sahip çıkarak gelecek nesillere aktarmaları bu şehre duyulan sadakatin bir ifadesidir. Şehirlerin korunmuş doğası ve mimarisi sadakatin bir simgesidir. Ayasofya ve Sultanahmet Camii gibi tarihi yapılar, şehre ve çevreye sadakatin bir ifadesidir. İstanbul'un sokaklarında dolaşırken, bu muhteşem yapıların görkemi karşısında duyulan hayranlık, şehre duyulan sadakatin bir göstergesidir.

Ancak, sadakat her zaman tek taraflı değil karşılıklı olmalıdır. İlişkilerde karşılıklı sadakat, her iki tarafın da güven duygusunu güçlendirir ve ilişkiyi dengeler. İlişkide bir tarafın sadakatsizliği, diğer tarafın güvenini sarsar ve ilişkiyi zayıflatır. Üzülerek belirtmeliyim ki çağımızda modernitenin getirdiği hayat felsefesinde maddiyat ve menfaat ön plana çıktığı için insanların sadakat duygularında da zayıflama görülmektedir. Merhum Nâzım Hikmet şu cümlelerinde kapitalizmin tesiriyle zayıflayan sadakat duygularına işaret ederek ince bir göndermede bulunur:

"seni kaybedersem,"
diyorsun,
"yaşayamam!"

Yaşarsın karıcığım,
kara bir duman gibi dağılır hatıram rüzgârda;
yaşarsın, kalbimin kızıl saçlı bacısı,
en fazla bir yıl sürer
yirminci asırlarda
ölüm acısı."

İslam›da sadakat: imanın temel taşı

İslam, sadakatin ve güvenin değerini vurgulayan bir din olarak bilinir. Müslümanlar için sadakat, inançlarını, değerlerini ve ahiret hedeflerini korumak için temel bir gerekliliktir. İslam'ın kutsal kitabı Kuran, sadakati sık sık vurgular ve Müslümanlara diğer insanlarla, Allah'la ve kendi iç dünyalarıyla olan ilişkilerinde sadık olmalarını emreder.

Sadakat, ilk olarak Allah'a olan bağlılıkla başlar. Müslümanlar için en yüce sadakat, Allah'a olan teslimiyet ve itaattir. Kuran'da, "Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının, sadıklarla beraber olun" (Tevbe Suresi, 119) ifadesi yer almaktadır. Bu ayet, Müslümanlara Allah'a karşı gelmekten kaçınmaları ve sadık kişilerle birlikte olmaları gerektiğini hatırlatır. Sadakat, Allah'a olan sevgi ve bağlılığı ifade etmenin bir yolu olarak görülür.

İslam'da sadakat insanın rabbi ile olan ilişkilerinde olduğu gibi insanlar arasındaki ilişkilerde de önemlidir. Müslümanlar, aileleri, komşuları, dostları ve toplumlarıyla olan ilişkilerinde sadık olmalıdırlar. Kuran, "Ey iman edenler! Allah için adaleti gözetin; bir topluluğa olan kininiz, sizi adaletsizliğe sevk etmesin. Adaletli olun, çünkü bu, takvaya daha yakındır" (Maide Suresi, 8) şeklinde Müslümanlara diğer insanlarla olan ilişkilerinde adaleti ve sadakati korumalarını emreder. "Ey müminler sözleşmelerinize bağlı kalın" (Maide, 1) "Ahidlerinizden sorumlusunu." (İsra, 34) ayetleri, Müslümanların adaletli ve sadık olmalarının Allah'a olan itaatlerinin bir yansıması olduğunu belirtir.

Ayrıca, İslam'da sadakat, kişinin kendi iç dünyasıyla olan ilişkisinde de önemlidir. Müslümanlar, nefislerini kontrol etmeli, kötülüklerden kaçınmalı ve iyilikleri yaymalıdırlar. Kuran'da, "Allah'a ve Rasulüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; yoksa korkuya kapılırsınız, gücünüz tükenir" (Enfal Suresi, 46) ifadesi yer alır. Bu ayet, Müslümanlara iç dünyalarında Allah'a ve peygamberine sadık olmalarını ve birbirleriyle çekişmeden uzak durmalarını emreder. Sadakat, kişinin iç huzurunu ve barışını korumak için gereklidir.

Sonuç olarak, İslam'da sadakat, imanın temel bir parçasıdır. Müslümanlar, Allah'a, diğer insanlara karşı olduğu gibi kendi iç dünyalarında da sadakatlerini korumalı ve geliştirmelidirler. Sadakat, İslam'ın öğretilerinin hayata yansımasıdır ve Müslümanlar için ruhsal bir bağlılık ve huzur kaynağıdır.

Hz. Peygamber bir sadakat abidesiydi. Hayatı boyunca sözüne, söylemine ve inancına hep sadık kalmış ve böyle tanınmıştır. Önemli bir örneklik ortaya koymuştur. Düşmanları bile bu konuda kendisini takdir etmiştir. Sahabe-arkadaşları içerisinde sadakatin sembolü olmuş birçok isim yetiştirmiştir ki Hz. Ebu Bekir bu konuda ilklerden sayılır. Hz. Peygamber'e gösterdiği sadakatten dolayı "Sıddık-çok sadık" lakabıyla anılmıştır. Aynı şekilde Hz. Ali de sadakatiyle Hz. Peygamber'i memnun etmiş ve "Murteza-kendinden razı olunan" lakabıyla anılmıştır. Peygamberimiz sadakatten ayrılmamak gerektiğini şu ifadeleriyle beyan etmiştir: Sadakatten-doğruluktan ayrılmayın. Çünkü sadakat/doğruluk (insanı) iyiliğe, iyilik de cennete götürür. Kişi devamlı doğru söyler ve doğruluktan ayrılmazsa Allah katında 'doğru-sıddık' olarak yazılır. Yalandan sakının! Çünkü yalan (insanı) kötülüğe, kötülük de cehenneme götürür. Kişi devamlı yalan söyler, yalan peşinde koşarsa Allah katında 'yalancı-kezzab' olarak yazılır." (Müslim, Birr, 105)

İslam dininde sadakatin zıddı olan nifak-münafıklık çok eleştirilen huylardandır. Peygamberimiz münafıklığı kötülemiş ve üç belirtisine vurguda bulunarak şöyle demiştir: "Konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiği zaman sözünde durmaz, kendisine itimat edilip bir şey emanet edildiğinde emanete hıyanet eder." Dikkatle bakıldığında bu üç özelliğin temelinde sadakatsizlik yattığı görülmektedir. Zira konuştuğunda yalan söyleyen kimse sözde sadakatsiz davranmıştır. Verdiği sözü tutmayan kimse ahdine karşı sadakatsizlik yapmıştır. Emanete hıyanet eden kimse ise kendisine emanet edilene karşı sadakatsizlik göstermiştir. Neticede münafıklarda bir sadakat sorunu vardır. Onlar bu sayılan özellikleriyle sadakat düşüncesini ihlal etmişlerdir.

Az önceki ayet ve hadislerden anlaşılacağı üzere sadakat, insanın hem dünyada hem de ahirette yüzünün ak olmasını sağlayacak ve kişiyi cennete ulaştıracak önemli bir haslet-özelliktir. İyi bir birey, hayatın tüm aşamalarında kendisine, Rabb'ine ve başta eşi olmak üzere bütün insanlara karşı sadakat üzere yaşamaya gayret etmelidir. Ailenin ve toplumun güvencesi olarak niteleyebileceğimiz sadakatten ayrılmamak ve sadıklarla karşılaşmak dileğiyle...

Feminist sadakat

Hande ÖĞÜT

Günümüzde hâlâ dini, geleneksel, kültürel, popüler anlatılara, temsillere, mitlere, imgelere, öğretilere göre, tıpkı ahlak ve namus gibi sadakatin göstereni de göstergesi de kadındır. "Karısına sadık bir koca" tanımı, şaşırtıcı ve ilgi çekicidir, hatta "kadının ne yapıp da adamı bağladığı" dedikodu konusudur. Ama "kocasına sadık bir kadın" ilgi çekmez, normatiftir, doğal olarak olması beklenendir. Sadakatsizlik erkeğin elinin kiri, bunu temizleyecek olan ise kadının sadakatidir.

Birbirine yakın ama farklı anlamlan var sadakatin. Dilimize geldiği Arapça kökünе bakarsak sıdk, yani doğruluk, dürüstlük; sözlüklere göreyse içten ve duygusal bağlılık, sağlam, güçlü dostluk, vefa, hakikate uygunluk anlamlanna geliyor. Kimileri sadakatin sadece kişiler arasında gerçekleşebileceğini savunurken, kimileri ise bir ülkeye, felsefeye, davaya, gruba veya ideolojiye bağlılık olarak açıklıyor. Ne olursa olsun, bağlılık yemininin arkasında durmayı, hiçbir şüphe ve tereddüt duymaksızın teslim olmayı gerektiren sadakat olgusu ilk olarak aile içinde öğreniliyor ve kanunlarla, kurallarla, gelenekle, kültürle, piyasa şartlarıyla belirleniyor, belletiliyor. Aileye, millete, dine, efendiye, lidere, Yaradan'a, vatana, babaya, kocaya, patrona gönüllü bir sadakat göstermemiz bekleniyor.

Bütün ahlaki erdemlerin tamamlayıcısı olarak gösterilen sadakat, peki, körü körüne teslimiyet, geleneksel bir mecburiyet ve eleştirel bilinçlilikten yoksunluk mudur? Sadık olduğumuz şeyi kendimiz seçip, onu eleştiremez miyiz, oradaki öğretiye, ideolojiye ya da her neyse kurallara karşı şüphe duyup analiz edemez miyiz?

Amerikan idealizminin kurucusu Josiah Royce sadakati, zorunlu bir ilişkilenme değil, kişinin bir davaya özgür iradesi ve kişisel seçimi ile bağlılığı olarak açıklıyor. Sadakat sözcüğü her ne kadar kendi başına bir erdem olarak görülse de aslında kendisine nesne olarak aldığı şey aracılığıyla bir erdem olabilir Royce'a göre. Adalet, hayırseverlik, çalışkanlık, bilgelik vb. bütün erdemler, ancak sadakatle tanımlanabilir.[1]

Royce'un tanımladığı bu haliyle bana (da) uygun/ideal gelen sadakat etiği, hem bir aracıdır hem de diğer erdemlerin varlık koşulu. Değerlerin ve erdemlerin neden, niçin ve neler dolayısıyla var olduğunu gösteren şeydir. Adil kişilerin sadakati olmasa adalet olur mu? Barış ve hayır yanlısı kişilerin sadakati olmasa iyilik olur mu? Feministlerin sadakati olmasa kadınlar özgürleşebilir mi ve kadınların sadakati olmasa feminizm(ler) olur mu?

Kendimi bilinçli bir şekilde kurup bildiğimden bu yana, özgür irademle bağlandığım feminizme, tüm önyargı ve eleştirilere, feminizmdeki bölünme ve ayrışmalara, popülize etme çabalarına rağmen ilk günkünden daha sadığım. Bireysel ilişkilerde dürüstlük ve samimiyetle ikame ettiğim sadık olma halinin ancak özgürleştirici bir ideolojiyle anlam kazanacağını düşünüyorum. Ki sadık dostum feminizm, bir ideoloji, siyasi, eleştirel bilinçlilik, bilgi kuramı olarak başlı başına değerli ve özgürleştirici olmakla birlikte kendisine özne olarak aldığı şey yani kadınlar aracılığıyla bu erdemlerini eylemliliğe, paylaşıma ve çok boyutlu baskıya karşı çok boyutlu direnişi olanaklı kılan politikalara dönüştürebiliyor.

Dogmalara, kuruculara kesin bağlılıktan öte çatışmaları, eleştirileri, değişimi de içeren, hatta böyle çeşitlenen feminizme sadakat, diğer maddi/manevi sadakat yükümlülüklerinin aksine bir başkasına değil, kadınlar olarak kendimize ve birbirimize sadık kalmamızı içeriyor. Geleneksel olarak muazzam bir güce sahip dini inançlar ve ataerkil görüşler kadınlar için uysallığı, fedakârlığı, iffetli, pasif bir yaşamı öngörüyorken, cinsel sadakat yükümlülüğü kanunu, kadın cinayetlerinin meşru gerekçesi olabiliyorken feminizmler bilinçlenmeyi, özgürleşmeyi ve ataerki tarafından "sadık olmamız beklenen" cinsiyetçi rol, ilişki ve kurmacalardan kurtulmayı, sadakat kavramını yeniden kurmayı öneriyor.

Feminizmin ilk dalgasında kadınlar kamusal alanda eşitlik, siyasi-sosyal-ekonomik haklar talebinde bulunurken, "özel" alana dair tek laf etmemiş, bu alandaki eşitsizlikleri, baskı ve şiddeti görmezden gelmişti. Oysa özel denilerek dokunulmadan bırakılan bu alanın içinde; kadın emeğinin sömürüsünden ensest ve istismara, hane içi şiddetten zorunlu intiharlara, töreden çocuk yaşta evliliklere dek kadına yönelik farklı şiddet pratikleri ve güç ilişkileri vardı. Kadın bedeni, sağlığı, cinselliği, psikolojisi gibi öznel durumlar da özel alanın içindeydi. Ne var ki çoğunluğu beyaz, heteroseksüel, üst/orta sınıf kadınlar olan dönemin feministleri ataerkil toplumsal ideoloji ve uygulamaları eleştiriyor ama bu ideolojilerin ve uygulamaların ev içinde nasıl şekillendiğine ve kadın bedenini nasıl şekillendirdiğine yönelik herhangi bir eleştirel tutum sergilemiyorlardı. Bedenlerini ve cinselliklerini sahiplenmiyor, ev içi emek

[1] Sadakat Ahlakı & Josiah Royce'un Ahlak Anlayışı, Önder Bilgin, Aktif Düşünce Yayıncılık, 2014.

ve şiddetle ilgilenmiyor, ataerkinin kurguladığı kadın modelini -iffetli, namuslu, sadık, anaç- ve ilişki modelini -heteroseksüel, tekeşli- kabul ediyorlardı. Kadının, kocasının himayesinde aileye ait olduğu fikrini sahiplenen liberalizm gibi eril bir sistem üzerinden kendini tanımlayan liberal feministler, kamusal alanda zafer kazanmış, özel alanlarında da huzurlu ve mutlu kadınlar, ideal ve sadık eşlerdi öyleyse...

Öyle mi?

Öyle olsaydı hem burjuva hem liberal hem üst sınıf bir kadın olan Virginia Woolf, kadınlara "evdeki melek"i öldürme çağrısı yapar mıydı? Woolf, eğitim ve oy hakkı için mücadele eden kadınlan küçümserken belki de artık özel alana da işaret edilmesi gerektiğine vurgu yapıyordu. Hangi sınıftan olursa olsun her kadını pençesine alan evdeki melek, ideal ev kadını, eş ve annelik rollerine isyan ediyordu. Woolf'un bunları dile getirmekteki şansı üst sınıftan gelen bir yazar oluşuydu. 19. yüzyıl feminist kuramcıların toplumsal alanda açıkça söyleyemediklerini, kadın romancılar, kurmacanın imkânlarından faydalanarak yazmaya başlamış ve özel alana el atmışlardı.

Feminist bilinçle yazan ilk feminist yazarların eserleri ve feminist anlayışları, mutsuz evliliklerden, aldatan kocalardan, özel alanda erkek üstünlüğü ve kadına yüklenen görevlerin baskısından doğmuştur. Tıpkı şimdi olduğu gibi o dönem de evli kadınlar, asla kocalarının eşiti değillerdir. Arzudan çok korkuyla sürdürülen sadakat ölene kadardır. Boşanmak, evi terk etmek büyük günahtır. Bir kadının varlığının temelleri erkekler tarafından desteklenmeye ve ona itaat etmeye gerek duyar. İngiliz ve Amerikan aile rehber kitapları ve eğitim sistemi, kadının görevlerini, hane perisi düzeyine yükselmek, yuvasında tatlılık, neşe, Tanrı aşkı ve vatan sevgisini beslemek olarak belirliyor; kocasına tapan, ailesine sadık, fedakâr, ideal anne/ev kadını/aşçı olan kadınlar, tüm kadınlık erdemlerinin timsali olarak gösteriliyor, bu kurmaca kadınlara da içselleştiriliyordu.

Kimi kadınlar, bu kurgulardaki yalana isyan edip kendi arzu ve kimliklerini anlamaya başladıkları ve bunlar hakkında kararlılık gösterdikleri an yazmaya başladılar. Evdeki melek rolünü bırakıp, yasak bölgeye giren kadınlar (Virginia Woolf, Sarah Grimke, Susan B. Anthony, Elizabeth Barrett Browning, Bronte Kardeşler, George Sand, George Eliot, Aphra Behn, Christina Rossetti, Emily Dickinson) sayesinde bir feminist edebiyat kanonu oluşmaya başladı. Yazabilen kadınlar eğitim görebilmiş, ekonomik açıdan da şanslı kadınlardı ama aynı zamanda yuvasına, kocasına sadık olması beklenen kadınlardı. Dişil bireysellikleri ataerkil kuşatılmışlıkla sınırlanmış, cinselliği özgürce anlatamayan, duygu, arzu ve tutkularını bastırmak zorunda bırakılan kadınlardı. Dışta kurallara uygun bir varoluş biçimi vardı ama içte bunları sorgulayan bir bilinç de vardı.

Katı toplumsal gelenekler karşısında bırakın kendi sesini duyurmayı, kendi sesini duymanın bedeli dahi son derece ağır ve çift taraflıdır. Kadını, melek gibi davranmadığı takdirde canavar gibi gören, ayıplayan, dışlayan, cezalandıran bir toplumda, melek olmadığını bilen kadın da kendini canavar gibi görmek ya da bu bilincin suçluluğuyla

boğuşmak zorunda kalmıştır. Carolyn G. Heilbrun'un da belirttiği gibi, pek çok kadının içinde yaşadığı konuları reddetme öykülerinden başka öyküleri, yalnız başına öğrendiklerini konuşabilecekleri başka kadınlarla ilişkileri yoktu. Kadınları hapseden yalnızca cinsiyete dayalı düzenlemeler değil, kadınları uyanma noktalarının ötesine taşıyabilecek, belirlenmiş senaryodan özgürleşme isteklerinde onları destekleyecek bir anlatının bulunmamasıydı.

19. yüzyıl kadınının karşılaştığı sorunlarla birlikte kendi kadınlık hallerini, deneyim ve arzularını eserlerine yansıtan Kate Chopin, bu bağlamda çok önemli ve öncüdür. Katolik eğitimi alan, on dokuz yaşında evlenerek altı çocuk doğuran Chopin, yazmaya kocasının ölümünden sonra başlamış ve cinsel tutkuyu bir kadının kaleminden anlatan ilk Amerikalı kadın yazar olmayı başarmıştır. Bir kadının tinsel ve cinsel uyanışını dile getiren "Uyanış" (1899), evlilikte kadının sadakatini dürüst bir biçimde sorguladığı için dönemin okurlarını ve edebiyat çevresini hayli sarsar.[2]

Geleneksel bir ailede yetişen Edna, başta tüm normları ve toplumsal baskıları kabullense de her zaman içsel bir sorgulama içindedir. İdeal sadık kadını mı oynayacak yoksa tutkularında özgürleşecek mi? Evlenir, çocukları olur, sadıktır ve ideal bir ev kadını olur. Sonra özgürleşmeyi seçer, evi terk eder, tatile

[2] Kate Chopin, Uyanış ve Seçme Öyküler, çev. Ayşe Bilge Aknam, Otonom Yayınları, 2008.

© UGUR HALICI @MJ

çıkar, sevgilileri olur. Bağımsızlığını kazanma sürecinin başlangıcında mutludur ama bu uzun sürmez, iç çatışma başlar. Toplumun olmasını istediği kadın değilse gerçekte nasıl bir kadındır ve toplumun olmasını istediği kadın olmadığında neden mutlu olamıyordur?

Bu sorgulama Edna'yı intihara dek sürükler. Ama insanların ilgilendiği bu değil, Edna'nın sadakatsizliğidir. The Nation dergisi "Akıllı bir yazar daha kötü yola düştü" diye yazarken, Public Opinion dergisi "Edna'nın sonunda intihar etmesine memnun olduk" der. Ataerkil baskı altında yaşayan diğer evli kadınlardan farklı bir yazgı arzulayan, tutkulu bir anne portresi çizerken, pek çok evli kadının yüzyıl dönümünde hissettiği evlilik klostrofobisini ve iç karmaşasını da dile getiren Kate Chopin, toplumdan dışlanmakla kalmaz, yayın dünyasında ve sosyal hayatta da sorunlar yaşar.

Yaşadıkları tüm zorluklara karşı yılmadan yazan bu kadınlar sayesinde oklarını özel alana çeviren kültürel feminizm oluşmaya başlar. Kültürel feministlere göre, aile mekanizması eril bakış açısından düzenlenmiş, kadının erkek himayesinde insanca gelişmesi engellenmiştir. Kadınlar, iktidar ilişkileri ve kimlikler konusunda da edilgin konuma itilmişlerdir. Aileyi ataerkil yapının ekonomik birimi ve hatta bir tür fahişelik olarak formüle eden Charlotte Gilman, kadının cinsel varlığının diğer cinse bağlı oluşunu eleştirir. Erkeğe ekonomik olarak bağlı olmak kadını pasif ve bağımlı hale getirmektedir. Kültürel feministler erkeklerle eşitlik değil, kadınlık niteliklerinin farklılıkları üzerinde durdukları ve kadın kültürünü savundukları için ilk lezbiyen yazarlar da bu dönemde ortaya çıkmıştır. 1920'lerden sonra kadınlar, açıkça kadın olarak tecrübelerini yazarlar; kendilerini keşfederler ve böylelikle erkek edebiyatından ayrı bir "kadın edebiyatı" ortaya çıkar.[3]

Bu kadınlar evliliği, kadınların cinsel özgürlükleri dahil tüm özgürlüklerini kısıtlayan bir burjuva kurumu olarak görüyordu. Ama elbette durum öyle değildi. Evlilik kurumu kapitalizmden önce de vardı ve Marksizm, sosyalizm, anarşizm içinde de bu haliyle yaşanmaktaydı. Kadından hem kocaya ve aileye sadakat, hem de partiye ve vatana sadakat bekleniyordu. Anarşist feminist Victoria Woodhull evlilik kurumuna cepheden saldırmış

[3] Kadın edebiyatı ve özyaşam öykülerine dair daha detaylı bilgiyi Psikeart "Anılar ve Bellek" (S.73, 2021) temalı dergideki yazımda bulabilirsiniz.

ve bu kurumun fahişeliğe ve tecavüze dayandığını dile getirmiş; Emma Goldman ise mülkiyet, hükümet, din ve kilise, şiddet, aşk anlayışı, gibi konuları analiz etmiş ve özgür aşkı savunmuştur. Marksizm içinde de Clara Zetkin ve Alexandra Kollontai cinsel özgürlük ve serbest aşkın kadınlar lehine gerçekleşmesi için çalıştılar, yazdılar. Ama erkek egemen değerlerden dışsal ve içsel olarak kurtulmaları hiç kolay olmadı ki bu yaman çelişkiyi Kollontai'ın "*İşçi Arıların Aşkı*" üçlemesinin "Vassilissa Maligina" adlı romanında da görmek mümkündür. Bolşevik Devrimi öncesi ve sonrasındaki işçi kadınların durumunu anlatan ve kadınlık, aşk, sadakat, evlilik ve partiye duyulan aidiyet gibi konuları cesurca eleştirerek tartışmaya açan roman, döneminde epey sarsıntı yaratmıştı.

"Legal evlilik aynı ölçüde yalana dayalı iki temel üzerinde yükselir: Bir tarafta evliliğin çözülmezliği, öteki tarafta mülkiyete ilişkin düşünüş, yani eşlerden birinin ötekine bölünemez aidiyeti..."[4]

Romandaki erkek kahraman, karısını aldatan, güvenilmez, bencil, kaba, cinsiyetçi solcu erkek modeline; kadın kahraman ise aldatılsa da, kandırılsa da partiye de kocasına da sadakatinden vazgeçmeyen kadın modeline gönderme yapıyor. Kadınlardan "adi yosmalar, yılışıklar" gibi aşağılayıcı bir dille söz eden, aldatma nedenini gençliği (testosteron fışkırması) ve "ucuz" kadınların yakasından düşmemesi olarak açıklayarak kendini aklayan kocaya karşı aldatılmanın bir kader olduğunu düşünerek kocasına sadık kalan çilekeş kadın...

Geleneksel ataerkil yapının kadını ötekileştiren, ikincil konuma iten yaklaşımı ve bunların kadın bilinçdışındaki yansımalarını, bu içsel sadakat çelişkisini mükemmel biçimde anlatan Kollontay, üçlemenin sonunda özgürleşen ana karakteri aracılığıyla, kadınların seslerini duyurmak için kendilerinin örgütlenmeleri gerektiğini, çünkü Marksist erkek anlayışının kadının etkin ve özgün olmasına henüz hazır olmadığını vurgular.

Marksist feministlerin kadınların kurtuluşları için önerdikleri örgütlülük argümanına karşılık psikanalitik feministler, kadınların özgürleşmek için doğru bilince sahip olmaları gerektiğini savundular. İçselleştirilmiş eril bilinçten kurtulmadıktan sonra örgütlülüğün ne anlamı vardı?

Simone de Beauvoir'ya göre kadının kurtuluşu, bilincini oluşturmasıyla başlar. Hayatı boyunca kadınlara ve başka erkeklere de âşık olan Beauvoir, kadim sevgilisi J. P. Sartre ile entelektüel dostluğa dayalı özgür bir birliktelik kurmuş, sınıfsal ve ekonomik açıdan da şanslı kadınlardandı. Kadının bağımlı olma halinin kadın için bir yanlış bilinç olduğunu belirten Beauvoir, bağımsızlığı din ve aşkta arayan kadınların, bu alanların, temel bağımlılık ilişkisini beslemesinden dolayı özgürleşmek bir yana giderek tutsaklaşacağından söz eder. Çünkü bu hikâye, yani kızın babaya mutlak itaat ve sadakat zorunluluğu, tüm dinlerde, Batı mitoloji ve uygarlığında, ataerkil toplumlarda geçerlidir. Fallus ve fallokrasi bu sadakat sayesinde korunur. Helene Cixous'ya göre her erkeğin içinde tahtından edilmiş bir Kral Lear vardır; bu kral kızından sevgi sözleriyle kendisini yüceltmesini ve göklere çıkarmasını talep eder: "Bana en büyük olduğumu, en yüce olduğumu, kralların kralı olduğumu söyle, yoksa ölürsün."[5]

Feminist hareket ikinci dalgaya doğru giderken öfkeli ve bıkkın bir erkek karşıtı hizip artıyordu. Heteroseksüel kadınlar harekete erkeklerin gaddar, zalim ve sadakatsiz oldukları, şiddet kullandıkları ilişkilerin içinden gelmişlerdi. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir norm olduğu mahrem ilişkilerdeki, özellikle de uzun süreli evliliklerdeki erkek tahakkümü, kadınların feminist harekete girmesini kışkırtmıştı. bell hooks'un belirttiği gibi, "Hareket, en başından beri cinsellikle ilgili çifte standarda meydan okudu. Kadınları bakire ya da sadık birer sevgili ya da eş olmadıkları için mahkûm eden, ama erkeklerin cinsel anlamda arzuladıkları her şeyi yapmalarına izin veren ve davranışlarını görmezden gelen bu çifte standarda karşı çıktı".[6]

Hem uzun süreli evliliklerden gelmiş olan heteroseksüel kadınlar hem mücadeledeki lezbiyen müttefikleri, kendilerinden önceki feministler gibi evliliği cinsel köleliğin bir başka biçimi olarak eleştirdiler. Ancak reformistler toplumsal cinsiyet eşitliğine vurgu yaparken ikinci dalganın çekirdeği radikal feministler için feminizm devrimcilikten başka bir şey değildi. Radikal feminist kuram, Yeni Sol'daki erkek egemenliğine karşı "Eylemci Kadınlar" tarafından 1970'lerin ortasından itibaren oluşturuldu. "Kişisel olan politiktir" sloganıyla yola çıkan radikaller cinsiyetin politik nitelikli bir sınıflama olduğunu ve kadının bu kurguda itaatkâr cinsel nesne olarak kurgulandığını (Kate Millett) ortaya koyarak, kadınlığın ve cinselliğin toplumsal inşası, kadın bedeni üzerindeki eril denetim ve her alandaki cinsel şiddet gibi konular üzerine çalışmaya başladılar.

Shulamith Firestone, kadınların baskı altında oluşuna biyolojik açıdan yaklaştı. Oedipus kompleksi mitinin çekirdek ailenin politik yansıması olduğunu düşünen Firestone'a göre kadınların özgürlüğü, eril aile modelinin yok edilmesine bağlıydı. Çünkü erkekler cinsel olarak bağlanırken, kadınlar güvenlik karşılığında bağlanmaktadır. Aşk tamamen kadınları erkeğe bağımlı kılan ve eril ideolojiyi sürdüren bir olgudur. Kadınlar kendilerini ve özgürlüklerini unuturlar ve kendilerine yabancılaşırlar. Erkeğe hizmet etmeyi ve ev içi çalışmayı birer görev olarak görür ve özel alana hapsolurlar.

Bir başka radikal, Ti-Grace Atkinson, kadının kurtuluşunun, toplumsal cinsiyet olgusunun yok edilmesine bağlı olduğunu

[4] Alexandra Kollontai, İşçi Arıların Aşkı, çev. Gülay Türkyılmaz, Pencere Yayınları, 2010
[5] Hélène Cixous, Rüya Dedim Sana, çev. Elif Gökteke, YKY, 2009.
[6] bell hooks, Feminizm Herkes İçindir, çev. Ece Aydın, Berna Kurt, Şirin Özgün, Aysel Yıldırım, Çitlembik Yayınları, 2002,

savunarak, kadınlara radikal bir değişimle bu hegemonyayı reddetmeleri gerektiği çağrısı yaptı. Kadınlar yeni bir kadın kimliği ve kadın dili oluşturmalı, ataerkil kurguları dönüştürmeliydi. Ona göre aşk, kadınlara eziyet etmek için var olan psikolojik bir etkendi. Adrienne Rich ise zorunlu heteroseksüelliğin, kadınların ikincil ve bağımlı oluşunun önkoşulu olduğunu dile getirdi. Böylece lezbiyen feminizm ve yeni bir aşk, cinsellik, birliktelik tahayyülü oluşmaya başladı. Kimi heteroseksüel kadın, cinsiyetçi erkeklerle kuracakları eşitsiz ilişkiler için çabalamaktansa cinsel ilişki kurmamayı ya da lezbiyenizmi seçmeyi tercih etti. Kimi de erkeklerle yaşanacak tekeşliliğin, kadın bedeninin bağlı olduğu erkeğe ait bir mülkiyet olduğu fikrini güçlendirdiğini düşündüler. Böyle düşünenlerin çoğu da siyahi feministlerdi.

"Tekeşli olmayan ilişkileri seçtik ve evlenmeyi çoğunlukla reddettik. Ataerkil toplum içinde, erkek eşle devlet onaylı evlilik olmadan birlikte yaşamanın, erkeklerin kadınların özerkliğine yönelik sağlıklı bir saygıyı korumalarına yardım ettiğine inanıyorduk. Gerçekte ise feminist isyan, pek çok kadının ataerkil ilişkilerde erkeklerle tatmin edici bir seks hayatı yaşamadığını gösterdi. Heteroseksüel kadınlar, erkeklerin cinsel baskısından ve kadınların hazzını önemsememelerinden yorulmuştu."[7]

Çokeşlilik, lezbiyen aşk, serbest ve özgür ilişkiler kadınları, özellikle de sınıfsal ve etnik farklılıklara sahip kadınları patriyarkadan, ötekileştirme ve şiddetten tümüyle özgürleştiremedi. Çünkü hâlâ aile, tekeşlilik ve heteroseksüellik, erkek egemen toplumsal cinsiyet sisteminin dayattığı sabit, güçlü ve tehditkâr yapılar. Ki bu yapılar kimi feminist kadının da içinde kalmayı ama dönüştürmeyi seçtiği alanlara denk düşüyor aynı zamanda.

Mona Challet onlardan biri. Feminizmin "çok modası geçmiş" olduğu bir dönemde büyüdüğünü, genç yaştan itibaren romantizme maruz bırakılan çevresindeki diğer kızlar gibi kadın ve erkek arasındaki aşkın tahakkümden uzak bir vaha olduğuna ikna olduğunu belirtiyor Challet ki aslında ikna olmamış, ikna edilmiş:

"Kadınlar, aşka çok büyük (ben buna iyi bir örneğim), bazen çok fazla değer verecek şekilde eğitilirler ve erkekler, kadınlara ve aşka sürekli olarak güvenmemek üzere eğitilirler. Erkek her şeye hakkı olan, her şeyi yapmakta özgür, romantizmden uzak, kendi sınırları olan, tatmin edilmesi gereken ve karar merci olarak hareket edebilen baskın bir rol oynuyor. Kadın ise fedakârca kendini adaması gereken, kendinden ödün veren ve tüm hayatını ilişkisine adayabilecek kadar romantik ve körkütük âşık rolünü üstlenmek zorunda. Bu roller, çocukluktan itibaren okuduğumuz kitaplardan izlediğimiz filmlere, türlü imgelere kadar çeşitli şekillerde bizlere empoze ediliyor."[8]

Erkekte tahakkümü, kadında itaati aşkın sırrı olarak sunan tüm geleneksel/popüler söylem ve temsilleri eleştiren Challet, "Aşkı Yeniden İcat Etmek"te patriyarkanın heteroseksüel ilişkileri nasıl manipüle ve sabote ettiğini anlatarak kadınları, "engellerle dolu bir patika" olarak tanımladığı heteroseksüel aşkı farklı temeller üzerine oturtmak kaydıyla yeniden bulmaya, yeniden tanımlamaya çağırıyor.[9] "Kadın-erkek ilişkisinin gerçek ve eşit bir ilişkiye" dönüşebilmesi için önerileri ise kadınların kendi seslerini bulması ve ödün vermeden, erkeğin kaçacağından korkmadan, tamamen kendi olma cesareti göstermesi.

Düşünsel odağını heteroseksüalite ile sınırlayan ve özne olarak sadece cis kadınları kabul eden, kadınlar arası farklılıkları pek de önemsemeyen Challet'in tutumu liberal feminizme yakın dururken, önerileri, postmodern kız gücü akımlarının söylemleriyle örtüşüyor. Cesur olun, sesinizi bulun! Peki, nasıl olacak bu; hem de tüm kadınlar için ve de heteroseksüel ilişkiler içinde kalarak?

Günümüzde hâlâ dini, geleneksel, kültürel, popüler anlatılara, temsillere, mitlere, imgelere, öğretilere göre, tıpkı ahlak ve namus gibi sadakatin göstereni de göstergesi de kadındır. "Karısına sadık bir koca" tanımı, şaşırtıcı ve ilgi çekicidir, hatta "kadının ne yapıp da adamı bağladığı" dedikodu konusudur. Ama "kocasına sadık bir kadın" ilgi çekmez, normatiftir, doğal olarak olması beklenendir. Sadakatsizlik erkeğin elinin kiri, bunu temizleyecek olan ise kadının sadakatidir.

Bugün hâlâ biyoloji alanı da, anaakım tıp, bilim ve psikoterapi alanı da erkeğin poligamik, kadının da monogamik olduğunu, ideal mutluluğun sırrının tek kişiyle ömür boyu sadakate dayalı bir ilişki kurmak olduğunu iddia ediyor, öneriyor. Medeni kanunlar ve aile hukuku, sadakat yükümlüğünü zorunlu kılıyor. İffet ve namusun bileşenlerinden biri olarak, kayıtsız şartsız itaat normuyla doğal bir yükümlülüğe dönüştürülen sadakat olgusu, kadın cinayetlerinin meşru sebebi, tahrik indirimi ve kadına yönelik şiddetin kışkırtıcısı haline gelmişken kendi sesimizi bulmamızı ve bunu paylaşarak duyurmamızı sağlayacak olan şey, birbirini ötekileştirmeyen bir kadın dayanışması ve kesişimsel feminist politikadır. Kabileye, babaya, kocaya, ataya değil, kadınları kendi kurtuluşlarının öznesi haline getiren feminizme sadakat, kadınların kendilerine ve yoldaşlarına sadakatidir.

[7] bell hooks, age.
[8] https://www.artfulliving.com.tr/edebiyat/ataerki-her-turlu-iliskiyi-sabote-eder-i-28439
[9] Mona Chollet, Aşkı Yeniden İcat Etmek: Patriyarka Heteroseksüel İlişkileri Nasıl Sabote Ediyor? Çev. Z. Hazal Louze, İletişim, 2023.

Ticari kaygı yaşayan bir sanatçı para kazanmak için kendi yaptığı sanata, kendi vizyonuna sadakatsiz kalır mı?

Sanat ve sadakat

Ezgi HOŞGÖR

Sanatın içindeki sadakat, eserlerin zamana meydan okumasını sağlar.

Sanat, insanın iç dünyasını ifade etme yoludur. Ressamlar tuval üzerine renkleriyle duygularını yansıtırken, yazarlar kelimelerle hayal güçlerini paylaşırlar. Sanat, insanların yaşamına anlam katar ve onları derin düşüncelere sürükler. Sadakat ise insan ilişkilerinin temel taşıdır. Bir arkadaşa, aile üyesine veya hayvana olan sadakat, güven ve bağlılıkla beslenir. Sadakat; zor zamanlarda yanında olmak, sevinçleri ve acıları paylaşmak demektir.

Sanat ve sadakat birbirinden farklı gibi görünse de, aslında birçok noktada kesişirler. İnsanların birbirlerine sadık kalması gibi, bir ressam tuvaline ve sanatına sadık olabilir. Sanatın içindeki sadakat, yaratıcılığın, özgünlüğün ve duygusal bağlılığın birleşimidir. Bir şairin dizelerindeki sadakat aşkın sonsuzluğunu ifade ederken, bir müzisyenin notasındaki sadakat, melodinin ruhunu taşır. Sanatın içindeki sadakat, eserlerin zamana meydan okumasını sağlar.

Sanat, insan deneyimini ifade etmenin en derin ve kişisel yollarından biridir. Ancak çoğu zaman sanatçılar yaptıkları işlerde sanatın özüne veya kendi vizyonlarına sadık kalmakta zorlanmaktadır, bunun ise pek çok nedeni vardır.

Sanat ve sadakat, insanlığın en güzel eserlerini yaratır mı?

Sanatçının özel hayatı ile sanatın sadakati:

Sanat ve sadakat, insan hayatının renklerini ve anlamlarını bir araya getirir. Bir tablodaki sadakat, ressamın iç dünyasını yansıtırken, bir dostun sadakati insanın kalbinde sonsuz bir iz bırakır.

Sanattaki sadakat, sanatçıların kendi iç dünyalarına ve vizyonlarına bağlı kalmaları anlamına gelir. Bir sanatçı kendi tarzını ve ifade biçimini korurken, sadakatini eserlerine yansıtır. Sanatın sadakati, sanatçının kendine olan bağlılığı ve eserlerine olan inancıdır. Bu, sanatçının özel hayatıyla da ilişkilidir. Sanat çok yönlüdür ve bir ifade biçimidir, aslında sanatçının eseri onun dilidir ve sanatçının içsel yolculuğunu yansıtır. Sanatın güzelliği de buradadır...

Sanatın içgüdüsel doğası:

Birçok sanatçı, sanatın içgüdüsel olarak geldiğine inanır. Onlar için sanat, bir yaşam biçimidir ve sadakatle icra edilir. Sanatın iyileştirici gücü ise insanların zihinsel ve duygusal sağlığını destekler. Sanat terapisi, bu amaçla kullanılan bir yöntemdir.

Sanatçının ticari kaygıları ve sadakat ikilemi:

Sanatçılar, yaratıcılıklarını ifade etmek ve iç dünyalarını yansıtmak için sanat yaparlar. Ancak ticari kaygılar, sanatçıların kendi vizyonlarına sadık kalmalarını zorlaştırabilir. Sanatçılar, eserlerini satarak geçimlerini sağlamak zorundadır. Ticari baskılar, sanatçıları kendi vizyonlarından uzaklaştırabilir. Para kazanma ihtiyacı, bazen sanatçıları daha ticari ve popüler konulara yönlendirebilir.

Sanatçılar, kendi iç dünyalarını ifade ederken hem eserlerine sadık kalmalı hem de ticari kaygıları göz önünde bulundurmalıdır. Ticari başarı, bazen sanatçıların kendi vizyonlarından sapmasına neden olabilir. Örneğin, popüler bir konu veya trendi takip etmek, daha fazla satış yapma amacıyla tercih edilebilir. Ancak bu durumda, sanatçı kendi iç sesini dinlemeli ve ticari kaygılarla sadakat arasında denge kurmalıdır.

Alternatif yollar:

Sanatçılar, kendi tasarımlarını çevrimiçi platformlarda satabilirler. Creative Market, Design Cuts, Art Web gibi siteler, tasarımcılara kendi eserlerini satma imkânı sunar. Bu platformlar, sanatçılara hem ticari başarı hem de kendi vizyonlarına sadık kalma imkânı sağlar. Sonuç olarak, sanatçılar ticari kaygılarla başa çıkmak zorunda olsalar da, kendi vizyonlarından sapmadan eserlerini satma yolları bulabilirler.

Ressam Avni Arbaş, "Para için resim yapmam. Meşhur olabilirsiniz ama bir işi

© EZGİ HOŞGÖR

meşhur olmak için yaparsanız hapı yutarsınız" demiştir.

Kişisel değerler:

Her sanatçının kendi değerleri ve sadakati vardır. Kendi iç sesinizi dinlemek ve sanatınızı bu değerlere uygun olarak yapmak, kendinize sadık kalmak anlamına gelir. Sanatçılar, kendi içsel savaşları, kısıtlamaları veya çatışmalarıyla mücadele edebilirler. Bu, yaratıcılıklarını sınırlayabilir veya belirli bir yöne odaklanmalarını engelleyebilir. Bu nedenle sanatçının iç dünyasının dışavurumcu bir yansıması, onun kendi sadakatinden taviz vermesini gerektirebilir.

Toplumsal ve kültürel normlar:

Toplumun ve kültürün belirlediği normlar, sanatçının yaratıcılığını doğrudan etkiler. Belirli bir kültürde veya toplumda kabul görmüş sanat formları, temalar veya ifade tarzları vardır. Sanatçılar kendilerini bu normlara uymak zorunda hissedebilirler ve kendi özgün ifadelerinden ödün vermek durumunda kalabilirler. Özellikle toplumun veya eleştirmenlerin beğenisini kazanmak için eserlerini belirli kalıplara uydurabilirler. Eleştiri ve izleyici tepkileri, sanatçıların eserlerinde ve yaratıcı ifadelerinde kendi sanatlarına olan sadakatlerinden ödün vermelerine neden olabilir.

Yenilik arayışı ve teknolojik gelişim:

Bazı sanatçılar, sürekli olarak yeni ve yenilikçi yollar denemek isterler. Bu durumda, geleneksel sanat formlarından veya kendi sanat tarzlarından ayrılabilirler, kendi sanatlarına olan sadakatlerinden ödün verebilirler. Günümüzde teknolojik gelişim hem bir yandan yeni bir ifade biçimi olduğu gibi aynı zamanda eski alışkanlıkları ve anlayışları tamamen değiştirmektedir. Burada sanatçı sanatına duyduğu sadakat ile yenilik arasında bir ödünleşmeye gitmek zorundadır.

Sonuç olarak, sanatçıların sanatlarına olan sadakatlerinden uzaklaşmaları, bir yandan onların özgünlüklerinin kaybolmasına neden olurken diğer yandan yaratıcı bir dönüşüm ve sürecin bir parçası olabilir. Bu süreç, sanatçıların kendilerini ve sanatlarını yeniden keşfetmelerini, derinlemesine anlamalarını ve yeni bakış açıları kazanmalarını sağlayabilir. Her bir zorluk, aslında sanatçıların ilham alabilecekleri yeni bir fırsat ve yolculuğun başlangıcıdır.

Sanat, sadece bir ifade aracı değil, aynı zamanda bir keşif yolculuğudur. Sanatçılar, bu yolculukta sınırlarını zorlar, geleneksel kalıplardan ayrılır ve kendilerini yeni ve yenilikçi yollarla ifade etme cesareti bulurlar. Bu süreçte, sanatçılar bazen kendilerini kaybedebilir gibi hissedebilirler, ancak aslında kendi öz benliklerine daha da yaklaşırlar. Her kayboluş, her kopuş yeni bir arayıştır.

Sanat eserleri, sanatçının iç dünyasını yansıtırken aynı zamanda kendi döneminin ruhunu da yansıtır. Bu nedenle, sanatçılar kendi kişisel yolculuklarını tamamlarken, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir bağlamda da yer alırlar. Bu, sanatın evrensel bir dili olduğunu ve insan deneyimini derinlemesine anlamada güçlü bir araç olduğunu gösterir. Bu yolculuk, sanatın gücünü ve evrensel etkisini anlamak için bir fırsattır ve sanatçılar, bu süreçte kendilerine ve başkalarına ilham verebilirler.

© EZGİ HOŞGÖR

Gerçeğe sadakat

Pınar AYDIN O'DWYER

Paul, bir yandan onun Marie olmadığının artık farkındadır ve Marie'yi aldatmak istememektedir, diğer yandan da Marie'ye olan benzerliği işi kolaylaştıracak, Marie'yi "aldatmadan" Marietta ile cinsel ilişki kurabilecektir.

Paul, sevgili karısı Marie'yi yeni kaybetmişti.[1,2,3] Paul, Marie'yi o kadar derinden severdi ki öldüğünü bir türlü kabullenememişti. Öylesine ki, onun anısına "Anılar Mabedi" adını verdiği bir oda hazırlamış, portresini, eşyalarını, hatta örgülü sarı saçlarını bile oraya yerleştirmişti. Sık sık bu odaya girip Marie'nin hayaliyle zaman geçiriyor, içinden sohbet ediyor, neredeyse sarılıp öpüşmüş kadar oluyordu.

Bir süre sonra Paul'ün arkadaşı Frank onu teselli etmek için ziyaretine gelir. "Anılar Mabedi" odasını görünce durumun ciddiyetini anlayıp Paul'e yaşamın devam ettiğini, artık Marie'siz yaşamaya alışma zamanının geldiğini söyler. Ona "Marie de senin kendine yeni bir yaşam kurmanı isterdi" deyiverir. Bu sözlere sinirlenen Paul, "Marie ölmedi ki, hâlâ yaşıyor" diye bağırır. Frank çok şaşırır, arkadaşının ne demek istediğini anlayamaz. Paul ona daha bir gün önce sokakta Marie'nin yeniden dirilmiş hali ile karşılaştığını söyler. Ama aslında o sadece Marie'ye benzeyen bir kadındır; onun Marie olduğuna emin olan Paul, onu eve çağırmıştır hatta.

Derken Marie'ye gerçekten de tıpatıp benzeyen Marietta çıkagelir. Mesleği müzisyenlik ve dansçılık olduğundan lut çalıp baştan çıkarıcı bir dans yaparak cinsel açıdan Paul'ün başını döndürür. Bu erotik dansların arasında Marie'nin portresini gören Marietta, aralarındaki benzerlikle şaşkına döner. Derhal bir temsil provasını bahane ederek aceleyle evden ayrılır. Onun ani gidişi üzerine Paul, endişeli bir halde ve karman çorman duygularla kalakalır. Bir yandan onun Marie olmadığının artık farkındadır ve Marie'yi aldatmak istememektedir, diğer yandan da Marie'ye olan benzerliği işi kolaylaştıracak, Marie'yi "aldatmadan" Marietta ile cinsel ilişki kurabilecektir. Ama Marietta'ya ilgi duymasının temel nedeni Marie'ye benzemesi ise onunla beraber olduğu takdirde aslında Marietta'yı da aldatmış olacaktır. Aklı "çifte şehvet-duble sadakat" arasında gidip gelirken daldığı hayal dünyası bilinç durumundaki Marie'nin hayali de zıt istek ve önerilerde bulunmaktadır. Hayali Marie kocasına bir an "sakın beni aldatma" der, öteki

---

[1] Die tote Stadt" ("Ölü Şehir"), 3 perdelik opera, 1920. Beste: Erich Wolfgang Korngold, Libretto: E. W. Korngold ve babası (Paul Schott takma adıyla) Julius Korngold (G. Rodenbach'ın 1892'de yazdığı "Bruges la Morte" romanından esinle). İzlemek için: https://www.youtube.com/watch?v=VSbTloi6jtc
Ölü şehir ile 19. yüzyıl sonunda olayların geçtiği Belçika'nın Bruges şehri kastedilmektedir. Eser Viyana'da yaratılmış olup, o dönemde Viyana, yakın gelecekte daha büyüklerinin patlayacağının habercisi olan savaşlar ve ispanyol gribi salgını nedeniyle yoksulluk ve açlıkla boğuşan ölü bir şehir idi.

[2] 1900'lerin başında S. Freud, çalışmalarına ilgi duyan doktorları ve diğer entelektüelleri evindeki haftalık tartışma grubuna davet etmekteydi. Bestecinin libretto yazarı babası, bu toplantılara katılmadıysa da basın yoluyla Freud'un fikirlerini öğrenmiş ve ondan etkilenmiş olabilir.

[3] "Kırılgan kadın" ve "fahişe kadın" arasındaki tezat ilişki o dönemde erkek sadakati açısından Viyanalı roman ve oyun yazarlarının sorguladığı, ilgilerini çeken bir konuydu.

© UĞUR HALICI @MJ

an ise "artık yaşamına bensiz devam et, ne istiyorsan onu yap" demektedir.

Birkaç gün sonra Marietta'nın cazibesine dayanamayan Paul kalkıp onun evine gider. Daha kapının önündeyken arkadaşı Frank ile karşılaşır. Frank'in da Marietta ile buluşmaya gelmiş olduğu ortaya çıkınca önce iki adam kıskançlıkla kavgaya tutuşurlar. Sonra vazgeçen Frank çeker gider, Paul ise gizlenip evi gözetlemeye başlar. Az sonra Marietta dansçı Gaston ile eve gelir; ikisi beraber önlerinde bir tabut dekoruyla yeniden diriliş hakkında hem alaycı hem de şehvet içeren bir dansa başlarlar. Onların "gerçeklik bilinç durumu" ile Paul'ün bir an ileri bir an geri "hayal bilinç durumu" tamamıyla farklıdır. Nitekim o anda öfkeden delirecek hale gelen Paul'ün bu öfkeyle aniden aklı başına gelir ve Marietta'ya ondan asıl hoşlanma nedeninin, onu değil kendi Marie'sini arzu etmek olduğunu söyler.

Bunun üzerine Marietta, ölü rakibesi Marie'yi kıskanmaya başlar, kendisi hayatta olduğuna göre Paul'ün asıl kendisine sadık olması gerektiğini söyleyip onu baştan çıkarır. Hatta ertesi gün de alaycı ve tahrik edici davranışlarını sürdürür. Hatta Paul'e, onun sadece Marie'ye sadık olduğunu, kendisine ikiyüzlü davrandığını ileri sürer. Üstüne, Anılar Mabedi'nde asılı durmakta olan Marie'nin örgülü saçlarını alıp onları öpüp okşayarak baştan çıkarıcı bir şekilde dans etmeye başlar. Paul yine kendisini kaybeder ve kadını saçlarla boğar ve "İşte şimdi gerçek Marie'sin", diye haykırır. Belki de Marie, kocasının kendisine ihanet etmesini, ona bu cinayeti işleterek engellemiştir, Paul'ün zihninde.

Hemen ardından bu travmayla gerçeklik bilincine geri dönen Paul, odada, Marietta'nın cesedinin olmadığını, örgülü saçların kendi astığı yerde durduğunu görüp şaşkın kalır. Derken arkadaşı Frank gelir. Paul ona Marietta'yı bir daha asla görmeyeceğini anlatır; çünkü «bir gerçeklik hayali, hayalindeki düşü yok etmiştir". Paul bir karar daha vermelidir, acaba o şehri terk ederek yeni bir yaşama ilerlerse mi Marie'ye sadık kalacaktır, yoksa intihar ederse mi?

Paul, ölüm sonrası yasında; inkâr, öfke, pazarlık, çöküntü ve kabulleniş evrelerinden "isabetsiz sadakat ısrarı" ile karışık sırayla geçmiştir. Sadık olma ödülünün Marie'yi geri getirmek olamayacağı gibi, bu uğurda Marietta'yı da, hayali Marie'yi de aldattığını anlamıştır. Daha da önemlisi kendi gerçeğine sadık kalmamış olmasıdır.

Teşekkür: "Die tote Stadt" adlı operayı aklıma getirdiği için Bahadır Noyan Coşgun'a teşekkür ederim.

Kaynakça

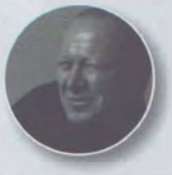
Aytimur, D. G., 20. Yüzyılda 20 Opera. Phoenix Yayınevi, 2019.

Eaton, Q., Opera Production - A Handbook-I. University of Minnesota Press, 1962.

Freeman, J. W., The Metropolitan Opera: Stories Of Great Operas. W.W. Norton & Company, 1997.

Judd, T., The Dead City: Korngold's Psychological Thriller. https://timothyjuddviolin.com/2015/02/the-dead-city-korngolds-psychological-thriller/ Erişim: 4.2.2015

Bir yaz dönümü gecesinde sadakat-sizlik...

Gürol TONBUL

Sefa ile cefa, vefa ile sadakat el ele, kol kola imiş hayatta!

"Sadakat... Ne menem şeydir bu sadakat."
W. Shakespeare, "105. Sone"

Türk'ün aklı tuvalette çalışırmış... Oturdum klozetin üstüne, aman bir düşünce üşüştü aklıma, sormayın...*

Sadakat "dürüst olmak, yalandan ve hileden kaçınmak ve ne olursa olsun bağlılık yemininin arkasından durmak" anlamına geliyormuş Türk Dil Kurumu'na göre.

"... adalet anlayışı içinde herkesin insan haklarından ve temel hürriyetlerden yararlanması ülküsünden ve Anayasaya sadakatten ayrılmayacağıma; ... namusum ve şerefim üstüne ant içerim" diye sona eren milletvekili yemini çınladı durdu kulaklarımda...

Sadakat gösterenler hep vefa bekler, vefa görmek istermiş. Örneğin, sandıkta sadakatini en iyi şekilde gösteren seçmen, sadakat yemini sözü veren, ant içen iktidardan vefa beklermiş. O vefayı görmeyince, enflasyon karşısında beli büküldükçe sadakatsizliğini sandıkta gösterirmiş yine. O zaman da işler arapsaçına dönermiş. Sefa sürenler, sefadan gözü körleşenler sanırlarmış ki hep sadakat gösterecek kendilerini sevenler... Ama öyle olmazmış elbette. Ama her şeyin cefasını vatandaş çekermiş yine de...

Demek ki sefa ile cefa, vefa ile sadakat el ele kol kola imiş hayatta...

O zaman, pek hesapta olmayan bir duygu sadakatsizlik... Yolunda giderken, birden sağa sola sapmak gibi bir duygu; koparak ayrılmak kendinden...

***

Bir tuvalette klozet kapağının üstüne oturmuş, kısa saçlı bir kadın fotoğrafı var önümde... Elbisesi askılı ve siyah. Elbisenin tam önünden geçen beyaz, uzun bir çizgi var; bir yol ayrımı gibi... Ellerini üst üstte atmış; kelepçeli gibi duruyor... Ayakları hafif iç içe, birbirine dönük, ağzında bir sigara izmariti... Arka fon alaca bulaca... İsyankâr, başkaldıran bir tavır.

Bir gazete haberi bu. Tarih, 22 Temmuz 1994. Sararmış harflerin arasında dolaşıyor ve bir mankenin demecini okuyorum sadakat üstüne... "Sadakate inanmam. İnsanlar eyleme dönüştürmese bile beyinlerinde birbirlerini aldatıyor. Çünkü insanlar yıllar boyunca tek kişiyle sınırlayamazlar kendilerini, bu mümkün değil. Onun için yıpratılmaktan korkuyorum."**

Fotoğrafa tekrar bakıyorum. Hani ressam Matisse bir yüz çizermiş bir çırpıda, öyle bir yüz gelip oturuyor beynime... Matmazel Julie'nin yüzü bu. Sadakat ve sadakatsizliğin içsel çelişkisi Matmazel Julie...

***

19. yüzyılda sanayi devrimiyle Avrupa'da toplum yapısında önemli değişiklikler oldu. Toprak sahipleri ve mülk sahipleri arttıkça, hizmetçi, aşçı, uşak, toprak işçisi gibi emekçi bir sınıf ortaya çıktı. Bu yapı üst sınıfı temsil eden mülk sahipleri-soylular ve onların hizmetinde çalışanlar arsında bir dizi bunalım ve patlamaları da beraberinde getirdi. Bu sorunlar sanat dünyasını da derinde etkiledi.

Toplumsal hareketliliği, sosyolojik kıpırdanmaları eserlerine yansıtan August Strindberg (1849-1912), "Matmazel Julie" oyunu ile bu çatışmaların, bunalım ve patlamaların eşliğinde sarsıcı bir sadakatsizliğin öyküsünü -doğa yasalarının belirleyiciliği içinde- anlatır bize.

Aylardan 21 Haziran, en uzun gece... Kont evde olmadığı bir yaz dönümü... Yaz dönümü gecesi, -mitolojide- ölümü ve bir sınamadan geçtikten sonra dirilmeyi simgeler. Toprağın getirdiği bereketin sabaha kadar uzanan şenliği demektir yaz dönümü... Dansın coşkusu, alacakaranlığın gizemi, çiçeklerin ve içkinin baş döndürücü kokusu içinde bir kadın ve bir erkek; evin hanımı ve uşağı arasında cinselliğin dayanılmaz hafifliği ve hanımın (Matmazel Julie) babaya (Kont) ve nişanlısına; uşağın (Jean) -adı konmasa bile evleneceği aşçı kadın Kristin'e sadakatsizliği beliriverir sahnede...

Oyunun konusunu başkalarından dinlediği, kendisini çok sarstığını belirten Strindberg, gücün simgesi Kont'un evinde geçirir olayı. Olayın ekseni, görkemin ve çöplüğün buluşma noktası mutfaktır. Mutfak aynı zamanda toplumsal inişin ve çıkışın alanıdır. Giysi üzerinden de bir uyanışın, sadakatsizlik simgesini gösterir Strindberg. Matmazel Julie'nin uşak giysileri içinde ne işin var diye Jean'in ceketini giymesine izin vermesi, uşağın içinde tuttuğu sınıf atlama çabasını

---

* Türk'ün aklı tuvalette çalışır derler, bunun bilimsel nedeni var elbette. Zihnimiz dinlenme moduna girdiğinde beynin default mode network bölgesi aktifleşiyor. Bu bölge beynimizi çalıştıran bir şeyle uğraşmadığımız zaman devreye giriyor. Yürüyüş yapmak, duş almak, boş boş camdan bakmak gibi... Bu bölge aktifleştiğinde zihin rahatlama koşulunda olduğu için normal koşullarda yaratamadığı sinirsel bağlantılan yaratıyor. Yaratıcılık, problem çözme gibi becerilerimiz artıyor. Aslında, Türk'ün aklının tuvalette çalışma nedeni, tuvaletteyken zihnin dinlenme modu olan default mode network bölgesinin aktifleşmesi ve bu sayede daha yaratıcı şeyler düşünebilmemizmiş...

** Begüm Özbek'le Tempo dergisi için yapılan söyleşinin gazete haberi, Hürriyet gazetesi, 22 Temmuz 1994.

güç duygusunun uyanmasına neden olur. Mutfaktaki ortamda Jean simgesel bir yükseliş içindeyken, Matmazel Julie egemenlik kurduğu sınıfın yaşadığı mekânın yani mutfağın bir parçası olur.

"Julie: Aşağı nasıl ineceğimi kestiremem. Bu merdivenlerden aşağı bakınca başım dönüyor.

Jean: Yukarılara çıkmak isterim ben de. Ağacın ta tepesine kadar çıkmak, sonra tepede duran yuvadaki altın yumurtaları almak. O dala ulaşamadım ama yakında ulaşacağım.

Julie: Annem varlıklı bir aileden değildi. Orta halli insanlar arasında büyümüş; kadın hakları, cinsel eşitlik gibi haklarla yetişmiş biriydi. Babam ona evlilik önerdiği zaman hiçbir zaman evliliği düşünmediğini, karısı olamayacağını söylemiş ona. Sonunda olmuş o başka... Annemin sözüne sadık kalmadığı bir anda, isteği dışında dünyaya gelmişim."

Oyunda en önemli sadakatsizlik eksenini ise, Julie'nin annesi oluşturur. Kocasının kendisine üstünlük kurmasına engel olmak için bir âşık bulan anne, tüm varlığını da âşığına teslim etmiştir. Kont, konağı ve varlığı gitse de yaşamaya devam eder. Aynı şekilde, Matmazel Julie de erkeklerden nefret eden, onlara sadık kalmayan biridir. Nitekim, Julie nişanlısından canını sıktığı gerekçesiyle ayrılmıştır.

"Jean: Matmazel Julie ne ilginç değil mi Kristin? Bir bakıyorsun güçlü kudretli, bir bakıyorsun, tıpkı ölen annesi gibi..."

***

İsveçli yazar August Strindberg, kadın ve erkek arasındaki çekişmeyi, bağlılık ve aldatmayı, sıra dışılığı, toplumsal hayattaki iniş ve çıkışları her zaman çekici bulmuştur. Bu çekicilik, toprağı işleyenlerin biriktiği avlu ile mutfak arasına yazar tarafından kondurulan Cupido heykeli ile (aşk tanrısı Eros'un karşılığı. Aşkı, arzuyu, ve insanın karşı koyamayacağı içgüdüleri sembolize eden bir motif) daha boyutlanır. Aşk ve şehvetin sadakatsizlikle taçlandığı gizli işler heykelin bulunduğu bahçede yaşanmaktadır. "Matmazel Julie" oyununda neredeyse imkânsız görünen bir ilişki gerçekleşiyor. Kontun kızı Julie ile uşağı Jean sadakatsizliğin toprağında, içkinin esrikliği ve bir şarkı eşliğinde birlikte olunca kızılca kıyamet kopuyor.

"(Dışarıdan şarkı duyulur) *Ormandan çıkıverdi*

iki kişi/ Tridiriralla trediri ra/ Biri yoksul soğuktan üşümüş/ öbürünün aklı ya altın ya gümüş/ tridili ralla tridiri ra/ Al işte şu gelin tacı senin/ gönlüm oysa yalnız ötekinin/ trediri ralla ra

Kristin: Karşılıklı içtiniz mi, söyle!

Jean: Evet

Kristin: Utan. Yüzüme bak!

Jean: Bakıyorum.

Kristin: Doğru mu?

Jean: Evet. doğru.

Kristin: Ne kadar bayağı! Ama kötülük, sadakatsizlik sende! Zavallı kız. Söyleyeceklerimi iyi dinle, ben burada duramam artık.

Jean: Neden?

Kristin: O kadar akıllı geçindiğine göre bilmen gerekir. Ben kendimi küçültemem doğrusu.

Jean: Onlar bizden daha günahsız, daha iyi değiller.

Kristin: Öyle düşünmüyorum ben. Ah, Kont'u düşün. O adam çok çekmiş zaten. Senin gibi biriyle duramam artık! Unutma, bir sınıfla diğer sınıf arasında bir fark vardır. Kimsenin yanına bile yaklaşabileceği akla hayale gelmeyen küçük hanım kalksın da senin gibi birine versin kendini! Ve sen benimle birlikteyken... Olacak şey değil!"

***

Sınıfsal farklılığa rağmen, cinsel olarak birbirlerine yönelen Jean ve Julie, cinsel güdülerinin harekete geçtiği bir zaman diliminde, toplanan, birlikte eğlenen ve sınıf farkının olmadığını düşünen kalabalığın baskısı altında birlikte olurlar.

"Jean: Hiçbir hizmetçi kız kendini bir erkeğin kollarına böyle atmaz! Siz gördünüz mü hiç, benim sınıfımdan böyle bir kızın bu işi yapmaya kalktığını?

Julie: Devam et, hırpala, üstümde tepin! Bunların hepsini hak ettim.

Jean: Sizinle yatma onuruna ermiş olmamda kendi payımı yadsımıyorum. Ama bu zafer, başımı döndürecek kadar çabuk oldu. (...) Cilalı tırnakların içinin pis, kokulu mendillerin içinin kirli olduğunu anlaması insanı azıcık tatmin ediyor. Ama öte yandan, insanın ulaşmaya çalıştığı o yerin, öyle sandığı kadar yüksek olmadığını fark edişi insanı üzüyor. Yanınızda çalışan aşçı kadından daha aşağılara düştüğünüzü görmek çok acı... Yaz sonunda çiçeklerin yağmurdan yerlere düşüp çamurlara bulandığını görmek ne acı!

Julie: Senden tiksiniyorum, farelerden tiksindiğim kadar. (...) Aşağılık birine güvenmenin, aile onurunu sadakatsiz bir davranışla ayaklar altına almanın sonu bu...

Jean: Kesin sesinizi! Kimsenin bir şeyden haberi yok.

Julie: Kristin biliyor ama..."

***

Oyun kişisi Jean'in dediği gibi, yazıya son vermekten başka çare kalmadı galiba... O zaman, oyun üstüne son sözleri Strindberg'e bırakmalı:

"Bütün bu güdülerin çokluğunun en son yenilik oluşundan dolayı kendimi kutluyorum. Yok, benden önce böyle bir şey yapıldıysa, o zaman da, bütün yenilik getirenlere denildiği gibi, o kendi paradokslarında yalnız kalmadığım için kutluyorum kendimi... Kişiliklerin çizilişine gelince... Sahnede yalın kişiliklere inanmıyorum... Ruhun karmaşıklığında zenginliği bilen, kusurluluğun öbür yüzünün erdem olduğunu kavramış natüralistler, yazarların şu adam aptaldır, bu adam kabadır, şu kıskançtır, bu sadakatsizdir, bu cimridir gibisine özel yargılarına karşı çıkmalıdır."

***Not**: Alıntılar, yazarın oyun üzerine görüşlerinden yapılmıştır. Oyun alıntıları "Matmazel Julie", Mitos-Boyut Yayınları'ndan yapılmıştır.*

Yedi soruda sadakat

© EZGİ KINALI

Sadakat büyüğün küçükten, güçlünün güçsüzden umduğu şey midir?

Haydar ERGÜLEN

1. Sadaka: Diyanet Hazretleri şöyle buyurmuştur: "İbadet niyetiyle sadaka veren kimse Rabb'ine karşı, malından veren varlıklı kişi muhtaçlara karşı, evinin ihtiyaçlarını karşılayan kişi eşine ve çocuklarına karşı sadakatini, samimiyetini, iyi niyetli olduğunu göstermektedir." Bu cümleden olmak üzere soralım, toplumu "sadaka toplumu" haline getiren İslamcı-Türkçü iktidar biz yurttaşlara bu sadaka tiplerinden hangisini göstermiş olmaktadır?

2. Sadakanın erdemlisi: Hz. Muhammed, akrabaya verilen sadakanın aradaki kin, haset, dargınlık gibi olumsuzlukları gidereceğini belirterek, "Sadakanın en faziletlisi, içinde sana karşı (gizli) düşmanlık duygusu besleyen akrabaya verilen sadakadır" demiş. Soruyorum: Öyleyse Peygamber'i dillerinden düşürmeyenler, niye uzak akrabaya değil de hep aileye, damatlara, yandaşlara dağıtıyorlar arpalıkları? Tuhaf.

3. Millet-i Sadıka: "Bir yaşıma daha girdim!" Bu klişeyi hiçbir yazımda kullanmamış olduğumu fark ettiğim için burada kullanmak istedim, soruyla ilgisi var mı yok mu, düşünmedim! Efendim, Osmanlı, Ermeni halkını Millet-i Sadıka olarak adlandırmış, vakta ki ayaklanmalar, isyanlar başlamış, o zaman da öyle olmadığı anlaşılmış! Devletlu tarihimiz böyle buyuruyor! Peki Rumlar, Museviler, Sırplar, Boşnaklar, Araplar, onlara ne buyruluyor, bilinmiyor. Bu bana Sovyetler Birliği dağılınca Cumhuriyetlerine üşüşenleri hatırlattı. Cumhurbaşkanı Turgut Özal da dört eğilimin temsilcisi olarak, ülkücü eğilimi çalıştırmış ve SSCB'nin Türk Cumhuriyetlerine yanaşmıştı; ama "Onlar kardeş, biz abi!" diyerek! Ya hu 60 yıl Sovyet Cumhuriyeti olmuş, o eğitimden, kültürden geçmiş Türk Cumhuriyetleri yer mi bunu? Netekim yemediler ve "Yerim senin abiliğini" dediler! Soru açık: Böyle abiliği kardeşliği yer misin yemez misin ya da sadakat büyüğün küçükten, güçlünün güçsüzden umduğu şey midir?

4. Sıtkı Baba: Bektaşi dergâhından, "Pervane" mahlasıyla tanınan Sıtkı Baba, Hacıbektaş dergâhına 12 yaşında gider, şiirleri çoğunlukla hakikat ve sadakat üzerinedir. Bir deyişinde *"Sıdkı ya sıdk ile eyledin karar/ kesseler kellemi eylemem inkâr/hakikat babında sadakatlı yâr/geçer mi* âşığı divanesinden" diyecektir. Sıtkı Baba'nın sıdk ile sadık olduğu Ehlibeyt ve Pir Hünkâr Hacı Bektaş Veli'dir. Hemen tüm söyleyişlerinde Ali bağlısı olarak öne çıkan bu tutumu şu dörtlüğünde de bir kez daha yineleyecektir: *"Bizim biatımız nesli Hünkâr'a/nasip veren yeşil eli gözleriz/ biz boyun eğmeyiz kalbi kalleşe/haktan zikreyleyen dili gözleriz."* Sorum yok!

5. Sadık yâr: Yok mudur, Veysel Baba'nın sözü fazla mıdır çok mudur? *"Dost dost diye nicesine sanldım/benim sadık yârim kara topraktır"* dediği ve *"ne bir fayda buldum ne vefa gördüm"* diye sürdüğü sözüyle insana fazla mı ağırlık yüklemiştir? İnsan bu kadar vefayı, sürgit bir ömür taşıyabilir mi yoksa tam vefa, tüm sadakat olanaksız mıdır? Veysel de gönül gözüyle gören, kalbiyle bilen bir Hak âşığı olduğu için hepimizin yerine ve acıdan çok da sitemle söz almış olamaz mı? Daha ne sorayım!

6. Ey şair! Yıllar evvel Bursa'da, belediyenindi sanırım, şehir kütüphanesinde bir söyleşi yapmıştım. Eşim İdil'le gitmiştik, daha kızımız Nar yoktu ortalarda, demek ki 2007'den önce. Şiirden en az, hayattan hayli, tabiattan tabiatıyla konuştum, soru-yanıta geçildi, ön sıralarda oturan bir genç, galiba üniversiteliydi, "Şiirlerinizde aldatılmış olmanın kederini hissediyorum, karınız sizi hiç aldattı mı?" diye, kendisine "düşünme ve ifade özgürlüğü"yle gelen hakkı kullandı. Salondaki kalabalıktan bir uğultu yükseldi, onlara bakarak "Bırakın da yanıtını şair versin, soruyu ona sordum" dedi, "Sanmıyorum, şiir tümüyle bizim başımızdan geçen ya da yaşadığımız anların, olayların, durumların ifadesi değildir!' dedim, genç, uygar bir biçimde sorduğu sorunun yanıtını da yine uygar biçimde almıştı! Çok uygar bir toplantıydı, İdil de salondaydı ve dehşet içinde izliyordu konuşmaları! Bir zamanlar Bursa'da...

7. Günah mı? Dante'nin "İlahi Komedya"sında anılan yedi ölümcül günah arasında sadakatsizlik yok! Öfke var, acaba insan bir öfke anında sadakatsizlik etmiş olabilir mi, açgözlülük var ki bence öfkeden daha uygun sadakatsizliğe, gözü doymamak, gözü dışarda kalmak ve gibi, kıskançlık, hımmm bak bu olabilir, kıskandığı için ve kıskandırmak amacıyla insan günah işleyebilir, oburluk da bir tür açgözlülük olduğu için sadakatsizliği kolaylaştırabilir, gurur, tıpkı kıskançlık gibi, kendine yapılanı gururuna yedirmeyen biri sadakatten vazgeçebilir, şehvet, zaten bir numaralı suçlu ve tembellik, yedi ölümcül günah içinde katkı maddesi içermeyen tek günah, tembel olduğu için sadık olmak günahların en büyüğü sayılmaz mı allasen?

Aklımın iplerini saldım

© EZGİ KINALI

Ulaşamadığının yaşattığı eziyet niye yeğlenirdi muhtemel güzel yaşantılara?

Özlem ÖNEN

Irmaklar denizlerde
*Denizler sahillerde durdular**

Yasına sadık bir insandı. Yas tutmaya değmeyen bir insana çattıysa, itinayla buna değecek birini yaratırdı kendine. Başka koşullarda karşılaşsa hayatını güzelleştirecek ayrıntılara sahip bu "yas nesnesi"ni, ulaşılmazlık perdesi ardında hep uzakta tutardı. Bazen duvarında çoktan ölmüş birinin posteri, bazen asla gelmeyeceğini bildiği ve kendisinin de gidemediği o insan olurdu bu kişi. Irmaklar denizlerde, denizler sahillerde duramaz, bir türlü birbirine kavuşamazdı.

***

Arayanlar hiçbir yerde

İnananlar dualarda buldular

Aramazdı, o kendiliğinden gelirdi. Gelir ve o mesafede dururdu. Kendiliğinin aynası, güzel olasılıkların sembolü idi ancak yüksek ahlaki kaygıları mesafenin aşılmasına engeldi. Saygıdeğer insanlar yani majesteleri ve hanımefendi, uzaktan sevmeye devam ederlerdi.

***

Kim bilirsen

Benim halimde

Sakinliğimde, ne buldun

Bense yorgundum

Kendi kendime, sokuldum

Uyuyakaldım

Aklımın iplerini saldım

Niye seçmişlerdi birbirlerini, ne bulmuşlardı aynadaki akislerinde? Ulaşamadığının yaşattığı eziyet niye yeğlenirdi muhtemel güzel yaşantılara? Sakince sevilmekti oysa, tüm istediği. Fiziksel varlığı ait hissetmediği bir yerde iken zihni tamamen ötekine -aslında hiç ait olamadığına- ait idi. Ne cinselliğin ateşli devinimleri ne gelecek planları ne de başka bir şeydi düşündüğü. Yorgundu ve sarılıp uyumaktan başka bir şey istemiyordu. Tek istediği buydu: "*Sarılmak*". Gelmeyeceğini, olmayacağını bildiğine kendi hayalinde, kendi kendine sokuldu, sarıldı, öylece uyuyakaldı.

***

O giderken

Bir an durup peşinden baktım

Ne dersin?

Umarım beni affedersin

Zamanında edemediği vedalar ve başlayamadıklarının yüzüne çarpan hoyratlığı ile hayatına devam etmek zorundaydı. İhtimaller denizinde güzel bir olasılıktı o ama belki de en zor vedasını etti yine kendi zihninde. Bir daha görmemek üzere yoluna devam etti.

*Yüksek Sadakat'in "Aklımın İplerini Saldım" şarkısının sözleri...

Bir sadakatsizliğin anatomisi

Burçin Çolak

Hızlıca terk etmek istemişti evi. Yıllarını geçirdiği bu yerden kaçarcasına uzaklaşmak istemesinin aslında birçok sebebi vardı. Yine de tek bir kelimeyle özetlenebilirdi: sadakatsizlik. Evet, eşini aldatmıştı. Daha da kötüsü, sadece aldatmamış, üstüne üstlük yakalanmıştı.

Elindeki bavulu yere bıraktı. Malum, bazı acıları sonradan fark eder insan; tam o anda belinin sağ tarafına doğru yayılan keskin ağrıyı hissetti. İyi kötü 15-20 kilo vardı elindeki bavul. Uzun zamandır böyle bir ağırlık taşımamış olduğuna hayret etti. Malum şehir hayatı ve getirdiği rahatlıklar silsilesi. Bir metro çıkışında "yürümeyen" bir yürüyen merdivene adım atınca akla gelen o "nasıl olur da çalışmaz" düşüncesinin sıradanlaşması gibi. İçinden bir türlü çıkılamayan konfor alanları. "Boşuna söylemiyorlar, spor yapın diye. Baksana haline..." diye kendi kendine söylendi. Yine de her zaman olduğu üzere, kendine hak vermesi çok da uzun sürmedi ve bavulun çekçeksiz olduğunu hatırlayıp rahatladı. Ne var ki bu düşünce tek gerçek olan belindeki ağrıyı hafifletmeye yetmedi.

Otelin üç yıldızlı olmasına özellikle dikkat etmişti. Malum, ne kadar kalacağı belli değildi ve parasını idareli kullanmalıydı. Üç yıldız, her zaman için bir kabul sınırıydı onun için ve iki yıldızlı otelleri oldum olası kalitesiz bulurdu. Çocukluğunun geçtiği yer, küçük bir ilçeydi ve buradaki otellerden lüks belledikleri hep üç yıldızlı idi. İki yıldızlı olanlar ise izbe ve yalnız görünürdü gözüne. İlginçtir, pansiyon gibi yerler bu iki yıldızlılardan daha kötü olmalarına rağmen aynı hissi yaşatmazdı. Galiba bu alma-verme ya da hak etme durumlarına dair bir çeşit çocukluk "travmasının" tezahürüydü. Her şeyi bir derecelendirmeye tabi tutmak. Bu sırada iyi ve kaliteli olanı tercih etmiş olmak. Ayrıca yanlış bir tercihte bulunmamış

olmak ve hatta bulunmuş olmamak. Ama bir yandan da -orta sınıf alışkanlığı- hep idareli davranmak durumunda olmak. Hatta lüks olana, pahalı olana karşı mesafeli olma, uzak hissetme hali. Bu bazen bir gereklilik, bazen bir görev, bazen bir küçümseme, bazen bir özenti, bazen ise kutsal bir ibadet gibiydi adeta. Altı üstü karın doyurmak değil mi mesele ya da gece kıvrılıp uyunacak bir yerinin olması? Lezzet veya rahatlığın öncelenmesi ihtimal dahilinde dahi değildi. En fazla ani verilen bir karar ya da bir çeşit piyango.

Ergenliğe girerken ilk defa yemiş olduğu o pahalı dondurmanın yarattığı şaşkınlık ve mutlulukla karışık, arzuyu söndüren "ne gerek vardı hissi". Ailesinin bütün o öğretilerine inat, bir çeşit kalkışma ya da daha doğrusu küçük bir kaçamak isteği. Elindeki paranın yeteceğini fark etmek, bakkala gitmek, fiyatı ve cebindekini tekrar kontrol etmek, bir tanıdık görürse utanacağı için başını kaldırmamak, -nadiren yaptığı için- dolabı yavaş ve beceriksizce açmak ve yüzüne vuran soğukla beraber irkilmek. Kapağı kapatıp gitmek için duyulan şiddetli o arzu ve sonra ilk arzunun galip gelmesi ve bir hışımla dondurmayı kaptığı gibi parasını ödeyip hızlıca çıkıp gitmek. Dondurmanın erime hızını hesaplarken uygun bir kuytu bulmak, paketi açmak ve ilk ısırık. Yasak elma. Tam da reklamlardaki gibi. Tadında -annelerin hep haklı çıkması üzere- aslında bir numaranın olmadığını fark etmek. Yine de bir daha ne zaman aynı şeyi yapacağını daha elindeki dondurma bitmeden planlamaya başlamak...

Oda havasız ama temizdi. Yeni bir yere girdiğinde insanın üstüne hücum eden o kasvet duygusunu hissetti ama üstünde durmadı çünkü tanıdıktı. Diğer elinde tuttuğu elektronik kapı anahtarına baktı, önünü ardını çevirdi. "Nerede bu kilit?" diye çevresine bakındı. Ayağıyla yere koyduğu bavulu iterek kapının boşa çıkmasını sağladı. İçeriye doğru girdi ve kapı kendiliğinden kapandı. Elindeki anahtarı kilide yerleştirdi. İlerledi ve o sırada sırtındaki çantayı hatırladı. İçinde yükte hafif ama pahada ağır eşyaları olduğundan önemliydi o çanta. Yangında ilk kurtarılacaklar. Kimlik, pasaport, diplomalar, gerekli gereksiz ilerde lazım olur diye saklanan banka veya üyelik kartları, son yurtdışı seyahatinden kalmış bir miktar bozuk para, bazı elektronik eşyalar, kablolar, eski telefonlar, kulaklıklar ve evlilik yüzüğü...

***

Evden çıkışı ani olmuş ve çantasına gerekli gereksiz doldurmak durumunda kalmıştı apar topar eline geçenleri. Yanına aldıklarını doğru dürüst hatırlamıyordu bile. Aslında eşyaları hazırlarken evde kimse yoktu. Yine de hızlıca terk etmek istemişti evi. Yıllarını geçirdiği bu yerden kaçarcasına uzaklaşmak istemesinin aslında birçok sebebi vardı. Yine de tek bir kelimeyle özetlenebilirdi: sadakatsizlik.

Evet, eşini aldatmıştı. Daha da kötüsü sadece aldatmamış, üstüne üstlük yakalanmıştı. Gidişi daha çok gitmek zorunda oluşuyla ilişkiliydi bu yüzden. Eşi evi terk etmesini istemiş, o da çaresiz boyun eğmişti. Konu açıldığında içinden ilk gelen durumu inkâr etmek olmuştu. Dikkat dağıtmakta mahir biriydi. İsterse bir mazeret bulur, buluştururdu. Eşi de inanır mı bilinmez ama muhtemelen sineye çekerdi.

Gerçeklerin ilginç bir özelliği vardır ve bu, çoğu kişinin sandığı gibi günün birinde mutlaka ortaya çıkmaları değildir. Gerçek, aslında ne yaptığın değil ne söylediğindir. Durumu nasıl anladığın ve anlattığındır. Gerçek, inandığın ve inandırdığındır. Özetle, gerçek denilen ağızdan çıkanlardan ibarettir. Hep böyle olmuş ve hep de böyle olacaktır. Aksi iddia edilse de tek gerçek budur.

Ne var ki bu sefer "gerçeği" tercih etmemiş ve yalan söylemeyi ya da inkâr etmeyi düşünmemişti. Karşıdan gelen hakaretleri sessizce dinlemiş, hatta kendisine gösterilen sağlam kanıtlara hafifçe gülümsemişti. Bu umarsızlığı eşini daha fazla çileden çıkarmıştı. Yine de eşinin hakkını teslim etmişti içinden. Beklediğinden daha olgun karşıladığını düşünmüştü durumu. Ne var ki asıl şaşırdığı kendisiydi. Ağırbaşlıydı. Eşinin çoğu sözüne başını onaylar tarzda sallayarak eşlik etmişti. Bu bir onay değil daha çok "seni anlıyorum" demenin bir ifadesiydi. Eşinin duygularını anlamak istemiş ama bunu beceremeyişti.

Eşi, kendisi için yaptıklarından, aralarındaki problemleri çözmek için çabaladığından, eski hatalarını artık tekrarlamadığından bahsetti. Aralarındaki cinsel soğukluk meselesi ise o anda bile sansürlenmişti. Hem de çıkan kriz sadakatsizlikle ilgiliyken. Mesele sadece cinsellik değildi ama mesele cinsellikti de...

Bir şey söylememişti. Ne söyleyebilirdi ki? Suçluydu ama suçlu hissetmemişti. Utanıyor olmalıydı ama böyle bir duygusu olmadı. Kızmak ve karşı tarafı suçlamak saçmaydı zaten. Donup kalma tepkisi de olmadı verdiği. Daha çok mevcut durumu seyretme haliydi. Belki de hayret hissi. Eşi kızgınlıkla konuşurken, "Ne garip! Demek böyle bir şeymiş" diye söylenmişti.

Aldatmak, yalan söylemek ve bir de yakalanmak. Bunların hepsi kendisine uzak şeylerdi. Ya da en azından öyle olmalıydı. Başkaları aldatmalı, yakalanmalı ve o da bunların ne kadar yanlış bir şey olduğunu fısıldamalıydı kendine. Bazen de yüksek sesle başkalarına söylemeliydi bu düşüncelerini. Dürüstlük ve sadakatin ne kadar önemli olduğundan dem vurmalı ve aldatanın asıl kendisini aldatmış olacağına ikna etmeliydi karşısındakileri. Daha önce bir iki arkadaşı benzer bir durum içinde olmuştu ve onları anlamış olmak veya ahlak bekçiliği yapma tercihleri arasına gidip gelmişti. Bir yandan desteklemeli ama bir yandan da karşı çıkmalıydı. Şu an ise durum kendisi için farklıydı. Belki de hiç olmadığı kadar aynı...

***

Bir an için yoğun bir kaygı hissetti ve doğruca sırt çantasını açmaya yeltendi. Bir şey bulmayı amaçlamıyordu. Daha çok genel bir kontrol etme isteğiydi içinden gelen. Önemli bir şeyi unutmuş muydu acaba? Öncelik sıralaması yaptı. Cüzdan, pasaport, ruhsat gibi resmi belgeler varsa, tamamdı. Bu, belki de içinde bulunduğu durumda düşünmesi gereken son şeydi. Ne var ki, bu tarz bir belgeyi evden çıkmadan almamış olma ihtimali kendisini yakalanmasından daha çok kaygılandırmıştı.

Ya eşi her şeyi yırtıp atarsa. Sonradan gidip ona sormak, daha da kötüsü alttan almak zorunda kalırsa?

Oldum olası bürokratik evrak işlerinden rahatsız olurdu. Devlet dairesinde yapmak zorunda olduğu en ufak iş hep bir çeşit reddedilmeydi onun için. Çocukluğunun geçtiği yerdeki yeni yaptırılmış hükümet konağı gözüne hep uzak durulması gereken bir yer olarak görünmüştü. Ama gözüne asıl gizemli görülen eski hükümet konağı (yenisi yapıldığında sonradan karakol olmuştu), Osmanlıdan kalma yüksek tavanlı bir Alman mimarisi idi. Kapının üzerindeki mermer tabelada yazan eski yazıya yolu her düştüğünde bakar ve ne olduğunu tahmin etmeye çalışırdı. Yine de eski binayı yenisinden hep daha çok sevmiş, yeni binayı bir çeşit hainlik olarak görmüştü. Eskisinin neyi vardı ki? Neye yetmiyordu sanki? Bir sürü sebebi vardı tabii ki. Eskiydi, küçüktü, güvenli değildi, bürokratik birimlerin sayısı çok artmıştı, şu bu. Değişen koşullara bağlı olarak onun da değişmesi gerekirdi illaki. İnsanlar en yakın dostlarını, anne-babalarını, eşlerini, sevdiklerini geride bıraktıkları gibi binaların da bırakılması gerekirdi. Ne var ki yine de bir çeşit ihanetti, geride kalanların hissettiği duygu. Yeni bina ise moderndi; genç, güzel ve de alımlı. Ne var ki ilkinin tadını asla veremezdi.

Daha çocuk yaşta devlet kayıtlarında yapılan bir hata için bu yeni hükümet konağında hâkim karşısına çıkmak zorunda kaldığını hatırladı. Elleri kelepçeli mahkûmlar ve bu mahkûmların, üzerlerinden yokluğun okunduğu anne-babaları. Mübaşirler, polis memurları ve cübbeleri içindeki avukatlar. Ne işi vardı sanki bunların içinde. Hâkimin keskin bakışlarını hatırladı. Önce kendisine birkaç soru sormuş ve sonra da sert bir tavırla davayı reddetmişti. Üzülmüştü ama yine de mahkeme salonundan sağ salim çıkmış olmaktan dolayı çok rahatlamıştı. Bu yüzden pek hazzetmezdi yeni konaktan. Ne var ki burayı sevdiren küçük bir ayrıntı vardı; -tabi ki bodrum katta bulunan- ilçe müftülüğü. İlçeden ayrıldığı zamana kadar hükümet konağına ne zaman işi düşse mutlaka önünden geçtiği bir yer olmuştu onun için müftülük. Belki bir avunma ya da arınma.

***

Elini çantanın içine attı ve evlilik yüzüğüne denk geldi. Evden ayrılırken içinden yükte hafif pahada ağır şeyleri almak geçmedi değildi. Birkaç mücevherat ve biraz para vardı. Ne var ki almayı düşünmedi. Yakışmazdı. Ceketini alıp gitmek gerekirdi. Yüzüğü olsa olsa 2-3 gram çekerdi ve alması ederinden değildi. Daha çok bir çeşit anı olarak saklamak istemişti. Belki de son bir bağlantı. Tersi yüzünü çevirdi.

Dile kolay, kaç yıllık bir beraberlikti. Sonra "gerçekten beraberlik miydi?" diye düşündü. Alışkanlık, rutin, rahatlık, tanıdıklık... Bazı sorunları olmuştu olmasına ama hangi ailede yoktu ki böyle şeyler? Klasik konulardı aslında. Gelin kaynana meseleleri, görümcesinin kendisini sevmediğine dair değişmez bir inanç, tatillerde nereye gidilecek kavgası, televizyon başında geçirilen saatler, unutulan doğum günleri ve evlilik yıldönümleri...

Peki, paylaştıkları? Ortalama bir evliliğe göre fena sayılmazdı. İşyerindeki meseleler, eski ortak arkadaşlarıyla ilgili gelişmeler, bazen de ülkenin gidişatı. Bu sonuncusunu paylaşmalarının bir arkadaşla yapılandan farklı bir yönü olurdu. Ülke gündemi evlerinin içine bu kadar girdiğinde sanki kötü bir şey olacakmışçasına kısa keserlerdi. Daha çok alışveriş, indirimler, ne yenilse, dolapta bir şeyin kalmadığı gibi o gündelik hayatın küçük ayrıntıları konuşulurdu.

Aşk ve arzu? Uzun zaman olmuştu. Sevmek ve arzulamak. İkisi bir arada olmadı mı olmuyordu işte. Eşi iyi biriydi ve onu seviyordu. Ama arzu duymuyordu. Peki neydi birini arzulamak? Bunu hiçbir zaman bilememiş ve öğrenmeye de çalışmamıştı. Ne istiyordu? Beğenilmek, başarı, statü, tatmin edici bir cinsel hayat? Bilmiyordu. İyi kötü, neyi istedi ve elde ettiyse sonrasının kendisine getirdiği mutluluk veya tatmin değil "bu muymuş?" hissiydi. Arzulamayı arzulamak temel meselesiydi belki de. Bu da genelde başkalarının ne istediğinin önemli olması anlamına geliyordu. Oysa her şey değişir, duygular geçer ve arzu da biterdi. Ne var ki, ötekilerin sayısı da arzusu da sonsuzdu. Şimdiye kadar onu buraya getiren de buydu.

Ne var ki durum bu sefer farklıydı. İlk defa böyle bir ciddiyetle karşı karşıyaydı. Oyun değildi yaşadıkları ya da bir tiyatro sahnesi. Perde kapanacak ve her şey aynı kalacaktı hissi hâlâ çok kuvvetliydi. "Bu yaşadıklarım gerçek değil" hissi. Oysa gerçekti. Şu an bir otel odasında tek başınaydı. Uyumak iyi bir fikir olabilirdi. Uyandığında her şeyin rüya olduğunu fark etse ne güzel olurdu! Olur muydu? Buna emin değildi. Olmuş olan, uzun zamandan beri olmasını istediği şey değil miydi? Boşanmayı, alıp başını gitmeyi düşünmüyor muydu zaten uzun zamandır?

Oysa bir şeyi istemek başka, istediğinin gerçekleşmesi başkaydı. Hem de bu en rezil haliyle. Kendi aldığın karar sonucu eyleme geçmek yerine, aldattığının ortaya çıkması sebebiyle. Temel mesele sorumluluk değil mi zaten? Ne var ki içinde bulunduğu duruma pek de hayıflanmıyordu. Büyük bir sorumluluktan kurtulmuştu. Kulağa saçma gelebilir ama tam da böyleydi. Gösterdiği sadakatsizlik onu herkesin gözünde tek sorumlu kılmayacak mıydı? Belki öyleydi ama asıl sorumluluk bu değildi.

Gerçek sorumluluk, cesaretle eşinin karşısına geçip boşanmayı tüm bunların öncesinde istemekti. Uzun zamandan beri düşünüp duruyordu zaten bunu. Ne söyleyeceğini, nasıl söyleyeceğini, sonrasında ne yapacağını tekrar tekrar hayal etmişti. Ne istediğinden emin, yetişkin biri gibi karşısına geçecek ve duygularını anlatacak ve kararını açıklayacaktı. Böylece alması gereken sorumluluğu ilk kez almış olacak ve bu ilişkiden büyüyerek çıkacaktı. Çıktıktan sonra da serpilmeye devam edecekti.

Şimdi ise çok rahattı. Evet, yakalanmıştı ama en temel kaygısından da kurtulmuştu. Tüm insanlığın en derin kaygısı: Özgürlük... Artık özgür değildi ve bundan sonra yaşayacakları, yaptıklarının sorumluluğunu almak anlamına gelmeyecekti. Sadece bundan sonra başına geleceklere "sabredecekti". Başkalarının sesini duyar gibiydi. "Çoktan hak etmişti." "Rezil

adam." "Böyle tek başına sürün şimdi." Bunları söyleyecek olanlardan herhangi birisiyle karşılaştığını hayal etti ve kulaklarına kadar kızardı. Neden sonra pek de üstünde durmadı. Utanç, onun için tanıdıktı.

***

Elindeki yüzüğü kenardaki şifonyere bıraktı ve yatağa uzandı. Yatak iki kişilikti; ama o artık "tekti." Çocukluğundan bu yana olduğu üzere yine yalnızdı. Bu da tanıdık diğer bir duygusuydu. Başkalarının peşinde koşan herkes gibi onun da başı kalabalıktı. Çevresinde hep birileri olmuş ve genelde eğlenceli, nüktedan ve hoş sohbet olagelmişti. Oysa her zaman için yalnız hissetmişti. Zaten aldatmış olması da hayatında başka birinin olduğu anlamına gelmiyordu. Yalnızlığının son bulacağına da...

"İyi de ne gerek vardı canım tüm bunlara?" Bu soruyu yakalanmadan önce de sormuştu kendine neyse ki. Ne var ki davranışını değiştirmek aklına bile gelmemişti. Belki günah çıkarma veya kendine hak vermek içindi. Bu sefer farklıydı tabii. Neden aldatmıştı? Bunu kendine ve eşine neden yapmıştı? Buna kabaca iki açıklaması vardı.

Birine göre "sebepleri" vardı. Diğerine göre ise "istekleri." İkisini birbirinden ayırmak, elbet, kolay değildi ve istek çoğunlukla bir sebepten -ve tabii ki sebep de istekten- ileri gelirdi. İstek ve sebep birbirinin yansımasıydı. Mutsuz bir ilişki sebep ise mutlu bir ilişki istekti. Doyum istek ise tatminsizlik sebepti. Peki, hangisi hangisine bağlıydı?

İşte psikanaliz bunun için vardı. Her şey yolunda giderken neden başka şeyleri isterdi insan? Peki o, neyi neden istemişti? Üstüne üstlük sadakatsizliğe devam etmiş ve bu durumu iyice kanıksamıştı? Eğer sebebi var idiyse bunu neden çözmek istememişti? Eşinin ısrarlı "Ben başladım. Sen de terapiye başla" söylemlerine neden kulak tıkamıştı? İsteklerini, daha doğrusu "kendisini" sofaya yatırmaktan neden bu kadar geri durmuştu? Oysa sadakatsizlik çoğunlukla bir sebepten ileri gelmezdi. Mesele sadece kendisiydi. Kendisi...

Ne var ki olan olmuş ve biten bitmişti. Peki ne yapacaktı bundan sonra? Planı neydi? Geri dönmeyi istiyor muydu? Emin değildi. Avukat mı tutmalıydı? Hem suçlu hep güçlü gibi boşanmayı mı isteyecekti yani? Özür dilemek. Yaptığı şeyin özrü olabilir miydi? "Belki önceden o da aldattı beni" diye düşündü bir an. Ne var ki yakalanan eşi değil kendisiydi ve kanıtlanana kadar her şüpheli masum kabul edilmeliydi. Yine de zihninin kendisine hak vermek için oynadığı bu küçük düşünce oyununa hayret etmeyi ihmal etmedi.

***

O sırada gözü ayaklarına ilişti. İki parmağı sağ çorabının ucundan dışarı çıkmıştı. Nedendir bilinmez bunu fark edince kendisini rahatlamış hissetti. Bir an için çoraplarını değiştirmeyi düşündü. Ne var ki durumun tadını çıkarmaya karar verdi ve haline gülümsedi.

Sadakat adında bir sokak

Ezgi Su MÜLAYİM

Affedersiniz, sadakat sokağını arıyorum, uzun süredir yolda olduğum için biraz yoruldum, ne taraftadır?

Karanlık bir sokağı aydınlatan minik ışıklara eşlik eden bir sesle uyandı:

"Sadakat sokak, ilk harfi s, sen, seni çağırıyorum."

Yabancısı olduğu bir his ve bulana kadar kulağını terk etmeyecek olan o çağrıyla gözlerini yeni bir güne açtı. Rüyasındaki çağrı, alarmının sesinden daha önce davranmış, elbette kafası karışmış, neye uğradığını şaşırmıştı. Oysa alarmının sesini bazı sabahlar duymadığı da çok olmuştu. Anlam veremediği bu merakın ve yorgunluğun çaresini, doğrulup terliklerini aramakta buldu, aramak üzere rüyanın sorgusuyla yataktan doğruldu. Yüzüne su çarpmak için uyur uyanık yürürken kapının yanında asılı olan aynayı fark etti. Yansımasını görünce kendini seyrettiği günlerin üzerinden ne kadar çok zamanın geçtiği gerçeğiyle bir kez daha yüzleşti. Yoğun koşuşturmayla geçen hayatında, kendiyle baş başa kalmanın daha da zorlaşacağı günlere, kapı ve ayna arasındaki mesafe kadar yakın olduğunu hissetti. His düşünceyi, düşünce de merakı araladı, böylece bir gün bir kadın sadakat sokağına ulaşmak için yola çıktı.

Bir bardak su içti, beyaz elbiselerini giyinmenin vakti çoktan gelmişti. Kapı sesi kadar güçlü bir bağlılıkla evinden sokağa koca bir adım attı. Evden bir adım uzakta ve derin bir nefesten sonra yaşamayı ne kadar çok sevdiğini, Mayıs ayının kokusunu içine çekmesiyle yeniden hatırladı. Sadakat, daha önce adımlamamış olduğu bir sokakken anlatılanlar ve ikazlar her zaman orayı bildiğine dair göstergeler olmuştu. Rüyasında duyduğu sesi daha kulaklarıyla duymamışken sadakat sokağını nasıl bulacağını düşünmeye başladı. Arapça

kökenli olan kelimelerin arasında bir yerlerde sıkışmış, üzerine düşünülmemiş, saklanmış, tıkıştırılmış, belki de "sakıştırılmış" (Sessiz Kelimeler Sözlüğü) bir kelimeydi. Türk Dil Kurumu'na göre içten bağlılığa karşılık gelen sadakat; sağlam, güçlü bir dostluk olarak da anlaşılabilirdi. Anlamak için yürüdü, yürüdü; sağa döndü, sola döndü, böylelikle dünya biraz daha döndü.

Hepimiz hayata belli bir çizgi çekerek yaşıyoruz. İlerlerken birçok renkten alanımızı resmediyor, bazen komşunun çitlerine de dokunuyoruz. Çocukluk zamanlarının hayatı keşfetme oyunları, büyüdükçe bir kenara kaldıramadığımız çocukluk anılarımız, devletle ilk toplantımızı yaptığımız okul sıralarımız, adalet kavrayışımız, iyileşmek için dileklerimizle boyadığımız hastane duvarları, ekonomik koşullar ve adaletsizlikler, yetişmek için yarıştığımız otobüs saatleri, gün sonu sıkıntıları ve sıkışmaları, otobüs durakları aşkları ve kavgaları, betondan yapma şehirlerin yeşili çalınmış parkları, gardiyanı olduğumuz hapishanelerden taşan suçlar ve tercih ettiğimiz renklerde biçimli elbiselerle örttüğümüz yargılarımız; hepsinin rengi, soğukluğu, mevsimi, kokusu gözlerimizin renginden bağımsız renklerdir. Koskoca bir gerçek. Mavi, biraz yeşil, kahverengi ve beyaz renklerden geoit bir gerçek. Peki, hakikaten renklerimizi kavrayışımızda bağımsız mıydık? İdeallerimiz, arkadaşlarımız, vatandaşlığımız, eşlerimiz, düşüncelerimiz, sevgililerimiz, sözlerimiz... İçten bağlı olduğumuzu defalarca kanıtlamaya çalıştığımız tüm bunlar, sadakat kelimesine karşılık gelebilir miydi?

Aklından geçen düşüncelerde kaybolduğunu hissederek vakit kaybetmeden denenmiş ve sınanmış bir adrese ihtiyaç duydu. Yanından teğet geçmekte olan, bilmem hangi sokağa ulaşmaya çalışan bir kişiye seslendi: "*Affedersiniz, görmeyi çok istediğim... Rüyamdaki görüntüyle uyuşup uyuşmadığını merak ettiğim o güvenli sokağı arıyorum. Beni çağıran sadakat sokağı ne taraftadır?*"

Kişi durdu ve sıkıntı içerisinde sokağı tarif etmeye başladı. Sıkıntısının sebebi belki de oraya dair yaşanmışlıkları veya teğet geçtikleriydi. Çünkü cevabı şu şekildeydi: "*Rüyanızdaki görüntüyü bilemem ama o sokak için söylemek istediğim bir şeyler var. Köşe başında işine sadık bir insan yaşardı. Bak-Kal(ı), büyük alışveriş merkezlerinin gölgesinde kalmış, gün geçtikçe de üşümüş güzel bir insandı. Her sabah o bak-kal(ı) görmek, bizlere yaşamı hatırlatırdı ancak bir kaç ay öncesinde yaşama veda etti. Hepimiz onun zor zamanlar geçirdiğini biliyorduk ve elimizden geleni yaptıysak da kansere değil rekabete yenildi. Süpermarketler açıldı, çember daraldı. O işine inanır, ondan hizmet bekleyenlerin faydasını önemserdi. Para ve refahın takasının ötesinde işini doğru yapmaya çalışır, karşısındakine karşı olabildiğince anlayışlı bir tutum sergilerdi. Tedavisi onu iflasa, tedavisizliği ise ölüme sürükledi. İşine sadakatinden dolayı bak-kal(ını) o şekilde bıraktılarsa da, içindeki yaşam solduktan sonra sadakatten örülü duvarlar her geçen gün biraz daha ıssızlaşmaya başladı. Orada... Sadakat sokağının bir zamanlar parlayan ışığı gün geçtikçe siliniyor. O ışığı görebilirseniz sadakat sokağındasınız demektir*" dedi.

Bir zamanların parlayan ışıkları gibi cümleler de siliniyordu. İlişkilerimizdeki sadakat gün geçtikçe aynı anlamlardan doğan beklentilerle bizleri rehin alırken, işimizle aramızdaki bağdaki temel erdem olarak görebileceğimiz sadakat de önemini yitiriyordu. Teşekkür ederek aklında kalanlarla birlikte sadakat sokağına ulaşmak üzere yolu adımlamaya devam etti.

İlk adımını atar atmaz bir insanın çalışarak elde edebileceği idealine ve işine karşı olan sadakatini hangi koşulların zedeleyebileceğini düşünmeye başladı. Çember daraldıkça her gün emek vermekte olan tüm bu canlılığın sadakate olan inancının yeryüzünden silinmeye başladığı su götürmez bir gerçekti. Sokağı ararken aklında kalan yol tarifi ve düşüncelerin farklı noktaları işaret etmesiyle adımları karıştı. Saate baktığında akrebin yelkovanı kovaladığı gibi, iyi bir yaşamın temel ilkesi olan sadakatin de bu yarışı çoktan kaybetmeye başladığını düşündü. Yorgunluklarımızı; bu yorgunluğa hangi motivasyonlarla eşlik ettiğimizi, işyerlerimizdeki etik kavramını, ben-in özerkliği ve ben-in sosyal doğası arasındaki gerilimini, yüzleşmeleri, bağlılıklarımızı, umutsuz ve stresli yüzlerle daha yüzlerce kez dönecek dünyayı, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği yani sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlamakla yükümlü devleti sorguladı. Sosyal hak kapsamında irdelemeye fırsat bulamadığımız, çalışma

© EZGİ SU MÜLLAYİM

hakkı yanında adil ücret, sosyal güvenlik, konut, sağlık, eğitim hakkı üzerine düşündü. Thomas Hobbes›un sözünü ettiği insan, gerçekten insanın kurdu muydu? Herkesin herkesle savaşında cepheler mi artmış, güvence için sözleşmeyi yanlış canavarlarla mı imzalamıştık?

Tüm bu sorulara cevap ararken düşüncelerde yol açıktı ancak bilmem hangi sokağa ulaşmaya çalışan kişiden öğrendiği yol tarifi çoktan değişmişti. Yürümeye devam ederken kafasında emeklediği günlerin anısı parladı... Birbirimizden habersiz olduğumuz, süratle attığımız adımlarla dolaştığımız dünyanın, bir zamanlar keşfetme yolculuğuna çıkmış ve bu yolculukta dünyamızı dizlerimizle süpürerek şekillendirmiş olan çocuklarıydık.

Çocukken cevabını her zaman sonradan bulduğu aynı soruyu sordu: "Adres yanlış olabilir miydi?" Büyük bir insandan yardım istediğinde onunla uzlaşma sağlayacağı kelimeleri henüz deneyimlememiş olan ve bu sebeple soru sorabilecek kadar belirgin ifadeleri olmayan o çocuğun verdiği cevabı gecikmeden tekrarladı: "Yürümeye devam et."

Aklındaki tüm bu soruların ve düşüncelerin cesaretiyle birlikte ilerlerken ayağının takılmasıyla yere serilmesi bir oldu, görünmez bir kaldırım şimdi görünür olmuştu. Hızla ayağa kalktı, sonuçta artık emeklemiyor; yürüyor, isterse uçağa binip uçabiliyordu.

Hafif kızarık bir utançla doğruldu. Üstünü silkelemekle meşgulken, karşısında durmakta olan bilmem hangi sokağa ulaşmaya çalışan bir başka kişinin varlığından habersizdi. Endişeli bir şekilde söze başlayan kişi, solgun göründüğünü ve ona yardım etmek istediğini söyleyerek konuşmaya devam ediyordu ki artık karşılık vermek ödeviydi. Böylece hızla başlayan sözü yakalayabilmek için bir anda ağzından saçılan harflerin hizalanmasıyla: "*Affedersiniz, sadakat sokağını arıyorum, uzun süredir yolda olduğum için biraz yoruldum, ne taraftadır?*" dedi.

Karşısındaki buruk bir gülümsemeyle konuşmaya devam etti: "*O kadar aramanıza gerek yoktu, herkes o sokağın nerede olduğunu bilir aslında. Siz de haklısınız, her geçen gün sokakların ismi değişiyor. Yaşadığımız sokakların bir anda yabancısı oluveriyoruz.*" Adres şu şekildedir diyerek o anda karalamış olduğu kâğıdı itinayla uzattı.

Evet, kâğıda göre sağa, sola, sola, hayır... Karşısındakinin hâlâ orada olduğuna dikkat etmemişti ve biraz durdu. Sadakat denilen şu sokak da nasıl bir sokakmış, sanki saklanmış diyerek kâğıdı incelerken, bir taraftan da karşısındaki kişinin sulanmış gözlerini süzmekte olduğunu fark etti. Bilmem hangi sokağa ulaşmaya çalışan bir başka kişi konuşmak için hiç vakit kaybetmeden tekrar söze başladı. Gözlerindeki yaş, kelimelerle akmaya başladı:

"*Siz ne kadar uzun süre yoldasınız ve ne kadar yoruldunuz bilmiyorum ancak eskiden orada çok yol kat etmiş mutlu bir çift yaşardı. Bir çift sonuçta mutlu olmasa aynı yolda birlikte nasıl yan yana yürüyebilir sorarım size. Gel zaman, git zaman ve dur zaman... Bir süre sonra ayrıldılar. Ayrılmaları da birleşmeleri kadar yüksek sesli oldu, tüm sokağa dağıldı. Beyefendi eşini aldatmıştı, hayır hanımefendiydi sanırım*" dedi ve durdu. Kararsız kaldığı konu, anlatacaklarını etkileyecek bir öneme sahip olmasa da bir süre hatırlamaya çalıştı. Böylelikle hikâye yeniden

© EZGİ SU MÜLLAYİM

© EZGİ SU MÜLLAYİM

yazılmıştı ve devam etmekte daha fazla gecikmeden, *"Eşler birbirini aldattı kısacası... Onlar mutluydu, ancak birbirlerini anlamlandırmaya çalışmaktan çok, farklılıklarıyla çatıştıklarından, birbirleri için içlerinde yer açamadılar, sadakate sadık olamadılar"* dedi.

Sadakat sokağını bulmak için yola çıkmış olmasına rağmen, sokak hakkında anlatılanlar, bulmak istediğine dair inancını yavaş yavaş daha derine gömmeye başlamış, onu çağıran sadakat sokağı rüyası uğruna kimler neler bulmayı ummuş, neler kaybetmişti? Henüz o sokağa ulaşamamışken sadakate dair hikâyeler etrafa saçılmış, diğer sokaklara çoktan sızmıştı.

Kötümser perspektifimize, şüpheci yaklaşımlarımıza, yaşamın anlam sızıntılarına yönelik sadakat, kelime anlamından ziyade iyi bir rehber olabilir mi diye dünürken yürümekten geri durmadı. Sadakatin sadece bir duygu olarak anlaşılmasının ötesinde, deneysel bir yaklaşımı da içinde barındırdığını hatırladı. Bulmak için kaybolurken birliktelik bilincinin doğuracağı sorumluluk duygusuyla adımları hızlandı, tüm bunların sadakat ile bir bağlantısı olmalıydı. Öylece, sadakat sokağına ulaşma davasına kararlılıkla bağlanan sadık bir ben olarak içindeki rehbere ve göreve çağrılmış ilk akla tekrardan güvendi. Felsefenin hayal kırıklığı ile başladığını söyleyen Simon Critchley'in işaretiyle bulmak istediğine dair inancını yeniden hatırladı. Sadece belli anlamlara geldiği konusunda hemfikir olduğumuz sadakat kelimesinin, pratikteki ezberlerinin kötülüğe davetiyesini kabul ederek mücadele etmenin ne anlama geldiği perspektifinden yaklaşmaya başladı. Bireysel ve sosyal istekler arasında her daim çatışma olasılığının doğuracağı kederi özümserken asla boyun eğmediği yorucu bir çaba ve yorumlamayla, sadakat sokağına yaklaştığından habersiz, kat ettiği yolu düşündü.. Belli ki sadakat de bizimle birlikte acı çekmekteydi ve tüm bu acıyı dindirebilecek teselli edici bir adres olmalıydı. Yürümekten dolayı ayaklarında oluşan yorgunluğun, kendisini dayanıklı kılacağı ya da disipline edeceği düşüncesine kapıldı. Kaybolma ve bulma macerasındaki kötü ile mücadelenin kolektif bir sorumlulukla bertaraf edileceğini hayal ederek; bilmem hangi sokağa ulaşmaya çalışan kişileri birbirine bağlayan sorunun ve tüm bu hareketin, sadakat sokağının nerede olduğu ile ilişkili olmasını düşünerek gülümsedi.

Mayıs ayının kokusunu burnuna taşıyan kapının kapanma sesine benzer bir sesle irkildi. Kafasını çevirdi ve olduğu yere baktı. Evinden sokağa attığı adımın içtenliğiyle kendini başladığı noktada buldu.

Uyandı,
Karanlık bir sokağı aydınlatan,
Minik ışıklara eşlik eden bir sesle uyandı.
Parlatan ve parlayan ilk harfi S olan
İlk harfini senden alan, ilk adımı senden uman
Adımlarla yanan tüm sokağa yayılan
Sadakati keşfetmekti.
Kaybetmenle defalarca sınanacak
Tekrar tekrar aranacak ve bulunacak,
Belki hikâyelerden taşacak,
En sonunda seni tüm çıplaklığınla yakalayacak bir sesti.
Çok yaklaştın,
Başladığın noktada,
İşte, sadakat sokağının tam ortasında.

© EZGİ SU MÜLLAYİM

© EZGİ SU MÜLLAYİM

© GÖKŞEN ERATA

Sıkı fıkı
El ele
Kol kola
Yan yana
Omuz omuza
Can cana
Tek yürek
Hep başkası ile mi olunur?
Ya biz bizeyken,
Kendimizle baş başa iken
nasılız?
Kendim'in öteki'nden eksiği nedir?
Sahi ben kendimin nesi olurum?

Kendimle kavuşmalar

Arzu ERKAN

Acaba ne zaman geçecekti bu bir yudum su içerken dahi zihnini yoklayan o "Şimdi bunu yapıyorsun ama acaba bu yanlış bir şey mi?" düşüncesi. Bir türlü kendinden, seçimlerinden, kararlarından, eylemlerinden emin olamama... Soluksuz bırakan duygu seli. Seli aratmayan, sürekli konuşan, o kime ait olduğu müphem, çoğu kötücül iç sesler... O seslere değil kendine sadık kalabilmek için verdiği amansız mücadele...

Şişeyi tam ağzına götürdüğü sırada birdenbire aklına geldi: "*Oruçlu muydu acaba?*" Şişeyi ne kadar da hızlı uzaklaştırmıştı dudaklarından! Acı çekiyor gibi sağa sola çekiştirilmiş bir gülümseme yayıldı yüzüne. *Ne orucu yahu?* En son oruç tuttuğunda 13 yaşındaydı. Kırk küsur yıl geçmişti. Üstelik ne aylardan ramazandı, ne adaklar adamıştı, ne bir özel gündü. Ne etrafında oruçlu biri vardı, ne konusu geçmişti, ne fol ne yumurta!

Acaba ne zaman geçecekti bu bir yudum su içerken dahi zihnini yoklayan o "Şimdi bunu yapıyorsun ama acaba bu yanlış bir şey mi?" düşüncesi. Bir türlü kendinden, seçimlerinden, kararlarından, eylemlerinden emin olamama... Soluksuz bırakan duygu seli. Seli aratmayan, sürekli konuşan, o kime ait olduğu müphem, çoğu kötücül iç sesler... O seslere değil kendine sadık kalabilmek için verdiği amansız mücadele... "Kendine sadakat" diye mırıldandı. Bir acımtırak gülüş daha... Bu kez sesli gülmüştü. Kendi sesine şaşırdı. Sonra şaşırmasına şaşırdı. "İnsanın kendisine şaşırması da ne gariptir" diye düşünürken buldu kendini. Ne bileyim, nihayetinde kendinsin ya. *Hani işte en yakın arkadaşını, aileni, sevgilini falan gün gelir tanıyamadığın olur da, bilmen lazım gelmez mi yahu kendinin içini dışını, neyi niye yaptığını, bir sonraki hamleni falan? Kendinin bile bilemeyeceği, şaşıracağın sürpriz neyin olabilir ki allasen? Öyle bakarsak insanın kendisinden bile sakladığı bir sırrı olabilir.* E, niye olmasındı? *İşte kendini tanıdıkça keşfettiklerin, güç bulup yüzleştiklerin, dönüştüklerin...* Tüm bunları yine *kendi kendine* konuştuğunu fark etti: "Kendimle Karşılaşmalar"*... Hadi buy'run! Şimdi bu konuşmaya bir ad verilecek olsa *monolog* mu denecekti, *diyalog* mu? Bu esprisini *doğrusu* çok zekice buldu. Edebi bilgisini konuşturmanın tam da sırası değil miydi? Hafiften kurumlanarak, "Hani *Yunus demiş ya*, 'Bir ben var bende benden içeru'. İşte insan zihni de..." diye devam edecek oldu, uykuda bile birbiriyle yarışan sonsuz düşüncelerinden kopup gelen bir ses çeviklikle lafı ağzına tıkayıvermesin mi: "*Bir diğer şiirinde de; 'Bu benim dediğim ben isem, Niçin bu benliğe elim urulmaz?' demiştir.* Yalnız dikkatini çekerim, *'vurulmaz'* değil *'urulmaz'." Aferin! Çokbilmiş! Bi' sözümü bitirseydim, ne diyeceğimi unutturdun,* diye *kendine* çıkıştı. Sonra "urulmaz" ne demekti onu hatırlamaya çalıştılar beraberce. "*Biz bu konuya ner'den gelmiştik*" der gibi bakıştılar. Sonra parlak bir fikir bulmuşçasına hatırladı. *Hah, kendine sadakat. İyi de, hangi kendi?* Hangi ses "gerçek ben"e ait?... Karşıdan cevap gelmedi. *Çevikses* çoktan kayıplara karışmış olmalıydı. "*Hangi kendine* göre bir 'ben' inşa etmeye didinmeler 101!" dedi bu kez, terapistinin asansörünün aynasında gözüne ilişen kendine; bu bakışın kaç ölçü öz şefkat, kaç ölçü sarkazm içerdiğini bir yandan merak ederken içindeki sayısı meçhul "ben"lerden bir diğeri. Bir diğeri zemin katın düğmesine basarken ve diğeri tüm bu olan biteni gözlerken ve bir diğeri fark ederken ve bir diğeri muhakeme ederken ve bir diğeri kaydederken ve bir diğeri hatırlarken ve bir diğeri eski verilerle sürekli eklenenleri birleştirip işlemlerken ve bir diğeri karar verirken ve bir diğeri habire eylerken... Ve en nihayetinde aklının erdiği her bir *yeni* "ben" yerini,

* Kendimle Karşılaşmalar", Karakarga Yayınları, Kasım 2022.

© GÖKŞEN ERATA

"yeni bir ben"e bıraktı. Ve o da tıpkı bir öncekiler gibi tüm kendinden öncekileri gözlemledi ve fark etti ve... Ve, ve, ve...

Asansör çakılır gibi durunca, *kendine* geldi. *Şuna da bir türlü alışamadım gitti*, dedi. Asansörü çağırdığını bile hatırlamıyordu. Yalnız olmasına ve birilerinin bu hallerini görmediğine sevindi. Hızlıca indi. Çantasından telefonunu çıkardı. Bir anlık esrime ile çalakalem yazdığı şiirlerini, bazı anılarını, hakkında düşünmek, yazmak, okumak istediği şeyleri kaydettiği, başlıklarına ya da tarihe göre bir türlü düzenleyemediği notlarını alelacele açtı. Şu *oruç* meselesini not alacaktı. Ve onun düşündürdüklerini imlemiş olacaktı. Sonra bunun da bir yazısı ya da şiiri gelecekti elbet. Uzun uzun yazmaya zamanı olmadığında böyle yapardı. Bir anahtar kelimecik kaydeder ya da telefonuyla ilham lütfeden şeyin fotoğrafını çekerdi. Not almaya ne zaman karar verdiğini

anımsayamadı. Otomatik pilotta gibi telefona davranıvermişti. Demek *içeru* olanlardan birileri de başından beri bunu düşünmüştü. "*Asansördeki kişi sayısını bir hayli aşmışım belli ki*" esprisine sırıtırken buldu kendini. Bu kez bu esprisini de buna gülüyor olmasını da çok aptalca buldu. Bunu kendine savurduğu bir küfürle taçlandırdı. Tüm bunları düşünürken asansörün yanında dikildiğini irkilerek idrak etti. Kendini oracıkta unutmuştu. Zaman diye bir şey olduğunu hatırladı. Acaba kaç dakikadır öylece duruyordu? Saate bakmak için elini panikle çantasına daldırdı ve telefonunu aramaya başladı. Bulamadı. *Acaba yukarıda mı bırakmıştı?* Son bir kez baksa iyi olurdu. O sırada tek elle bulmakta zorlandığı için olsa gerek, diğer elini dolduran şeyin ne olduğuna bakmasıyla, ekranda notlar kısmı açık ve bir yandan da onları okur durumda olduğu telefonuyla göz göze geldi.
Bir küfür daha... Kendisi mi kendisine küfrediyordu, yoksa öyle veya böyle içselleştirdiği o içindeki katı, yargılayıcı, acımasızca eleştiren, cezalandırıcı, yıkıcı sesler mi bir vantrilok gibi onun ağzından konuşuyordu ayırt edebilmeye çalıştı. Kendisine karşı kaba davrandığı için kendisine kızdı. Sonra kendisine kızmasının da küfre benzer olduğunu düşündü. Kızmanın yerine düşündü düşündü, bir şey koyamadı. Baksan öyle aklı başında biriydi ki...
Ama iş kendisine gelince... Bir biçimde kendiyle bağlantısı kopartılmıştı. Kendi sesini, rengini, yönünü, yolunu çoktan kaybetmişti. Sezgileri ve sağduyusuna olan inancı zalimce sakatlanmış, hep ötekini memnun etmeye koşullanmıştı. En isabetli kararlarında dahi onu, "kendisinin yanlış olduğuna" bir çocuk bile inandırabilirdi. İçindeki yaralı çocuk da sıklıkla bu işle iştigal ediyordu. Acımasızca suçlanmayı, kendisine kötü davranılmasını, haksızlık yapılmasını makul bulmaya öyle alıştırılmıştı ki, kendisinden yana olduğunda dahi kendini korumaktan acizdi. Hatta böyle yerlere, kişilere mıknatıs gibi çekiliyordu, belanın gözüne gözüne...
Dışarda içine ne koydukları belli değil, kendi düşmanlığı kendine yetiyordu. *Sahi o kendisinin nesi olurdu?* Bu kez de tüm bu hallerine kızarken buldu kendini. Yine kızdığına kızmasına ramak kalmışken kendisini durdurabildi. Tüm bunları artık fark edebildiği için ve kendi dönüşümüne verdiği yoğun emekten ötürü kendisini kutlamayı denedi. Biraz yapay geldi, şöyle sunturlu bir küfür gibi tınılamıyordu sonradan görme öz şefkat denemeleri. Ama olsundu. Zamanla bu söylemeye koşullandığı yıkıcı dil değil, söylemeyi kendi seçtiği dil ve üslup hâkim hale gelecekti. Kendi sesini, rengini, yolunu bulacaktı. Kendini beslemeyi, beslendiği ilişkiler kurmayı becerecekti. Yavaş yavaş kendine geldi. Saldırıdan sağ çıksa da bedenini, dişlerini farkında olmadan öyle sıkmıştı ki, kimsenin dayak zahmetine girmesine gerek kalmamıştı. Ne zaman bu duygu ve düşünce seline kapılsa beyni duruyor, o meşhur zekâsı sıfırlanıyordu. *Aslında* ne yapmak üzere olduğunu anımsamaya, *şimdi* ne yapması gerektiğini bulmaya çalıştı. Derin birkaç nefes aldı. Asansörden indiği ana geri sardı. Bütün bunlar olup biterken, yazacağı bir iki satırı, *notların en başına mı yoksa en ilintili olabilecek bir şeylerin yazılı olduğu bir bölüme mi koyacağına karar vereyim* derken sayfalarca notun hemen tamamını okuduğunun ve sonuna geldiğinin, oradaki birkaç yazım hatasını düzeltmeye koyulduğunun ayırdına vardı. Ah bu gezenti dikkati! Gerçi böyle zamanlarda eskiden yazdıklarına müracaat etmek, gayya kuyusuna düşeyazacakken selametle çapalanmasına, o habis seslerden uzaklaşmasına, asıl kendine kavuşmasına çok yardımcı oluyordu. Demek "ben"lerden biri de bu işe koyulmuştu. *Aferin o zaman ona. Aferin kendime!*

Telefonu saate bakmak için aradığını hatırladı. Oh! Neyse ki zihnindeki şu kalabalığı ve kakofoniyi etkisiz hale getirmesine yetecek kadar bir zamanı vardı. Apartmanın girişindeki tabureye ilişti. Derin birkaç nefes aldı. Zihni tıpkı notları gibi karmakarışık olsa da, kendinden yana olan tarafı onu ihtiyacı olanla, tüm hallerinden anlayan sadık kelimeleriyle buluşturmakta gecikmedi...

PSİKİYATRİ ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ ULUSLARARASI DENEYİMLERİ BİR ARAYA GETİREN ÖNEMLİ YAPIT!

ART YAYINCILIK SUNAR.

www.psikeart.com

"Psikesinema ve Tiyatro"

26 Ocak 2024
Cuma, Saat
18.30-21.00
YER: Akbank Sanat
Taksim - İstanbul

psikeart psikesinema akbank sanat
Taksim - İstanbul

FİLM HAKKINDA:
- Tamer Aker
- Nilay Erdönmez

GÖSTERİLECEK FİLM:
"Elephant Man" (1980)
Yönetmen
David Lynch

Etkinlik ücretsizdir.
Kayıt, Akbank Sanat web sitesinden yapılabilir.

"Psikesinema ve Tiyatro"

19 Ocak 2024
Cuma, Saat
18.30-21.00
YER: Akbank Sanat
Taksim - İstanbul

psikeart psikesinema akbank sanat
Taksim - İstanbul

FİLM HAKKINDA:
- Hakan Karaş
- Haydar Ergülen

GÖSTERİLECEK FİLM:
"Amarcord" (1963)
Yönetmen
Federico Fellini

Etkinlik ücretsizdir.
Kayıt, Akbank Sanat web sitesinden yapılabilir.

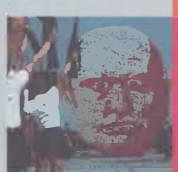
"Psikesinema ve Tiyatro"

2 Şubat 2024
Cuma, Saat
18.30-21.00
YER: Akbank Sanat
Taksim - İstanbul

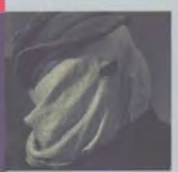
psikeart psikesinema akbank sanat

PANEL:
"Oyuncunun Hikayesi"

Oturum Başkanı: Efe Ersoy
- To be or not to be (Olmak ya da Olmamak, 1942) Filmine Bakış / **Efe ERSOY**
- Charade (Öldüren Şüphe, 1963) Filmine Bakış / **Tunç ŞAHİN**
- Amarcord (1973) Filmine Bakış / **Emine Zinnur KILIÇ**
- Elephant Man / Fil Adam (1984) Filmine Bakış / **Taner Yılmaz**

Etkinlik ücretsizdir. Kayıt, Akbank Sanat web sitesinden yapılabilir.

SAYI: 54 TEMMUZ-AĞUSTOS 2024

psikesinema

"Sararmış Yapraklar"
"Gözyaşlarım tüm topraklarımıza yayılacak"
ATAGÜL DEMIR

Mahrumiyet ve akıbetleri:
"Hakkari'de Bir Mevsim"
BARIŞ ÖZGEN ŞENSOY

New Yorklu bir İtalyan: maskülenite, gangsterler ve silahlar
DOĞUŞ CAN GÖKER

psikesinema

Temmuz-Ağustos 2024 sayısı

www.psikeart.com adresinde